

Zágorec-Csuka Judit

A MURAVIDÉKI MAGYAR KÖNYVEK VILÁGA

EVANGELIOMOK
MAG. MELLIEKET ES, TEN-
dó általa keresztýénc gyöleköze-
libe soktac olualni es hirdetni, Pre-
dicatio ferint valo Magyará-
zatia, az Régiés Mostani
fét irásbéli D oclorok -
nac irafok bol, irat
tatott

AZ
Kulcsár György, Alfo Lyncái
Predicator által. 1574
estendőben.

TANULMÁNYOK ÉS PUBLICISZTIKAI ÍRÁSOK

Dr. Zágorec-Csuka Judit *A muravidéki magyar könyvek világa* című kötetének tematikai értelemben szerteágazó tanulmányai mélyebb jelentést tulajdonítanak a muravidéki magyar irodalom- és könyvtártörténetnek. A gyűjteményes kötet írásai felölelik a Muravidék nemzetiségi könyvtermésének egészét, a könyves szakma széles spektrumát, amely egy sajátos irodalomtörténeti vizsgálat alanyaként szerepel a kötet szövegeiben. Zágorec-Csuka jól kidolgozott gondolatmenete során két nagy tudományterületen mozog otthonosan – a könyvtártudományban, valamint az irodalomtörténet, közelebbről a szöveg-vers-interpretáció terén.

A tanulmánykötet négy nagy egységből álló első része – *A muravidéki magyar kiadványok* – a vizsgálódása terepétül a szlovéniai magyar könyvkiadást, a *Naptárt* (a muravidéki magyarok évkönyvét), a *Pannon irodalmi portrékat*, valamint a Bánffy család szellemi hagyatékát jelöli ki. A második, Olvasásszociológia címet viselő rész alapvetően az olvasáskultúra, az identitás, a kultúra, a kultúrákötőiség, a többszörös peremhelyzetbeni lét szempontjait veszi alapul, ezek kulcsfontosságú szerepét elemzi. A harmadik, Nemzetiségi könyvtárügy címet viselő fejezet tágabb kontextusba helyezi a könyvtárak nemzeti és nemzetiségi mivoltát. Az Irodalomtörténeti írássok és Interjúk című fejezetek irodalomtörténeti – leíró – jellegűek, ám a szerzők és művek kontextusba állításához irodalomelméleti és kultúrtörténeti háttérrel biztosítanak.

A kötet első alappillére a szlovéniai magyar könyvkiadás helyzetének, a szlovéniai magyarok anyanyelvi kultúrájának, valamint a kétnyelvű oktatás helyzetképének leírása adja. A bemutatás egyik legfontosabb szervezőelve az az összefüggésrendszer, amely meggyőzően

*dr. Fülöp Géza professzor emlékének és
dr. Sebestyén György professzornak ajánlom*

Szaklektorok / Strokovna recenzenta
Dr. BENCE Lajos, Dr. RUDAŠ Jutka

Szlovén fordítás / Slovenski prevod
ZÁGOREC-CSUKA Judit

Szlovén nyelvi lektor / Lektor za slovenski jezik
Ivanka BRATKOVIČ

Zágorec-Csuka Judit

A muravidéki magyar könyvek világa

Tanulmányok és publicisztikai írások

Pilisvörösvár – Lendva, 2010

Támogatók/Sponzorji

Művelődési Minisztérium (Szlovén Köztársaság)/
Republika Slovenija Ministrstvo za kulturo

Muravidéki Magyar Önkormányzati Nemzeti Közösség/
Pomurska madžarska samoupravna narodna skupnost

Lendva Község/Občina Lendava

Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet/
Zavoda za kulturo madžarske narodnosti

Budavári Önkormányzat (Magyar Köztársaság)

HPV Hungary Kft.

Kovintrade Hungary Kft.

© Zágorec-Csuka Judit

A muravidéki magyar könyvek világa. Tanulmányok és publicisztikai írások

Kiadó: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület, Pilisvörösvár
Társkiadó: Muravidéki Magyar Tudományos Társaság, Lendva

A borítótérvet Németh Csongor készítette Orbán Péter felvételeinek felhasználásával
Nyomdai előkészítés: Trajan Kft., Budapest
Nyomda: Pannónia-Print Kft., Budapest

ISBN 978-615-5026-03-4

Ősi humuszban

Vlaj Lajos költőnek

A drága föld színtelen,
de terem szőlőt, almát,
búzát, napraforgót,
mint a sivatagi kutak
homálya elapadt
a gyönyöre, már nem
öltözteti öregedő
lelkem, a szellem
vendégei idegen
tanyákon keresik
a tudás szentélyét,
az Olimpuszig már
nem lát el szemem,
szépségét elnyelte
az éj, kietlen a
táj, nem álmodik
már a lelkem.

Átok-e vagy áldás?
Köves barikád?
Vagy ígét őriző oltár?
Ősi humusz.
Belőle nőttem én,
belé is süppedek.

TARTALOMJEGYZÉK

<i>Stratégiai gondolkodással a nemzetiségi megmaradásért</i> (Dr. Székely András Bertalan)	9
<i>Előszó (Dr. Zágorec-Csuka Judit) .....</i>	12
1. A MURAVIDÉKI MAGYAR KIADVÁNYOK	15
<i>A szlovéniai magyar könyvkiadás helyzete .....</i>	17
<i>A szlovéniai magyar könyvillusztrátorok 1918-tól napjainkig .....</i>	26
<i>A Naptár repertórium 1960–2000 .....</i>	38
<i>A Naptár – a muravidéki magyarok évkönyve .....</i>	41
<i>A halálról való készülétről rövid tanulság .....</i>	45
<i>Pannon irodalmi portrék 1. ....</i>	46
<i>A Bánffy család szellemi hagyatéka .....</i>	48
<i>A szlovéniai magyar sajtó története 1945-től napjainkig .....</i>	49
1. 1. KRITIKÁK	55
Kiss Gábor: <i>Megmaradás és művelődés peremhelyzetben .....</i>	55
Kégli Ferenc: <i>Többszörös peremhelyzetben .....</i>	57
2. OLVASÁSSZOCIOLOGIA	65
<i>A muravidéki, vagyis a szlovéniai magyarok anyanyelvű kultúrájának</i> <i>és olvasási szokásainak a helyzetképe .....</i>	67
<i>Olvasáskultúra és identitás – a kultúrák közti dialógus Lendván .....</i>	71
<i>A muravidéki magyarság kulturális élete .....</i>	73
<i>A fokozatosság elve a magyar nemzetiségi tanulók írás-olvasás</i> <i>oktatásában az 1. Számú Lendvai Kétnyelvű Általános Iskolában .....</i>	80
3. NEMZETISÉGI KÖNYVTÁRÜGY	85
<i>Nemzetiségi könyvtárak Szlovéniában .....</i>	87
<i>A nemzetiségi könyvtárak Szlovéniában és partnerkapcsolataik</i> <i>az Európai Unió kulturális terében című projekt útja .....</i>	92
<i>Helyismereti digitalizálás a Muravidéken a kutató szemével .....</i>	101
<i>Tervek helyismereti állományok digitalizálására a Muravidéken .....</i>	105
<i>Az iskolai könyvtárak helyzete és problémái Szlovéniában .....</i>	109
<i>A kétnyelvű iskolai könyvtárak a Muravidéken, ahol a magyar</i> <i>nemzetiség él .....</i>	112
<i>Innováció a nemzetiségi könyvtárakban – a hungarica referenz részleg ....</i>	118
<i>Az Európai Unió egy új út a magyar nemzetiség és</i> <i>a nemzetiségi könyvtárügy számára Szlovéniában .....</i>	122
<i>A nemzetiségi könyvtárak Szlovéniában és partnerkapcsolataik</i> <i>az Európai Unió területén .....</i>	133
4. IRODALOMTÖRTÉNETI ÍRÁSOK	137
<i>Jó lenne élni! .....</i>	139
<i>Pilinszky költészetéről .....</i>	140

<i>Apró rezzenések, Bence Lajos Létlelet című verseskötetéről</i>	142
<i>Halicanumi rapszódia</i>	143
<i>Mégis harangoztak</i>	146
<i>József Attila költészetének posztmodern hatása</i> <i>a muravidéki magyar költőkre</i>	147
<i>Kitaszítottóság Európában</i>	151
<i>Cár Jenő drámája az öregedés ellentmondásairól</i>	156
<i>A Zrínyi főúri dinasztia kettős, horvát–magyar identitása</i>	160
<i>Gábor Zoltán Keserédes emlékek című önéletírása</i>	171
<i>Kés nélkül jöttél, fegyvertelenül</i>	173
<i>Mire van szüksége a költőnek?</i>	175
<i>Néhány gondolat Herman László festőművész lakodalmas képeiről</i>	176
5. INTERJÚK	179
<i>Flagelláns énekeskönyv</i>	181
<i>Akinek a vers a szenvedélye</i>	182
<i>Az ember egyedül születik</i>	184
<i>Többre vágytam</i>	186
<i>Írott szóval a megmaradásért</i>	188
<i>A szellem finom játéka</i>	191
FÜGGELÉK / DODATEK	197
<i>Könyvészeti adatok – adalékok az írásokhoz</i>	199
<i>A szerzőről / O avtorici</i>	204
<i>Szlovén összefoglaló / Povzetek v slovenskem jeziku</i>	205

Stratégiai gondolkodással a nemzetiségi megmaradásért

Az olvasó a szlovéniai magyar kortárs értelmiség nagy tudású, sajátosan eredeti látásmóddal, tálentummal és elhivatottsággal rendelkező alkotójának az értekező prózai kötetét veheti kézbe. Második évtizede folyamatos szakmai kapcsolatunk, több közös munkánk alapján joggal vélhetem úgy, hogy a Lendva-vidéki Zágorec-Csuka Judit a délkeletre szakadt nemzetrészünk megkerülhetetlen alakja. Könyvtártudományból az ELTE BTK szaktanszékén öt évvel ezelőtt szerezte meg a doktori fokozatot, azóta tagja az MTA külső köztestületének, 2007-től pedig a Muravidéki Magyar Tudományos Társaság tudományos titkári tisztét is betölti.

Szépirodalmi és kutatói munkássága a korábbi köteteiből és az e könyvben is megtalálható kiséletrajzából kiderül, azok részletezése helyett inkább hadd emeljem ki a szerző közösségi elkötelezettségét. A róla szóló kritikák sem mulasztják el megemlíteni, hogy többes értelmiségi funkciót tölt be. Nem ritka ez az embertípus a kisebbségi léthelyzetben, ahol az írástudó többnyire egyben minden is: Zágorec-Csuka Judit például magyartanár, költő, műfordító, irodalomtörténész, művészeti szakíró, újságíró, szerkesztő és könyvtáros egy személyben. A „lámpás” mindeme szerepét viszont magas fokon valószínűsíti meg, ami csak kivételes esetben szokott sikerülni.

Missziós tudattal igyekszik nem csupán otthon a magyar és nem magyar körökben, hanem az anyaországban meg Nyugat-Európában is bemutatni a szülőföldje és az egyetemes magyarság kultúráját. Ezt teszi mostani könyvében is, időben a '80-as évektől napjainkig, vízszintes és függőleges metszetekben. Tanulmányokból, esszékből, cikkekből, recenziókból, jegyzetektől és interjúkból állította össze a kötetet a megcélzott közönségének: a pedagógus és könyvtáros kollégáknak, az irodalmároknak és az érdeklődő laikus olvasóknak.

*„Olyan időket élünk megint, amikor elvekben és intézményekben tartjuk a magyar közösséget a szlovéniai Muravidéken, de a valóságban az íróink műveit igazán kevesen olvassák. A magyar és a muravidéki magyar irodalom olvasása, illetve a magyar szellem folytonosságának az ápolása, fáradt és néha fárasztó tanárok és könyvtárosok szürke rutinmunkája lett. Pedig az olvasással a határokon túlra szakadt magyarok a kulturális lojalitásukat és az identitásuk megmaradásának a kérdését erősíthetik. Ezzel is tanúsíthatják, hogy hűek maradtak a magyar szellemhez (...), magyarnak lenni ma nem állami hovatartozást, hanem az érzésnek és a feladatnak egy specifikus módját, amely ezer év értékeiből szűrődött le: **kultúrát jelel**”* – áll a muravidéki magyarok olvasási szokásainak helyzetképét taglaló írásban.

Természetes, hogy ha egy írástudó keresi a maga hivatásának a táji gyökereit. Zágorec-Csuka Judit számára meghatározó, hogy szülőföldjén a Bánffyak várában már a 12. századtól könyvgyűjtemény létezett, amelytől a Muravidék könyvtárügyét eredeztetheti. Ugyanígy nem véletlenül tekinti a szlovéniai magyar irodalom elődjének Kulcsár György 1573-ban Alsólendván nyomtatott prédikációs könyvét (*Az halálra való készöletről rövid tanóság*). A régiók Európájának víziójával azo-

nosulva fontosnak érzi a szomszédos Muraköz kimagasló főúri dinasztiájával, a Zrínyiekkel is behatóan foglalkozni: Miklós, Péter és Ilona életútján keresztül a magyar és horvát nép történelmi összekötő szálaira, a többes kötődés egy családon belüli jótékony megvalósulását feltárván.

Az immár néhányezer főnyire zsugorodott szlovéniai magyar közösség nagyon kevés stratégiai gondolkodású kulturális szakemberrel rendelkezik, közülük egy Zágorec-Csuka Judit. A több kutatási ösztöndíja során és e kötetben is formálódó programot kiemelkedő jelentőségűnek tartom, hisz mindmáig nagyon laza a koordináció a magyarul lakta Muravidék magyar nyelvű dokumentumokat is gyűjtő települési, regionális és iskolai könyvtárai között. A kutató által készülő *stratégia és menedzsment* lehetővé teszi a tevékenység, a gyűjtőkör összehangolását, egy a 21. századi kihívásoknak megfelelő, a kisebbségi, az egyetemes nemzeti, a határokkal szétszabdalt nemzetrészek közötti és az interetnikus könyvtári tevékenység hatékonyabbá tételét. Kutatása elősegíti egyfelől az összehasonlítást más határon túli magyar könyvtárak stratégiai terveivel, másrészt a határokon átnyúló csapatmunka kialakítását, az átfogó cél- és küldetésnyilatkozat megfogalmazását, végső soron egy kisebbségi értelmiségi jövőkép megalkotását, amelyet a megmaradás zálogának is tekinthetünk.

A könyv és a könyvtárügy önmagán túlmutató jelentőségéről így fogalmaz: „*Mivel egyre nagyobb azoknak az aránya, akik **kettős identitásúnak** vallják magukat a magyar nemzetiség köreiből, ez kihat a nemzetiség olvasási kultúrájára is, vagyis a magyar nyelvű könyvek mellett arányosan megnő a szlovén nyelvű könyvek olvasása is. A kisebbségi létben lévő magyarok túlélési stratégiájának különböző szintjei léteznek: az első szint a család, majd erre épül az iskolarendszer, azt követi az egyház és a kultúra. Fontossági sorrendben az ötödik szinten helyezkedik el a magyar sajtó és könyvkiadás, a könyvkultúra. Majd ezt követik a gazdasági lehetőségek és a politikai felelősség megszilárdításának a tényezői.*”

Az egyetemes magyar irodalomból megtalálja és felmutatja Márai éthoszát. Az *Idegen emberek* recenziálásának indítéka részéről az, hogy a regény hetven év távlatából nézve is időszerűségeket hordoz. Felveti ugyanis, hogy mennyire tudunk polgárként európaiak lenni, mennyire van magyar önazonosságunk szinkronicitásban a kialakulóban lévő európai identitással, továbbá hogyan egyeztethető össze e két identitás a mai kor kihívásai közepette. Új multikulturális könyvtár megépítését javasolja Alsólendván, amely biztosítaná az információk és tudások áramlását, alapul szolgálhatna a magyarság identitás-építéséhez, egyben a szlovén – magyar – horvát közös háttér megteremtéséhez. Az EU forrásait megcélzó intézmény integrálhatná a magyar nemzetiséget a tágabb régióba, digitális, online utak segítségével pedig egész Európához csatlakozhatna az értékes gyűjteményével.

„...a magyar nemzetiséghez kellhet pénz, pártfogás, erkölcsi támasz, de igazán csak az egész magyar nemzet/nép visszatért életbizalma tarthatja fenn létezésünk súlyát. Hogy miért teszem ezt a merész kijelentést? Mert a magyar nemzetiség helyzetéből a Muravidéken csak akkor nem szöknek meg – kihalásba, árulásba, idegenségbe – a magyarok, ha ebből a helyzetből sorsot tudnak csinálni, a tengésből küldetést, ki-ki a maga lelkiismerete és lehetőségei szerint (...), a muravidéki magyarságnak biztatásra, nagyobb motiváltságra lenne szüksége a kultúra területén is, főleg a hétköznapiakban (...), ebből a léthelyzetből is lehet kitörni és fej-

lódni, sőt minőségileg kimagaslani is (...). A nemzetiségi új könyvtárat pedig úgy kellene építeni Lendván, mint egy templomot – hittel, erővel és meggyőződéssel a közjó beteljesedésében!” – szögezi le a kisebbségi kulturális stratégia. Akiben ilyen küldetéstudat munkál, és rendelkezik a fent vázolt távlatos gondolkozással, felismeri a gyakorlati kivitelezéshez vezető utat is. Adjon a Teremtő neki további alkotó energiákat, jó egészséget és állhatatosságot, társakon és eszközökön túl, igazi anyaországi melléállást is, hogy a nagy ívű elképzelését megvalósíthassa, a népe magasabb szinten való megmaradása érdekében.

2010 októberében

Dr. Székely András Bertalan

Előszó

Szeretettel üdvözlöm az Olvasót, aki megtisztelt azzal, hogy e kötetet a kezébe veszi, amely több mint két évtizedes, a szlovéniai, vagyis a muravidéki magyarság könyvkultúrája, irodalma, olvasáskultúrája és nemzetiségi könyvtártörténete területén végzett megfigyeléseimnek az összegzése.

Ebbe a kötetbe válogatott tanulmányaim, cikkeim, recenzióim, jegyzeteim és esszéim a szlovéniai magyarság könyvkultúrájának egyben a keresztmetszetét is adják, hiszen azokkal a magyar művekkel kapcsolatosak, amelyek a 80-as évek végétől kezdve napjainkig a Muravidéken megjelentek, vagy a muravidéki magyarság szellemi hagyatékára vonatkoznak, és gazdagítják a magyar nemzetiség szépirodalmát. Tanulmányaim nemcsak a magyar könyvekre, hanem a magyar sajtótörténetre is kiterjednek, hiszen a *Naptár*, a szlovéniai magyarok évkönyve, a *Népűjság* című nemzetiségi hetilap és a *Muratáj* folyóirat történetének is szenteltem egy-egy írást. Egy fejezetbe foglaltam azokat az olvasásszociológiai tanulmányaimat, amelyek a muravidéki, azaz a szlovéniai magyarok anyanyelvű kultúrájának és olvasási szokásainak a helyzetképét tárják fel, összpontosítottam az olvasáskultúra és az identitás, a kultúrák közti dialógus kölcsönhatására, valamint a magyar nemzetiség kulturális életének meghatározására. Ezenkívül fontosnak tartottam közölni Kiss Gábortól és Kéglí Ferencről azokat a kritikákat is, amelyek egyik művemről szólnak.

Márai Sándor szavaival élve, nem az a fontos, hogy sok író legyen egy közösségben, de fontos, hogy sok olvasó legyen. Nem fontos, hogy te szövegezd meg a szépet és igazat; fontosabb, hogy megismerjed. A könyvekben leírt értékek közvetítéséhez nagymértékben hozzájárulnak a nemzetiségi könyvtárak, amelyek gyűjtik a magyar helyismereti anyagot és a szépirodalmi műveket. Az Európai Unió térségében új feladatokkal is el vannak látva – a magyar–magyar, valamint a magyar–szlovén partnerkapcsolatok erőteljesebb kiépítésével, valamint az online szolgáltatások által a digitális dokumentumok terjesztésével és befogadásával az úgynevezett hibrid- és digitális könyvtárak megteremtését tűzték ki jövőképükben. Átmeneti helyzetben van a nemzetiségi könyvtárügy Szlovéniában. Ahogy a globalizáció és a modern nyugati paradigma terjed az életünkben, úgy alakítja ez át a nemzetiségi közösség életét is. A muravidéki nemzetiségi könyvtárügy a kétnyelvűségre épít, egy adott helyen és egy adott korban, ehhez kell alkalmazkodnia térben és időben is a muravidéki magyarságnak. Egyszerre kell kötődnie a magyar értékekhez, társadalmi igazságokhoz, és felfedeznie az ezek mellett működő különbségeket, amelyek a szlovén kultúrában és könyvtárügyben nyilvánulnak meg. A modern technológiák pedig közvetítik azokat az információkat, amelyek ennek a hibrid könyvtárügynek az ismérveit alkotják, amelyek állandó érintkezésben és kommunikációban vannak egymással.

Irodalomtörténeti írásaim főleg a muravidéki magyar írók és költők, közülük Bence Lajos, Szúnyogh Sándor, Varga József, Gábor Zoltán, Bati Zsuzsa, Halász Albert és Czimmermann Toplák János műveinek elemzésére terjednek ki. A magyar irodalomból Márai Sándor *Idegen emberek* című regényét és Pilinszky János költészetét, valamint a Zrínyi főúri dinasztia kettős, magyar–horvát identitását is ele-

meztem. A fejezet Herman László festőművész Lakodalmas képek című, lendvai kiállításának megnyitó beszédével zárul.

Külön fejezetben kapott helyet hat interjú is, amelyeket Varga József íróval és költővel, Czimmermann Toplák János költővel és íróval, Dobosics József költővel, Bence Utroša Gabriella novellaíróval, Bence Lajos íróval, valamint Rudaš Jutka irodalomtörténésszel készítettem.

A tanulmánykötet célja, hogy feltárja a muravidéki magyarok könyvkultúráját a múlt század 80-as éveitől napjainkig, s megmutassa ennek horizontális és vertikális differenciáltságát, kezdve a kiadott magyar könyvektől, azoknak olvasásszociológiai elhelyezésétől és használatáig. A tanulmánykötet hosszú távú célja, hogy a kötetben közölt tanulmányok, cikkek tartalma bekerüljön az egyetemes magyarság szépirodalmi és tudományos világába és a köztudatba, és hirdesse jelentőségét ennek a könyvkultúrának a Muravidéken, Magyarországon és az Európai Unió területén.

Köszönetet mondok dr. Bence Lajos és dr. Rudaš Jutka irodalomtörténészeknek a kötet szakmai, továbbá Ivanka Bratkovičnak a szlovén nyelvi lektorálásáért, valamint dr. Székely András Bertalan művelődésszociológusnak bevezető gondolataiért.

Ezúton is köszönöm a támogatók – a Szlovén Köztársaság Művelődési Minisztériuma, a Muravidéki Magyar Önkormányzati Nemzeti Közösség, Lendva Község, a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, a Budavári Önkormányzat, a HPV Hungary Kft. és a Kovintrade Hungary Kft. – segítségét, nélkülük nem valósulhatott volna meg kötetem kiadása.

Ajánlom tehát a következő oldalakat mindazon hazai és határon túli szakmabeli kollégáimnak, pedagógusoknak, könyvtárosoknak, irodalmároknak és más olvasóknak, akik a nemzetiségi könyvkultúrára, könyvkiadásra, olvasásszociológiára, könyvtárügyre figyelmet szentelnek.

2010. október

Dr. Zágorec-Csuka Judit

1. A muravidéki magyar kiadványok

„Közvetlenül a II. világháború után a magyar könyveket megsemmisítették...”

Kégli Ferenc

A szlovéniai magyar könyvkiadás helyzete

Egy kis földrajz, egy kis történelem

Dolgozatomban a szlovéniai magyar könyvkiadás alakulását szeretném felvázolni, miközben szűkebb pátriámhoz, a Muravidékhez kapcsolódó kiadástörténetről is szólok, példákkal illusztrálva a szlovéniai magyar irodalom, a szlovéniai magyar kisebbség és a könyvkiadás sokrétegű és sokszínű kapcsolatát. Előtte azonban szükségesnek tartom, hogy egy kis történelmi, földrajzi jellemzést adjak e térségről.

A szlovéniai magyarok a délvidéki magyarok legkisebb csoportját alkotják. Szlovénia 1991 óta önálló állam. A 2 milliós Szlovén Köztársaság lakosságának kb. 0,5%-a magyar. A szlovéniai magyar lakosság az ország északkeleti részében él, egy kb. 50 km hosszú és 3–15 km széles sávban, a szlovén–magyar határ mentén, Hodostól Pincéig. Az itt élő magyarokat „muravidéki magyarság” néven ismerik. A muravidéki magyarságnak további két csoportja van: az egyik a „Lendva vidéki”, a másik az „örsegi” magyar tömb. A Lendva vidéki magyarok alatt a Dobronaktól Pincéig található falvak magyar lakosait értjük Lendva (egykor Alsólendva) központtal. Az örsegi települések az első világháború előtt Vas vármegyéhez tartoztak.

Elenyésző számban Szlovénia más területein is élnek még magyarok, elsősorban a városokban. A két legnagyobb lélekszámú szóránymagyarságot Muraszombatban és Ljubljánában találjuk.

A muravidéki magyarság mintegy harminc település keretében él ma Szlovéniában, azon a területen, amely 1920 előtt a történelmi Vas és Zala vármegyék délnyugati részét képezte.

A Trianont követő években az irodalom és a könyvkiadás a magyar kisebbség nyelvi és kulturális identitásának megőrzésében meghatározóvá vált.

Az irodalmi élet a két világháború között termékenynek mondható volt, de a II. világháborút követő években beszűkült. Az ötvenes években megalakult a Muravidéken a Magyar Közművelődési Bizottság, amely az itteni magyar kisebbség első kulturális és érdekvédelmi szervezete volt. A közigazgatás átszervezésével a magyarság többségét felölelő lendvai járás a muraszombatihoz került, az átszervezések után magát a bizottságot is feloszlatták. Olyan korszak kezdődött, amikor a magyarság érdekeivel nem sokat törődtek. Egy folyamatosság nélküli földrajzi-települési alakzat közösséggé válása volt és maradt a tét a nyelv- és a kultúravesztés fenyegetésének árnyékában. Tény, hogy az 1974-es alkotmányban törvényi rangra emelkedtek a kisebbségi jogok, amelynek következtében nemzetiségi öngazgatási érdekközösségek jöhettek létre. 1975-ben megalakult a Magyar Nemzetiségi Oktatási és Művelődési Érdekközösség, s ezzel a szlovéniai magyarság történetének új fejezete kezdődött el. Főleg a művelődés, a könyvkiadás, a falusi műkedvelő tevékenység és a hagyományőrzés, továbbá a tömegtájékoztatás terén értek el látványos eredményeket. Mára egy szlovén mintára kialakult kulturális autonómiáról beszélhetünk e térség esetében.

Jugoszlávia szétesése és a szlovén állam létrejötte után a muravidéki magyarságnak is hozzá kellett fognia az önmeghatározáshoz. Kulturális téren addig részét ké-

pezte a jugoszláviai magyar irodalomnak, amelynek csupán egyik részét jelentette a muravidéki régió irodalma, s többnyire a vajdasági árnyékában létezett. A változások után a muravidéki magyarság a földrajzi tájegységek és tájszólások, regionális tudatok, mentalitások, történelmi hagyományok által bonyolult módon tagolt új, önálló állam keretében találta magát. A területi sokféleségek egységében létező magyar irodalomnak olyan rendszere alakult ki a szlovéniai magyar irodalom és könyvkiadás esetében, amelynek legjellegzetesebb vonása a többszörös peremhelyzet.

Szükségessé vált, hogy a kisebbségi magyarság a történelmileg kialakult önkormányzatot, túlzott óvatosságot elutasítva, megteremtse azt a szellemi-lelki hátteret, amelyben a magyarság és az egyetemes magyarság támogatásával felelősséget vállal sorsának alakulásáért.

A rendszerváltás után az öngazgatási érdekközösségek egy része megszűnt, másik része átszerveződött. A lendvai és a muraszombati község nemzetiségi közösségeinek meghagyásával, az egységesítés szándékával alakult meg az integráló szerepet betöltő Muravidéki Magyar Nemzetiségi Öngazgatási Közösség. Ez az önkormányzati szintű szervezet látta el a művelődéssel, kulturális élettel kapcsolatos teendőket is. A nyolcvanas évekig a muraszombati Pomurska založba kiadó gondozásában jelenhettek meg a magyar írók művei. A könyvkiadással és az anyanyelv ápolásával kapcsolatos feladatokat az 1994-ben létrehozott Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet (MNMI) látja el.

Az MNMI feladatkörébe tartozik a magyar könyvkiadásról való gondoskodáson túl a muravidéki magyar irodalom fejlődésének támogatása és más kiadókkal, szerkesztőségekkel való együttműködés. Állandósulni látszik, hogy évente kb. 5–10, többségében szépirodalmi, helytörténeti, néprajzi kötet kiadására vállalkozik. Az általában 800–1000 példányszámban megjelenő könyvek mintegy kétharmada fogy el a helyi olvasók és közgyűjtemények vásárlása útján, a többi példány irodalmi műhelyekbe kerül, vagy propaganda célokat, a szerzők népszerűsítését szolgálja határon innen és túl.

1994 és 2000 között kétszáz könyv jelent meg az MNMI gondozásában, ami a helyi viszonyok ismeretében szép eredménynek tekinthető. A könyveket Lendván a Bánffy Könyvesboltban árulják, de Magyarországon és Szlovéniában is értékesítik.

Az anyanyelv szerepe

A kisebbségi irodalom elsődleges funkciója, hogy megőrizze, ápolja az anyanyelvet, az anyanyelvi kultúrát.

A muravidéki magyar irodalom más nyelvi és társadalmi közegben formálódott, mint a magyarországi, s eltérő jellegzetességei voltak, de a magyar kultúra része volt. Az 1961-es év mérföldkönek tekinthető, mert akkor adták ki e térség első magyar nyelvű könyvét, Vljaj Lajos: *Versek* c. kötetét.

A kisebbségi létformából következő alapkérdések irodalmi megfogalmazása a hatvanas évek végétől kezdődően mutatható ki a szlovéniai magyar irodalomban. Az íróknak tisztázniuk kellett viszonyukat az állami, hivatalos irodalom és a nemzetiségi irodalom között. Szlovén irodalmárok részéről megfogalmazásra került, hogy a nemzetiségi irodalom hídszerepet töltsön be a két nemzet, a két nyelv, a két irodalom között. Ez a közvetítő szerep kezdetben kultúrpolitikai tartalmú volt, amely mára már módosításra

szorul. Mivel a szlovéniai magyar irodalom és a szlovén irodalom két kultúrát tud közvetíteni, s egymással bensőséges viszonyban vannak, ezért ma inkább a kultúrákövetítő kifejezés közelíti meg legjobban a lényegét.

A Szlovén Köztársaság 1991-es új alkotmányában biztosította az anyanyelvhasználat jogát a magyaroknak. Az alkotmány 11. szakasza úgy rendelkezik, hogy a nemzetiségileg vegyesen lakott Muravidéken a magyar a szlovénnel egyenrangú hivatalos nyelv.

Szlovéniában tehát a magyar nyelv szempontjából alkotmányos, jogi problémák nincsenek.

1956 óta az egyik szlovén nyelvű újság magyar nyelvű melléklettel jelent meg. 1958 óta pedig magyar nyelvű hetilapja és magyar nyelvű rádiózása van a Muravidéknek. Az 1958–59-es tanévben bevezették az általános iskolai kéttannyelvű oktatást, később kéttannyelvű óvodákat is létrehoztak, 1981-ben Lendván beindították a kéttannyelvű középiskolát. Mariborban 1966 óta, Ljubljánában 1982 óta működik magyar lektorátus. 1971 óta magyar tanszéke is van a Maribori Egyetem Pedagógiai Karának. 1955 óta működik Lendván a magyarság vezető politikai testülete, a Muravidéki Magyar Önigazgatási Közösség. A magyarságnak szép számban vannak saját kiadványai, főleg vers-, próza és helytörténeti kötetek, húsz év óta van saját anyanyelvű tévéműsora, jelenleg hetente két alkalommal. 1988-tól *Muratáj* címmel évente kétszer magyar nyelvű irodalmi, tudományos és kritikai folyóirat jelenik meg.

1997-ben Lendván megalakult a Szlovéniai Magyar Írók Társasága, amely a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet keretén belül működik.

Az Intézet kiadói tevékenysége

A Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet (MNMI) 1996-ban öt könyvet adott ki (két szépirodalmi, két történelmi, egy mesekönyvet), 1997-ben négy könyvet jelentettek meg (két verseskötetet, egy helytörténeti és egy néprajzi tárgyú munkát). 1998-ban „*Igét őrizve*” címmel olyan antológia jelent meg, amelyben három költő-nemzedék versei olvashatók (a szerzők közt található: Báti Zsuzsa, Bence Lajos, Göncz László, Halász Albert, Rozsmán Erzsébet, Szúnyogh Sándor, Toplák József, Varga József, Vlaj Lajos, Zágorec-Csuka Judit). 1999-ben öt magyar könyv jelent meg, hagyományörző és néprajzi vonatkozásúak (kiemeljük Halász Albert *Jeles napok, népi ünnepek a Muravidéken* c. kötetét), valamint a Maribori Egyetem Pedagógiai Karának Magyar Nyelv és Irodalom Intézete első önálló kiadványát, az *Anyanyelv a kéttannyelvűségben* c. kötetet, s ugyancsak ebből az évből Varga József *Nyelvhasználat, névdívat* c. tanulmánykötetét.

A Szlovéniai Magyar Írók Szövetsége ugyancsak megalakulása óta támogatja színvonalas irodalmi művek megszületését és megjelentetését. A kiadott művek témája egyre sokszínűbb lesz, de az anyanyelv és az irodalom kultúraörző szerepe továbbra is elsődleges fontosságú maradt. A *Muratáj* c. folyóirat sokat tesz a kulturális sokszínűség érvényesüléséért, s nyitottságával óvja az irodalmat az elszigetelődéstől.

A kilencvenes években a megjelent könyvek példányszáma megsokszorozódik, s a kiadványok műfaji bővülést is mutatnak. Megszűnőben van a líra egyeduralma, előrelépés a gyermek- és ifjúsági irodalom megjelenése, de továbbra is hiányzik a

nagyepika (regény) és a dráma. A műfaji bővüléssel együtt tematikai gyarapodás is megfigyelhető: a hiánypótló néprajzi munkákon (pl. Kerecsényi Edit, Halász Albert, Szabó Mária monográfiái) kívül egyháztörténeti művek (pl. Varga Sándoré), képzőművészeti esszékötetek (Gábor Zoltáné, Zágorec-Csuka Judité), valamint egy filmelemzés (Hagymás Istváné) és egy népmese gyűjtemény (Szúnyogh Sándoré) jelent meg.

A könyvkiadás alakulása napjainkban

Jelentős könyvészeti esemény volt 2000-ben a *Naptár* c. évkönyv 1960–2000 közötti negyven évét feltáró repertórium kiadása Farkas Brigitta összeállításában és a Lendvai Könyvtár gondozásában. A 210 oldalas repertórium fontos tájékoztató szerepet tölt be a helyismereti, helytörténeti tájékoztatásban. Az 1359 tételes összeállítás negyven év tudományos és kulturális életéhez ad háttérrajzot.

2001-ben jelent meg Göncz László *A muravidéki magyarság 1918–1941 c. monográfiája*, amelynek kiadását az anyaország Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma is támogatta. A monográfiát recenzense, Szarka László olyan alapműnek tekintette, amely „összegzi és rendszerezi mindazt az ismeretet, amely a szlovének és a magyarok által lakott Muravidéken és azon belül a magyar többségű határ menti sávnak a délszláv államhoz kerüléséről, a trianoni döntés előzményéről, alternatíváiról és következményeiről rendelkezésre állt”.

2001-ben jelent meg Varga József *A lendvai vár kapitánya* c. regénye, amelynek kuriózuma, hogy a szerző számos hetési és Lendva-vidéki néprajzi és történeti értéket örökölt meg, s műve a Mura mentén élő magyar közösség önazonosságának újabb szépirodalmi bemutatása. Néprajzi ihletésű, szépen illusztrált kiadvány az ugyancsak 2001-ben kiadott *Gyermekkorom faluja – forgácsok Göncz János hetési képeiből* c. album.

2002-ből Zágorec-Csuka Judit Gábor Zoltán festőművészről készült monográfiáját emeljük ki, mint az év legszebbnek tartott muravidéki magyar könyvét. A kötet a festő életéről ad gazdagon illusztrált, szép kiállítású összefoglalást. Kiadását a szlovén és a magyar kulturális tárca egyaránt támogatta.

Az anyaországi szervezetek szerepe a szlovén könyvkiadásban

A határon túli magyar kisebbségek kulturális felemelkedése, össznmzetben történő szellemi felzárkózása Magyarország segítségével, sokoldalú támogatásával mehet végbe. A támogatás egyik hatékony formája a különböző alapítványi, pályázati céltámogatások biztosítása a térség kultúrájának bemutatása érdekében.

A kilencvenes évektől kezdve már jelentősnek mondható anyagi támogatások érkeztek az anyaországból a kisebbségi régiókba, s ezekből a támogatásokból a könyvkiadásra is jutott. Jelentős támogatást kaptak a Magyarok Világszövetségétől, a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társaságától, az Anyanyelvi Konferenciától, az Illyés Közalapítványtól, valamint a NKÖM Nemzeti és Etnikai Kisebbségek Főosztályától és a Határon Túli Magyarok Hivatalától.

A többség és a kisebbség viszonyát törvényszerűen meghatározza a kölcsönhatás jellege, ami sok esetben a nemzetiség rovására mehet (pl. spontán vagy a tudatosan irányított asszimiláció formájában).

A határon túli magyarok léhelyzetét tekintve a Szlovéniában kialakult viszonyok elfogadhatónak mondhatók. Ennek tudható be az is, hogy az értelmiségiek aránya a megelőző húsz évhez viszonyítva, kis mértékben, de emelkedett, bár a muravidéki magyarok létszáma a trianoni arányok kétötödére esett vissza (s a burgerlandi magyarok után mára ez lett a második legkisebb létszámú magyar kisebbség). A támogatás egyik formája az volt, hogy a hetvenes évektől kezdve megteremtődtek a feltételei annak, hogy szlovéniai magyarok anyaországi képzőintézményekben tanuljanak.

Az új évezred globalizációs problémái az itt élőkben identitásuk újraértékelését vetették fel. Az identitás megerősítésében változatlanul a legfontosabb szimbólumrendszer az anyanyelv. A regionális kisebbségi magyar könyvkiadás folyamatai önnön kisebbségi helyzetükből adódóan sajátos részét jelentik a magyar könyvkiadásnak is, hiszen ezek a művek magyar nyelven íródtak, s nélkülük nem állhat össze a korszak magyar irodalmának és könyvkiadásának a teljes képe. A kilencvenes években az anyaországi és a szlovéniai magyar szervezetek közös erővel támogatták a könyvkiadást.

A szlovéniai magyar könyvkiadás természetesen nem kerülheti meg a jelenkori magyar kultúra által megfogalmazott kritikákat, még akkor sem, ha maga is tisztában van azzal, hogy számos esetben a művek nem feltétlenül hordozzák a legmagasabb művészi értéket.

A magyar–szlovén–anyaországi kapcsolatok

Egymás megbecsülésének szellemével jellemezhetők a magyar–szlovén kapcsolatok. E kölcsönös elismerésen és érdeklődésen alapuló kapcsolat megteremtésében kiemelkedő, mondhatni apostoli szerepet töltött be Pável Ágoston, akinek nevéhez a szlovén irodalom magyar nyelven való megismertetése fűződik. „Szentül meg vagyok győződve, hogy a szellemi kapcsolatokból kivirágzó kölcsönös megismerés és megértés javára lesz mindkét nemzetnek és kultúrának” – vallotta.

A szlovéniai magyarság budapesti bemutatkozása sorseselemény volt. Ezzel lassan megkezdődött az integrálódása saját anyaországi kultúrájába, irodalmába, s nemcsak elméletben, hanem gyakorlatban is.

A kilencvenes években már reális, probléma- és megoldásközpontú, az önazonosságot értéként kezelő kultúrpolitika bontakozott ki. A könyvkiadás, irodalom-szervezés terén megvalósított kölcsönös megismerési folyamatok következtében megindult a szlovéniai magyar irodalom kritikai recepciója, s irodalomtörténeti feldolgozása is. A kilencvenes évek megváltozott távlatai lehetővé tették, hogy a muravidéki szerzők ne csak helyi, hanem magyarországi lapokban, folyóiratokban is publikáljanak, író–olvasó találkozókon vegyenek részt határon innen és túl.

A magyar kisebbségi könyvkiadás a Szlovén Művelődési Minisztériumtól kapja az anyagi támogatást, pályázatok útján pedig az anyaországi intézményektől is. A problémát az okozza, hogy a muravidéki közösség elvárja az íróitól, hogy munkáik történeti szemléletűek legyenek, s hogy vállalják a nemzeti sorsot. A szakmának és az olvasóközönségnek viszont létezik egy másik rétege is, amely a hagyományos, konzervatív nemzettudatra épülő eszmei vonulattal szemben inkább az emberi individuumot és az alkotói önállóságot helyezné előtérbe, és ezt várná el a szlovéniai magyar könyvkiadástól is.

A szlovéniai magyar könyvek kiadói

Pomurska založba

A muraszombati Pomurska založba könyvkiadót és könyvkereskedelmi vállalatot 1954-ben hozták létre, önálló vállalként 1961-től működik. Tevékenységi körébe tartozott a muravidéki szlovén és magyar alkotók támogatása. A szlovén szerzők mellett ez a kiadó adta ki a hatvanas évektől a nyolcvanas évekig a muravidéki magyar szerzők munkáit is. Hosszú évekig még a pécsi Jelenkor kiadóval is együttműködött.

Jože Ternar, a kiadó igazgatója 1980-ban így fogalmazta meg szerepüket: *„Fejlődésének éveiben a Pomurska založba új feladatokat vállalt magára... egyik jelentős feladata: a Szlovéniában élő magyar nemzetiségű polgárok számára közvetíteni az aktuális társadalmi, politikai, gazdasági és egyéb irodalmat, a tankönyveket és szépirodalmi műveket saját irodalmi nyelvükön elérhetővé tenni, és ezzel serkenteni őket az önálló alkotásra. A magyar nemzetiség és a kétnyelvű iskola szükségletei is arra ösztönzik a kiadót, hogy állandóan szélesítse és gazdagítsa könyvkiadói programját.”*

A programszélesítés ellenére a hatvanas években azért akadtak problémák: elsősorban a megjelentetés költségeivel, másodsorban a magyar könyvek árusításával. Ezt a helyzetet így foglalta össze az igazgató: *„A kiadó a hatvanas években túlnyomórészt veszteséggel dolgozott. Sok könyv a raktáron maradt, mivel nem vásárolták őket. Főleg a magyar könyvekkel volt gond, amelyeknek nagy volt a megjelentetési költségük, alacsony volt a példányszámuk és így nem hoztak nyereséget. A kis dotációból viszont a kiadó nem fedezhette a magas előállítási költségeket. Ez a helyzet a hatvanas évek végéig tartott, amíg a Pomurska založba meg nem jelentetett néhány jó áron árulható, de értékes szépirodalmi művet, köztük Jókai Mór Zlati človek – Az arany ember c. művét szlovén nyelven. (Jože Ternar, 1980.)*

A kiadó az első időkben azt tekintette egyik feladatának, hogy megismertette a Mura szlovén partjain fekvő terület történetét az országban élőkkel, ezért a szlovén könyvek között már egy-két magyar könyv is megjelent. 1954-ben még csak egy magyar könyvet adtak ki 2500 példányban, 1963-ban már 18 könyv került ki a Pomurska nyomdájából 58 ezer példányban. A kezdeti időkben kétnyelvű magyar szerkesztők hiányában az újvidéki Forum és a budapesti Európa Kiadó segített a magyar könyvek megjelentetésében. A hetvenes években a muravidéki nyomdához kapcsolódott a kiadó, s így kiadói, nyomdai, könyvkereskedelmi feladatokat tudott betölteni. A kiadó gyarapodását, erősödését mutatja, hogy a nyolcvanas évekre már négy saját könyvárusító boltja volt. Elkezdődött a megjelentetett művek hatásosabb bemutatása, marketingje is. 1978-ban a könyvterjesztéssel foglalkozó dolgozók összefogásával megalakult a könyvkereskedők tanácsa. Erre az időre tehető, hogy a kiadó országos szinten elismert kiadóvá vált.

Egyaránt nyitott volt a szlovén, a jugoszláv és a magyar kultúra irányában, mert felismerte annak fontosságát, hogy meg kell menteni a feledéstől a kultúrtörténeti, szociográfiai, gazdasági és nemzetpolitikai hagyatékot. Első gyűjteményes sorozata a *Domača književnost* c. sorozat volt, amelynek keretén belül muravidéki szerzők munkáit jelentették meg, de más szlovén szerzők is bekerültek. Híres sorozata volt a *Panonika* (a Muravidék etnográfijáról, művészettörténetéről, szociográfiai hely-

zetéről készültek monográfiák), valamint a *Sozvočje – Összhang* c. sorozat. Ebben a sorozatban jelent meg a *Naptár* c. magyar nyelvű almanach 1960-tól évente rendszeresen, biztos fórumot teremtve a magyar szerzőknek. Emlékeztet volt a *Tavaszcímzés* címmel 1975-ben kiadott első versantológia is. Ezt követően egymás után jelentek meg az első kötetes szerzők verseskötetei, valamint prózai művek is, amelyek visszamenőleg is igazolták a *Sozvočje – Összhang* c. sorozat fontosságát. Jože Hradil véleménye szerint a szimbolikus cím kifejezi a magyar nyelvű alkotómunka lehetőségét és a Magyarországon megjelent irodalmi alkotások megismerésének lehetőségét is. A magyar klasszikusok és a kortárs írók lelkiismeretes fordítása hamarosan kellemes, de mindenekelőtt hasznos feladatává vált a kiadónak. A magyar irodalom értékei ugyanis többé-kevésbé ismeretlenek voltak a szlovének előtt, vagyis olyan nevek, mint Petőfi Sándor, József Attila, Weöres Sándor, Jókai Mór, Mikszáth Kálmán, Móricz Zsigmond, Németh László és mások, akiknek értékei a nyelvi és egyéb akadályok dacára, az európai irodalom tartozékai.

A sorozat népszerű volt a szlovén olvasók között is. A budapesti Európa Könyvkiadóval való munkakapcsolat következtében fellendült a fordítói munka, amelynek eredményeképpen olyan szlovén művek jelentek meg a magyar könyvpiacra, mint Prešeren válogatott művei, Oton Županič költészetéből készült válogatás, valamint Ivan Cankar, Matej Bor, Miško Kranjec, Kajetan Kovič, Ciril Kosmač és mások munkái.

A világirodalmi terméstről a *Mostovi* és a *Helikon* c. sorozatok kötetei adtak képet. Népszerű sorozata volt a kiadónak a *Mavrica* is, amely inkább a kevésbé értékes, de népszerű művekkel látta el az olvasókat.

A Szlovéniai Magyar Írócsoport (1989–1997)

A Pomurska založba kiadóval elégedetlen, s ezért a kiadóval szakító írók új kiadói csoportot hoztak létre Szlovéniai Magyar Írócsoport (ill. Muravidéki Magyar Írócsoport) néven a szlovéniai magyar irodalom kiadására. Megjelentették a *Muratáj* c. folyóiratot, a *Naptár* c. évkönyvet és egyéb szépirodalmi munkákat. 1995-től a kiadói munkákat a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, az érdekvédelmi teendőket pedig 1997-től a Szlovéniai Magyar Írók Társasága vette át.

A Szlovéniai Magyar Írók Társasága (1997–)

Tizenhárom szlovéniai magyar író és költő létrehozta érdekvédelmi szervezetüket, amely szervezetiileg az MNMI-hez tartozik, de kollektív tagja a Magyar Írószövetségnek is. Könyvesboltjuk, a Bánffy Magyar Könyvesbolt 1998. március 15-én nyílt meg Lendván. A könyvesbolt lehetővé tette a szlovéniai magyar könyvterjesztés és irodalmi, közösségi élet megerősítését. A könyvesboltban magyar nyelvű könyvek és folyóiratok között válogathatnak az érdeklődők, alkalmanként rendezvényeken, író–olvasó találkozókra vehetnek részt.

A Top-Print Grafikai Stúdió és Könyvkiadó

1997-ben nyílt meg a grafikai stúdió és kiadó Halász Albert vezetésével. Magánvállalkozásnak indult, elsősorban az MNMI megrendeléseit teljesítve (eredménye: Zágorec-Csuka verseskötete, Szúnyogh Sándor néprajzi kötete). Egy év múlva *Studio Artisra* változtatott névvel, a könyvkiadást is megtartva, de kibővített szol-

gáltatási körrel folytatták munkájukat a grafikai tervezés, térképészet, fordítás területén. Vállaltak számítógépes adatarchiválását (CD-ROM), számítógépes nyomtatást, szkennelést, adatmásolást, fordítást, lektorálást, s kiadtak egy saját hirdetési újságot is a magyarlakta területeken. A magánvállalkozásban működtetett kiadó nem volt hosszú életű, nem tudta kinőni magát nagy kiadóvá, részben személyi okok miatt, de alapvetően a kiadó megélhetéséhez szükséges könyvtermés hiánya miatt.

Franc-Franc Könyvkiadó Kft.

1992 januárjában alakult meg a muravidéki szlovén kultúra és könyvkiadás támogatására. Alapítói Feri Lainšček és Franci Just. Sorozatokat, szépirodalmat, helytörténeti munkákat adtak ki, éves átlagban 10–15 könyvet, átlagosan 500–1500 példányban. Működését a Szlovén Művelődési Minisztériumtól kapott pályázati támogatás is segíti.

2002 sikerkönyve például a szlovénra fordított Márai-kötet, *A gyertyák csonkig égnek* volt (az *Új hidak Magyarországgal* c. sorozatban), s kiadták szlovénul Zágorec-Csuka egyik verseskötetét is.

Illusztráció, tipográfia, könyvművészet

A szlovéniai magyar könyvkultúrában a könyvek illusztrálásának igénye mindig jelen volt, de a körülményektől függően változó színvonalú produktumokban valósult meg. Ha az elmúlt közel negyven év termését végignézzük, látható, hogy születtek igényes megjelenésű, nagyon szépen illusztrált könyvek is. A közelmúltban megjelent közel száz magyar könyvnek kb. a harmada illusztrált (ez az arány figyelhető meg az erdélyi, kárpátaljai, szlovákiai és vajdasági könyvkultúrában is).

A hatvanas évekre a fekete-fehér tusábrázolás volt jellemző (Gábor Zoltán festőművész és Gálics István grafikusművész munkái), majd a hetvenes évek pangása után, a nyolcvanas években a hatékony intézményi támogatások következtében változatosabb tipográfiájú és illusztráltságú könyveket adtak ki, úgy, hogy szinte minden évben készült egy különlegesen „szép” kötet is. Nem mindennapi illusztrációnak számítanak Czimmermann Toplák János nyolcvanas években készült haikuzen rajzai, képvers-illusztrációi, amelyekben a szöveg és a kép teljes harmóniája figyelhető meg.

Az átütő változást a kilencvenes évek hozták meg, amikor a muravidéki magyar könyvkiadásban egymásra találtak a szerzők, a kiadók, a technikai szerkesztők és a nyomdászok. A Studio Artis nevű, már említett magánkiadóban és grafikai stúdióban pl. Halász Albert saját illusztrációival látta el a könyveket, kollégája, Hagymás István pedig fotóillusztrációkat készített a magyar könyvek díszítésére. A Pomurska založbatól való elválás után egy-két magyarországi kiadó is részt vállalt a nyomdai munkákból, pl. a győri Hazánk Könyvkiadó. A fűzött könyvek mellett megjelentek az igényesebben tervezett és kötött, keménytáblás borítóval készült könyvek. A kilencvenes évektől lehetőség nyílt arra, hogy magyarországi képzőművészeti iskolákban tanulhassanak az érdeklődők, ami hosszú távon ígéretes lesz a muravidéki könyvkultúra fejlesztése szempontjából.

(2003)

Irodalom

- ÁCS Margit: Kölcsönös garancia. In: *Pannon Tükör*, 6. évf. 2001. 1. sz. január–március, 9–15. p.
- BENCE Lajos: Harmincéves a magyar könyvkiadás a Muravidéken. In: *Muratáj*, 1991. 80–82. p.
- BENCE Lajos: A szlovéniai magyarság. www.hhrf.org./prominoritate/1966/osz03.htm
- BOKOR József (szerk.): *Anyanyelv a kétnyelvűségben*. Maribori Magyar Intézet, MNMI, Maribor, Lendva, 1999. 7. p.
- CZINE Mihály: recenzió Bence Lajos *Szíves szívtelen* c. verseskötetéhez. Murska Sobota, Pomurska založba, 1981. [Fülszöveg]
- GUTTMAN Miklós: *Anyanyelvünkért*. Bevezető. Murska Sobota, Pomurska založba, 1983.
- GÖNCZ László: Zsiga Tibor: *Muravidéktől Trianonig*. Előszó. Lendva, MNMI, 1996. 6–7. p.
- GÖNCZ László: Varga József: *Nyelvhasználat, névdivat*. Lendva, MNMI, 1999. [a könyv szórólapja]
- KIRÁLY M. Judit: Hang a Kárpát-medencében, kapcsolat itthon. In: *Népújóság*, 2003. január 16. 9. p.
- KOCSIS Gyula: *Naphívogató*. Utószó. Murska Sobota, Pomurska založba, 1974. 54. p.
- MAJDÁN János: Göntér János: *Dobronak. Múlt és jelen a határ mentén*. Lendva, MNMI, 1998. 6–7. p.
- RUDAS Judit: Irodalom és kulturális identitás a Muravidéken napjainkban. In: *Muratáj*, 2002. 57. p.
- POMOGÁTS Béla: A magyarságtudat védelme – kisebbségben. In: *Muratáj*, 34–40. p.
- SZÉKELY András Bertalan: Magyar–szlovén kapcsolatok. In: *Társadalmi Szemle*, 1996. 5. sz. 64–65. p.
- SZÉKELY András, Bertalan: Varga Sándor: *A szlovéniai magyarok műkedvelő tevékenysége 1920–1970*. Lendva–Győr, MNMI–Hazánk Könyvkiadó, 1995. 7. p.
- SZIJÁRTÓ Imre: Igék a megmaradásért. Jegyzetek a szlovéniai magyar irodalomról. In: *Tiszatáj*, 2002, 7. sz. 9. p.
- VARGA József: A Petőfi Kultúrkör jegyzőkönyve. Lendva, 1970. április 12.
- ZÁGOREC-CSUKA Judit: Mégis harangoztak. In: *Népújóság*, 1999. június 3.

A szlovéniai magyar könyvillusztrátorok 1918-tól napjainkig

„Te vagy a felelős, olvasó, azért, hogy milyen könyvet tesznek eléd, mert te vagy, és a te igényeid szabják meg azt, hogy a könyv milyen irányban fejlődik” – így kezdi a német könyvművészet egyik nagy mestere, Goethe egy híressé vált röpiratát. És mennyire igaza van, hiszen minden emberi munkatermék sorsát nagy vonalaiban az iránta jelentkező igények szabják meg.

A Muravidéken, Szlovéniában, ahol tízezer magyarajkú nemzetiségi él, ez az **igény** a többi határon túl élő magyar nemzetiségi közösséghez képest **egy kicsit megkésve**, a trianoni békeszerződés után legalább negyven évvel később jelentkezett, **1961-ig** sajnos nem jelentek meg nyomtatásban magyar könyvek, illetve 1942-ben jelent meg Horváth Sándor *Alsólendva múltja és jelene* című helytörténeti műve, amely nem volt illusztrálva. **Vlaj Lajos Versek** című verseskötete 1961-ben jelent meg, amely egyben **a muravidéki, vagyis a szlovéniai magyar irodalom** kezdetét is jelentette. A 60-as évektől napjainkig közel száz magyar nyelvű könyvet adtak ki Szlovénia magyarlakta területén, a Muravidéken. Többnyire szépirodalom, de mást is megjelent: történeti, helytörténeti, nyelvészeti, néprajzi és ismeretterjesztő művek. **A magyar nyelvű kiadványok egyharmada van illusztrálva, tehát alig 30 könyv, tankönyv és folyóirat.** A 60-as évek elejétől a 80-as évekig a magyar könyvek kiadásáért a **Muravidéki Magyar Önigazgatási Érdekközösség** felelt, amely a magyar nemzetiségi érdekképviselőket is felvállalta. Majd a 80-as évek végétől egészen napjainkig a magyar könyvek kiadását a **Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet (MNMI)** vette át, amely együttműködik a **Szlovéniai Magyar Írók Társaságával** is.

A 60-as évek, a kezdetek, fekete tónusban

A 60-as években többnyire fekete-fehér nyomtatásban jelentek meg az illusztrált magyar könyvek. Ezeket a könyveket Gábor Zoltán festő- és grafikusművész tusrajzai és Gálics István festő- és grafikusművész grafikai díszítették. Ebben az időszakban nemigen lehetett beszélni igényes muravidéki magyar könyvkultúráról, művészi könyvről, hiszen ezeknek az elvárásoknak nem tudott eleget tenni az akkori magyar közösség sem anyagiakban, sem igényes kiadási kultúrában, de megfelelő technikai felkészültséggel sem rendelkeztek. A muravidéki magyarságnak a 60-as években újra szembe kellett néznie az újrakezdéssel és a talpon maradással. A megkésést kezdet nem volt könnyű, annak ellenére, hogy 1573-ban **Hoffhalter Rudolf** vándor-nyomdász **Kultsár György** prédikációit, illetve három magyar nyelvű könyvét éppen Alsólendván nyomtatta ki. A hagyományok nagyon messzire vezethetők vissza, de a négyszázéves könyvészeti múlttal rendelkező magyar közösség nehezen teremtett újra könyvkultúrát magának. Az ekkor megjelent könyvekben még nem színes, hanem fekete-fehér illusztrációk vannak. Gábor Zoltán fekete tusrajzai és Gálics István grafikai mégis a könyvek méreteihez és tartalmukhoz illő illusztrációnak számítanak. Ezeket a könyveket Muraszombatban a **Pomurska založba** kiadó nyomdájá-

ban nyomtatták. A Pomurska založba a muravidéki régió rangos kiadójának számított akkor, és felvállalta a magyar nemzetiség könyvkiadását is.

A 70-es évek könyvterméséből a legtöbbet Gálics István grafikus– és festőművész illusztrált. Sajnos a muraszombati Pomurska založba kiadó nem adott ki bibliofil magyar könyveket, amelyek maradandó, esztétikailag is igényes kivitelezésben kerültek volna ki a nyomdából. A könyveket **fűzve**, 500-1000 példányban nyomtatták, egyenletes, fekete festékezéssel. Ezek a könyvek, kiadványok az elemi kritikát még elbírták. Tehát az olvasóközönség sem igényelt ennél többet. Ebben az időszakban jelentkezett a Tavaszvárás-nemzedék: Varga József és Szúnyogh Sándor költők, valamint Szomi Pál prózaíró. A Vajdaságból hozzánk települő Báti Zsuzsa újságíró pedig két önálló verseskötettel is jelentkezett.

A 80-as években volt némi változás a könyvkultúra terén

A 80-as évek közepétől volt némi változás a szlovéniai magyar könyvkiadásban. A Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet átvette a Muravidéki Nemzetiségi Öngazgatási Érdekközösségtől a magyar könyvkiadást és a könyvek terjesztését, ezenkívül felvállalta a magyarul írók kibontakoztatását is. Ehhez még anyagi kereteket is biztosított. A magyar könyvkiadásra a szlovén Művelődési Minisztériumtól kapott támogatást. Lassan megteremtődött a művészi könyv iránti igény is. A szlovéniai magyar irodalomban új írók, költők is jelentkeztek: Bence Lajos, Czimmermann Toplák János és Bence Utroša Gabriella, akik már igényelték a műveik kiadását.

A 90-es évek hozták meg az igazi kibontakozást

A 90-es évek hozták meg az igazi kibontakozást a muravidéki magyar könyvművészetben. Misztótfalusi Kis Miklós szavaival élve: „**A mesterművet csak ahhoz értő mester tudja értékelni.**” **A muravidéki magyar könyvkiadásban egymásra találtak: a szerzők, a kiadó, a technikai szerkesztők és a nyomdászok.** Új alkotókkal bővült az írói, költői csoportosulás, most jelentkezett: Halász Albert, Göncz László és Zágorec-Csuka Judit. A *Népújság* szerkesztőségében Meszelics László formatervező, technikai szerkesztő vette át többnyire a magyar kiadványok és könyvek formatervezését. Ő már szakemberként kezdte el a könyvtervezést, s ennek látható eredményei is voltak. 1995-ben Halász Albert magánkiadót alapított Studio Artis néven. A Studio Artisban nemcsak formatervezéssel, hanem könyvkiadással is foglalkoztak, illetve a könyvek nyomdai gondozását is ellátták. Ez a magánvállalkozás új mozzanatot jelentett Lendván. Halász Albert saját könyveit tervezte, illusztrálta és sajtó alá is rendezte. Hagymás Istvánnal együtt fotóillusztrációkat is készítettek.

A 90-es években nagy változást jelentett az is, hogy a muravidéki magyar könyveket nem a muraszombati Pomurska založba kiadónál nyomtatták, hanem Magyarországon, a győri Hazánk Könyvkiadónál. Ebben az időszakban a fűzött, vagyis a ragasztott könyvek mellett megjelentek már az igényesebb, vagyis a kötött, keménytáblás könyvek (pl. Halász Albert: *Jeles napok, népi ünnepek a Muravidéken*, 1999; Bence Utroša Gabriella: *Ki lakik a sötétben?*, 1996; *Igét őrizve*, antoló-

gia, 1998). Ezek a könyvek színes illusztrációkkal, fotóillusztrációkkal jelentek meg. Napvilágot láttak a bibliofil kiadású könyvek is.

A szlovéniai magyar könyvillusztrátorokat öt meghatározó csoportba oszthatjuk:

1. GYERMEKKÖNYVEK, IFJÚSÁGI KÖNYVEK ILLUSZTRÁTORAI

A gyermekkönyvek esetében a művészség az illusztrációnak nem az egyetlen kritériuma. A gyerek rendkívüliség- és illúzióigényét sok esetben nem lehet csak a művésznak az önkifejezésével, autonóm alkotásával kielégíteni. Figyelembe kell venni a gyerekek világát is. Ezért a gyermekkönyvek illusztrálása **hidat jelent a gyermek ízlése és a művészi ízlés között**. Ezt a küldetést leginkább **Gábor Zoltán** és **Gálics István** festőművészek töltötték be.

Gábor Zoltán festőművész a gyermekkönyvek illusztrálásánál is megőrizte eredeti stílusát, a leegyszerűsített kubisztikus formaalkotást és egyben az egyszerű síkokból építkező formatervezést. Ez jellemző Bence Utrosa Gabriella *Visszahozott szép karácsony* (1994) című meséinek az illusztrálására és Varga József *Naphívogató* (1974) című gyermekkönyvének a rajzaira is. Gábor Zoltán fekete tusrajzaival is nagy hatással volt a gyermekek képzeletvilágára. Képeivel szemléletessé tette a kíváncsi gyerekek világát.

Gálics István grafikus- és festőművész ritkán illusztrált gyermekkönyveket. Szúnyogh Sándor *Virágköszöntő* (1987) című gyermekverskötetét mégis ő illusztrálta.

Az ízlés kialakulása egy közösség hosszú, kemény kompromisszumokkal teli fejlődése – ez érvényes a szlovéniai magyarság könyvkultúrájára is, főleg gyermekirodalmára. A Muravidéken 1974-ben jelent meg az első illusztrált gyermekkönyv. Varga József *Naphívogató* (1974) című gyermekverskötetével kezdődik a gyermekirodalom vidékünkön. Azóta ez műfajaiban, alkotóiban is bővült, színesedett és fejlődött.

A gyermekkönyvek illusztrációit a meséskönyvek részeként kell értékelni. A jó illusztráció emeli a szöveg értékét is. Ez azt is bizonyítja, hogy az illusztráció sosem öncélú, hanem szolgál valamit. A meséskönyvekben való elhelyezkedésük alapján a muravidéki magyar gyermekkönyvek illusztrációi egész oldalasak vagy egész képtáblák, féloldalasak, elszórtak a szövegben, marginálisak, de akadnak köztük záródíszek, fejezetlécek és keretek is.

A szlovéniai magyar könyvkiadásban viszonylag kevés illusztrált meséskönyv jelent meg (három mű), pedig Varga József és Bence Utroša Gabriella meseíróknak is számítanak. Hogy miért fontos az illusztrált meséskönyv? Mert éppen az életkor előrehaladásával változik az illusztráció szerepe. A képi megjelenítés arányai eltolódnak a szöveg javára. Minél kisebb a gyermek, annál inkább a képek „olvashatósága”, vagyis az illusztrálás töltene be a meséskönyvek fő feladatát, a szemléltetést, az irodalmi élmény teljes befogadását.

2. A SZÉPIRODALMI MŰVEK ILLUSZTRÁTORAI

Ahány alkotó, annyi látásmód és megoldás. A szépirodalmi műveknél a szöveg a meghatározó, az illusztráció inkább **díszít, értelmez és kiegészít. A szépirodalmi alkotásoknál véleményem szerint négy csoportba sorolhatók az illusztrációk:**

A DÍSZÍTŐ JELLEGŰ ILLUSZTRÁCIÓ

A díszítés a legősibb funkciója az illusztrációnak, amelynek az a feladata, hogy **gyönyörködtessen**. Ez leginkább jellemző **Gálics István fametszeteire**, amelyeket illusztrációként használt fel Varga József *Élni* című versesköteténél. Hagymás István színes fotóillusztrációja Zágorec-Csuka Judit *Viharverten* (1997) című verseskötetének címlapján inkább gyönyörködtetéssel kelti fel az olvasó érdeklődését, mintsem értelmezéssel.

A könyvek egyik nagyon lényeges díszje a borító, hiszen elsődleges hatást fejt ki az olvasóra. Halász Albert *Ikonok* (1996) című verseskötetének borítóját maga a szerző készítette. A számítógépen készült színes grafika már első látásra megnyerő képi hatást fejt ki. Ugyanúgy nagy hatást fejt ki Bence Lajos *Létlelet* (1989) című verseskötetének borítója is, amelyet **Gálics István** tervezett. A jól megtervezett borítók „a könyvek arcélei” – úgy díszítik a kiadványt, hogy felfedik vagy sejtetik annak tartalmát, és kíváncsivá teszik az olvasót a mű befogadására.

AZ ÉRTELMEZŐ JELLEGŰ ILLUSZTRÁCIÓ

Az értelmező jellegű illusztrációnak tekintjük azt a kapcsolatot a kép és a szöveg között, amikor az illusztrátor a képzőművészet eszközeivel újrafogalmazza a szöveg közvetítette jelentésvilágot. Ilyen illusztrációk jelentek meg Báti Koncz Zsuzsanna *Kettőnk évszakai* (1979) című verseskötetében és Szűnyogh Sándor *Halicanumi üzenet* (1975) című verseskötetében is, amelyeket **Gálics István** illusztrált színes fametszeteivel és grafikáival. De értelmező jellegű illusztrációval díszítette saját verseskötetét, a *Flagelláns énekeskönyvet* (1991) **Czimmermann Toplák János** is, valamint Vlai Lajos *Versek* (1961) című verseskötetéhez **Gábor Zoltán** is ilyen illusztrációkat készített.

A KIEGÉSZÍTŐ JELLEGŰ ILLUSZTRÁCIÓ

Kiegészítő jellegű illusztrációnak számítanak azok az illusztrációk, amelyek a szöveg által közvetített gondolatokat továbbviszik, vagy a szövegből fakadóan olyan hangulatokat teremtenek, amelyek visszatükrözik a képzőművész egyéni látásmódját. A kép vagy a fotogram hangulatot teremt a szöveghez, és nem okvetlenül a szöveg által közölt tartalmat adja vissza. Ilyen illusztrációknak számítanak **Hagymás István fotogramjai, fotóillusztrációi is**, amelyeket Halász Albert *Mosolymorzásák* (1991) című verseskötetében adott közzé.

A KÉPVERSEK ILLUSZTRÁTORAI

Különös, vagyis nem mindennapi illusztrációnak számítanak a képversek és a haiku-zen rajzok, amelyeket **Czimmermann Toplák János** képvisel a Muravidéken. Ezeknél az illusztrációknál a kép és a szöveg közt nem hagyományos lineáris, vagyis mellérendelő viszony van, hanem éppen ellenkezőleg. Az ő illusztrációira a stíluselemek vegyítése és integrálódása érvényes. A szöveg és a kép egészen kivételes módon harmonizálódnak egymással. Czimmermann Toplák János haiku-zen rajzaival

díszítette Bence Lajos *Létlelet* (1980) és Zágorec-Csuka Judit *Viharverten című* verseskötetét (1997). Ezeknél az illusztrációknál sajátos módon vegyítette a különböző technikákat: a fotografika-imitációkat, a ceruzarajzokat, a tusrajzokat, a fénymásolatokat, a filctoll- és korrektúrarajzokat. Illusztrációi éppen ezért az intuíciora, a spontaneitásra, a közvetlenségre épülnek. Mindezt Czimmermann Toplák János így nevezi meg: „A tudat személyes azonosulása a tárggyal visszatükröződik a megalkotott képekben.” A képzőművészeti haiku sikeres lehet a verseskötetek illusztrálásánál, mert lényegéből eredően lírai-költői alkotás, vagyis képzőművészeti líra. Czimmermann Toplák János ezeknek az illusztrációknak nagyításával, kicsinyítésével, klasszikus vagy modern vignetta-keretekbe helyezésével, pozitívból negatívba, vagy ellenkező helyzetbe állításukkal egyéni stílust teremtett a szlovéniai magyar könyvillusztrátorok körében. C. Toplák képzőművészeti haikuait a 80-as években készítette, amelyeket később átalakított, és illusztrációkként is felhasznált.

A KÖLTŐI, ÍRÓI ILLUSZTRÁCIÓ

Az író, a költő és az illusztrátor találkozása is többféle kimenetelű lehet. Egyik leghíresebb formája az, ha az illusztrációkat maga a költő, az író készíti a könyvéhez. Erre a Muravidéken is vannak példák. **Halász Albert** költő, néprajzkutató saját műveihez készített borítót és illusztrációkat, fotóillusztrációkat és térképeket: az *Ikonok* (1996), a *cor-kór / kór-kór* című versesköteteihez (1993), valamint *A jeles napok, népi ünnepek a Muravidéken* című tanulmánykötetéhez (1999).

Czimmermann Toplák János költő saját rajzaival díszítette a *Flagelláns énekeskönyv* című verseskötetét (1991) és saját portréját használta fel a kötetében. Huzján István rajztanár magánkiadásban megjelent *Obrazi* című kötetében (társszerző Paušič Olga) szintén saját illusztrációit használta fel díszítő elemként.

3. A TANKÖNYVEK ILLUSZTRÁTORAI

Az esztétikai érzék fejlesztésében az illusztrált könyveknek, de a tankönyveknek is meghatározó szerepük van. A még olvasni nem tudó gyermek esetében a kép helyettesíti a szöveget. Így annak minden szempontból tökéletesnek kell lennie, mind a papírminőségét, mind a művészi kidolgozást illetően. Természetesen a megfelelő illusztráció elkészítéséhez a művésznek épp oly pedagógiai érzékkel kell rendelkeznie, mint a könyv szerzőjének. Nem véletlen, hogy a Muravidéken is a tankönyveket pedagógusok és rajztanárok illusztrálták. **Persa János**, az 1. Sz. Lendvai Kétnyelvű Általános Iskola rajztanára, együttműködve az alsó tagozatos tanítónőkkel, illusztrálta Bazsika Magda *A betűk világa* című magyar nyelvű munkafüzetét (1993) és Fehér Mária *Írunk és olvasunk* című munkafüzetét íráshoz és olvasáshoz (1993). **Herman László** Ljubljánában élő rajztanár szintén illusztrált egy tankönyvet 8. osztályosoknak (*Fizika za 8. razred*, írta Szomi Béla, 1990).

4. A MURATÁJ FOLYÓIRAT ILLUSZTRÁTORAI

1997-ben ünnepelte a **Muratáj** irodalmi, művelődési, társadalomtudományi és kritikai folyóirat létrejöttének tízéves évfordulóját. Évente kétszer jelenik meg. Kez-

detben kevésbé, ma már szinte mindegyik számát illusztrálják muravidéki vagy magyarországi, illetve határon túli kisebbségben élő művészek grafikaival, fotóival, festmények reprodukcióival. A muravidéki művészek közül a Muratáj illusztrátori köréhez a következők tartoznak: **Gálics István, Hagymás István, Göntér Endre, Halász Albert, Gábor Zoltán** és sokan mások. Közülük **Göntér Endre** az a festőművész, aki képeit, illusztrációit nem gyönyörködtetési szándékkal festi, hanem mondanivalója van. Göntérnél a múlt felé fordulás az alapvető motívum, sokszor letűnt korok után vágyakozik, amely korok életvitele és a kísérő jelenségek vidékünkön meghatározóak voltak. Az elvesztett idill mögött erősen érződik az időtlen és az örök megfogalmazásának az igénye, írja róla Janez Balažic művészettörténész, vagyis „A valóságban reinkarnációt végez, tehát életre kelti a régmúlt eseményeket vagy tájakat.”

5. A KÉPREGÉNYEK ILLUSZTRÁTORA

A képregénynek van története, hiszen elmúlt már száz éves, s van vázolható esztétikája is, sőt, sok a fogyasztója, akik elsősorban a kiskamaszok, nagykaszkok közül kerülnek ki, akik már a vizuális kultúra gyermekei. Szlovéniában ennek a műfajnak igazi mestere **Miki Nikolaj Muszter (Muszter Miklós) szobrászművész, rajzfilm-illusztrátor**, aki magyar származású, hiszen édesanyja Magyarországon született, családja pedig sokáig Muraszombatban élt. Miki Muszter 1973-tól napjainkig folyamatosan rajzolja képregényeit. A képregények zömét világhírű ifjúsági regények története alapján alkotta meg. Huszonnégy képregénye közül tizenkettő nyomtatásban is megjelent. Később ezekből kettőt le is fordított magyar nyelvre [Rajzolt mesék 1., Törökök, törökök, (1996)], valamint Máglyára címmel a kézirat kiadásra készen áll. Muszter ezeket a képregényeket kezdetben újságokban publikálta, majd füzetek és könyvek formájában is kiadta. Tizenöt évig élt Németországban, mint szabadfoglalkozású művész. A Bavaria, majd a Schmidt rajzfilmstúdióknál dolgozott Münchenben, ahol animációs filmeket, karikatúrákat, képregényeket és rajzfilmeket rajzolt.

Muszter képregényei szórakoztatva tanítanak, vagy tanítva szórakoztatnak. Sajátos mitológiát teremtenek. Komikus történetei érdekfeszítőek, de meglehetősen sztereotípek. Képregényei film- és rejtvénytípusúak. Szövegük tömör és expresszív. A nyelvet nem tudó olvasó is megérti ezeknek a történetét. Rajza egyszerű, nem túlrészletezett. Képregényeit egyedül rajzolta, maga írta hozzá a szövegeket és az írói forgatókönyvet is. Képregényei még mindig a vizuális kultúra műfajai közé sorolhatók, habár a videokazetta és a számítógép terjedése előrevetíti ezeknek az alkonyát is.

Összegzés

A szlovéniai magyar könyvillusztrátorok 1918-tól napjainkig című dolgozatomban ismerttettem a magyar könyvillusztrátorok munkásságát Szlovéniában, főleg a Muravidéken, ahol a magyar nemzetiség él. Ez a dolgozat egy kicsit a jövőbe is mutat, hiszen a magyar könyvek illusztrálása még nem érte el kibontakozásának a csúcspontját, de akadnak meglepően szépen illusztrált könyvek is. Úgy gondolom, hogy a technika ro-

hamos fejlődésével és a szakképzett grafikusoknak, képzőművészeknek a Muravidékre való visszatéréseével új lehetőségek nyílnak a könyvillusztrálás terén is. A 90-es évek elejétől lehetőség nyílt továbbtanulásra a magyarországi képzőművészeti középiskolákban és azt követően Budapesten a Képzőművészeti Főiskolán is. A hamarosan visszatérő muravidéki fiatal grafikusok, képzőművészek (Orbán Péter, Rozsmán Szilvia, Tomka Csilla) valószínűleg meg akarják mutatni tehetségüket, és alkotni szeretnének. Remélem, hogy lesz cselekvési lehetőségük, a szerkesztők, kiadók, képzőművészek majd felfigyelnek rájuk. A fiataloknak új minőséget kell teremteniük a felmutatott képzőművészeti értékek mellé, amelyek négy évtizeden keresztül alakultak ki. Mindenképpen fejlődési folyamatnak látom a könyvkultúra, a könyvillusztráció helyzetét, mert még mindig úgy tűnik, hogy a kezdetek kezdetén vagyunk.

Goethe szavaival zárom gondolataimat: „...mert a te igényed szabja meg olvasó, hogy milyen könyvet tesznek eléd, te vagy a felelős ezért...” Az olvasók ízlését és igényeit is lehet fejleszteni. Ez pedig az írók, a költők, az illusztrátorok, a formatervezők, a grafikusok, a kiadók, a szerkesztők, a könyvterjesztők, a művészettörténészek feladata lenne elsősorban. Véleményem szerint kisebbségi léthelyzetben mindez még érvényesebb megállapítás, talán létkérdés is.

Felhasznált szakirodalom

- A képregény.* Vál., szerk.: Ubovszky Kálmán – Budapest, Gondolat Kiadó, 1989, 364.
 Bence Lajos: Képzőművészet a Muramentén, *Muratáj* 96. 1. sz., 79–83. – Lendva, MNMI, 1996.
 Bence Lajos: Göntér Endre középkori freskói, *Naptár* 1993 – Lendva, Szlovéniai Magyar Írócsoport, 1992, 101–105.
 Ferenczy Béni: *A könyvillusztrálásról* (rövid előadás) – Budapest, Magyar Bibliofil Társaság, 1986.
 Goda Beatrix: Ifjúsági könyvtárak, ifjúsági olvasmányok (*Könyv és Nevelés* folyóirat, új évfolyam, 2000/ 3. sz., 132–137.) – Budapest, OPKM, 2000.
Gyermekirodalom: Az illusztráció, 321–331. (szerk. Komáromi Gabriella) – Budapest, Helikon, 1999.
 Nagy Andor: A képregény esztétikája és rövid története. *Könyv és Nevelés*, 1984. 4–5. sz., 194–199.
 Szántó Tibor: Az szép magyar könyv (*Az ötszáz éves magyar könyvművészet 1473–1973*) – Budapest, Akadémia, 1974.
 Szász Ilona: Mű és illusztráció (*Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*, folyóirat, 2000. 9. évf. 12. sz., 40–44.) – Budapest, MKE, 2000.
 Szíj Dezső: *Könyvkiadás, könyvművészet, társadalom* – Budapest, Szenci Molnár Társaság, 1995.

A szlovéniai könyvillusztrátorok bibliográfiai jegyzéke

BOŠNAK Alenka grafikai formatervező, illusztrátor (1971)

1999-ben Ljubljánában az Építészeti Egyetemen szerzett oklevelet formatervező szakon. Jelenleg a Szlovén Köztársaság Területrendezési Hivatalában, a Környezetvédelmi Minisztériumban dolgozik, mint grafikai formatervező.

Illusztrált könyvei:

1. Varga József: *Hang-bona* (gyermekversek) – Lendva, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 1995.
2. Bence Utroša Gabriella: *Ki lakik a sötétben?* (mesék) – Lendva, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 1996.
3. Szúnyogh Sándor: *Muravidéki kincsesláda, gyermekjátékok és népmesék Muravidékről* – Lendva, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 1997.
4. Varga József: *Az ellopott tündér* (mesék) – Lendva, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 1998.

Illusztrált tankönyvei:

1. Aldela Miklósné: *Barangoló, tankönyv a magyar nyelv mint környezetnyelv tanulásához, 5. osztály* – Ljubljana, Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 1997.
2. Andrassy Attila: *Magyar Nyelvkönyv 1, a Kétnyelvű Középiskola első osztálya számára a magyar nyelv mint második nyelv tanulásához* – Ljubljana, Szlovén Köztársaság Oktatási Intézete, 1999.
3. Aldela Miklósné: *Kerek perec, 4. osztály, tankönyv a magyar nyelv mint második nyelv tanításához* – Ljubljana, Szlovén Köztársaság Oktatási Intézete, 2000.
4. Aldela Miklósné: *Regélő, 6. osztály, tankönyv a magyar nyelv mint második nyelv tanításához* – Ljubljana, Szlovén Köztársaság Oktatási Intézete, 2000.

CZIMMERMANN TOPLÁK János formatervező, illusztrátor (1958)

1977-ben fejezte be Zágrábban az Iparművészeti Szakközépiskolát. Állandó kísérletezés és analitikus útkeresés jellemzi. A szimbólumok stilizált jelrendszerével vizuális atmoszférát teremt. A haiku-zen stílus megteremtője a Muravidéken.

Illusztrált könyvei:

1. Bence Lajos: *Létlelet*, versek – Lendva, Magyar Nemzetiségi Oktatási- Művelődési Öngazgatási Érdekközösség és a Szlovéniai Magyar Írócsoport, 1989.
2. Cimmermann Toplák János: *Flagelláns énekeskönyv* — Lendva, Szlovéniai Magyar Írócsoport, 1991.
3. Zágorec-Csuka Judit: *Viharverten*, versek – Lendva, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 1997.

GÁBOR Zoltán festő- és grafikusművész, író, illusztrátor (1922)¹

Diplomát 1951-ben szerzett a zágrábi Képzőművészeti Akadémián. A festészet mellett iparművészeti grafikával is foglalkozik, hiszen több mint 600 könyv borítólapját is megtervezte. Szépirodalmi művekhez készített illusztrációit a leegyszerűsítés, a tárgyakat síkban való elhelyezés jellemzi.

Illusztrált könyvei:

1. Vljaj Lajos: *Versek* – Murska Sobota, Pomurska založba, 1961.
2. Petőfi Sándor: *Apostol*, kétnyelvű kiadás – Murska Sobota, 1973.
3. Varga József: *Naphívogató*, gyermekversek – Murska Sobota, Pomurska založba, 1974.
4. Bence Utroša Gabriella: *Visszahozott szép karácsony* – Győr–Lendva, Hazánk Könyvkiadó Kft.–Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 1994.

GÁLICS István festőművész, illusztrátor (1944–1997)

1971-ben szerzett festőművész diplomát a ljubljanoi Képzőművészeti Akadémián. Később grafikára szakosodott. A legjelentősebb szlovén Grafikai Biennále Nagydíját (Grand Prix) nyerte el grafikáival 1989-ben, majd Japánban Wakayamában a 4. Grafikai Kiállításon elnyerte a színes grafikáért járó nívódíjat. A muravidéki könyvek díszítéséhez színes fametszeteit választotta. Számos borítótervet is készített. 1976 és 1995 között a *Naptár* c. évkönyv grafikai szerkesztője volt. A *Lendvai Füzeteknek* is grafikai tervezője és szerkesztője volt.

Illusztrált könyvei:

1. Báti Zsuzsa: *Kettőnk évszakai*, versek – Murska Sobota, Pomurska založba, 1975.
2. Szúnyogh Sándor: *Halicanumi üzenet*, versek – Murska Sobota, Pomurska založba, 1979.
3. Szúnyogh Sándor: *Hóvág*, versek – Murska Sobota, Pomurska založba, 1985.
4. Szúnyogh Sándor: *Virágköszöntő*, gyermekversek – Újvidék–Murska Sobota, Forum Könyvkiadó–Pomurska založba, 1987.
5. Varga József: *Konokhit*, versek – Lendva, Szlovéniai Magyar Írócsoport, 1992.

Illusztrált folyóiratai:

1. *Muratáj*, irodalmi, művelődési, társadalomtudományi és kritikai folyóirat – Lendva, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 1997.
2. *Muratáj*, 93., 1–2. sz., irodalmi, művelődési, társadalomtudományi és kritikai folyóirat – Lendva, Szlovéniai Magyar Írócsoport, 1993–94.

GÖNCZ János naiv festőművész, illusztrátor (1934)

A polgári iskolát Lendván végezte, majd kitanulta a szerszámkészítő szakmát. 1968-tól nyugdíjazásáig Németországban vendégmunkásként élt. Naiv és autodidakta művész. Képein örzi a falusi emberek számára fontos életképeket, helyzetképeket, ismerős tájakat, munkálatokat és a mindennapi eseményeket.

Illusztrált könyvei:

1. Halász Albert: *Jeles napok, népi ünnepek a Muravidéken* – Lendva, Studio Artis Kiadó és a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 1999.
2. Göncz János: *Gyermekkorom faluja – forgácsok Göncz János hetési képeiből, emlékeiből* – Lendva, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 2001.

Illusztrált évkönyve:

1. *Naptár 97*, a szlovéniai magyarok évkönyve (74. l.) – Lendva, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 1996.

GÖNTÉR Endre festő- és grafikusművész, illusztrátor (1949)

A Maribori Pedagógiai Akadémia képzőművészeti szakán szerzett diplomát. Murszombatban a *Vestnik* szlovén hetilapnál dolgozik. A *Muratáj* formatervezője volt, és ő tervezte a *Muratáj* borítóját is. Festészetében kifejezővé válik a múlt felé fordulás, az elveszett idill nosztalgiájának a megragadása.

Illusztrált könyve:

1. *Brezglavjeki: zgodbe iz Prekmurja* – Ljubljana, Kmečki glas, 1995.

Illusztráció a Muratáj folyóiratban és a Naptár évkönyvben:

1. *Muratáj*, 92, 1–2. sz., irodalmi, művelődési, társadalomtudományi és kritikai folyóirat – Lendva, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 1991.
2. *Muratáj*, 99, 2. sz., irodalmi, művelődési, társadalomtudományi és kritikai folyóirat – Lendva, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 2000.
3. *Naptár* 1993 – Lendva, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 1992, 101–105. 1.

Borítótervei:

1. Göntér János: *Dobronak: Múlt és jelen a határ mentén* – Lendva, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 1998.
2. Kercksmár Rózsa: *Kihalt a ház melege*, elbeszélések – Lendva, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 1996.

HAGYMÁS István fotóművész, illusztrátor (1955)

Orvostudományi diplomát a debreceni Orvostudományi Egyetemen szerzett 1982-ben. 1972-től kezdett el fényképezéssel foglalkozni. Művészettörténeti tanulmányait Debrecenben folytatta, Pap Gábor művészettörténész előadásaira járt. Egyszerűség, archaikus tisztaság jellemző fotóillusztrációira, amelyeknek erőssége a gondolati töltés és a dolgok rejtett értelmének a kibontása.

Illusztrált könyvei:

1. Halász Albert: *Mosolymorzsák*, versek – Lendva, Szlovéniai Magyar Írócsoport, 1991.
2. Štefan Smej: *Mura* – Murska Sobota, Podjetje za informiranje, 1994.
3. Zágorec-Csuka Judit: *Viharverten*, versek – Lendva, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 1997.
5. Tine Mlinarič: *Dnika* – Murska Sobota, Zveza kulturnih organizacij, 1998.
6. *A millennium szobrásza: Zala György* – Budapest, Kossuth, 1999.

HALÁSZ Albert költő, író, szerkesztő, illusztrátor (1969)

1994-ben szerzett az Eötvös Loránd Tudományegyetemen magyar nyelv és irodalom szakos tanári és néprajz szakos diplomát. 2000-ben Budapesten az ELTE BTK-n a néprajztudományok doktorává avatták. Saját könyveit jellemzően számítógépes grafika alkalmazásával illusztrálja.

Illusztrált könyvei:

1. *Halász Albert: cor-kór/kór-cor* – Lendva, Magyar Nemzetiségi Közösség, 1993.
2. *Halász Albert: Ikonok* – Lendva, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 1996.
3. *Halász Albert: Jeles napok, népi ünnepek a Muravidéken* – Lendva, Studio Artis Kiadó–Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 1999.

Fotóillusztrációi a Muratájban:

1. *Muratáj*, 97/1. sz., irodalmi, művelődési, társadalomtudományi és kritikai folyó-

irat, 33 1., 57 1., 80 1., 105 1. – Lendva, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 1997.

HERMAN László rajztanár, illusztrátor (1961)

1987-ben szerzett rajztanári diplomát a Ljubljana Tanárképző Főiskola képzőművészeti szakán. Grafikai tervezéssel és festéssel is foglalkozik Ljubljánában.

Illusztrált könyvei:

1. Ciril Berglez: *Illins Inland*, verseskötet – Ljubljana (magánkiadás), 1986.
2. Szomi Béla: *Fizika za 8. razred* (tankönyv) – Ljubljana, Založba MATH, 1990.

HUZJÁN István rajztanár, illusztrátor (1944)

1972-ben szerzett Csáktornyan rajztanári oklevelet a Tanárképző Főiskolán. A Lindua Képzőművészeti Egyesület elnöke. Illusztrációként tusrajzokat készít. Sokféle művészeti ágban tevékenykedik, verseket ír, zenét szerez, fest és énekel.

Illusztrált könyve:

1. Huzján István: *Obrazi* (társszerző Olga Paušič) – Lendva (magánkiadás)

KIRÁLY Ferenc szobrász (1936)

Zágrábban végezte tanulmányait a Képzőművészeti Akadémián. Számos muravidéki könyvhöz készített borítótervet. 1971-től 1976-ig a *Naptár*, a szlovéniai magyarok szemléje/évkönyve formatervezője és borítótervezője volt feleségével, Suzanne Király-Moss festőművésszel együtt. A kiadvány grafikai kivitelezése az ő munkájuk. A *Lendvai Füzetek*nek is grafikai tervezője volt.

KIRÁLY MOSS Suzanne festőművész, illusztrátor

Chicagóban született, tanulmányait Zágrábban folytatta a Képzőművészeti Akadémián, majd Bécsben fejezte be. Lendván találta meg festői nyelvezetét. Az utóbbi húsz évben általában akvarelleket fest. Illusztrációkat is készített a muravidéki kiadványokhoz.

Illusztrált könyvei:

1. Bence Lajos: *Napraforgó papagáj*, gyermekversek – Lendva, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 1991.

MESZELICS László grafikai formatervező, technikai szerkesztő (1966)

1985-ben fejezte be Ljubljánában a Formatervezői Középiskolát, majd beiratkozott a Képzőművészeti Akadémia vizuális kommunikáció szakára. Jelenleg a *Népújság* technikai szerkesztője. 1996-tól tervezi a *Naptárt*. A 90-es évek elejétől a *Muratáj* grafikai tervezője. A Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet számos magyar nyelvű könyvének, kiadványnak volt a technikai szerkesztője, borítótervezője. A következő kötetek borítótervét készítette:

1. Bence Lajos: *Írott szóval a megmaradásért* – Győr, Hazánk Könyvkiadó Kft., 1994.¹

2. Bence Lajos: *Ráolvasások*, versek – Lendva, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 2000.
3. Bence Utrosa Gabriella: *Ki lakik a sötétben?* – Lendva, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet.
4. Bence Utrosa Gabriella: *Mégis harangoztak* – Lendva, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 1999.
5. Göncz János: *Gyermekkorom faluja – forgácsok Göncz János hetési képeiből, emlékeiből* – Lendva, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 2001.
6. Göncz László: *A muravidéki magyarság 1918–1941* – Lendva, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 2001.
7. Göncz László: *Fejezetek Lendva történetéből 1920-ig* – Lendva, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 1996.
8. Göncz László (Nagy Zoltánnal közösen): *Őrségi végeken – Na robovih Őrség* (a fotóillusztrációkat Meszelics László és Igor Kolenko készítette) – Lendva, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 1998.
9. *Igét őrizve: Szlovéniai magyar költők antológiája* – Lendva, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 1998.
10. Szomi Pál: *Így kezdődött*, próza – Lendva, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 2000.
11. Varga Sándor: *A szlovéniai magyarok műkedvelő tevékenysége 1920–1970* – Lendva, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 1995.
12. Vida István: *Egy petesházi tűzér visszaemlékezése a II. világháborúra 1941–1945* – Lendva, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 1996–1998.
13. Dr. Zsiga Tibor: *Muravidéktől Trianonig* – Lendva, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 1996.

MUSTER Nikolaj Miki illusztrátor, képregényíró és rajzoló (1925)

1953-ban fejezte be Ljubljánában a Képzőművészeti Akadémiát. Saját szövegével eddig 43 képregényt rajzolt. 1973-ban Münchenben helyezkedett el a Bavaria Filmstúdióknál és a Schmidt rajzfilmstúdiónál. Jelenleg Ljubljánában él, Szlovéniában a képregény mesterének tartják.

Illusztrált képregényei:

1. Muszter Miki: *Törökök, törökök*, rajzolt mesék – Vrhnika, Galerija, 1996.
2. Miki Muster: *Dogodivščine zvitorepca, Lahkotnika in trdonoje, Turki, Turki* – Vrhnika, Galerija, 1996.
3. Muszter Miki: *Máglyára* (kiadásra készen álló képregény magyar nyelven)

ORBÁN Péter grafikus, formatervező (1981)

Jelenleg a Magyar Képzőművészeti Egyetem harmadéves hallgatója tervező- és reklámgrafika szakon. Érdeklődik a számítástechnika iránt, különféle rajz- és szerkesztőprogramokkal kísérletezik. Tankönyvekbe is készített prezentációs illusztrációkat. Borítótérvet és illusztrációkat készített a következő kiadványokhoz:

1. Varga József: *A lendvai vár kapitánya* – Lendva, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 2001.

2. Zágorec-Csuka Judit: *V ognjenem kresu*, verseskötet – Lendva (magánkiadás), 2001.

PERSA János rajztanár, illusztrátor (1939)

1972-ben szerzett rajztanári oklevelet Mariborban a Tanárképző Főiskola képzőművészeti szakán. Lendván az 1. Számú Kétnyelvű Általános Iskolában tanított rajzot nyugdíjazásáig. Tankönyveket is illusztrált.

Illusztrált tankönyvek:

1. Bazsika Magda: *A betűk világa*, magyar nyelvű munkafüzet – Ljubljana, Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport, 1993.
2. Fehér Mária: *Írunk és olvasunk, munkafüzet íráshoz és olvasáshoz* – Ljubljana, Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport, 1993.
3. Szabó Mária: *Így játszottunk mi* – Lendva, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 1999.

(2001)

Jegyzetek

1. Gábor Zoltán 2010-ben hunyt el.
2. Második bővített kiadás: Győr–Lendva, Hazánk Könyvkiadó Kft.–Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet 1996.

A „Naptár” repertórium 1960–2000

A „Naptár” repertórium 1960–2000 címmel jelent meg, Farkaš Birgita könyvtáros munkája. A repertóriumot ünnepélyes keretek közt az év folyamán be is mutatták az érdeklődő közönségnek a Lendvai Könyvtárban. Az említett repertórium könyvtártudományi szempontból fontos műnek számít, hiszen elsődleges feladata a *tájékoztató* a *Naptárban* megjelent cikkek formai és tartalmi feltárásáról. A szerző a repertóriumot azoknak ajánlotta, akik a kétnyelvű oktatás, a nemzetiségi politika és a nemzetiségi jog iránt érdeklődnek, hiszen ezek a cikkek a *Naptárban* megjelent aktuális adatokat és nézeteket tartalmazzák. A repertórium lehetőséget nyújt a kutatóknak a tájékozódásra a megjelent cikkekben és a szakirodalomban. Hogy valójában mi mindent nyújthat a repertórium az olvasók és a kutatók számára, erről érdeklődtünk Farkaš Brigita könyvtárostól.

Mi volt a célja A „Naptár” repertórium 1960–2000 című munkájának megírásával?

A szóban forgó munka a szakdolgozatom – amelyet a szombathelyi Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskolán védtem meg 1998-ban – átdolgozott és bővített változata. Elsődleges célom a *Naptárban* megjelent cikkek, szépirodalmi alkotások feldolgozása és feltárása, azaz a gazdag honismereti és más témájú írások hozzáférhe-

tővé tétele. A *Naptár* ugyanis a muravidéki magyar kiadványok egyik gerincoszlopát képezi, 1960-tól rendszeresen megjelenik, és mert a Muravidéken adják ki, muravidéki témákkal foglalkozik, a szlovéniai magyarok számára készül, honismereti szempontból is fontos kiadvány.

„A kezdet megvan, és megvannak a feltételek, hogy ez a sajtótermék tartalmilag évről évre javuljon...” – ezzel az idézettel kezdte a Naptárról szóló bevezetőjét. Miért? Hogyan javult a Naptár tartalmilag a negyven év folyamán?

A szlovéniai magyarok évkönyvének alapkonceptusa a kezdetektől máig nem változott lényegesen, megmaradt almanach jellege – rendes naptárt, ismeretterjesztő és szépirodalmi írásokat tartalmazott és tartalmaz még ma is. A *Naptár* első számának célja elsősorban a mezőgazdasági termelés fejlesztésének segítése volt, ezért az évkönyv első évtizedében inkább mezőgazdasági és háztartási jellegű cikkeket olvashatunk a *Naptár* hasábjain. A 70-es évektől már több a nemzetiségi politikával, társadalomtudománnyal, vallással, történelemmel stb. foglalkozó írások száma. Szerintem (a már említett almanach jellegre hivatkozva) nem a tartalmi javulásról (vagy romlásról), hanem inkább a tartalmak változásáról beszélhetünk – a kiadványban megjelent cikkek zöme ugyanis mindig aktuális eseményekkel foglalkozik.

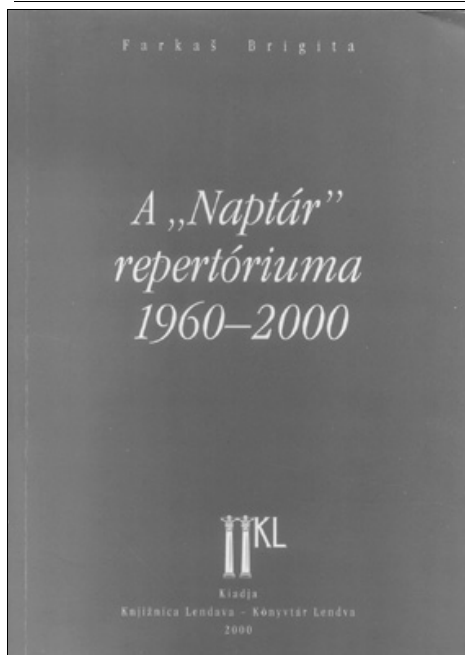
A repertórium 22 különböző fejezetre, vagyis témára van felosztva, a megjelent cikkek ezekbe a kategóriákba vannak beosztva az egészségügytől egészen az útleírásokig. Milyen célok vezérelték, amikor ezeket a szakterületeket választotta a Naptár cikkeinek és tanulmányainak a csoportosítására? Melyik fejezet a leggazdagabb tartalmilag, melyikben van a legtöbb bibliográfiai adat?

Mert sokoldalú tájékoztatásra törekedtem, ezért a repertóriumot két részre osztottam: a szakok szerinti tételes részre és a mutatókra. A szakterületek kiválasztásánál elsősorban az egyszerű visszakereshetőség célja vezérelt. Egyszerű elvet követtem: a cikk elolvasása után eldöntöttem, melyik csoportba lenne a cikk besorolása a legmegfelelőbb (a csoportok folyamatosan keletkeztek), és oda soroltam be. A kevésbé igényes érdeklődő már a szakcsoportos részben megtalálja a megfelelő írásokat, de ha valaki részletes információk után kutat, akkor annak már a mutatókba is bele kell néznie. Őszintén szólva, a cikkek különböző témákba való besorolása okozott némi „fejfájást”. A legtöbb problémát a társadalomtudománnyal foglalkozó írások okoztak – ahányszor elolvastam őket, annyiszor más csoportba való besorolás kínálkozott fel.

Mennyiségre leggazdagabb az irodalmi fejezet, utána következik a mezőgazdaság, a kultúra, a politika, a honismeret... Tartalmilag talán a politika és a történelem a leggazdagabb – a cikkek sok adatot tartalmaznak, így a bibliográfiai leírások is hosszabbak, tartalmasabbak.

A repertórium második része mutatókat is tartalmaz, szerzői-, tárgyszó- és évmutatókat. Hogyan segítenek a mutatók a releváns cikkek kiválasztásában?

A szerzői mutató tartalmazza mindazon szerzőket, akik a négy évtized során publikáltak a *Naptár*ban. Ha pedig egy bizonyos személyről írtak, akkor annak a neve már nem a szerzői, hanem a tárgyszómutatóban található meg. A tárgyszómutató a legterjedelmesebb a mutatók között. Nem volt egyszerű munka, hiszen nem rendelkeztem könyvtári tapasztalattal, az olvasók keresési szokásait gyakorlatból még nem ismertem. Lehet, hogy a tárgyszavak meghatározása nem mindig egyértelmű vagy megfelelő –

Farkaš Brigita: *A „Naptár” repertórium 1960–2000*. Knjižnica Lendava – Lendvai Könyvtár, 2000. ISBN 961-90887-0-0. A kiadványt a Szlovén Köztársaság Művelődési Minisztériuma támogatta.

ezeket a nehézségeket különböző utalókkal és megjegyzésekkel próbáltam enyhíteni. Az évmutató pedig inkább csak statisztikai szempontból fontos – összehasonlítás a különböző évfolyamokban megjelent cikkek mennyiségében.

A repertórium tételei az általános bibliográfiai adatok mellett bizonyos ismertetések, rövidebb szócikkeket is tartalmaznak a megadott publikációról. A visszakeresés szempontjából ez is gazdagítja a releváns információk megtalálását, és a kutatónak is bővebb információt ad a cikkről. Ezeknek a cikkeknek igazán akkor lenne még nagyobb hatásuk, ha a repertórium anyaga bekerülne a COBISS OPAC online szlovén katalógusba, és elektronikus úton visszakereshetővé válna. Vannak-e ilyen tervei, hogy a repertórium anyagát bevinné az online virtuális katalógusba, és ezzel szélesebb visszakereshetőséget nyújtana az olvasók és a kutatók számára?

Gondolkodtam már erről, de tudomásom szerint a Naptárban megjelent cikkek már szép számban elérhetők a szlovén COBISS online katalógusban. Ezenkívül pedig a szakdolgozatom elérhető a Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola honlapjáról is. A főiskolán ugyanis (Frank Róza tanárnő jóvoltából) egy TEMPUS pályázaton elnyert támogatás segítségével létrehoztak egy programot, amely lehetővé tette a szakdolgozatom elérhetőségét az interneten is.

Kik voltak a társai, akik a repertórium létrehozásában részt vettek?

Munkatársam, Végi Kósa Erika, aki a kiadvány lektora volt, Meszelics László, akire a tördelés, a grafikai szerkesztés feladata hárult, a szerkesztőbizottság tagjai – Bence Lajos, Varga Sándor és Király Ferenc –, akik lelkesen támogatták a kiadvány létrehozását. A legnagyobb érdem pedig elsősorban Žoldos Žužana, a Lendvai Könyvtár igazgató asszonya nevéhez fűződik, aki nélkül ez a kiadvány nem jöhetett volna létre – ő ugyanis a kiadvány felelős szerkesztője.

Munkája során „teljességre és tökéletességre” törekedett, írta a mű bevezetőjében. Sikerült a gazdag honismereti anyag egy részét megfelelően feltárni az érdeklődők számára. Mi lesz a következő témája, amelyet meg szeretne írni? Esetleg projekteken gondolkozik a könyvtár területén, vagy megmarad magányos kutatónak a jövőben is?

A „Naptár” repertórium folytatása szerepel a terveimben. Ezenkívül vannak még terveim, de egyelőre még nem szeretném ezeket elkiabálni...

A Naptár – a muravidéki magyarok évkönyve

1. A Naptár létrejötte

A szlovéniai magyar irodalom fontosabb állomásai mindig az aktuális politikai eseményekkel függtek össze. Az egyik ilyen fontos mérföldkő 1959-ben a Jugoszláv Kommunista Szövetség Központi Vezetőségének Végrehajtó Bizottsága által elfogadott határozat volt, amelyben aprólékosan elemezték az akkori Jugoszláviában élő nemzetiségek helyzetét.¹ Az említett határozat szerint egy kisebbség teljes politikai és kulturális életének érvényesülésében fontos szerepet játszik az anyanyelvi sajtó és könyvkiadás. Ennek értelmében a Murska Sobota-i Dolgozó Nép Szocialista Szövetségének Járási Bizottsága eldöntötte, hogy a Muravidéken élő magyar nemzetiség számára magyar nyelvű naptárt (évkönyvet) kell kiadni, amelynek tartalmilag meg kell közelítenie a Muravidéken már létező szlovén nyelvű *Zadružni koledart*. Így 1960-ban megjelent a *Naptár*nak, a szlovéniai magyarok évkönyvének első száma. A *Naptár*nak nemcsak irodalomtörténeti, de tudománytörténeti szempontból is rendkívüli szerepe volt. Ebben jelentek meg a 70-es évek végén azok a tudományos igényű tanulmányok és résztanulmányok, amelyek alapján szolgáltak a nyelvtudomány, az irodalomtörténet, a nemzetiségi politika és a történelem elemzéséhez, tehát a magyar tudományos szakirodalom kialakulásához vidékiünkön.

2. A Naptár kronológiája

A szlovéniai magyarok évkönyvének alapkonceptiója a kezdetektől máig nem változott lényegesen. Az összes évfolyamban a megszokott rendben követik egymást a naptári évre vonatkozó adatok, az évi ünnepek és jeles napok felsorolása. Mindezt a klasszikus naptár (kalendárium) követi, amelyet paraszti munkát végző vagy néprajzi hagyományokat ábrázoló művészeti alkotások, fényképek gazdagítanak. Az általános, bevezető rész után kerülnek sorra a szakcikkek és a szépirodalom, s a legvégére kerül a háztartás és a szórakozás. Alapos tanulmányozás után viszont észrevehető, hogy a *Naptár* több fejlődési időszakot élt át – ezek alapján a kiadványokat négy csoportba oszthatjuk (Farkaš B., 2000): 1960–1970, 1971–1980, 1981–1990, 1991–2000.

2. 1. 1960–1970: nagyobb formátum, kisebb terjedelem, sok változás

A legtöbb változás a kiadvány címét és alcímét érintette. Az évkönyv *Pomurje szövetkezeti naptára* címmel indult (1960–1963), 1964-ben *Pomurjei földművesek naptáraként* jelent meg, egy évvel később *Muravidéki földművesek naptára* lett belőle, 1967-től pedig *Földművesek naptáraként* ismerték meg az olvasók. Az első évfolyamok (1960–1969) kizárólag a szlovén nyelvű *Zadružni koledar* című kiadvány cikkeinek a fordításaiból, illetve azok tömörítéséből tevődtek össze. A szlo-

vén nyelvű változat mindig terjedelmesebb volt. Különbség a két kiadvány között a szépirodalmi részben mutatkozik: amíg a szlovén nyelvű változatban a fiatal szlovén írók művei szerepelnek, addig a magyar nyelvűben az irodalmi részt Vljaj Lajos és más fiatal muravidéki tollforgatók írásai alkották. 1964-ben már jelentkeztek az itt élő magyarok mezőgazdaságra vonatkozó cikkekkkel is. A legnagyobb előrelépést az 1966-os év hozta. Ekkor a kiadvány új, magyar szerkesztőbizottságot kapott (az első hat évkönyv szerkesztői bizottsága ugyanaz volt, mint a szlovén kiadásé), és ez tartalmilag lényegesen megváltoztatta. Varga Sándor a *Naptár* tízéves évfordulója alkalmával ezt így elemezte: „Eddig még egyetlen *Naptár*ban vagy másmilyen kiadványban sem találhattunk ennyi írást a muravidéki magyar értelmiség tolalából.”²

A 60-as évek második felében a szerkesztők többször is panaszkodtak a szakemberhiányra. A szakcikkek hiánya miatt évfolyamról évfolyamra fokozatos „elirodalmiasodást” figyelhetünk meg: a *Naptár* szerkesztői a hézagot szépirodalommal töltötték ki. Így a 60-as évek végére az irodalmi termékek száma megduplázódott. A hiányosságok ellenére a *Naptár* első évtizede (11 évfolyam) már eredményeket mutatott fel, hiszen kielégítette a Muravidéken élő magyar lakosság gazdasági, társadalmi és kulturális életének írásbeli igényeit. Az akkori *Naptár*akban találunk beszámolókat a társadalmi, politikai eseményekről és problémákról, mezőgazdasági cikkeket, egészségügyi és háztartási tanácsokat, recepteket, hasznos tudnivalókat stb. A *Naptár* grafikai (fedőlap, kalendáriumi rész, illusztrációk) Jože Kološa (1960–1961, 1969–1970), Dancs László (1962), Ivo Roškar (1963–1964), Franc Mesarić (1965) és Janez Vidic (1966–1968) munkái.

2. 2. 1971–1980: új főszerkesztő, új cím, új borító

1971-től a kiadvány a *Naptár* nevet viseli. Alcímében szemlének nevezték el, mert valójában ez a szó találóbban tükrözte a tartalmát. Tehát a kiadvány az új évtizedet nemcsak új borítóval kezdte, hanem a tartalma is megváltozott némileg. A változás elsősorban Szúnyogh Sándor, az új főszerkesztő és munkatársai érdeme. A 70-es évek végére a periodika szerzői gárdája is kialakult. Nemcsak naptár volt már, hanem részben történelmi összefoglalóvá, részben irodalmi szemlévé vált. Az új főszerkesztőnek a 70-es évek elején is szakemberhiánnyal és munkatárshiánnyal kellett küszködnie. Az itt élő magyar értelmiség zöme ugyanis tanulmányai során szlovén nyelvi közegbe került, ott szereztek műveltséget, ezért a magyar nyelvet szinte alig beszélték, és emiatt nemigen vállalkoztak magyar szakcikkek írására. A mezőgazdasági cikkek száma láthatóan csökkent. Évfolyamonként már csak 3–5 ilyen jellegű írással találkozunk. Viszont megnőtt a művelődési élet és a társadalomtudomány egy-egy ágazatával (művészek életrajza és munkássága, műkedvelés, színház, kisebbségpolitika) foglalkozó cikkek száma. A szépirodalmi alkotások a kiadvány végén egy meghatározott rovatban találhatók, vagyis nem csak illusztrációként, itt-ott elszórva jelennek meg a szakcikkek között. Az aktuális receptek, humor és érdekességek ebben az évtizedben sem maradtak ki a kiadványból, a képek és a fotók száma viszont csökkent. A grafikai kivitelezés a Király művészpárosa (Suzanne Király-Moss, Király Ferenc) és Gálics István munkája.

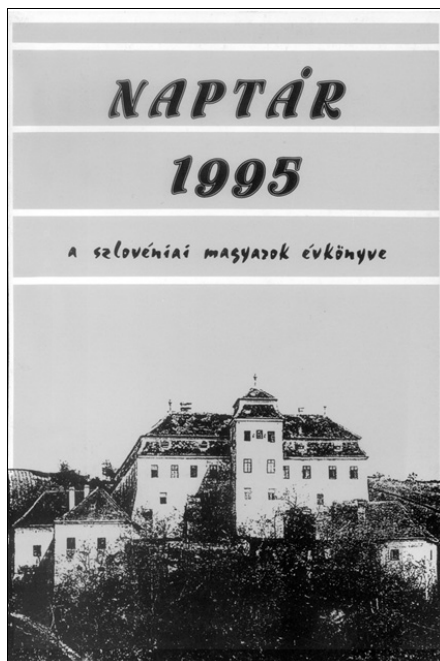
2. 3. 1981–1990: eseménynaptárral bővül a *Naptár*

1981-től új rovattal találkozhatunk a *Naptár* hasábjain. Ez az úgynevezett „Eseménynaptár”, a magyar nemzetiséget érintő események krónikája, hónapokra bontva, számos fotóval illusztrálva. A tartalomban ezen kívül nem történtek nagyobb változások. A mezőgazdaság ezekben a számokban is háttérbe szorult. Nőtt a politikával foglalkozó (nemzetközi és hazai témák) és a társadalomtudományból merített cikkek száma, sokat foglalkoztak a kétnyelvű oktatással, de találunk benne jogi tanácsokat is. Továbbá olvashatunk a muravidéki néprajzról, a régészeti ásatásokról, a nyelvjárási jelenségekről és az irodalomtörténetről. A szépirodalom nem került hátrányos helyzetbe a 80-as években sem, hiszen a címek fele verseket és prózákat jelöl. Az évtized kiadványainak illusztrálását Gálits István végezte.

2. 4. 1991–2000: A *Naptár* elvesztette szemle jellegét

Szúnyogh Sándor a kiadvány harmincadik évfordulója alkalmából a következőket írta: „A *Naptár* várhatólag a jövőben elveszíti a szemle jellegét, és áttér a kalendáriumi konceptusra. A földművesek, a háziasszonyok és a család minden rétegének érdekes olvasmányokat fog kínálni. Lesz benne humor, mese, elbeszélés, háztartási tanácsadó, fejtörő és más egyéb.”³

A főszerkesztő előrejelzései meg is valósultak, hiszen 1991-től a *Naptár* visszakapta évkönyv jellegét. A cikkek zöme már valódi tanulmányoknak számít, mivel 10 oldalnál is terjedelmesebbek. Emiatt csökkent az írások mennyisége: az 1998-as évkönyvben már csak 23 cím van. Szúnyogh Sándor, aki 1971-től az évkönyv felelős szerkesztője volt, 1998-ban elhunyt. A feladatát 1999-ben Király Meszelics Jutka vette át. Ő a *Naptár* alapkonceptcióján annyiban változtatott, hogy almanachszerűvé alakította át az évkönyvet. Új rovatokat vezetett be. A naptárszerű részben külön kiemelte a világnapokat és a világban havonta zajló eseményeket. Az új szerkesztő a kétnyelvű községek bemutatásának is helyet adott a *Naptárban*. A 2000-es számban külön témaként mutatta be az évezred muravidéki eseményeit és személyiségeit. Király Meszelics Jutka csak a *Naptár* 2000-es számának szerkesztését vállalta el. Az azt követő években (2001–2003) egy szerkesztőbizottság vette át a munkáját, tagjai Bacsí Zsuzsanna, Bence Lajos, Göncz László, Kepe Lili, Tomka Tibor, Végi Kósa Erika és Patyi Zoltán voltak. Az új évtized kezdetével változott a kiadó is. A kezdetektől 1991-ig a kiadványok ugyanis a muraszombati Pomurski tisk védelme alatt jelentek meg, kivéve az 1965-ös évet, amikor az évkönyv-

A *Naptár* – A szlovéniai magyarok évkönyve

vet a maribori Obzorja kiadó adta ki. A következő három évben (1991–1994) kiadója a Szlovéniai Magyar Írócsoporth, Lendva. 1998-tól a *Naptár* a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet és a Magyar Nemzetiségi Tájékoztatási Intézet közös kiadásában jelenik meg, és január első napjaiban díjmentesen kerül a Népűjság előfizetőihez. A kiadványt a Szlovén Köztársaság Művelődési Minisztériuma támogatja. A grafikai kivitelezés Gálics István feladata volt, halála után (1997) ezt a munkát Meszelics László folytatta, aki már a 90-es évek végén átalakította a *Naptár* külső borítóját, és új belső formával is ellátta az időszaki kiadványt.

3. A *Naptár* számokban

41 évfolyamában összesen 1359 cikk jelent meg. Az írások zömét (593) szépirodalmi alkotások teszik ki. A nehézségeket ismerve ez az adat nem meglepő. Viszont érdemes megjegyezni, hogy a *Naptár* indulását igazoló feladat, illetve cél – segíteni a mezőgazdasági termelés fejlődését – végül is megvalósult, a „listán” a második helyen a mezőgazdasági jellegű cikkek (109) állnak. A többi témakör sorrendje a következő: kultúra (103); politika (76); honismeret (44); néprajz (41); oktatás (36); háztartás (35); egészségügy (34); irodalomtudomány (33); nyelvészet (31); gazdaság (29); szociológia (26); történelem (23); jog (21); szőlészet, borászat (19); humor (12); vallás, régészet, építészet, pszichológia, sport, útleírások (10-nél kevesebb).

4. Összegzés a *Naptár* negyvennégy évéről (1960–2004)

A *Naptár*nak, a muravidéki magyarok évkönyvének, később szemléjének 1960-tól 1988-ig, a *Muratáj* irodalmi, művészeti, társadalomtudományi és kritikai folyóirat megjelenéséig nemcsak irodalomtörténeti, de tudománytörténeti szempontból is rendkívüli szerepe volt, hiszen hozzájárult vidékünkön a tudományos szakirodalom kialakulásához. Azt követően az irodalmat, az irodalomtörténeti cikkeket és a tudományos szakirodalmat a *Muratáj* közölte. A *Naptár* több fejlődési időszakot élt át, de alapkoncepciójában a kezdetektől máig nem változott lényegesen (1960–2004). A legtöbb változás a kiadvány címét és alcímét érintette. Szerkesztőjének a kezdetektől egészen a 70-es évek elejéig szakemberhiánnyal és munkatárshiánnyal kellett küszködnie. A 80-as években Eseménynaptár című rovattal bővül a kiadvány, amely a magyar nemzetiséget érintő események krónikája volt hónapokra bontva, számos fotóval illusztrálva. A 90-es években elveszítette szemle jellegét, újra áttért a kalendáriumi koncepcióra, szemléletében a földműveseknek, a háziasszonyoknak és a magyar családok minden rétegének nyújtott érdekes olvasmányokat, humorral, háztartási tanácsadással, fejtörővel stb. A 2000-es években is történtek változások a *Naptár* koncepciójában: külön kiemelték a világnapokat, számos témában célozták meg a muravidéki események és híres személyiségek bemutatását. 2000-től nem főszerkesztő szerkeszti a *Naptárt*, hanem szerkesztőbizottság. E negyven év alatt mind a szerkesztők, mind a kiadók és a technikai szerkesztők is változtak. A *Naptár* a *Népűjság*ot követően az egyik legrégebbi magyar nyelvű időszaki kiadvány a Muravidéken, évente egy alkalommal jelenik meg, általában december utolsó hetében, 1800 példányszámban, s eljut szinte mindegyik magyar család otthonába.

Jegyzetek

- 1 Farkaš Brigitta: *A „Naptár” repertórium 1960–2000*, Lendva, Knjižnica Lendava – Könyvtár Lendva, 2000., 9. p.
- 2 Varga Sándor: *A Naptár tízéves évfordulója, Földművesek naptára*, 1969., 29. p.
- 3 Szúnyogh Sándor: *A Naptár három évtizede, Naptár*, 1989., 4. p.

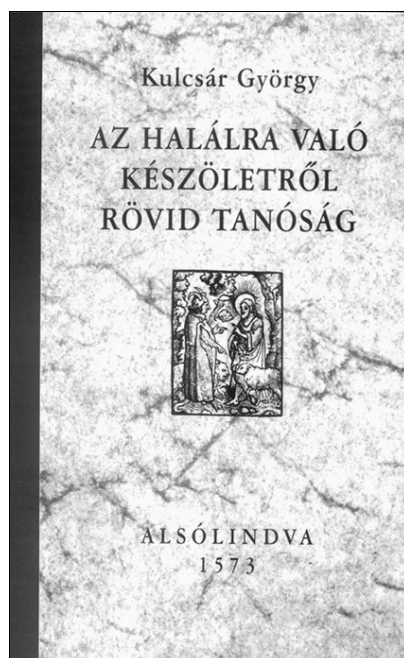
(2005)

A halálra való készületről rövid tanóság

Kultsár György 1573-ba kiadott prédikációs könyvének faksimile kiadása 2007-ben

Kultsár György 1573-ban Alsólendván kiadott *Az halálra való készületről rövid tanóság* c. kötetének újra megjelentetése 2007-ben nemcsak az itt élők ünnepe, hanem az egész magyar irodalomé. A kötet a Balassi Kiadó gondozásában jelent meg a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézetének, a budapesti Országos Széchényi Könyvtár és a lendvai Galéria-Múzeum támogatásával. A kötethez Hubert Ildikó írt bevezető tanulmányt, a szlovén nyelvű fordítást Zver Ilona végezte, amelyet Bratkovič Ivanka lektorált.

Zaklatott, külső és belső feszültséggel terhes időben született meg a Muravidék nyugat-dunántúli lankáin az első nyomtatott magyar könyv. Kultsár György prédikációs kötete megérdemli az újrafelfedezést, mert régies nyelve ellenére ugyanúgy szól a ma élökhöz is, mint szólt saját korának emberéhez. A mai Szlovénia területén Kultsár György munkái az első nyomtatványok, hiszen Lendvának két évvel előbb volt nyomdája, mint Ljubljanának (1575, Janez Mandele nyomdája). A 16. században Bánffy Miklós, a vidék protestáns nemesura a nyomdászt, Hoffhalter Rudolfot más területről hozta Alsólendvára. Bánffy Miklós kilenc éves korában már Grazban, tizenegy éves korában pedig Bécsben tanult. 1570-ben vette feleségül Zrínyi Orsolyát, a szigetvári főúrnak, Zrínyi Györgynek a leányát. Nyomdát létesített az alsólendvai várban az evangélium terjesztésére, és udvari papjának, Kultsár Györgynek lehetővé tette, hogy hányatott élete alkonyán három könyve napvilágot lásson. Alsólendván Bánffy Miklós a patrónus, Hoffhalter Rudolf a vándor-nyomdász és Kultsár György a száműzött prédikátor az 1573 és 1574-es években találhatnak egymásra – az evangélium szolgálatában és a pro-

Kultsár György: *A halálra való készületről rövid tanóság*. Alsólindva, 1573

testantizmust terjesztve. Hoffhalter Rudolf csupán másfél évet élt Alsólendván. Ez alatt segítette a napvilágra Kultsár György prédikációit, *Az halálra való készölettről rövid tanóság* címmel (Lyndae, 1573). A könyv prédikációkat tartalmaz, amelyeknek témája a Szentírásból vett evangéliumok magyarázatai, vagyis elmékedések az evangéliumokról. A szerző könyvét Bánffy Miklós főúrnak ajánlotta. A tudomány és részben a diplomácia nyelve továbbra is a latin maradt a 16. században, de az irodalomban a reformáció végleg uralomra juttatta a magyar nyelvet. A reformáció hamar kialakította a kulturális élet új formáit, és új tartalmat adott neki. A nemzeti nyelvnek a fejlődése pedig előkészítette a nemzetté válást a vidékünkön. A reformátorok felismerték a sajtó erejét is. Erre jó példának szolgál Kultsár György prédikációs könyve is. Ki is volt Kultsár György? Melyik teológiai irányzathoz tartozott? Hol és mikor ordinálták lelkésszé? Hol és hogyan ért véget élete? Megannyi nyitott kérdés. Sem az irodalom-, sem az egyháztörténészek nem tudnak mindenre részletes választ adni. Egyesek göcseji nyelvjárást vélnek írásiban felfedezni, ezért Zala megyeinek tartják. Mások arra figyelnek fel, hogy 1573-ban mesternek, a reá következő évben már prédikátornak vallja magát. Lehet, hogy valahol külföldön magiszteri fokozatot szerzett, s ennek a magyar megfelelője a „mester”, de van olyan forrás is, amely éppen azt emeli ki a múlt homályából, hogy „nagy gondja volt a helybéli iskolának minő jobb karba való helyeztetésére”. Egyesek szerint messzebb, Észak-Magyarországon volt lelkész, ahonnan elűzve jött a lendvai Bánffy-birtokra, de ez is csak feltevés. Kultsár György prédikátor művei arról tesznek tanúbizonyságot, hogy ez a táj valóban a múzsák földje volt valamikor, a szellem emberei pedig nem elvágyódtak innen, hanem egyenesen keresték ezt a helyet. A szlovéniai magyar irodalom gyökerei ide vezethetők vissza (Bence L., 1991).

E munkájában a lelkipásztor úgy bátorít a halál örömteli elfogadásáról, hogy az elmékedő figyelmet mindvégig a végső célra, a hívő ember nagy kérdéseire irányítja; hogyan juthatunk át az életen, a halálon úgy, hogy Krisztus kereszthalála által a megváltott örömbé, az üdvösségbe mindnyájan eljuthassunk. Válasza gyakorlati útmutatás. Keresztény morálja valóban vigaszt adhatott a saját korában, ahogy adhat ma is.

(2008)

Pannon irodalmi portrék 1.

Franci Just muravidéki szlovén irodalomtörténész irodalomtörténeti lexikona, kiadta a Franc-Franc Kiadó, Murska Sobota, 2006, 272 old.

A lexikon felöleli a muravidéki szlovén és magyar, valamint a rábavidéki szlovén írók, irodalomtörténészek szócikkeit és bibliográfiai jegyzékeit.

Franci Just, muravidéki szlovén irodalomtörténésznek *Pannon irodalmi portrék 1. (Panonski književni portreti 1)* címmel jelent meg első irodalomtörténeti lexikona, amely 37 író, költő, irodalomtörténész portréját, pályaképét, munkásságát és bibliográfiai adatait vázolja fel az olvasóknak az ábécé A-tól I-ig terjedő részében. A lexikon annak az irodalomtörténeti projektnek az első kötete, amely két

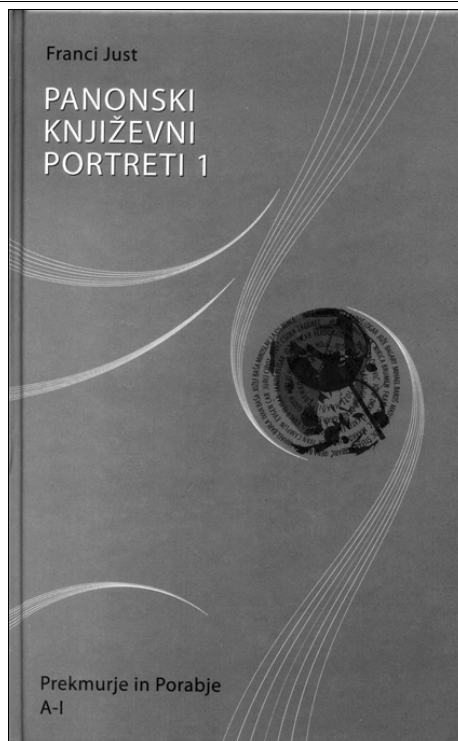

nagyobb egységen belül (Muravidék és Rábavidék, valamint Prlekija és Slovenske gorice) lexikográfiai és interpretatív formában vázolja fel azokat a szépirodalmi alkotókat, szerzőket, akik ennek a pannon vidéknek a szülöttei. A szerző bevezető gondolatait olvasva kiderül, hogy bizonyos „kulcs” szerint olyan szerzőket, irodalmárokat válogatott a lexikonjába, akik: „ennek a vidéknek a lírikusai, regény- és prózaírói, valamint drámaírói, és ebben a formában fejezik ki a világról szóló alapigazságait. Ezenkívül olyan irodalmárokat is felsorol, akik a régi muravidéki irodalmat képviselték, főleg a régmúltban keletkezett vallási szövegek létrehozói, fordítói, akiknek a munkássága fontos tényező volt a muravidéki irodalmi nyelv, és általában a muravidéki szlovén nyelv kibontakozásában és fejlődésében.”

A lexikon irodalmárai között a muravidéki magyar nemzetiség szerzőit és a rábavidéki szlovén nemzetiség alkotóit is bemutatja a szerző. A magyar nemzetiség irodalmárai között találhatjuk Bence Lajos, Halász Albert, Göncz László, Zágorec-Csuka Judit nemzetiségi írók irodalmi portréit is. Az irodalmi portrék lexikográfiai és interpretatív formában tartalmazzák az adott irodalmár életrajzát, pályaképét, alkotásait, valamint a róluk szóló bibliográfiát, amely szakirodalmi vonatkozású, és tartalmazza mindazokat a cikkeket, tanulmányokat, kritikákat, interjúkat, amelyek az adott irodalmárra vonatkoznak. Franci Just, szlovén irodalomtörténész az irodalmárok munkásságát irodalomtörténetileg is elemezi, és elhelyezi egy szélesebb művelődéstörténeti kontextusban is. Ez még érvényesebb azokra az irodalmárookra, akiknek az irodalmi opusa már befejeződött, mivel elhunytak, ezért nagyobb hangsúlyt fektet irodalomtörténeti szerepükre és helyükre a pannon vidék irodalmi-történeti térségében.

Franci Just irodalomtörténész irodalomtörténeti lexikona azért kivételes munka, mert teljességre törekszik, annak ellenére, hogy maga a szerző azt állította, hogy: „semmilyen diskurzus az irodalomban nem befejezett. A *Pannon irodalmi portrék* című lexikon is csak egy állomása annak a törekvésnek, amely be szeretné mutatni a pannon vidék irodalmi eseményeit mindazoknak az irodalmároknak a munkássága és törekvései alapján, amelyek az említett térségben történtek.” Franci Just irodalomtörténeti lexikona első kötete ehhez a teljeskörű bemutatáshoz nagymértékben hozzá is járult.

(2007)

Panonski književni portreti 1. Prekmurje in Porabje A–I (Pannon irodalmi portrék 1. Muravidék és Rábavidék A–I) – Franci Just lexikona

A Bánffy család szellemi hagyatéka

Könyvismertető

Tantalics Béla, lenti helytörténész, *A Bánffy család szellemi hagyatéka* című monográfiája 2009-ben jelent meg a Lenti Honismereti Egyesület kiadásában, amelyet Lendván a Bánffy Központban be is mutattak az érdeklődőknek. Tantalics Béla, lenti nyugalmazott tanár, helytörténész 1923-ban született Bagladon, Zala megyében. Lentiben végezte a polgári iskolát, majd a Csáktornyai Tanítóképzőben folytatta a tanulmányait, a II. világháború idején besorozták katonának, 1946-ban került haza. 1947-ben Kőszegen az Állami Tanítóképzőben szerzett tanítói oklevelet. Zalaszombatfán az elemi iskolában kezdett el tanítani. 1949-ben Lentiben folytatta az általános iskolában az oktatást, irodalmat, történelmet és földrajzot tanított. Azt követően a Vörösmarty Mihály Általános Iskolában tanított. Volt tanulmányi felügyelő, majd szakfelügyelő is. Különbféle kulturális tevékenységeket is végzett. A pedagógiai főiskolát Pécsen végezte biológia és történelem szakon, majd Szegeden a József Attila Tudományegyetem levelező tagozatán földrajz–történelem szakos egyetemi oklevelet szerzett.

Eddig 15 helytörténeti műve jelent meg: Lendva kulturális emlékei a 16. század második felében, Lenti sporttörténete, Lenti Polgári Iskola története, Lenti története I. 1849-ig, Kerkaszentkirály története, Lenti Ipariskola története, Lenti története II. 1848-tól 1945-ig, Zalaszombatfa története, Szíjártóháza története, Lenti plébánia története, Rédcics története, Zalai levették a második világháborúban 1944–45, Szőlő- és borkultúra Lenti–Lendva térségében, Az 1956-os forradalom Lenti térségében, *A Bánffy család szellemi hagyatéka* című műve 2009-ben jelent meg a Lenti Honismereti Egyesület kiadásában. A monográfiához Monok István, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója írt ajánlást. A kötetet a közelmúltban Lendván és Lentiben is bemutatták a közönségnek.

Dr. Oborni Teréz, az MTA Történettudományi Intézetének a tudományos főmunkatársa azt írta *A Bánffy család szellemi hagyatéka* című kötetébe: Tantalics Béla évekig tartó fáradhatatlan és lelkes munkája eredményeképpen született meg a kötet, amely komoly tudományos eredménynek számít a térségünkben, Magyarországon és a határon túl is, itt

Tantalics Béla: *A Bánffy család szellemi hagyatéka*. Lenti, 2009

Lendván. A szerző a monográfiát gazdag képi anyaggal is ellátta. A kötet egyik erőssége a képi anyag közlése, pl. alsólendvai Bánffy Miklós 1483. évi bárói kinevezésének a dokumentuma, vagy részlet Kultsár György protestáns prédikátor Postilláiból, de a Bánffyak családfáját is közölte a szerző. A monográfia végén szlovén, angol és német összefoglaló is található, a kötet erősségét bizonyítja ez is, hiszen a régióban szlovének és németek is élnek, de európai viszonylatban is erősebb így a kötet tudományos értéke. A könyvnek bőséges melléklete van, amelyben számos eredeti forrásanyagot, dokumentumot közöl, főleg adomány- és egyéb leveleket, és az akkori Alsólendván keletkezett szépirodalmi alkotások részleteit is. A kötet hét oldalas névmutatóval zárul, amelyben a könyv forrásanyagában szereplő nevek fordulnak elő ábécé sorrendben.

(2009)

A szlovéniai magyar sajtó története 1945-től napjainkig

A szlovéniai magyar sajtó nem előzmények nélküli. A századforduló előtti időszakban jelent meg 1919-ig az *Alsólendvai Híradó*, a történelmi Zala megye legjobban szerkesztett hetilapja és a *Muraszombat és Vidéke*, magyar és vend nyelvű vegyes tartalmú hetilap 1919-ig, majd a Muravidék visszacsatolása után 1941–1944 között. Az elcsatolás után Muraszombatban a *Szabadság* című lap töltött be hasonló funkciót. 1945 után ezen a vidéken több mint egy évtizedig magyar nyelvű tömegtájékoztatás nem volt. 1950-ben jelent meg a *Ljudski Glas*ban Vljaj Lajos költő felhívása a muravidéki magyarsághoz, amelyben a költő hiányolta a helyi vonatkozású magyar újságot. 1955-től a *Pomurski vestnik* szlovén nyelvű hetilap közölt magyar nyelvű cikkeket a magyar mellékletében. 1958-ban ez a magyar melléklet önállóvá vált, és *Népújság* címmel a muravidéki magyarok újságja lett, és vállalta a szlovéniai magyarság közvéleményének az irányítását, mint egyetlen magyar nyelvű lap Szlovéniában.

Kezdetben kéthetente jelent meg, felelős szerkesztője Dragan Fliszar volt. Célja az volt, hogy anyanyelven, vagyis magyar nyelven az eddiginél bőségesebb terjedelemben ismertesse a helyi eseményeket. Kiadója a Dolgozó Nép Szocialista Szövetsége volt. Az újság ekkor 4 oldalon tájékoztatta a lakosságot, megvolt az informatív és a nemzetiségi jellege, valamint a kulturális és a nyelvi küldetése is. 1958 és 1964 között a *Népújság*ot nem magyar újságírók írták, csak a szlovén cikkeket fordította az úgynevezett fordítószolgálat magyar nyelvre. Idővel a lap minőségileg is fejlődött: több olyan cikket is közölt, amely a néppel, a vidék embeireivel és a nemzetiség problémáival foglalkozott. 1964-től a költségvetését már nem községi szinten, hanem a köztársasági forrásokból biztosítják. 1963-tól Bági Koncz Zsuzsanna lett a *Népújság* első magyar újságírója. 1965-ben 560 előfizetője volt, s számuk 1969-re már 1160-ra emelkedett, s fennállásának első évtizedében, a 70-es évek elejére megduplázódott. 1968-ban Varga Sándor lett a *Népúj-*

ság első magyar felelős szerkesztője, mert addig ezt a tisztséget szlovén újságírók töltötték be.

A felmérések a 70-es évek elején azt állapították meg, hogy a lapban nincs meg minden vidék képviselete, és a közölt hírek sem egyenlő arányban oszlanak meg. A nyelvi lektorok az újságírók számára nyelvi továbbképzéseket ajánlottak, hogy javítsanak az újság nyelvi szintjén. A *Népújságnak* 1971-ben már 1520 előfizetője volt, 1975 után pedig gyors ütemben kezdett fejlődni a lap. 1974-ben az átlagterjedelem 4,4-es oldalról 1977-ben már 7,7 oldalra emelkedett. Az újság akkori időszerepességét és tájékoztatási hatékonyságát mégsem lehetett összehasonlítani az akkori szlovén nyelvű testvérlappal, a *Vestnikkel*, mert színvonalában jóval lemaradt mellette. 1972-ben a *Népújság* szerkesztősége Muraszombatból Lendvára költözött, a magyarság bázisának a közelébe. 1977-re előfizetőinek száma 1750-re emelkedett. A nemzetiségi lap az állami szervek által (Dolgozó Nép Szocialista Szövetsége) alapított és az állam által támogatott hetilap – főleg a rendszerváltás előtti években – „ideológiai kötött” újságnak számított. 1967-től 1993-ig a *Pomurski vestnik* szerkesztőségéhez tartozott, vagyis az újonnan alapított muraszombati Rádió és Sajtóintézet munkaszervezetéhez. Ebben az időszakban Varga Sándor, Bati Koncz Zsuzsanna és Pivar Ella voltak a felelős szerkesztők. 1976-ban, a lap megjelenésének 20. évfordulója alkalmából Josip Broz Tito köztársasági elnök a Népért Tett Szolgálatok Ezüst Csillagos Érdemrendjével tüntette ki a testvériség-egység ápolásáért, a társadalmi és politikai életben betöltött pozitív szerepéért.

A 80-as években a *Népújság* terjedelme 4-ről 8 oldalra növekedett. 1984-ben 2030 volt, 1986-ban pedig 2100-ra nőtt előfizetőinek száma. Az 1981-es népszámlálás adatai alapján az előfizetők és a szlovéniai magyarság számarányának összevetése azt mutatta, hogy 4,5 magyar lakosra jutott egy példány, vagyis majdnem mindegyik magyar családhoz eljutott a *Népújság*. A lap ekkori tartalmi és társadalmi célkitűzései is megegyeztek a szlovén nyelvű lapokéval. Tartalmi koncepciója alapján többnyire beszámolókat közölt, elemző kritikát, glosszát vagy esszét szinte alig láttunk a hasábjain. A legértékesebb írások a művelődéssel foglalkozó cikkek voltak. A lap az úgynevezett „önigazgatási szocializmus” társadalmi célkitűzéseit elégítette ki hasonló formában, mint szlovén testvérlapja, amelyhez szervezetiileg tartozott. Szlovéniában a II. világháború után a *Népújság* volt az egyedüli sajtótermék, s mint nemzetiségi lap, monopolhelyzetet élvezett. (Ez a megállapítás még a 2000-es évekre is érvényes, csak annyiban módosult, hogy a világ nyitottabbá vált már a 90-es években, és az EU-hoz csatlakozva nagyobb mértékű az információáramlás a szlovéniai magyarság és Magyarország közt.) Az újság még ebben az időszakban a nyelvmegőrző szerepnek csak részben tudott eleget tenni a politikai frázisok és a steril ideológiai terminológia miatt. De informatív jellegéből adódóan az újságírók eljutottak a magyarlakta települések és a Muravidék valamennyi helységébe, és igyekeztek minden egyes faluról, helyi közösségről, valamint a fontosabb eseményekről számot adni. A 80-as években a *Népújságnak* 9 újságírója, egy felelős szerkesztője és számos külső munkatársa volt.

A rendszerváltás a 90-es években a *Népújság* történetében, a nemzetiségi tájékoztatás történetében, is lezajlott. 1993. július 1-jén a Muravidéki Magyar Nemzetiségi Önkormányzati Közösség megalapította a Magyar Nemzetiségi Tájékoztatási Intézetet, amely önálló magyar sajtóintézetként kezdett el működni és a *Népújság*

kivitelezője lett. A lap ezek után kivált a muraszombati Szlovén Rádió és Sajtóintézetből, intézményesült és önállósult. A Magyar Nemzetiségi Tájékoztatási Intézet igazgatója Cár József lett, a *Népújság* felelős főszerkesztője pedig dr. Bence Lajos. A 90-es években a *Népújságnál* 7 újságíró, egy technikai szerkesztő, egy igazgató és egy felelős főszerkesztő dolgozott. A lap új formátumban és színes címlappal került az olvasók kezébe, nemcsak tartalmilag, hanem formailag is megújult. Meszelics László formatervező-grafikus, a *Népújság* technikai szerkesztője alakítottá át külsőleg a *Népújságot* és formálta a revüális lapoknak megfelelően magazinszerűvé. A sajtóvállalat szabadabb, demokratikusabb légkörben vállalta fel a szlovéniai magyarság tájékoztatását és közvéleményformálását. A lap 1800 példányban jelent meg, piaci terjesztése minimális mértékű volt, teljesen előfizetési formában kelt el. A rendszerváltás után nem jutott a Kárpát-medencei kisebbségi lapok sorsára, amelyeknek az olvasótábora s vele együtt a példányszáma felére csökkent. Az olvasóközösséggel való kapcsolatteremtés céljából évente szervezett a szerkesztőség kirándulásokat Magyarországra. 1993-ban indította el a *Kelepelő* című első szlovéniai magyar nyelvű gyermeklapot, amelynek az utóda 1997-től az *IFI* lett, a *Népújság* havonta megjelenő ifjúsági melléklete.

A 2000-es években a közszolgálati státust élvező nemzetiségi lapunk stagnáló költségvetési támogatással működik. Az EU-s csatlakozás után (2004) a Muravidéken és Magyarországon is megindult a bulvárlapok inváziója és a gazdaságban érvényesülő szabadpiac törvényei a médiapiacra új helyzetet hoztak létre. Új feladatokkal kellett szembenéznie a *Népújságnak* is. Elengedhetetlenné vált a nemzetiségi lap arculatának korszerűsítése, a szakképzett újságírói állomány bővítése, valamint a lap honlapjának a megszerkesztése, cikkeinek felvitele az internetre. A lap digitalizálása is szükségszerűvé vált, hiszen a gyorsan fejlődő társadalomban figyelembe kell venni a technika nyújtotta lehetőségeket is. A *Népújság* koncepciója a 2000-es években sem változott, vagyis a nemzettudat, a sorsközösség és az összmagyar viszonyrendszerben való gondolkodás terén fejt ki fontos tevékenységet.

A *Kelepelő*, a szlovéniai magyar gyermeklap első száma 1993-ban jelent meg a muravidéki Magyar Nemzetiségi Tájékoztatási Intézet kiadásában. A gyermeklap 40 évnyi űrt töltött ki, hiszen megjelenéséig a muravidéki gyerekek csak a vajdasági és a magyarországi gyermeklapokat olvasták. A *Népújság* szerkesztőségének önérejből és akaratából jött létre a gyermeklap, és új kezdeményezésnek számított a magyar sajtótörténetben. Kezdetben háromhavonta jelent meg, főszerkesztője Zágorec-Csuka Judit volt, őt Bence Lajos követte. A *Kelepelő* címlapja, középső oldalai és a hátsó oldala színes volt, és 20 oldalon érdekes olvasmányokat, cikkeket nyújtott a gyerekeknek. Állandó rovatai, új rovatai és tematikus oldalai is voltak. 1996-ban szűnt meg, mivel az általános iskolák érdektelenné váltak a lap terjesztésében és az előfizetés megszervezésében. A *Kelepelő* az általános iskola első osztályától egészen a nyolcadik osztályig elégitette ki a gyerekek és a fiatalok olvasási igényeit. Olvasása erősítette a gyerekek érdeklődését a gyermekirodalom és az ifjúsági irodalom iránt. Sajtótörténeti szempontból egy hagyomány nélküli térben keletkezett és vált jelentőssé. Pályázati pénzekből finanszírozták. 1997-ben az *IFI*, a *Népújság* ifjúsági melléklete váltotta fel. Az *IFI* kezdetben négy alkalommal, majd 2000-től évente tíz számmal jelent meg. A középiskolások is olvasták, olvassák. Költségeit a Szlovén Kulturális Minisztérium pályázati pénzéből fedezi.

A *Naptár*, a muravidéki magyarok évkönyve 1960-ban jelent meg először, s tartalmilag a Muravidéken létező szlovén nyelvű *Zadružni koledar* című évkönyvhöz hasonlít. A *Naptár*nak már több mint 40 éves hagyománya van a Muravidéken. Megjelenésével fórumot adott a tudományos cikkek publikálására is. Konceptiója a kezdetektől napjainkig nem változott, de több fejlődési időszakot élt át. A legtöbb változás a kiadvány címét és alcímét érintette, majd borítóját. A 60-as években a *Naptár* szerkesztőbizottsága többször megemlítette, hogy szakemberhiánnyal küzdenek, s ezért, a szakcikkek hiánya miatt „elirodalmiasodott” az évkönyv. A 70-es években Szúnyogh Sándor vette át a szerkesztését, s a *Naptár* cím mellett, alcímként szemlének nevezte el az évkönyvet. Kialakult a periodika szerzői gárdája is, tartalmilag részben egy év nevezetes eseményeit foglalta össze, részben pedig irodalmi szemlévé vált. A 80-as években új rovatként indult az Eseménynaptár, amely a magyar nemzetiséget érintő események krónikája volt, hónapokra bontva, számos fotóval illusztrálva. Ezekben az években nőtt a politikával, nemzetiségi politikával és a társadalomtudományokkal foglalkozó cikkek száma. A 90-es években a *Naptár* elvesztette szemle jellegét és újra évkönyvvé vált. Csökkent a cikkek, tanulmányok száma, de megnőtt a terjedelmük. Szúnyogh Sándor halála után a szerkesztését Meszelics Király Jutka vette át 1999-ben, aki almanachszerűvé alakította át, és új rovatokat vezetett be. 2001–2003 közt a *Naptárt* egy szerkesztőbizottság szerkesztette. Az új évtized kezdetén változott a kiadó is. 1998-tól a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet és a Magyar Nemzetiségi Tájékoztatási Intézet közös kiadásában jelenik meg 1800 példányban.

A *Lendvai Füzetek* – *Lendavski zvezki* kétnyelvű tematikus kiadvány több mint 30 éves múltra tekinthet vissza a muravidéki magyar és kétnyelvű (magyar–szlovén) sajtótörténetben. Először 1973-ban jelent meg, a valóságirodalom gyűjtőnév alá sorolható írásokkal. Főleg helytörténeti-történeti és politológiai, nemzetiségpolitikai tárgyú témákkal foglalkozik, de a tematikus számokban társadalomtudományi és természettudományi tanulmányokat is közöl, főleg Lendvának és környékének hely-, oktatás- és kultúrtörténeti, néprajzi, régészeti, történeti, irodalmi, irodalomtörténeti kutatásaira támaszkodva. A muravidéki magyar irodalom kibontakozása területén volt meghatározó szerepe, különösen akkor, amikor megfelelő irodalmi orgánus, folyóirat híján a folytonosság megszakadásának a veszélye fenyegetett, főleg 1973 és 1988 között, a *Muratáj* irodalmi, művelődési, társadalomtudományi és kritikai folyóirat megjelenéséig. A *Lendvai Füzetek*ből 2004-ig 18 szám jelent meg. Szerkesztői voltak: Szúnyogh Sándor (1973–1986), Báti Koncz Zsuzsanna (1988), Bence Lajos (1988–1991), Franc Žalik (1990) és Göncz László (1994–2004).

Ez a kétnyelvű időszaki kiadvány nem minden évben jelent meg, voltak évki hagyásai és összevont számai is. Pozitívként lehet elkönyvelni, hogy a *Lendvai Füzetek*, mint kétnyelvű kiadvány, fordításiirodalmat is közöl, valamint szlovénul és magyarul közvetíti a szakmai és tudományos kutatások eredményeit. Költségvetése is megosztott, vagyis 50–50 százalékban fedezi a Lendvai Község és a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet. Túllépte kezdeti célkitűzéseit, hiszen kezdetkor „a szűkebb hazánk történelmi kistükre” akart lenni, ám az évtizedek során más tudományterületeket is felölelt, lehetőséget adott községi szinten a publikálásukra. Valójában ezt a koncepciót képviseli a 2000-es években is. Az Eu-

rópai Unión belül, mint kétnyelvű lapnak egyre nagyobb prosperitása lehet, esetleg a jövőben többnyelvű időszak kiadvánnyá is átalakulhatna, regionális időszak kiadvánnyá nőhetne. Ehhez megvannak a feltételei és a tapasztalatai is.

A *Muratáj* irodalmi, művelődési, társadalomtudományi és kritikai folyóirat megjelenésének voltak előzményei. A 80-as években sok terv és kezdeményezés született a muravidéki magyar irodalmárok publikálási lehetőségeiknek szélesítésére. Felmerült az az igény is, hogy egy önálló irodalmi folyóiratot hozzanak létre. Az első lépést ennek érdekében akkor tették meg, amikor 1985-ben a *Népújság* hasábjain megjelent a „*Muratáj*” című irodalmi melléklet, amelyet Szúnyogh Sándor szerkesztett. Ennek folytatásaként jelentkezett 1988-ban a *Muratáj* első száma a muravidéki irodalmi termés megjelentetése érdekében. Erre másként alig lett volna lehetőség, hiszen Magyarországon is csak elvétve tudták az írók megjelentetni alkotásaikat, tanulmányaikat. Ezért a *Muratáj* irodalmi, művelődési, társadalomtudományi és kritikai folyóiratként indult. Főszerkesztője dr. Varga József.

Tíz év elteltével (1988–1998) bebizonyosodott, hogy a folyóirat a Szlovéniában élő magyarok újabb vívmányává vált, hiszen a megjelent 20 számában összesen 133 alkotóművész, tudományos kutató 694 írása jelent meg. Ezt az irodalmi és tudományos termést 42 hazai (muravidéki) és 91 külföldi alkotó, kutató teremtette. Ebben az időszakban a *Muratáj*ban a következő rovatok alakultak ki: a Vers, a Próza, a Kritikák és recenziók, a Kisebbségkutatás, nemzetiségkutatás, a Nyelvészet, a Történelem, helytörténet és a Képzőművészet. Ebben a korszakban még nem alakultak ki önálló rovatként a szociológia, a néprajz, a színház- és filmtörténeti rovatok, habár ilyen tematikájú tanulmányokat is közöltek a folyóirat hasábjain.

A *Muratáj* szerkesztési koncepciójában a 2000-es évek (1999–2004) nem hoztak sok változást. Belső felépítése megmaradt, rovatai valamelyest kibővültek és láthatóan több tanulmány jelent meg benne a társadalomtudományok területéről. Szerkesztősége megtalálta a kapcsolatteremtés szálait Szlovénia-szerte, Magyarországon és a határon túli egyéb régiókban, ahova a folyóirat a muravidéki kultúrát, irodalmat és a tudományos kutatások eredményeit közvetíti, főleg a társadalomtudományok területéről. Betöltötte szerepét, hiszen a muravidéki magyar értelmiség szócsövénév vált, ahogy ezt közel két évtizednyi távlatból elvárták. Alkotóműhellyé, nélkülözhetetlen fórummá növi ki magát, és egyre jobban bizonyítja, hogy a muravidéki magyarság képes a saját anyanyelvén szakmai-tudományos és művészeti irodalmi alkotásokat létrehozni, a korszerű nyelvi követelményeknek megfelelően. Kialakulóban van az irodalmi kritika is, amely egy 40 éves irodalmi múlt eredményének is számít. A *Muratáj*ban 1998–2004 között összesen 167 szépirodalmi alkotás, vagyis 157 vers és 10 prózai mű jelent meg 35 muravidéki, határon túli magyar és magyarországi szerzőtől, illetve külföldi alkotóktól is. Ebben az időszakban 64 szerző 86 tanulmányt publikált benne. A folyóirat a jövőben az irodalmi műhelymunkához szükséges fórum megteremtését vállalhatná fel még nagyobb mértékben, és az olvasóközönség gyarapításában is fontos szerepe lehetne.

Az önkormányzati kétnyelvű (szlovén–magyar) lapok a nemzetiségi területen a községek időszerű tájékoztatását vállalják fel, és a kétnyelvű községek minden egyes háztartása ingyen kapja. Nem a szokásos értelemben vett kétnyelvűség (50–50%) teszi értékessé a *Lendvai Híradót* – (*Lendavske novice*), Lendva Község közlönyét, a dobronaki *Brazde* – *Barázdák* községi közlönyt és a *Lipnicát*, a Moravske

Toplice-i község informatív lapját, valamint Hodosi Község *Őrségi Híradóját*, hanem a cikkek eredetisége, a mondanivaló a meghatározó. Egy-egy cikk után rövid összefoglaló következik a másik nyelven, a közérdeklődésre számot tartó közleményeket pedig mindkét nyelven publikálják. A *Lendvai Híradónak*, amely 1998-ban jelent meg először, már volt előzménye, az *Informacije – Informácíók* című községi lap, amely a rendszerváltás előtti időszakban működött, s inkább csak információkat közölt a község ügyeiről, mintsem valódi önkormányzati lapként szerepelt volna. A *Brazde – Barázdák* 1999-ben, a *Lipnica* önkormányzati lap pedig 1995-ben indult, az *Őrségi Híradó* 2000-ben jelent meg először, és nem voltak előzményeik. Mind a négy községi lap színes címdallal és színes belső oldalakkal jelenik meg. A községi lapok a polgármesterek megnyilatkozásait, a községi tanácsok eseményeit és híreit közlik, valamint a községekben folyó tevékenységekről, gazdasági, kulturális és egyéb sikereikről számolnak be. Téma a községek sikeres együttműködése is más községekkel, határon túli településekkel és régiókkal. A községi lapok olvasóközönsége is a lakosságra terjed ki.

(2005)

Irodalom

- Bence Lajos: Szójegyzékek és szótárak. In: *Írott szóval a megmaradásért*. Győr, Hazánk Könyvkiadó, 1994. 131–132.
- Bence Lajos: A tömegtájékoztatás helyzete 1945 után. In: *Írott szóval a megmaradásért*. Győr, Hazánk Könyvkiadó, 1994. 58–64.
- Báti Koncz Zsuzsanna: A magyar tájékoztatás helyzete Szlovéniában. In: *Nemzetiségi politika – Nemzetiségi jog*. Lendva, Lendvai és Murszombati Magyar Nemzetiségi Érdekközösség, 1978. 40.
- Varga József: A Népújság 28 számának elemzése 1968. okt. 1-től 1969. április 30-ig. Göntérháza. 1969. november 15. (Kézirat.) 1–8.
- Varga Sándor: A Népújság harminc éves jubileuma elé. = *Népújság* 1986. jún. 6. 22. sz. 2.
- Bence Lajos: A Népújság az új ezredév küszöbén. = *Naptár*. Lendva, MNMI–MNMTI. 2003. 85–87.
- Farkaš Brigitta: *A „Naptár” repertórium 1960–2000*. Lendva, Knjižnica Lendava–Könyvtár Lendva, 2000. 9.
- Varga Sándor: A Naptár tízéves évfordulója. = *Földművesek naptára*. 1969. 29.
- Szúnyogh Sándor: A Naptár három évtizede. = *Naptár*. Lendva, 1989. MNMI, 4.
- Farkaš Brigita: *A „Naptár” repertórium 1960–2000*. Lendava/Lendva, Knjižnica Lendava – Könyvtár Lendva, 2001. 13.
- Varga József: Tízéves a Muratáj. *Muratáj* ’98/2 (Lendva), 1999. 5–9.
- Kocon Jožef: Tisztelt olvasó! [Vezércikk.] = *Lendavske novice – Lendvai Híradó* (1.) 1998. XI. 18. 1. [Választási szám.]

KRITIKÁK

Kiss Gábor

Megmaradás és művelődés peremhelyzetben

Zágorec-Csuka Judit: A SZLOVÉNIAI MAGYAR KÖNYVKIADÁS-, SAJTÓ- ÉS KÖNYVTÁRTÖRTÉNET 1945-TŐL 2004-IG (Lendva, 2007. 478 + 2 p.)

Különleges könyvet vehet a kezébe a Muravidék története iránt érdeklődő olvasó, ha Zágorec-Csuka Judit most megjelent kézikönyve után nyúl.

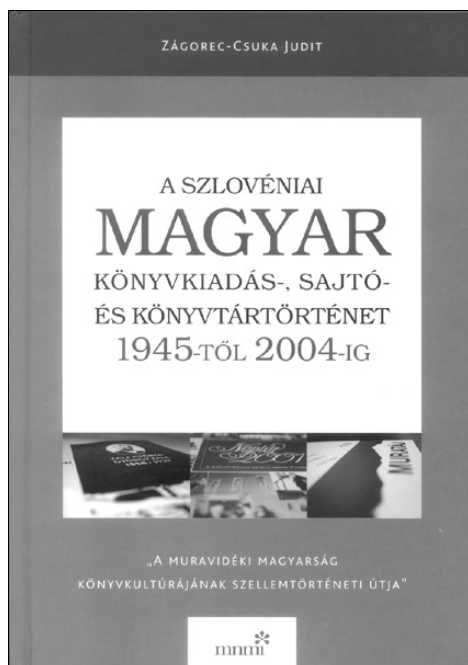
Különleges a szerző, és különleges a vidék is, melynek művelődéstörténetéről összegzését elkészítette. Zágorec-Csuka Judit a Muravidék értelmiségének egyik legszínesebb képviselője: egyszerre könyvtáros, költő, műfordító, irodalom- és művészettörténész – munkásságát épp az általa most készített kötet mutatja be a legteljesebben. (A kézikönyv alapja a szerző PhD dolgozata volt, melyet 2006-ban védett meg az ELTE Könyvtártudományi és Informatikai Tanszékén tett doktori vizsgáján.) Szűkebb hazája, a Muravidék maga is egy különlegesség a magyar „glóbuszon”: a jelenlegi országhatártól nyugatra, a Mura folyótól északi irányban az osztrák határig nyúló terület ebben az elnevezésében korábban nem létezett – az első világháborút követő szerb megszállás, a trianoni békeszerződés és azt követő történelmi viharok (1941-es magyar visszacsatolás, 1945-től újabb jugoszláv uralom, az önálló Szlovénia megalakulása) alakították, gyúrták mai formájára. Eredetileg két magyar vármegye, Vas és Zala legnyugatibb területét foglalta magába, őshonos szlovén (vend) magyar és német lakossággal. A magyar nyelvű népesség Alsólendván és környékén, ettől északra a Hetés és az Őrség falvaiban élt, azonosságtudata is ezt képezte le. Bár az első világháború végéig is peremhelyzetben voltak, Magyarország szerves részeként ezt még nem érezték, hiszen úttal–vasúttal, közigazgatással, iskolákkal, művelődéssel együtt az országhoz tartoztak. Mindezt drámai módon változtatta meg a berendezkedő jugoszláv hatalom: a határ elzárása, a vasúti kapcsolatok tönkretétele, a magyar identitás elleni tudatos hadviselés iszonyú próbatétel elé állította az itt maradt magyarságot. Elvágva Magyarországtól, messze kerülve az egyébként felélénkülő jugoszláviai (bácskai, bánáti) magyar kulturális központoktól, kitéve a hatóságok betelepítésekkel kísért elszlávosító törekvéseinek – nem csoda, hogy a trianoni döntés idején még legalább 25 ezres lélekszámú szlovéniai magyarság erős fogyásnak indult. A második világháború idején történt visszacsatolás csak részben hozott enyhületet, de újabb konfliktusokat és tragédiákat is okozott: a „vend-kérdés” kiélezése újabb feszültségeket keltett az évszázadok óta együtt élő nemzetiségek között, a zsidók elhurcolása pedig a döntően magyar érzelmű polgári réteg további gyengülését is okozta. Megsínylette a vidék a sztálini–titói szembenállást is, hiszen a magyar oldalon az ötvenes évek elején egy elképesztő méretű erőrendszert építettek ki, amelyhez a másik oldalon is fokozott határőrizet, kitelepítés társult – a peremvidéki lét ennél borzasztóbb már nem is lehetett volna.

Az itteni magyarok mégsem hagyták el magukat – a titói Jugoszlávia egyik sajátos alap gondolatára, az öngazgatásra támaszkodva, 1954-ben az immár Muravi-

déeknek nevezett országrészben megalakult a Magyar Közművelődési Bizottság, melynek elnöke Vljaj Lajos költő lett; innen számíthatjuk talán az önálló, most már muravidéki identitású magyar kultúra talpra állását, melyet ez a kézikönyv oly bősséggel, művekre–alkotókra–körülményekre részleteiben is kitérve, élénk tár. Láthatjuk az anyanyelvű szépirodalom megszületését, az eredetileg cipészmaster, majd baloldali politikus Vljaj Lajos 1961-ben megjelent Versek című kötetétől napjainkig, olyan karizmatikus egyéniségek, mint Szúnyogh Sándor, Varga József, vagy az újabb nemzedékek képviselői, Bence Lajos, Göncz László, Halász Albert és maga a szerző, Zágorec-Csuka Judit bemutatásával. Az említett költők, írók azután feltűnnek a különböző tudományok (néprajz, nyelvészet, történettudomány), a folyóirat-kiadás, a könyvkiadás területén is, majd a rádióknál, televízióknál, az iskolák és könyvtárak tevékenységének számbavételénél is – jelezve, hogy a művelődés évtizedeinek krónikája egyúttal e maroknyi magyar népcsoport magára találásának, szinte teljes értékű társadalmi csoporttá válásának története is. Az egykor döntően paraszti–kispolgári, izoláltan élő népességnek ma már saját politikai vezető rétege, saját identitású értelmisége, tudósai, művészei, vállalkozói vannak. Iskola-rendszere anyanyelvű alap-, közép- és felsőfokú tanulmányokra is lehetőséget ad.

A kézikönyvet forgatva, sok érdekes, tanulságokkal bíró megállapítást tehetünk. Láthatjuk, hogy a 60-as évek enyhülését kihasználva, a 70-es évektől milyen sokrétű kapcsolatrendszert tudtak kiépíteni az anyaországgal, annak intézményeivel. Szinte példa nélküli, ahogy a területet valamikor magába foglaló két egykori megye, Vas és Zala segítette (és segíti napjainkig) az itteni magyarságot, méghozzá nem külön-külön, hanem egy közös, háromoldalú, évente megújított megállapodás alapján. Ebben élen járnak a kulturális intézmények, így a könyvtárak is. Láthatjuk azonban azt is, hogy a deklarált nemzetiségi jogok önmagukban keveset érnek, csak egységes fellépéssel, közös akarattal használhatók fel a közösség érdekében (szomorú példa erre a nemzetiségi könyvtári ellátás esetében fellépő megosztottság).

A legnagyobb problémát jelenleg a magyar népesség fogyása jelenti: a kétnyelvű oktatás, a vegyes házasságok minden erőfeszítés ellenére „koptatják” a magyarságot. Maga a könyv is nyújt erre számos riasztó példát: magyar nyelvű szövegben, a magyar nevek több helyen szlovén helyesírással szerepelnek. (A recenzens kérdésére korábban az egyik érintett azt válaszolta, hogy így lett anyakönyvezve...) Márai Sándor egyik versében arra figyelmeztet, hogy magyarságunk elvesztésének jele, ha nevünkről lehull az ékezet – köszönet Zágorec-Csuka Juditnak és a szlovéniai

Zágorec-Csuka Judit: A szlovéniai magyar könyvkiadás-, sajtó- és könyvtártörténet 1945-től 2004-ig. „A muravidéki magyarság könyvkultúrájának szellemtörténeti útja”. Lendva, 2007

magyar értelmiségieknek, hogy nem engedik lehullani ezeket az aprócska, de igen fontos jeleket. Dolgoznak, írnak, tanítanak – mindannyiunk épülésére.

(2007)

Kégli Ferenc

Többszörös peremhelyzetben

Zágorec-Csuka Judit: A szlovéniai magyar könyvkiadás-, sajtó- és könyvtártörténet 1945-től 2004-ig ; „A muravidéki magyarság könyvkultúrájának szellemtörténeti útja” / Zágorec Csuka Judit. – Lendva: Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 2007. 478 p.

A szlovéniai magyar közösség a szlovén–magyar határ mentén, egy kb. 50 km hosszú és 3–10 km széles sávban az ún. Muravidéken található, vegyes lakosságú településeken, két miniregióban. A lendva-vidéki, illetve az őrségi magyarság máig nem tudta teljesen kiheverni a két világháború, a megtorlások, a kitelepítés, a kivándorlás és a belső migráció okozta veszteségeket: létszámuk az elmúlt nyolcvan év alatt mintegy a felére csökkent. A becslések jelenleg kilenc-tízezerre teszik a Szlovéniában élő magyarok, illetve a magyarsághoz valamilyen módon kötődők számát, ugyanakkor a 2002-es népszámlálás adatai szerint alig valamivel több mint 6 200 fő vallotta magát magyarnak. A létszámcsökkenés ellenére mégis egy érdekes jelenségnek lehetünk tanúi: látványosan megnövekedett a kulturális életben meghatározó szerepet betöltő magyar értelmiségiek, írók, újságírók, tudományos kutató, képzőművészek, pedagógusok, művelődésszervezők, könyvtárosok száma, ami mára már megközelíti a 180-at.¹

Vannak olyanok, akik több értelmiségi funkciót is betöltenek egyidejűleg. Közük tartozik Zágorec-Csuka Judit magyartanár, költő, műfordító, irodalomtörténész, művészeti szakíró, újságíró, szerkesztő és (nem utolsó sorban) könyvtáros, akinek a lendvai Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet jelentette meg 2007-ben A szlovéniai magyar könyvkiadás-, sajtó- és könyvtártörténet 1945-től 2004-ig című, nagyívű monográfiáját. A szerző nem először foglalkozik e témával. Korábban könyvet írt a szlovéniai magyar könyvillusztrátorokról, sajtó- és könyvkiadás-történeti tanulmányokat adott közre, foglalkozott a szlovéniai nemzetiségi könyvtárak helyzetével. 2006-ban megvédett doktori disszertációjának címe azonos a most megjelent kötettel, amelynek élén a Lendván élő irodalomtörténész, dr. Bence Lajos bevezetője olvasható, ezt követi a főrész három nagy egysége: a magyar nyelvű könyvkiadás, a nyomtatott magyar nyelvű sajtó, majd a nemzetiségi könyvtárak történetét tárgyaló fejezet. Az írott szó gazdagsága, a szlovéniai magyar könyvkiadás története 1945-től 2004-ig című első főfejezet belső címlapján az alábbi kiemelést olvashatjuk a szerzőtől: „Milyen volna a sorsa a muravidéki magyaroknak a könyvek nélkül, amelyeket anyanyelvükön írtak? Valószínű, hogy továbbra is őshonos nemzetiségnek számítának Szlovéniában, mely több mint ezeréves hagyománnyal és kultúrával büszkélkedhet, ám sajnos lesüllyedtek volna azon nemzeti kisebbségek sorába is, melyek elvesztették irodalmi nyelvüket és a nyelvi sorvadás

lassú folyamatát élik meg. De – mint ahogy munkámban bizonyítani kívántam – nálunk ez nem történt meg!” A fejezet a II. világháború utáni időszak társadalmi helyzetképének fölvezetésével, annak a szlovéniai magyar irodalomra és könyvkiadásra gyakorolt hatásainak tárgyalásával indul. A hatvanas, hetvenes évek önszerveződési formáit követően, Jugoszlávia szétesése után a magyar közösség „egy földrajzi tájegységek, tájszólások, regionális tudatok, mentalitások és történelmi hagyományok által bonyolult módon tagolt új önálló állam keretében találta magát.” Ebből a környezetből adódik, hogy a szlovéniai magyar irodalom és könyvkiadás a területi sokféleségek egységében létező magyar irodalomnak egy olyan rendszere, „amelynek talán a legfontosabb jellegadó vonása a többszörös peremhelyzet”. Az új helyzetben elkerülhetetlen a nemzetiségi (kisebbségi) irodalom fogalmának újratisztázása, a szerző ebben a részben fejti ki ezzel kapcsolatos gondolatait.

A szlovéniai magyar „könyvvilágban” meghatározó szerepe van az 1994-ben Lendván alapított Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézetnek, amely segíti az írók és egyéb alkotók munkáját, mindazokkal együttműködik határon innen és túl, akik támogatják a szlovéniai magyar költőket, szak- és szépírókat könyveik megjelentetésében. Az intézet keretében működik a Bánffy Központ, ahol magyar könyvesbolt is található. A maréknyi szlovéniai magyarság irodalmi alkotásai mára már számottevő szellemi erővel bírnak, ugyanakkor „a pozitív diszkriminációra épülő szlovén kisebbségpolitika és a már két évtizede működő kulturális autonómia sem jelent garanciát, sem megnyugtató választ a kis létszámú magyarság jövőjét illetően. Ezen belül viszont a magyar könyvkiadásnak fontos szerepe van, hiszen nagy mértékben hozzájárul a magyar kisebbség megmaradásához.” A szlovéniai magyar nyelvű könyvkiadás történetének folyamata valójában csak 1961-től tárgyalható, mivel ekkor jelentette meg Vljaj Lajos: *Versek* című kötetét a muraszombati Pomurska založba kiadó. Ez, és a költőnek 1968-ban kiadott posztumusz *Szelíd intés* című kötete a magyar szépirodalmi könyvkiadás első darabjai. A 2004-ig megjelent nyolcvan kiadványt Zágorec-Csuka Judit évtizedenkénti bontásban, azon belül műfajonkénti csoportosításban mutatja be és – a művekről megjelent recenziók szövegére is támaszkodva – értékeli.

A következő részben a szlovéniai magyar könyvek kiadóival, azok tevékenységével ismerkedhetünk meg. A muraszombati Pomurska založba kiadó adta ki a 90-es évekig a muravidéken élő magyar szerzők műveit, antológiáit, a Naptár című évkönyvet. A kiadóval elégedetlen írók 1989-ben létrehozták a Szlovéniai Magyar Írócsoport nevű társulást, amely folyóiratot, évkönyvet és több szépirodalmi munkát is megjelentetett. Kiadói tevékenységüket 1995-től a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet vette át. Magánvállalkozásban működött 1997–98-ban Lendván a Top-Print Grafikai Stúdió és Könyvkiadó, amelynek helyi érdekű nyomtatványok előállítására volt a fő profilja, de dolgozott a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézetnek is. Magyar nyelvű művet ugyan nem, de magyar szerzők szlovénra fordított munkáit, köztük a szerző verseskötetét a muraszombati Franc-Franc Könyvkiadó Vállalat is megjelentetett. Az alfejezet a magyarországi kiadókkal, illetve kiadást támogató egyesületekkel való kapcsolatok bemutatásával zárul.

„Fontos feladat elemezni a szlovéniai magyar könyvtermés létrehozásához igénybe vett eszközök és módszerek együttes hatását, vagyis a tipográfiát” – írja a

szerző a következő rész elején, majd az egyes évtizedek általános értékelése után részletesen megismertet minket a szlovéniai magyar könyvek és folyóiratok illusztrátorainak jellegzetes típusaival, csoportjaival, művészeivel.

A kiadástörténeti főfejezet egy biográfiai és bibliográfiai szempontból rendkívül értékes fejezettel zárul, amelyben a korszak szlovéniai magyar szép- és szakirodalom alkotó személyiségeinek életútját, munkásságát mutatja be a szerző, hat tematikus csoportba osztva őket. Az egyes személyiségekről arcképpel ellátott „minitanulmányt” készített, hozzátéve könyveik, műfordításaik, antológiában való szereplésük, tanulmányaik, cikkeik, előadásai, interjúik, filmjeik teljes jegyzékét, néhány esetben a sajtó alatt, valamint a még csak kéziratban meglévő műveiket is. Ezek egészülnek ki a személyre, illetve alkotásaikra vonatkozó irodalom bibliográfiájával. Összesen 37 ilyen személyi egységet találunk, amely azonban valójában csak 31 író fed. Zágorec-Csuka Judit, ugyanis azok anyagát, akik több műfajban is jeleskedtek, a tematikának megfelelően mintegy „szétvágta”. Például Halász Albert esetében mind a szépirodalom és esszéirodalom csoportban, mind pedig a honismereti, helytörténeti írók és néprajzkutatók között találunk fényképes életút-bemutatót más-más tevékenységének a hangsúlyozásával. Munkásságának és irodalmi tevékenységének (szöveges) részletezése ugyancsak az első helyen történik meg, de művei (műfajuk szerint szétosztva), illetve azok ismertetései külön-külön lettek regisztrálva. Igaz, hogy mindkét résznél utalás található a másik oldalszáma-ra, de az olvasónak több író esetében mégis két, egymástól viszonylag távol lévő helyről kell kollacionálni a vonatkozó szövegeket és műleírásokat, kiszűrni az azonosságokat, néhány esetben pedig értelmezni az eltérő adatokat.

A következő főfejezet A szlovéniai írott magyar sajtó története 1945-től napjainkig címet viseli. 1945 után bő egy évtizedig nem volt kifejezetten a muravidéki magyarságnak szóló, saját anyanyelvű nyomtatott tömegtájékoztató. Először 1956. január 19-én adott ki a *Pomurski vestnik* című szlovén hetilap magyar nyelvű mellékletet. Ez önállósult a szlovéniai magyarság önálló hetilapjaként 1958 januárjában, *Népújság* címmel. A sajtótörténeti fejezet egyik mottója Bence Lajost idézi: „[...] olyan újság kell a szlovéniai magyaroknak – nevezzük azt családi vagy közéleti, illetve nemzetiséginek, amelyben megtalálja önmagát, amelyben évek óta sokasodó kérdéseire választ talál.” Ennek szellemében végzi el a szerző a nyomtatott magyar sajtó történetének feldolgozását. Nem pusztán történeti leírást kapunk, hanem annál sokkal többet. Zágorec-Csuka Judit évtizedenként, de ha szükséges évenként, számonként mutatja be és értékeli az egyes időszaki kiadványok koncepcióját, szerkesztési politikáját, nemzetiségi jellegét, nyelvhasználatát, rovatait, a közleményeket, azok műfaji megoszlását, a lapok terjedelmét, előfizetői körét és példányszámát. Külön szakaszok ismertetnek meg a szerkesztőkkel, szerkesztőségi tagokkal, újságírókkal, lektorokkal. Legrészletesebben természetesen a „nemzettudat, a sorsközösség és az összmagyar viszonyrendszerben való gondolkodás terén” fontos tevékenységet kifejtő, kéthetente, majd 1963-tól hetente megjelenő *Népújság* került feldolgozásra. Mivel van egy olyan alfejezete is, amely A *Népújság* fejlődésének víziója a 2000-es években címet viseli, ebben – mivel indulása már túl van a kötet záró tárgyévén – a 2007-ben kinyomtatott könyv olvasójának tájékoztatásaként egy lábjegyzetben talán lehetett volna utalni a *Népújság* internetes változatára (<http://www.nepujasg.net/>), amely 2005 őszén csatlakozott az Nemzeti Digitális Adattár rend-

szeréhez.² Természetesen kisebb terjedelemben, de szintén részletesen tárgyalja az 1993 decemberétől 1996 decemberéig élő *Kelepelő* című negyedévi gyermeklap, az 1998-ban indult *Muratáj* című irodalmi, művelődési, társadalomtudományi és kritikai féléves folyóirat, a szamizdat formában kiadott, az 1984-ben négy számot megért *Félkegyelem* című fanzinlap, valamint a 90-es évek végétől nemzetiségi területen a minden háztartásba eljutó négy (lendvai, dobronaki, Moravske Toplice-i, hodosi) kétnyelvű, önkormányzati lap történetét. Itt olvasható az 1960-ban *Pomurje szövetkezeti naptára*, majd később *Pomurjei földművesek naptára*, *Muravidéki földművesek naptára*, *Földművesek naptára*, végül 1971-től *Naptár* címet viselő kalendárium, valamint a *Lendvai Füzetek – Lendavski zvezki* c. kétnyelvű sorozat 1973-tól napvilágot látott, összesen 15 db füzetének ismertetése. Nemcsak egyes periodikumoknak, illetve a *Muratáj* esetében egyes korszakok történetének értékelő összegzése történik meg tárgyalásuk lezárásaként, hanem a fejezet végén újra összefoglalja a szerző címenként az egyes szlovéniai magyar nyelvű nyomtatott időszaki kiadványok történetét.

A Nemzetiségi könyvtárak Szlovéniában című harmadik főfejezet egyik mottója Farkaš Brigitától származik: „A nemzetiségi könyvtárak ellátásánál fontos szerepet játszik az állam pozitív diszkriminációja, de nem elhanyagolható az illetékes nemzetiség közreműködésének, politikai és kulturális érdekének, lelkesedésének fontossága sem.” A fejezet bevezető része összefoglalóan, rövid áttekintés formájában mutatja be a nemzetiségi könyvtárak és könyvtárosok helyzetét, anyanyelvi szakmai továbbképzésük lehetőségeit, a könyvtárak magyar nyelvű könyvvállományát, az információs technológia alkalmazásának hatását a nemzetiségi könyvtárakra. Szlovéniában – a tárgyalt időszak végén – közel 130 ezer magyar nyelvű könyv áll az olvasók rendelkezésére. Önálló nemzetiségi közkönyvtárakról ugyan nem beszélhetünk, viszont léteznek kétnyelvű könyvtárak, illetve nemzetiségi programmal rendelkező könyvtárak. Mindegyikük kialakulásával, tevékenységével részletesen megismerkedhetünk alfejezetenként.

Korábbi könyvtárak összevonásával 1973-ban alakult meg a Muraszombati Területi és Tanulmányi Könyvtár, amely a város és az egész muravidéki régió számára nyújt könyvtári ellátást. Együttműködik az Országos Széchényi Könyvtárral, a szombathelyi Berzsényi Dániel Megyei Könyvtárral, a zalaegerszegi Deák Ferenc Megyei Könyvtárral és más magyarországi könyvtárakkal is. A 2004 elején teljesen új épületbe költözött intézmény állománya mintegy 260 ezer dokumentum, ebből magyar nyelvű könyv ke- reken 28 000, köztük számos 18–19. századi könyvritkaság is. A könyvtár internetes honlapjának magyar változatát Papp József magyar könyvtáros készítette, a honlapról 2003 óta elérhető a muravidéki neves személyiségek életrajzi lexikonának, valamint a szlovéniai magyar irodalmi lexikonnak adatbázisa. A könyvtár bibliobuszt is működtet, amelynek 2000 szeptemberétől „magyar útvonala” is van: a határon inneni és túli közösségekben kölcsönöznek magyar és szlovén könyveket. A Területi és Tanulmányi Könyvtár körzetéhez tartozik Pártosfalva, Hodos, Domonkosfalva és Szentlászló két- nyelvű állományú könyvtára.

Bár megelőzi a kötet tárgyidőszakát, viszonylag részletes áttekintést kapunk a 19. század utolsó harmadától működő lendvai egyleti és magánkönyvtárak történetéről, a különböző korszakok iskolai és népkönyvtáiról. Közvetlenül a II. világhá- ború után a magyar könyveket megsemmisítették, s csak 1949 végén vagy 1950

elején nyílt meg hivatalosan az új lendvai népkönyvtár szlovén, illetve magyar nyelvű könyvekkel. Ennek a községi, majd városi könyvtárnak a fejlődését, szakmai-közösségi munkáját dolgozza fel és ismerteti a szerző, évtizedes bontású alfejezetekben. A 2004. évi adatok szerint a könyvtár állománya kereken 119 ezer egység, ebből közel 33 ezer a magyar nyelvű. Ugyanebben az évben a könyvtárba járó 202 folyóiratból 64 a magyar nyelvűek száma. A könyvtár szintén kapcsolatot tart fenn a Magyar Könyvtárosok Egyesületével, az Országos Széchényi Könyvtárral, Vas és Zala megye könyvtáraival. Kiépítette kétnyelvű fiókkönyvtári hálózatát Göntérházán, Dobronakon, Gyertyánoson, Petesházán és Völgyifaluban.

Magyar könyvállománnyal rendelkeznek még Pártosfalva, Göntérháza, Dobronak és Lendva kétnyelvű általános iskolái, továbbá a Lendvai Kétnyelvű Középiskola.

A könyvtárak bemutatásának sorát a Maribori Egyetem Pedagógiai Kara Magyar Nyelv- és Irodalom Tanszéke gyűjteményének jellemzői, állományának gyarapítási lehetőségei, szolgáltatásai zárják. A kb. ötezer dokumentum négyötöde 2004-ben még nem volt teljes egészében szakszerűen feldolgozva.

Zágorec-Csuka Judit egy külön alfejezetben fejti ki érveit a Muravidék magyar helyismereti könyveinek, a helytörténeti, honismereti cikkek teljes szövegű digitalizálása és interneten való szolgáltatása szükségessége mellett. Összefogásra és egységes koncepcióra van szükség – írja a szerző, mert ebből a folyamatból nem szabadna kimaradniuk a nemzetiségi könyvtáraknak sem.

„A több mint 50 éves múltra visszatekintő kétnyelvű könyvtárak és a nemzetiségi programot kivitelező könyvtárak történetében fontos küldetést töltenek be a magyar könyvtárosok és könyvtárigazgatók” – írja a szerző, s ennek megfelelően hasonló módszerrel mint a szép- és szakírók esetében, tizenhárom könyvtáros személyiség (többségben fényképes) szakmai életrajza, munkásságának bemutatása zárja a könyvtárakra vonatkozó főfejezetet. (Közülük csak ketten szerepelnek – más megvilágításban – a szép- és szakírók között.)

A kötet szöveges részét a szerző Zárógondolatok című összegzése után részletes szlovén nyelvű, illetve rövid német és angol nyelvű rezümé zárja. A kiegészítő részek közül a Bibliográfia első egysége az 1961-től megjelent szépirodalmi és tanulmánykötetek évtizedenkénti csoportosításban közzétett leírásai, esetenként a példányszám, illetve az ETO-jelzet megadásával. Ez és a Pomurska založba kiadónál megjelent fordításirodalom hasonló csoportosításban és módszerrel megszerkesztett jegyzéke valójában magyar nemzeti bibliográfiai összeállítás a szlovéniai hungarikumok vonatkozásában. A két egység között a Magyarországon megjelent muravidéki szerzők művei kilenc tételes jegyzéke található. Az egész kötetre vonatkozó Forrás- és irodalomjegyzék főfejezetenkénti csoportosításban közli a felhasznált és vonatkozó irodalmat. Ebből adódóan az általánosabb tartalmú források esetében ismétlődések is előfordulnak, s nincs kapcsolat a lábjegyzetekben történt hivatkozás és a felhasznált irodalom jegyzéke között. A történeti áttekinthetőség szempontjából igen hasznos segédlet a Kronológia évszámok szerint című rész, amely a három főfejezet tematikájához igazodva, háromszor újrainduló eseménynaplót tartalmaz. A kötetet névmutató, helynévmutató, időszaki kiadványok mutatója, s végül a kiadók és nyomdák mutatója zárja.

Zágorec-Csuka Judit kötete joggal viseli A muravidéki magyarság könyvkultúrájának szellemtörténeti útja alcímet. A közel ötszáz oldalas kiadvány

nemcsak a szlovéniai magyar nyelvű sajtó, könyv- és könyvtári kultúra utolsó hatvan évének imponáló feldolgozottságával, az e területen működő személyek bemutatásával, bibliográfiáival, eseménynaptáraival, terjedelmes forrásjegyzékeivel, 124 lábjegyzetével, hanem külalakjával, az oldalak tipográfiai megjelenítésével, illusztrációival is méltó tematikájához. Különböző statisztikai táblázatok teszik szemléletessé az időszakra vonatkozó adatokat. A szerző kutatómunkája – ahogyan írja – „a témakörrel eddig megjelent magyar nyelvű könyvekre, tanulmányokra, összegzésekre, valamint a muravidéki könyvtárak forrásanyagára terjedt ki”. Mindazt megírta amit a források alapján lehetett, ami a téma vonatkozásában rögzítésre méltó volt. Hozzáteszi, hogy valamennyi terület további kutatásokat igényelne, de azt gondolom, hogy az irattárakban, levéltárakban őrzött dokumentumok feldolgozása legfeljebb csak árnyalhatja az ő történeteit.

Ugyanakkor szeretném felhívni a figyelmet néhány szerkezeti-szerkesztési problémára. A szlovéniai körülményeket kevésbé ismerő olvasók számára talán hasznos lett volna dr. Bence Lajos bevezetője után egy olyan indító fejezet, amely átfogóan mutatja be a magyar nemzetiség politikai-társadalmi-kulturális helyzetének alakulását a korszakra vonatkozóan. Nem tűnik jó megoldásnak az egyébként kiváló személyi anyagok műfaji „szétvágása”, esetleg célszerűbb lett volna a kötet végén, az adattári résznél, egyetlen „személyiség-fejezetet” kialakítani. Úgyszintén a névmutatónál is szükségtelennek tartom egy nevet változtató személynek mindkét névformánál való szerepeltetését az adott névre vonatkozó oldalszámok megadásával. Az egyik névformánál elegendő lett volna egy belső utaló, hogy az olvasó egyetlen helyről legyen képes kikeresni az illető személyre vonatkozó oldalakat. Nem lehet elmenni szó nélkül a mellett, hogy olvasva a szöveget, nagyon érződik egy „erőskezü” lektor hiánya, aki segített volna az alkalmanként előforduló illusztráció, szöveg- és gondolat-ismétlődések, a különböző oldalakon szereplő, egymásnak ellentmondó néhány adat kigyomlálásában.

Amikor 2007 őszén megkaptam a felkérést a kötet bemutatására, akkor még nyitva volt a Magyar Nemzeti Múzeum Kupolatermében a muravidéki képzőművészeti alkotások válogatott tárlata, Üzen a Muravidék címmel. Idézek a meghívó szövegéből: „A mai Magyarország határain kívüli régiókban, a magyarok lakta vidékeken, kisebbségi környezetben is, rendkívül fontos művészeti-irodalmi értékek halmozódtak fel az elmúlt évtizedekben, ami párhuzamosan a magyar nemzeti kultúra, az úgynevezett utódállamok és Európa felmérhetetlen értékű kulturális kincsét képezi. A Szlovéniához tartozó Muravidék művelődéstörténeti szempontból is rendkívül értékes része a magyar kultúrának.”³ A szeptember 27-i megnyitón a képek között irodalmi műsor is elhangzott Bence Lajos, Szűnyog Sándor, Zágorec-Csuka Judit, Halász Albert és Varga József verseiből, valamint Göncz László prózájából.

A most bemutatott hiánypótló és hasznos monográfiával is üzent a Muravidék. A szerző Illyés Gyulát is idézi az egyik belső címoldalon: „A múltat is teremteni kell. Egy korszak attól lesz múlt, hogy megírják.” Zágorec-Csuka Judit megírta, megteremtette.

(2007)

Jegyzet

1. 2006. évi jelentés a szlovéniai magyarság helyzetéről. Miniszterelnöki Hivatal. Kisebbség- és Nemzetpolitikáért Felelős Szakállamtitkárság. Nemzetpolitikai Ügyek Főosztálya. <http://www.nemzetpolitika.gov.hu/data/files/84190066.pdf> (2007. nov. 5.)
2. eMagyar portál. IT fejlesztési irányok. <http://www.emagyar.net/index.php?p=article&ld=17> (2007. nov. 24.)
3. Kortárs művészeti fesztivál. http://szilardmezei.com/download/mf_vegso_kortars.pdf (2007. okt. 10.)

2. Olvasásszociológia

„Amíg magyar könyveket írunk, talán magyar olvasási kultúránk is lesz!”
Zágorec-Csuka Judit

A muravidéki, vagyis a szlovéniai magyarok anyanyelvű kultúrájának és olvasási szokásainak a helyzetképe

Olyan időket élünk megint, amikor elvekben és intézményekben tartjuk a magyar közösséget a szlovéniai Muravidéken, de a valóságban az íróink műveit igazán kevesen olvassák. A magyar és a muravidéki irodalom olvasása, illetve a magyar szellem folytonosságának az ápolása, fáradt, és néha fárasztó tanárok és könyvtárosok szürke rutinmunkája lett. Pedig az olvasással a határokon túlra szakad magyarok a kulturális lojalitásukat és az identitásuk megmaradásának a kérdését erősíthetik. Ezzel is tanúsíthatják, hogy hűek maradtak a magyar szellemhez. A közös kultúra és a közösen átélt emberi értékek tarthatják csak össze a sokfelé szétszórt magyart. Véleményem szerint, magyarnak lenni ma nem állami hovatartozást jelent, hanem az érzésnek és a gondolatnak egy specifikus módját, amely ezer év értékeiből szűrődött le: *kultúrát* jelent. A szlovéniai magyarság olvasási szokásai, kultúrája alapvetően hozzájárul a magyar nemzetiség identitásának a fejlődéséhez is. Milyen a jelenlegi helyzetkép és az olvasási kultúra differenciáltsága a muravidéki magyarság sorsközösségében?

A Muravidéken négy kétnyelvű általános iskolában és Lendván a Kétnyelvű Középiskolában folyik kétnyelvű (szlovén–magyar) oktatás, amely közel 1000 tanulót és diákot érint. Ennek a populációnak egyharmada magyar anyanyelvű, vagyis anyanyelvi szinten kb. 350 diák olvas magyarul. A tanulók zöme azokban a családokban él, akik még magyarnak vallják magukat. Szlovéniában a Muravidéken statisztikailag 6243 személy vallja magát magyarnak. Mit olvas az iskolás korosztály és hogyan olvas? A magyar klasszikusok elválaszthatatlanul összekapcsolódnak a tudatban az iskola, a tankönyvek álmos és nyomasztó emlékével, és minél távolabb kerülünk a tankönyvektől, annál távolabb kerülünk a magyar klasszikusoktól is.

Az 1. Számú Lendvai Kétnyelvű Általános Iskola a 2007/2008-as tanévben kivitelezte a *Móra Ferenc Olvasási Versenyt*, amely több mint 30 éves múltat tekint vissza. Az általános iskolának 588 tanulója volt, ebből 191 tanuló tanulta anyanyelvi szinten a magyar nyelvet, vagyis 30,7% a tanulónak magyar anyanyelvű. A magyar anyanyelvű tanulók közül csak 56 tanuló vett részt az olvasási versenyen, vagyis a magyar tanulók 31,4%-a. Megállapítható az a tény is, hogy nagyobb arányban olvasnak az alsó tagozatokon, mint 6 osztálytól fölfelé a 9. osztályig, hiszen az említett felső tagozaton csak két-három tanuló vett részt az olvasási versenyen, amely szabadon választott szépirodalmi alkotások olvasásán alapult. Az olvasási versenyt versenyfelelős osztálytanítók és magyartanárok vezették, akik a tanulóktól számon is kértek az alsó tagozaton 3, a felső tagozaton pedig 5 szabadon választott magyar szépirodalmi művet. A magyar olvasási verseny párhuzamosan folyik a szlovén Bralna značka elnevezésű országos jellegű szlovén olvasási versennyel.

És milyen szerzőket olvasnak? Az alsó tagozaton külföldi fordításirodalmat olvasnak magyarul, kedvenc szerzőiktől: Francesca Simon Rosszcsont Peti,

Geronimo Stilton Mulatságos történetek, Claude Clément/Christel Desmoinaux Csupa igaz történet és Bernhard Lasshan Olvasó Leó című sorozatát, a W.I.T.C.H. képregény sorozatot, a klasszikus Walt Disney meséket. A magyar költők közül Gazdag Erzs, Zelk Zoltán és Weöres Sándor köteteit. A felső tagozaton váltakoznak a külföldi szerzők a hazai magyar szerzőkkel, vagyis szívesen olvassák Thomas Brezina a Fiúk kizárva, a Hét tappancs gazdája, Penny, valamint a Hot Dogs című sorozatait, Megan McDolnad Durrbele Dorka című sorozatát, a Te meg Én / Te + Én sorozat köteteit, Joachim Masannek A vad focibanda című sorozatát, Erich Kästner könyveit, valamint a magyar ifjúsági írók közül Nógrádi Gábor, Sohonyai Edit, Bálint Ágnes és Janikovszky Éva műveit, valamint azokat a könyveket, amelyeket a tanulók otthoni könyvtárukból választanak ki, mint kedvenc olvasmányukat.

1. Táblázat: Az iskolai könyvtárak magyar könyvvállománya

A könyvtár, illetve a fiók megnevezése	Könyvek száma	%
Lendvai Kétnyelvű Középiskola	6 000	20
KÁI Pártosfalva	5 000	17
KÁI Göntérháza	4 000	13
KÁI Dobronak	3 000	10
1. Sz. Lendvai KÁI	12 000	40
Összesen	30 000	100

Forrás: Zágorec-Csuka Judit: A szlovéniai magyar könyvkiadás-, sajtó- és könyvtártörténet 1945-től 2004-ig. Lendva, 2007. 355. oldal

A muravidéki magyarság köreiben nem folytattak olvasásszociológiai felméréseket, ezért pontos felméréseken alapuló adatokkal nem tudunk rávilágítani a szlovéniai magyar nemzetiség olvasási szokásaira. De felmérhetjük Lendván a Bánffy Központban megvásárolt magyar *heti-* és *havilapok* arányait. Néhány adat rendelkezésünkre áll a magyar sajtótermékek olvasásáról. Kezdjük azzal, hogy a Muravidéken is jól érzékelhetően megnőtt a felnőtt népességen belül azoknak az aránya, akik semmit (sem könyvet, sem sajtóterméket), vagy csak hetilapot (a Népújságot, a szlovéniai magyarok hetilapját) szoktak olvasni, míg a könyvet és a különböző sajtótermékeket együtt olvasóké jelentősen csökkent. Lendván 1998. március 15-én nonprofit jelleggel kezdett el működni a *Bánffy* elnevezésű könyvesbolt, ahol magyar könyveket és sajtótermékeket lehet vásárolni. A muravidéki magyarságnak kis létszáma miatt lehetetlennek tűnt egy önfenntartó könyvesboltban gondolkodnia, azonban a lelkes közönség állandó érdeklődése indokoltá tette e sajátos jellegű magyar könyvesboltot, ahol magyar könyvek, térképek és folyóiratok mellett magyar nyelvű napilapok és folyóiratok is kaphatók. A könyvesbolt éves forgalma 8 millió forint, amely 80 százalékban magyarországi kiadók termékeit forgalmazza. A magyar könyvek és sajtótermékek beszerzése mellett többet kellene foglalkozni

a terjesztéssel. A magyarországi könyvek mellett a könyvesboltban a muravidéki magyar írók, költők és tudósok könyvei is megvásárolhatók. 1961-től napjainkig közel 100 önálló magyar szépirodalmi és tudományos jellegű könyvet adott ki a muravidéki magyarság, jelentős állami támogatással. Az irodalomszervezés és könyvkiadás a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet keretein belül folyik 1994-től. A Kárpát-medencében létező magyar kisebbségi intézmények közül az MNMI küldi el a legmagasabb kötelespéldányszámban a kiadott könyveket Magyarországra: az OSZK-ba, a megyei könyvtárakba és más kisebbségi intézményeknek, testvéralapokhoz és magánszemélyeknek. 2004-től működik Lendván a *Bánffy Központ*, amelynek épületében található a *Bánffy Könyvesbolt* és az internetes irodalmi kávézó – Lendva főutcáján, ahova szívesen várják a magyar könyvek és újságok, a tartalmas művészeti és ismeretterjesztő programok iránt vonzódó polgárokat.

Néhány adat rendelkezésünkre áll arról, hogy milyen magyar sajtótermékeket olvas a muravidéki magyarság. A Bánffy Könyvesboltban 26 magyar napilapot, 317 hetilapot és 777 havilapot rendelnek meg. Összesen tehát 1120 példányban kerül magyar sajtótermék megrendelésre, amely nem csekély szám. A muravidéki magyarság 7 különböző napilapot, 42 hetilapot és 81 havilapot rendel meg. Ezenkívül a *Népújság*, a szlovéniai magyarok hetilapja 1400 példányszámban jelenik meg és 1200 muravidéki család fizet elő rá, vagyis szinte mindegyik muravidéki magyar családban olvassák. A *Népújság* az idén ünnepli 50 évfordulóját. A fiatalok részére 2008-tól jelenik meg az *IFI* elnevezésű ifjúsági lap. Az *IFI* előzménye a *Kelepe-lő* gyermeklap volt, amely 1994–1996 között volt periodicitásban, majd a *Népújság* mellékleteként jelent meg egészen 2006-ig. A muravidéki magyarság 1988-tól olvassa a *Muratáj* elnevezésű irodalmi, művelődési, társadalomtudományi és kritikai folyóiratot, amely többnyire a muravidéki alkotók írásait közli. Ezenkívül 2007-től folyamatosan évente négyszer jelenik meg a *Lindua*, Lendva Község multikulturális, tudományos-társadalomtudományi-irodalmi és képzőművészeti folyóirata. 1961-től napjainkig jelenik meg a *Naptár*, a szlovéniai magyarok évkönyve, amelyet az év utolsó napján minden *Népújság* előfizető megkap. 1973-tól évente egyszer jelenik meg a *Lendvai Füzetek – Lendavski zvezki* kétnyelvű társadalomtudományi periodikum, általában tematikus számokban. Hogy milyen mértékben és hányan olvassák az említett magyar folyóiratokat, ezt nem tudjuk, mivel nem történtek olvasásszociológiai felmérések ezen a területen. Az irodalmi-kulturális-tudományos sajtótermékek olvasása a legcsekélyebb, ha az összes többi sajtótermékhez viszonyítjuk. A legnagyobb arányban a Magyarországról megrendelt *havilapokat* olvassák.

A szlovéniai magyarság fizikai és szellemi kisebbségi létét háromféle szempontból vizsgálhatjuk: a kialakított magyar nemzeti *közösségteremtés* folyamatában, az *egyén mellett élés* (együttélés a szlovénekkal, a többségi nemzettel) viszonyrendszerében és az *anyaországgal* (Magyarországgal), valamint a *határon túli* közösségekkel kiépített kapcsolatrendszerében. Az európai integráció a muravidéki magyarság számára is lehetőség, hiszen ez az összmagyarság integrációjának a terepe is. Mivel egyre nagyobb azoknak az aránya, akik *kettős identitásúnak* vallják magukat a magyar nemzetiség köreiből, ez kihat a nemzetiség olvasási kultúrájára is, vagyis a magyar nyelvű könyvek mellett arányosan megnő a szlovén nyelvű könyvek olvasása is. A kisebbségi létben levő magyarok túlélési stratégiájának különböző szintjei léteznek: az első szint a család, majd erre épül az iskola-

rendszer, azt követi az egyház és a kultúra. Fontossági sorrendben az ötödik szinten helyezkedik el a magyar sajtó és könyvkiadás, könyvkultúra. Majd ezt követik a gazdasági lehetőségek és a politikai felelősség megszilárdításának a tényezői.

Milyen az olvasási kultúra helyzetképe a szlovéniai kétnyelvű városi és iskolai, valamint a muraszombati megyei könyvtárban, amely nemzetiségi programot vitelez ki? A Muraszombati Területi és Tanulmányi Könyvtár és fiókkönyvtárainak magyar könyvállománya 40 000 dokumentum. A lendvai kétnyelvű könyvtár és a fiókkönyvtárainak magyar könyvállománya 47 000 dokumentum. A kétnyelvű iskolai könyvtárak magyar könyvállománya összességében 30 000 dokumentum, és a Maribori Magyar Nyelv és Irodalmi Tanszék magyar könyvállománya 5000 dokumentum. Szlovéniában a Muravidéken, a nemzetiségi területen összességében 120 000 dokumentum áll a magyar nemzetiség rendelkezésére (statisztikai adatok 2004). Az alapvető kérdés az volna, hogy ezt a magyar könyvállományt mennyire kölcsönözi ki és olvassa el a magyar nemzetiség? Tekintettel a magyar lakosság számára (6243 magyar él Szlovéniában a Muravidéken, 2007-es statisztikai adatok alapján) elmondhatjuk, hogy egy magyar olvasóra kb. 12 magyar könyv jut a Muravidéken. A Szlovén Alkotmány különjogokat biztosít a magyar nemzetiség könyvtári tevékenysége terén, és pedíg a *pozitív diszkrimináció* elve (alacsonyabb standardok) alapján működnek a kétnyelvű és a nemzetiségi programmal rendelkező könyvtárak a nemzetiségi területen. A nemzetiségi könyvtáraknak a *multi-kulturális* (szlovén–magyar) környezetben alkalmazkodniuk kell, és partnerként kell viszonyulniuk egymáshoz, valamint a szlovéniai és a magyarországi könyvtárakhoz, amelyekkel együttműködnek és partnerkapcsolatot alakítottak ki.

2. Táblázat:

A lendvai kétnyelvű könyvtárnak és fiókjainak magyar könyvállománya

A könyvtár, illetve a fiók megnevezése	Könyvek száma	%
Lendvai Könyvtár	32 997	71
Göntérháza	4 250	9
Dobronak	4 462	10
Gyertyános	1 428	3
Petesháza	1 571	3
Völgyifalu	1 890	4
Összesen	46 598	100

Forrás: Zágorec-Csuka Judit: A szlovéniai magyar könyvkiadás-, sajtó- és könyvtártörténet 1945-től 2004-ig. Lendva, 2007. 351. oldal

Összegzésként megállapítható, hogy a muravidéki magyarság olvasási kultúrája erősen összefügg a nemzetiségi lét problémáival és a globalizáció negatívumaiból következtethető tényektől. Az olvasás visszaszorító szerepét a televízió-nézés, főleg a kereskedelmi csatornák nézése váltja fel, a fiatalok körében a számítógépes

kultúra és a világháló egyre fokozódó használata. Az Európai Unióhoz való csatlakozás sem tartotta fontos feltételnek a könyvkultúrát, hiszen 2004-től Lendva Község területén működő könyvtárak egyetlen könyvtári és olvasási projektumban sem vettek részt, amelyet uniós pályázatok alapján viteleztek volna ki. A muravidéki magyarság olvasási szokásait olvasásszociológiailag tudtommal még nem mérték fel sem magyarországi sem hazai szakemberek. 2007-ben jelent meg *A szlovéniai magyar könyvkiadás-, sajtó- és könyvtártörténet 1945-től 2004-ig* című monográfiám, amely a muravidéki magyarság könyvkultúrájának szellemtörténeti útját mutatja be. Nem tudni, hogy miért nem történnek olvasásszociológiai felmérések, talán a kicsinységünk miatt, vagy a könyvtáros szakma hangsúlytalansága, motiválatlansága miatt. Eljött az ideje, hogy felmérjük olvasási szokásainkat, hogy még tisztábban láthassuk könyvkultúránk és olvasási szokásaink keresztmetszetét. Úgy vélem, hogy van esélye az egyesülő Európában a muravidéki magyar nemzetiségnek magyar közösségként élni, de ezért számtalan *változást* kell hozni, elsősorban *tervszerűbben* kellene átalakítani a nemzetiség teljes *szocializációs folyamatát*, kezdve a családtól az iskoláig s végül visszatérve a kultúrába, amely egyedüli feltétele annak, hogy a magyar nemzet legalább kultúrájában egyesüljön!

Milyen volna a sorsa a muravidéki magyarságnak azon könyvei nélkül, amelyeket anyanyelvükön írtak? Valószínű, hogy továbbra is olyan őshonos nemzetiségnek számítanának Szlovéniában, amely több mint ezeréves hagyománnyal és kultúrával büszkélkedhetne, ám sajnos lesüllyedt volna azon nemzeti kisebbségek sorába is, amelyek elvesztették irodalmi nyelvüket, és a nyelvi soradás lassú folyamatát élik meg. De, mint ahogy a helyzetképemben bizonyítottam – nálunk ez nem történt meg! Amíg magyar könyveket írunk, talán magyar olvasási kultúránk is lesz!

(2008)

Olvasáskultúra és identitás – a kultúrák közti dialógus Lendván

Az Olvasási kultúra és identitás a kétnyelvű általános iskolában című továbbképzést 2007. november 24-én szerveztük meg Lendván az 1. Számú Kétnyelvű Általános Iskolában (1. Sz. KÁI). A továbbképzésen heten tartottak előadást: *Czupi Gyula*, a nagykanizsai Halis István Városi Könyvtár igazgatója, *Kardos Ferenc*, a nagykanizsai Halis István Városi Könyvtár igazgatóhelyettese, *Tóth Judit*, a zalaegerszegi Deák Ferenc Megyei Könyvtár igazgatóhelyettese, *Tóth Renáta* és *Fejesné Szabó Piroska* könyvtárosok, a zalaegerszegi Deák Ferenc Megyei Könyvtárból, *Vesna Radovanović* a Muraszombati Területi és Tanulmányi Könyvtárból és *Livija Horvat*, a lendvai kétnyelvű könyvtárból. A továbbképzésen húsz pedagógus és könyvtáros vett részt Lendváról és Muraszombatból. A rendezvény egynapos volt, és beszélgetéssel zárult. A pedagógusok elmondása szerint az előadásokon elhangzottakból sokat tudnak felhasználni a munkájuk során. Az előadásokat gyakorlati műhelymunka követte (60-40%-os arányban), tehát a pedagógusok nemcsak

elméleti tudással gazdagodhattak, hanem gyakorlati tapasztalatokkal is. Ez a képzési forma jónak bizonyult, mivel a pedagógusok az olvasási trendek feltérképezésén túl általános könyvbemutatót is kaptak a magyar ifjúsági könyvtermésből, és ez fontos volt számukra, mert így a könyvújdonságokkal is megismerkedhettek. A továbbképzés formáját és kivitelezését, valamint az azt követő felmérést pozitívan értékelem, köszönetet mondunk a magyar Oktatási és Kulturális Minisztériumnak, hogy ezt lehetővé tette számunkra.

A kultúrák közötti kommunikáció és dialógus. A muravidéki kétnyelvű iskolai könyvtárak és partnerkapcsolataik című tanácskozára 2007. december 7-én került sor Lendván, az Elizabeta Szállodában, amelyet az 1. Sz. Lendvai KÁI és a Lendvai Kétnyelvű Középiskola Iskolai Könyvtára szervezett. Az alábbi településekről érkezett iskolai könyvtárak képviselői vettek részt: Szlovéniából Lendva / Lendava, Göntérháza / Genterovci, Dobronak / Dobrovnik, Pártosfalva / Prosenjakovci, Murska Sobota, Tišina, Črenšovci; Magyarországról Lenti, Zalaegerszeg, Nagykanizsa, Szombathely, Szentgotthárd, Budapest; Horvátországból Mursko Središće, Csáktornya / Čakovec, Zágráb / Zagreb. A tanácskozás fő támogatója a Lendva Községi Magyar Nemzeti Önkormányzati Közösség volt, további támogatói pedig a Terme Lendava d. d., az 1. Sz. KÁI, a Lendvai Kétnyelvű Középiskola (KKI) és a Keops energija d. o. o. Zagreb voltak. A tanácskozás célja az iskolai könyvtárak bemutatkozása, partnerkapcsolatok teremtése és elmélyítése, a pozitív példák elsajátítása és a partneri együttműködések kialakítása volt. A tanácskozást *Zágorec-Csuka Judit* és *Kepe Klára* könyvtárosok vezették. A regionális tanácskozás kultúrprogrammal kezdődött, amelyet az 1. Sz. Lendvai KÁI és a KKI tanulói, továbbá a Zeneiskola Lendva tanulói adtak elő. Ezt követően köszöntőt mondott *Pozsonc Mária* országgyűlési képviselő, *Szobocsán Gabriella*, a Lendva Községi Magyar Nemzeti Önkormányzati Közösség képviselője és *Hozjan Bojan*, az 1. Sz. Lendvai KÁI megbízott igazgatója. Majd bemutatkoztak a könyvkiadók: a Zrínyi Könyvesház Nagykanizsáról, *Magyarné Hohl Etelka* képviselőjében, a ljubljana-i Rokus Klett Kiadó, *Slavica Bela* képviselőjében és a zágrábi Klett Verlag kiadó. Ezt követte a horvátországi partneriskolák és partnerek bemutatkozása: Csáktornyáról *Sonja Tosić-Grlac* (szakmai együttműködés a lendvai és a muraközi iskolai könyvtárak közt), Muraszterdamhelyről *Sonja Vršič* („Nas mali kaj” – Murania, a Muravidéki Horvát Egyesület), *Danino Kutnjak* (fakultatív horvát nyelvoktatás a lendvai középiskolában) és a zágrábi Horvátországi Magyar Tudományos és Művészeti Társaság. A Muraszombati Területi és Tanulmányi Könyvtárból *Vesna Radovanović* tartott előadást *Mesemondás iskolai környezetben* címmel. A tanácskozás fő témájához tartozott a magyarországi partneriskolák és könyvtárak bemutatkozása. Budapestről *Rakonczás Szilvia*, a Könyvtárostanárok Egyesületét, *Mohai Lajos* pedig a Szirén programot mutatta be, Zalaegerszegről Tóth Judit igazgatóhelyettes a Deák Ferenc Megyei Könyvtár képviselőjében, Nagykanizsáról Czupi Gyula igazgató és Kardos Ferenc igazgatóhelyettes a Halis István Városi Könyvtárból, Lentiből az Arany János Általános Iskola könyvtárosa, *Pintér Lászlóné* és *Miklós Tiborné*, a Vörösmarty Mihály Általános Iskolából *Horváth László* igazgató, a Gönczi Ferenc Gimnáziumból *Horváth Edina* könyvtáros, a Lámfalussy Sándor Szakközépiskola és Szakiskolából *Horváth Éva* könyvtáros, Szentgotthárdról a Városi Könyvtárból *Molnár Piroska* igazgató, a Széchenyi Ist-

ván Általános Iskolából *Virágné Farkas Judit* könyvtáros, az Arany János Általános Iskolából *Csehné Farkas Marietta*, a Vörösmarty Mihály Gimnáziumból *Ernstné Molnár Valéria* könyvtáros tisztelte meg a tanácskozást. Bemutakoztak a szlovéniai partneriskolák és könyvtárak is: a Lendvai Könyvtárból *Livija Horvat*, Lendváról *Zágorec-Csuka Judit* könyvtárostanárr (1. Sz. KÁI), *Kepe Klára*, könyvtárostanárr (KKI), *Kuhar Nives* tanár (KKI) szlovén–magyar szótárát ismertette, *Magdic Vida*, a 2. Számú Lendvai Kétnyelvű Általános Iskola könyvtárosa, Göntérházáról *Toplak Rudolf* könyvtáros, Dobronakról *Horvát Ágota* könyvtárostanárr, Murska Sobotából (Muraszombatból) *Danica Koštrica* könyvtáros a Közgazdasági Középiskolából tisztelte meg a jelenlévőket. A kétnyelvű iskolai könyvtárosoknak *Mohai Lajos* mutatta be a Szíren programot és annak telepítését az iskolai könyvtárakba. A kultúrák közötti kommunikáció és dialógus az Európai Unió által meghirdetett program, amelyet 2008-ban is valóra szeretnének váltani Európa-szerte. A muravidéki kétnyelvű iskolai könyvtárak Szlovéniában már ezen a tanácskozásukon is felmérték a partnerkapcsolataikat, amelyek lehetnek jók vagy kevésbé jók, de abban mindenki egyetértett, hogy a jó partnerkapcsolatnak mindenképpen aktívnak kell lennie! Az erre való törekvés kitért a szakmai tanácskozáson s az azt követő beszélgetésen is, amelyen három ország könyvtárostanárai, könyvtárosai, könyvtárigazgatói és könyves szakemberei vettek részt Lendván, multikulturális környezetben.

(2007)

A muravidéki magyarság kulturális élete

Vízió a magyar nemzetiség kultúrájáról az Európai Unió kulturális terében

1. Bevezető

A magát magyarnak valló 7 ezernyi muravidéki magyarság az 1991-es rendszerváltás után, a csendes haldoklás hét évtizedét követően, az identitás lázas időszakát éli. Vagyis arccal indul a közönségteremtő értékek felé, intézményeket teremt: a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet 1994-ben, a Magyar Nemzetiségi Tájékoztatási Intézet 1993-ban alakult meg. Nemzeti és politikai önmeghatározásra törekszik, megkísérli visszaszerezni népi hagyományainak régi fényét, folyóiratot (Muratáj 1988-tól), könyveket jelentet meg, keresi és a figyelem középpontjába helyezi történelmi múltját. A kultúra alapvető antropológiai kategória, rendszerként működik, amely által az emberek megformálják életnormáikat, értékeiket és szokásaikat, és jelentést tulajdonítanak neki. Ez érvényes a muravidéki magyarságra is, amely a rendszerváltást követően a 90-es évektől erősen építi kulturális autonómiáját és intézményesíti kultúráját.

2. A muravidéki magyarság kulturális helyzete az Európai Unióban

A muravidéki magyarság (6243 személy, a 2002. évi statisztikai adatok alapján) 1920-tól napjainkig számos megtorlásnak volt kitéve, amelynek következménye-

ként sokan kivándoroltak és országon belül elvándoroltak. Lakóhelyünk a volt Jugoszlávia távoli határvidékének számított. Az 1990-es évektől *csökkent* a magyarok száma a Muravidéken, de paradox módon *növekedett* a magyar kultúrában való szerepük, főleg az értelmiségiek száma, vagyis jól működik a művelődési intézményrendszerük. A magyarok lélekszám-csökkenése főleg a vegyes házasságoknak – amelyek keretein belül kialakultak a *kettős identitások* – az *előregedésnek*, a *kivándorlásnak*, a megelőző 80 év során és a 60-as években kialakult viszonylagos jólétnek és nem utolsósorban a kétnyelvű oktatásnak is köszönhető. A magyar nemzetiség 910 km² területén él a magyar peremvidéken, vagyis az ún. féregnyúlványban kb. 50 km hosszúságban és 10 km szélességben, amely 1910-ben 21 000 lelket számlált, azt követően máig hat különböző államalakulatban élt. Az élettér, amelyben a magyarok élnek, többnyire falu, vagyis *kisközösség* (kb. 30 vegyesen lakott, magyar–szlovén település), kivéve Lendvát, mely város. Tehát a magyarság zömének az élettere rurális, kultúrája nem éppen városokban születik. A *muravidéki magyarság céljait, identitásépítését mindenképpen meghatározza az, hogy jól érezze magát ott, abban a környezetben, ahol otthon van. Ahol elismert és megértést kap ahol megértik, amit beszél, ahogy kommunikál, és amit gondol. Fontos az is, hogy sajátjaival él együtt egy hazában, a szülőföldön.* Ez a közös élettér a közös kultúrák tere is, itt találkozunk a szlovén, a magyar, a horvát és a német kultúra, s mindez a multikulturalitás inkább a kultúrák közötti különbözőségnek a kvalitását erősíti, mintsem a homogenitását ennek a térségnek. A kultúrákat inkább a különbözőség, a sokszínűség teszi erőssé, hatásossá. A szlovéniai magyarság sajátos, a jelen pillanatban feloldhatatlannak tűnő kényszerhelyzetben van: vagy ragaszkodik a hagyományos, saját kisközösségeire épülő, kisvárosi-falusi életformához, amelyben megőrizheti nemzeti identitásának elemeit, vagy nagyvárosba költözik, és vállalja az asszimiláció biztosította új életforma kihívásait (a nyelvvesztést és a hagyomány-feladást). Az urbánus, tehát a városi légkörben magasabb iskolázottság tapasztalható, hiszen a magasabb képzettségnek megfelelő munkalehetőségek csábítják a magyarokat az urbánus környezetbe, vagy az adott városi környezet teszi eleve lehetővé a magasabb fokú képzettség megszerzését. A nagyfokú megtartó erővel rendelkező hagyományos környezetben élőkre viszont elsősorban az alacsonyabb iskolázottság jellemző, ők inkább elutasítják a közintézmények nyújtotta integrálódás lehetőségét. A felmérések szerint a mezőgazdaságban, a föld megmunkálásában és az ezzel összefüggő életvitelben való erőteljes lehorgonyozottság, valamint a jövedelem (családon belüli) felosztása még ma is jelentős eleme a kisebbség gazdasági-szociális struktúrájának (MÁK F., 2006). *Valójában kik is a muravidéki magyarok? Kik azok, akik a köreikbe tartoznak, milyen alapon tartoznak össze? Mi teszi őket muravidéki magyarrá? A közös történelmi emlékezetük, bizonyos viselkedési formáik, nemzeti jelképeik, művelődési szokásaik, közös történelmi hőseik, flórájuk és faunájuk, irodalmi mítoszaik, közös íróik, költőik?* A felsoroltak által hogyan reprezentálja a muravidéki magyarság önmagát? S ezt hogyan látják azok, akik nem muravidékiek?

3. Milyen a jövőképünk, kultúránk az EU keretein belül?

Az Európai Unió nem más, mint egy folyamat, öntörvényszerű processzus, irányítástechnika, funkció, tartalom és érték nélküli közszolgáltatás, ami éppen az identi-

tás és az értékek meghirdetésének helyzetében maga is óhatatlanul ideológiává válik (KISS E., 2006). Az Európai Unió *identitáshiányosan* funkcionál, mint közszolgáltatási rendszer. Az EU alapelve a piac szabadságáért folyó küzdelem, elsősorban a fogyasztási cikkek eladása, ezért is hiányzik a *közös történet* plurális szükségességének a *tudata* a kialakulóban levő *európai identitás* szubsztanciájából (DEBELJAK A., 2004). Ezért nehéz a nemzeti kisebbségeknek belehelyezniük a stratégiájukat (ha van ilyen) az EU célkitűzései közé. Ugyanakkor minden keletközép-európai (volt szocialista) ország, amely az EU keretein belül tevékenykedik, önmagában hordozza a *múlt* kivételes *értékeit* is, amely alapjául szolgál az új identitásuk kialakításának. A muravidéki magyarságnak egyelőre nincs kidolgozott stratégiája arra, hogyan egyeztetni össze saját kisebbségi identitását az európai identitás-eszmény lényegével. Illetve, hogy az európai identitás menynyire válik részévé a muravidéki magyarok identitásának? Ezt még nehezen lehet feltérképezni. *Európa nem cél (Hegel), mint szélesebb haza, hanem út.* Az európai identitás folyamat, amely állandó metamorfózisban van: átváltozásban, felelősségtudattal terhelt, hűség és feszültségek halmazában, összeütközések közepette. Az Európai Uniónak valójában nehéz meghatározni a határait, mert még mindig *tranzícióban* van, vagyis számos előítélettel és sztereotípiával kell küszködnie a működésében ahhoz, hogy kiváltságos szerephez jusson, mert a végső célja mégiscsak a *kiváltság* megszerzése volna. Ugyanakkor az Európai Uniónak hiányzik a közös nyelve, amelyet végül is az euro-angol helyettesít. Maga az Európai Unió is kettős szorításban szenved: az etnikai-kulturális hagyományok és a transznacionális szövetségek keresztütlében keresi a létjogosultságát. Az Európai Unió polarizációja még nem szabadult meg a hidegháború örökségétől, vagyis a kommunista béklyótól megszabadult országokban ellenség helyett a szegény rokont kezdte látni, akinek érthetetlenül nagyok a kívánságai és gyerekes az utánzási vágya (DEBELJAK A., 2004). S ebben a muravidéki magyarság sem kivétel.

Amint a két kultúra és a két nyelv (a szlovén és a magyar) közeledik egymáshoz, úgy szaporodnak köztük a vergődő lelkek, akik kettős utat járnak, két lélekből alkotnak egyet, vagy egymás mellett élnek. Nem tudom, nem tudhatom, hogy van ez pontosan, de az egészen biztos, hogy az ilyen lélek rá kell döbbenjen a *felelősségre*, hogy mi lesz belőlük, és fel kell csillannia a reménynek is, hogy mi lehet belőlük. Századunkban, amely főleg, itt a Muravidéken a két kultúra elkeveredésének – a multikulturalizmusnak – a korát éli, számomra kérdésessé válik, hogy a több évszázada ápolt magyar nemzetiség ún. „népi ízei” benne lesznek-e majd a multikulturális léthelyzetben? És szükség van-e olyan kétnyelvűségre, amely nem *sorszerű*, hanem kreált, hivatalosított, vagy történelmi és politikai döntések eredménye? Nem tudom.

Én ezt egészen másképpen szeretném látni, hiszen nekem is van benne részem. Én úgy képzelem el, hogy a két sors közé került emberek kétnyelvűsége természetes, amelynek az a célja, hogy a sorsunk összekössön, és ezzel a nyelvünk is! Csak ez a kiút van. Ezt is sorsszerűen választjuk, mert az identitásunk és a másság iránti nyitottságunk ezt diktálja. Talán ez volna a kiindulópontom az elmélkedéshez, de a kompromisszumokat az ember nehezen hozza meg, számos traumát, kishitűséget, esetleges lenézést, megalázást, konfliktust, vesztes csatákat kellett átélnem ahhoz, hogy rádöbbenhessek: csak ez az utam van – *a sorsszerűségem* vállalása. A sorsszerűség mindig elénk tartja a tükröt.

Aztán szembe kell néznünk a mával is. Christopher Lasch amerikai történész már 1978-ban megírta az *Önimádat társadalma* (The Culture of Narcissism) című művében, hogy az emberek egyre jobban a pillanatoknak akarnak élni, vagyis önmaguknak, nem az elődöknek. Egyre kevésbé érzik, hogy részét képezik az emberi történelem folyamatának, hogy láncszemek lennének a múlt és a jövő felé tartó nemzedékek sorában. Ez egy *haldokló életforma*, olyan kulturális válság, amely minket is elért. S ennek egyik legfontosabb tünete a múlt lebecsülése. Félek, hogy az individualizmus erősödése gyengíti a másság iránti érzékünket, tehát az arra való képességet és kedvet, hogy magunkból kilépve keressük a találkozást azzal, ami rajtunk kívül van. Ezt a fiatalok körében érzem erőteljesebben, életüket nem a közösség hagyományos értékei szabályozzák, hanem a személyes kapcsolatiak. Vajon mennyire lesz a kétnyelvűség *univerzális érték* a Muravidéken, az Európai Unió keretében, és a modern tömegkommunikáció milyen tartalmakkal tölti meg a hétköznapi ember életét? Mindez jobban megválaszolhatóbb volna, ha szociológiai és nyelvi kutatásokat végeznének, de erre sem látok mostanában megnyugtató példát.

Hogy milyen típusú a muravidéki magyarok identitása? Védekező, öngigazoló vagy közömbös? Valószínűleg mindhárom érvényes, a magyar közösség mindenkori helyzetétől függően, mert a helyzetet is figyelembe kell venni. Az is meghatározó, hogy az *értéktulajdonítás* milyen nyelven folyik a kétnyelvű oktatásban. Szerintem a mi kétnyelvűségünkben addig őrizzük meg eredeti nyelvünket, a magyar nyelvet, amíg az értéktulajdonításnak értelmét látjuk a magyar nyelv által. És akkor fog igazán megmaradni, ha fejleszteni is tudjuk (nyelvújításokkal) és kiépítjük a *szaknyelvünket*. Félelem? Éberség? Kockázat? Mindhárom ismerv benne van. A kis nyelvek és kultúrák nem kellenek a nagy piacon, csak *belső, kisebb vagy kicsi piacokon*.

A világon az együttélésnek több formája van. Nyelvileg is eltérő kultúrákban 100 milliók számára természetes életforma a kétnyelvű, vagy többnyelvű léthelyzet. A Muravidéken a mi kétnyelvű együttélésünk csak 1920 után lett a kisebbségi sorsba került magyarok kétnyelvűvé vált együttélése, amely politikai döntés eredményeként jött létre. Apponyi Albert híres *Trianoni védőbeszédét* olvasva, amely 1920 január 16-án Trianonban, Párizs mellett hangzott el, a következő gondolatot idézném: „Azoknak a sorsa fölött döntöttek, akik ott képviselve nincsenek.” Ez is *sorszerű döntés* volt, és régóta tart, sőt az Európai Unióba lépve sem oldottuk meg. Szerintem megmaradt kisebbségi sorsnak, csak másféle körülmények közé kerülünk. Az Európai Unió 2000-ben elfogadta az *Európai Alapjogi Chartát*, amelyben az Európa Tanács politikusai megfogalmazták azokat a jogokat, amelyek alapján nagyobb védelmet nyújtanak a regionális és kisebbségi nyelveknek. Számomra ez sem megnyugtató, mert túl sok a regionális és kisebbségi nyelv, hiszen mintegy 60 van belőlük az Európai Unió területén. S közülük a *muravidéki magyar nyelv*, mint kisebbségi nyelv, vagy regionális nyelv, vagy a kettő egyben, még csak hivatalosan sincsen feltérképezve, vagy a saját közegünkben, ahol a magyarság él, szakmai, vagy tudományos szinten, illetve fórumokon megvitatva, vagy írásos formában, dokumentumszerűen rögzítve. Egyszóval, úgy érzem, nem kapott eléggé nyilvánosságot ahhoz, hogy a tudományos elméletek nyelvi értékmérőjébe kerülve, a muravidéki magyar nyelv megválaszolatlan kérdéseit fel lehessen vetni, és megtalálni akár tudományos szinten is a problematikus kérdések megválaszolását. A tudomány általában, akár a nyelvtudomány is, azért van, hogy felvesse a problémákat,

tanulmányozza és válaszokat adjon rá, még akkor is, ha ez itt a Muravidéken immár 50 éve aktuális téma. Ha nem képes erre, akkor marad a sorsszerűség. *Azért sors, mert el kell tudni viselni!* Mit kell elviselni? Erre annyi választ kaphatunk, ahány kisebbségben élő ember létezik. Nekem el kell viselnem talán az érzelmi telítettségű vitákat ebben a környezetben, eltérő nemzetfelfogásokat, társtalanságot a magyar nemzetiség könyvtárügyében, a modern oktatási programok néha nem integrált pluralizmusát, főleg a szaknyelv területén, azt is, hogy a gyerekek a nyilvánosság előtt a többségi nemzet nyelvén beszélnek, otthon a magánszférájukban pedig anyanyelvükön, de azt is, hogy nemcsak nyelvoktatás szükséges, hanem érték-közvetítés is, amely alapja volna egy erős identitásépítésnek stb. Ha a magyarokat a világon, de a Muravidéken is *a nyelvük köti össze* és nemcsak a vallásuk, akkor sokkal több pénzt és szellemi energiát kellene áldozni a magyar nyelvoktatásra. Ezzel a nemzetiségi politikában tisztába kellene lenni!

4. Az irodalomban megjelenő muravidéki magyar szellemiség

1972-ben jelent meg a Tavaszvárás antológia, három szlovéniai magyar író, költő, Szúnyogh Sándor, Szomi Pál és Varga József verseit és elbeszéléseit tartalmazta, amely alapján a szlovéniai magyar irodalomban a *Tavaszvárás-nemzedékként* tartják őket számom. Így az említett szerzők által indul meg a 70-es évek elején a „*muravidékizmus*” (lehetne *muravidékiségnek* is nevezni), amely nem tételes elmélet vagy ideológia, hanem magatartás-eszmény. Ez a szellemiség az irodalomban még ma is érvényes, és a nép-nemzeti irányt erősíti. Ők képviselték a muravidéki magyar irodalom második nemzedékét, és folytatták a Vlah Lajos által meghatározott hagyományokat. A nemzeti, konzervatív szellemű írók, költők szellemiségét a magyarországi írók hangadó része talán nem is ismeri, de a nemzeti, konzervatív szellemenben alkotó anyaországi művészekkel rendkívül jó kapcsolatokat épített ki a *Szlovéniai Magyar Írók Társasága*, amely 1997-ben alakult meg. Ez az irodalmi mentalitás, vagyis a muravidékizmus (muravidékiség) nem kifejezetten provinciális értékekre utal, egyfajta tájköltészeti varázssra, és ennek a térségnek a kisugárzására, szülőföld-koncepcióra az irodalomban, hanem sokkal többről van szó. Ugyanis a muravidéki magyar íróknak létezik egyfajta közép-európai identitásuk is, hiszen rendszeres kapcsolatban vannak a horvát és a szlovén írókkal, művészekkel is. Ebben vagyunk mások, mint mondjuk a budapesti írók zöme. A határon túli, vagy kisebbségi sorsban élő íróknak köszönhetően, a kifejezett *híd-szerepük* miatt a kultúrák és a szomszéd népek között jól eligazodhatna a magyar író-társadalom. Ez még a Habsburg Birodalomban gyökerező hagyomány volt, hogy eredeti nyelven olvasták a szomszédok műveit. A kisebbségi értelmiség, az író-társadalom képviselői még ma is képesek rá. Identitásuk része. Az értékrendjükhöz tartozik. Régen a határok választottak el, most viszont a határok légiessé válásával erősödik a kulturális és társadalmi kötődés, egymásratalálás főleg a határmenti települések között. Az anyaországi, az erdélyi, a felvidéki, a vajdasági és a nyugati magyar irodalom mellett a muravidéki irodalmat és kultúrát a hatodiknak szokták nevezni a kárpátaljaiakkal együtt, de éppenséggel lehetnek ők a hatodik, a muravidéki pedig a *hetedik* (BENCE L., 2005). A kultúrnemzet fogalmába mindenképpen beleillik ama nemzeti közösség kultúrája is, amely a Muravidéken jött létre. A *kultúrnemzet* fogalma

egyszerűen azt fejezi ki, hogy a történelmileg kialakult nemzeti közösség gyakran nem azonos az állampolgári közösséggel, hanem sajátos nyelvi-kulturális jegyek alapján szerveződik. Habár a *kulturális identitás* nagyon dinamikus identitástípus, a muravidéki magyar irodalom, mint kisebbségi irodalom mégiscsak a magyar nyelvhez kötődik – elválaszthatatlan a nyelvtől.

5. Összegzés, lehetséges megoldások

Összegzésként elmondhatom, hogy a magyar nemzetiségnek kellhet pénz, pártfogás, erkölcsi támasz, de igazán csak az egész *magyar nemzet/nép* visszatért *életbizalma* tarthatja fenn létezésünk súlyát. Hogy miért teszem ezt a merész kijelentés? Mert a magyar nemzetiség helyzetéből a Muravidéken csak akkor nem szöknek meg – *kihalásba, árulásba, idegenségbe* – a magyarok, ha ebből a helyzetből *sorsot tudnak csinálni*, a tengésből *küldetést*, ki-ki a maga lelkiismerete és lehetőségei szerint. Az Európai Unió liberális politikája eltörölte a tagállamainak a határait, de a magyar nemzetiség sorsa a Muravidéken megmaradt, folytonosságában nem szakadt meg, hiszen mégiscsak kisebbségi sors és identitás maradt.

Nemcsak egyetlen kultúrához, hanem több kulturális körhöz, értékrendszerhez tartozhatunk egy időben, vagy élettörténetünk más-más szakaszában. Ez a magatartás jellemző a muravidéki magyarság *szórványközösségére* is, hiszen a vegyes házasságok révén a közösség tagjai már automatikusan beleszületnek egy kettős kultúrkörbe, kettős nyelvi és nemzeti identitásba. Az önálló választás szabadságának a lehetősége ugyanakkor megnövekszik. A nyelv, a nevelődés, a származás meghatározottságán kívül is számos tényező alakítja az egyén és a közösség identitását. Ma már hangsúlyt kap a saját és a más kultúra között a be és elfogadáson alapuló nyitottság és egyensúly megszerzése. Változik, alakul, módosul az identitás tartalma is.

Mégis csapdahelyzet ez a másság, a másféle identitások iránti nyitottság, főleg akkor, amikor a több évszázada átöröklött és átörökölt nyelvi és nemzeti identitások ismérvei elhalványulnak, esetleg az én és a másik, az egyén és a többiek, a személy és a közösség rugalmas viszonyában elvesznek, láthatatlanul, fájdalommentesen feloldódnak. Ez a folyamat, nevezzük európai identitásnak vagy természetes asszimilációnak, azért fenyegeti a muravidéki magyarság léthelyzetét, mert még mindig megmaradt csapdának a posztmodern világ küszöbére lépve is. Ennek ellenére, mégis azt mondhatom, hogy a muravidéki magyaroknak biztatásra, *nagyobb motiváltságra* lenne szükségük a kultúra területén is, főleg a hétköznapijaikban, habár a fiatalok közt a színjátszás területén beindult egyfajta ráhangolódás és munka, amely azt bizonyítja, hogy ebből a nyelvi léthelyzetből is lehet kitörni és fejlődni, sőt minőségileg kimagaslani is.

Nem lehet minden felmerülő kihívást és problémát megválaszolni, amely a muravidéki magyarság identitását és kulturális értékeit feltételezik, mert a teljes kép rendkívül bonyolult és sok egyidejű tudományos kutatást igényelne, de megkísérleljük meghatározni, mely vonalak közt folyhatna a továbbiakban az identitásra vonatkozó viták zöme. Viták és elemzések nélkül pedig valószínűleg nem keletkezhetnek megoldások sem.

Szakirodalom

Monográfiák:

- BENCE Lajos: *Identitás és entitás*. Zalai Írók Egyesülete– Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, Zalaegerszeg–Lendva, 2005.
- DEBELJAK, Aleš: *Lanski sneg: eseji o kulturni in tranziciji*. Aristej, Maribor, 2002.
- DEBELJAK, Aleš: *Na ruševinah modernosti: institucija umetnosti in njene zgodovinske oblike*. Ljubljana, 1999.
- DEBELJAK, Aleš: *Európa európaiak nélkül*. Napkút Kiadó, Budapest, 2006. (Fordította: Gállos Orsolya.)
- GÖNCZ László: *A muravidéki magyarság 1918–1941*. Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, Lendva, 2001.
- KISS Endre–Hudra Árpád: *A globális falutól a tudás társadalmáig*. Aranykönyv Kiadó, E-Világ Kiskönyvtár sorozat, Budapest, 2006.
- KISS Endre: *Globalizáció és/vagy posztmodern*. (Tanulmányok a jelen elméletéről) Kodolányi János Főiskola, Budapest–Székesfehérvár, 2003.
- LENDAVA – Lendva, Franc-Franc Kiadó, Murska Sobota, 2005.
- LENDVA Község Közleménye. Lendva Község, Lendva, 1981.
- ZÁGOREC-CSUKA Judit: *A szlovéniai magyar könyvkiadás-, sajtó- és könyvtártörténet 1945-től 2004-ig* (doktori disszertáció, ELTEBTK Irodalomtudományi Doktori Iskola Könyvtártudományi program). Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, Lendva, 2006.

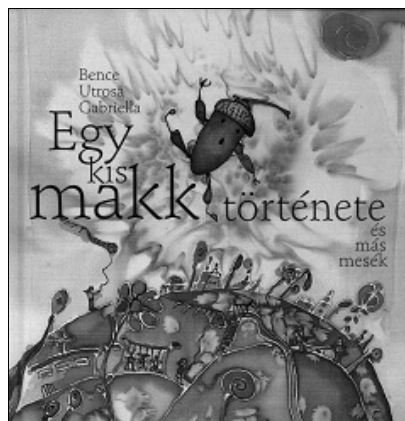
Tanulmánykötetek, tanulmányok, cikkek:

- AZ ALSÓLENDVAI polgárosodás korszaka 1867–1945 – Dolnja Lendava v obdobju meščanstva (tanulmánykötet). Galerija-Muzej Lendava – Gléria-Múzeum Lendva, Lendava – Lendva, 2003.
- BÁNFFY Központ, A Szentháromság kápolna, Szent Katalin templom, Színház és hangversenyterem (prospektusok). Lendva Község, Lendva, 2008.
- GÖNCZ László: Muravidéket 60. esztendeje csatolták vissza Magyarországhoz. *Népújság*. 2001. április 12. 5.
- GÖNCZ László: *A muravidéki kulturális identitás egykor és ma. Hagyományok és perspektívák* (előadásvázlat). Lendva. 2006.
- KISS Endre: *Mitől függ az európai identitás?* <http://www.inco.hu/inco9/global/cikk1h.htm> KISS Endre: *Az Európai Unió válsága*. <http://www.pointernet.pds.hu/kissendre/europa/20050711135955427000000200.html>
- MÁK Ferenc: A nagyok gondjainak peremén – a muravidéki magyarság története 1990–2005. *Muratáj* '05. Lendva. Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet. 2006. 1–2. sz. 29–106.
- ZÁGOREC-CSUKA Judit: A muravidéki magyarság nyelve az Európai Unióban. BALÁZS Géza és GRÉTSY László (szerk.): *Az Európai Unió és a nyelvek: Válogatás a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma anyanyelvi pályázataiból*. Tinta, Budapest., 2004. 189–201.
- ZÁGOREC-CSUKA JUDIT: A családom anyanyelve a muravidéki magyarok identitása tükrében, Pilisvörösvár, Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület, 2008, (www.mek.oszk.hu – digitális verzió).

A fokozatosság elve a magyar nemzetiségű tanulók írás-olvasás oktatásában az 1. Számú Lendvai Kétnyelvű Általános Iskolában

1. Bevezető

A kétnyelvű általános iskolák oktató-nevelő programja a Muravidéken bizonyos elemeiben különbözik az egynyelvű szlovén iskolák programjától. Mindez a kétnyelvű iskolák tanmenete alapján valósul meg, amely a tantárgyak tanmeneteiből tevődik össze. Bizonyos tantárgyak tanmenetei is bővíthetők, pl. a magyar és a szlovén nyelv többszintű oktatása – anyanyelvi és környezetnyelvi szinten. A szülőknek lehetőségük van a gyermekeik beiskoláztatásánál az első osztályban arra, hogy szabadon válasszák meg a gyermekeiknek az írní, olvasni tanításnak a nyelvét, vagyis hogy a gyerekek a magyar nyelvet anyanyelvi szinten (magasabb szint), vagy környezetnyelvi szinten (alacsonyabb szint) óhajtják-e elsajátítani. Természetesen idővel lehetséges az egyik szintről a másik szintre való átmenet is, ha a szülők a tanárokkal együtt ezt a döntést hozzák meg. A tanulók írás-olvasás készségének az elsajátítása a kétnyelvű iskolákban eléggé flexibilis, de sorsszerű.

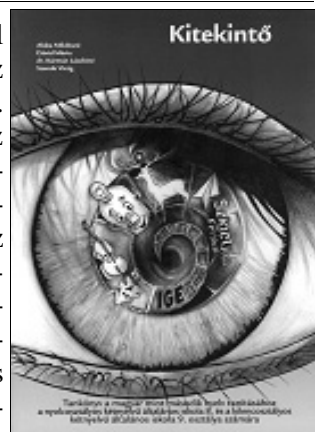
Bence Utrosa Gabriella: *Egy kis makk története és más mesék*. Lendva, 2003

Az 1. Számú Lendvai Kétnyelvű Általános Iskolában a 2006/2007-es tanévben 593 tanuló közül 186 tanuló (31,37%), vagyis nem egészen az egyharmaduk, akik anyanyelvi szinten tanultak az iskolában magyarul.

2. Az első nevelési-oktatási szakasz (1-től 3-ig osztályig)

Az első nevelési-oktatási szakaszban a tanulók anyanyelvi szinten el tudják sajátítani a magyar írásbeliséget és olvasást, de emellett még a szlovén nyelvet is tanulják környezetnyelvi szinten. Az olvasás funkcionális elsajátítása arra is vonatkozik, hogy a tanulók korát tekintve mennyire képesek elsajátítani az olvasást, amely a pedagógusok kíséretével rendszeres dialógusokkal, párbeszéddel, nyelvi kommunikációval, beszélgetéssel is kiegészül. A pedagógusok olyan gyakorlatokat végeztenek a tanulókkal, amelyek párbeszédet alakítanak ki, s a gyerekek ez által is tanulnak. Ezek szóbeli gyakorlatok, tehát a tanulók kommunikálnak. Az első három évben a tanulók elsajátítják az *olvasás technikáját* és *olvasási készségeket* fejlesztenek ki. A tanulókkal csendben és hangosan is olvastatnak a tanítók. Ez főleg a nem irodalmi szövegek olvasására vonatkozik. Az irodalmi szövegek olvasására más módszerek vonatkoznak. A kiválasztott művet (szerző pl. Milne, Tolsztoj, Collodi stb.) a pedagógus olvassa fel, lehetőleg minél érdekfeszítőbben.

Az első nevelési-oktatási szakaszban a legfontosabb cél az olvasás *automatizálása*, tehát begyakorlása, vagyis az olvasási technikákon van a hangsúly és a szövegértés. Mivel a tanítási idő eléggé kevés, adódhatnak problémák az olvasni tanuláshoz, amelyet a pedagógusoknak a szülők segítségével kell megoldaniuk. A tanulóknak otthon is gyakorolniuk kell az olvasást, hogy megfelelően alakuljanak ki az olvasási készségek. A frontális (tanár–diák) tanítási módszer háttérbe szorul, sokkal flexibilisebb módszerek alakultak ki (csoportos és egyéni munka), viszont az olvasás készségének az elsajátításában sokkal több egyéni munkára és önfegyelmre van szükségük a tanulóknak. Alapvető probléma az is, hogy a magyart anyanyelvi szinten tanulók számára a szlovén olvasási készséget is el kell sajátítaniuk és ez több munkát követel tőlük. A mindkét nyelven folyó olvasástani-

Kitekintő (tankönyv a magyar2-re járók számára). Ljubljana, 2003

tás párhuzamosan folyik, viszont a magyar nyelvénél a tanulóknak 40 betű alapján kell olvasniuk, míg a szlovén ábécének csak 26 betűje van. A kétnyelvű oktató munka különleges körülmények között folyik, s ennek eleget kell tenniük a tanulóknak is. Az anyanyelvi írás-olvasás oktatásánál figyelembe kell venni azt is, hogy a magyarajkú tanulóknak kialakuljon egyfajta *pozitív nyelvi tapasztalat* az anyanyelvük iránt, hogy kellemesen érezzék magukat az írás-olvasás elsajátításánál, s a pedagógusoknak is oda kell figyelniük a tanulók kognitív fejlődésére és a tanulók alaphelyzetére – milyen családi környezetből jöttek és hova szeretnének az anyanyelvük által eljutni!?

A tanítók beállítottsága nagyon fontos az írás-olvasás elsajátításánál, de sokkal fontosabb a szülők nézőpontja, hogy milyen a viszonyuk a nemzeti identitásukhoz, főleg a gyermekük első osztályba való beíratásánál, amikor arról kell döntenie, hogy az milyen szintű magyar nyelvű írni-olvasni oktatásban részesüljön. A szülők céljai *hosszútávúak* kell legyenek, saját meggyőződésükkel harmóniában állók. A tanulók sok mindent hoznak a családból, és visznek haza az iskolából – a család és az iskola ciklikus és dialektikus folyamatként állandó kölcsönhatásban vannak egymással. Az írás-olvasás elsajátítása automatikusan, mechanikusan történik, de a pedagógusoknak és a szülőknek is tartalmakkal kell ellátniuk a tanulók/gyermkeik olvasási folyamatát és szokásait ebben a korszakban. S ezeknek a tartalmaknak összhangban kell lenniük a gyerek fejlődésével. Ha nincsenek meghatározó értékek, a gyerekek a média, a számítógépes játékok stb. csapdájába eshetnek. A multikulturális környezet sem segíthet, ha nincsen megfelelő választás, hogy mit szeretnének olvasni (a szlovén és a magyar irodalomból). A kétnyelvű iskolának is alkalmazkodnia kell a tanulók változó életmódjához és körülményeihez (posztmodern konzum- és fogyasztói társadalom értékei stb.).

3. A második nevelési-oktatási szakasz

Ebben a nevelési-oktatási szakaszban a tanulók az *előtudásuk* alapján fejlesztik az olvasási készségüket. Mindara építenek, amit a megelőző három évben megtanultak, elsajátítottak. A nem irodalmi szövegek olvasásánál a hangsúly a kommunikáción és részben az olvasáson van. Az iskolában a tanulóknak kötelező szóbeli fellépéseken vesznek részt, amelyért osztályzatot is kapnak. Otthon pedig az olvasásra és az felada-

Írunk és olvasunk (tankönyv a magyar2-re járók számára). Ljubljana, 2006

tok megírására összpontosítanak. A szépirodalmi és a nem szépirodalmi szövegek olvasása, elemzése közt az arány 50:50%. Az iskolaév folyamán három szépirodalmi művet kell elolvasniuk magyar nyelven a tanulóknak, egyet kötelezően, kettőt pedig választhatóan, tetszés szerint. A házi olvasmányok elemzését a tanítók végzik, míg a tanulók szóbelileg számolnak be. A szépirodalmi művek elemzése a művekben megnyilvánuló történetekre és a főszereplők karakterizálására vonatkozik. A szövegelemzés mellett a tanulók megnézik a tanórákon a házi olvasmányokra vonatkozó játékfilmeket is. Ebben az oktatási időszakban a következő szerzőket dolgozzák fel: Petőfi Sándort, József Attilát, Arany Jánost, Nagy Lászlót, Weöres Sándort, Gárdonyi Gézát, Móra Ferencet, Jókai Mórt. A világirodalomból pedig La Fontaine, Grimm, Erich Kästner meséit, elbeszélését, valamint a görög mon-

dákat olvassák. A tanulók már képesek ebben az időszakban, 10-12 évesen hosszabb szövegeket is elolvasni, de ezek a szövegek nem kifejezetten igényesek, sem stilisztikailag, sem tartalmilag. Ebben az időszakban még akadnak olvasási problémák, főleg az automatizálással. A tanulók zömének már van előtudása a szépirodalomban, hiszen a megelőző korszakban számos író és költőt is megismertek.

4. A harmadik nevelési-oktatási szakasz

A harmadik nevelési-oktatási szakaszban az 1. Sz. Lendvai KÁI-ban nívós nyelvoktatás folyik, amely nagyobb lehetőséget ad a tanulóknak a nyelv elsajátítására, választhatnak, hogy milyen szinten tanulják a szlovén és a magyar nyelvet. A nem irodalmi szöveg olvasásánál a tanulók a koruknak megfelelő, főleg publicisztikai és ismeretterjesztő szövegeket kapnak. Az irodalmi olvasókönyvükből pedig szépirodalmat olvasnak és elemeznek a tanmenet szerint (anyanyelvi szinten magyarországi tankönyvekből). A magyar szerzők közül: Jannus Pannoniust, Balassi Bálintot, Zrínyi Miklóst, Csokonai Vitéz Mihályt, Arany Jánost, Petőfi Sándort, Gárdonyi Gézát, Fekete Istvánt, Móra Ferencet, Kölcsey Ferencet, Vörösmarty Mihályt, Jókai Mórt, Mikszáth Kálmánt, Ady Endrét, József Attilát, Radnóti Miklóst, Nagy Lászlót, Móricz Zsigmondot, Nagy Lajost, Tamási Áront, Sánta Ferencet tanulják. A muravidéki magyar szépírók közül Szúnyogh Sándort, Bence Lajost, Varga Józsefet olvassák.

Szúnyogh Sándor: *Muravidéki kincsesláda*. Lendva, 1997

5. A magyar nemzetiségű tanulók olvasásszociológiai felmérései

A Muravidéken, ahol 6.243 magyar nemzetiségű személy él (2002-es statisztikák alapján), többnyire a 29 vegyesen lakott településeken a szlovén–magyar határsáv-

ban és Lendván. Az Országos Széchényi Könyvtár Budapesten már a múlt század 80-as éveitől kezdve napjainkig olvasásszociológiai kutatásokat folytat a határon túli régiókban, ahol a magyarság él. Nem tudni, hogy miért, talán a muravidéki magyarság kicsinyisége, alacsony létszáma, vagy a szakemberhiány miatt, de kimaradtunk az olvasásszociológiai felmérésekből. A lendvai és a muraszombati könyvtárakban sem vezetnek statisztikai jegyzékeket arról, hogy hány nemzetiségi olvasójuk van (adatvédelmi okok). Tekintettel a felsorolt problémákra, az adott körülmények között nehéz olvasásszociológiai kutatásokat végezni.

6. A kultúraközi kommunikáció – viszony a kultúrák és a nyelvek közt

A szlovén és a magyar irodalom „találkozása”, egyben a szlovén és a magyar olvasók találkozása is. A kétnyelvű oktatásban részesült tanulóknak lehetőségük van mindkét nyelven olvasni a szlovén és a magyar szépirodalmat. Az interkulturalitás konceptusát nem úgy fogják fel mint valami újat, hanem mint valamit, ami a *hagyományok* által működik. (M. Grosman, 2006). Ez az állítás még jobban érvényes abban az esetben, amikor közvetlen közelségben él két nemzet, mint a Muravidéken, ahol a szlovének és a magyarok több évszázados együttélésben élik életüket. A mai fejlett kulturális diskurzusok idején nem léteznek „kis” és „nagy” kultúrák, de megmaradnak a mennyiségi arányok a többség és a kisebbség, illetve a nemzet és a nemzetiség között. Természetesen, felmerül az a kérdés is, hogy a kétnyelvű oktatás nyújtja-e mindazokat a lehetőségeket, amelyek szükségesek az olvasáshoz. Mit olvasnak, mennyit, milyen szinten és milyen válogatás alapján a tanulók? Ez a kérdés érvényes a magyarajkú tanulókra is.

7. Az identitás az élet vezérmotívuma

A kétnyelvű területen élő tanulók egyszerre két értékrendszerrel, két kultúrával és két nyelv használatával szembesülnek. A *multikulturalitás* számukra sorszerű, a születésüktől fogva adott. Mindezek mellett a mai társadalmi elvárások alapján el kell sajátítaniuk az *európai identitást* is. Az identitást a nyelv, a kultúra, az iskola, a nevelés, a nemzeti hovatartozás alakítja, de mindez változik, és új perspektívákat is kaphat. Hogyan őrizhetik meg a globalizált világban az Európai Unió keretein belül a muravidéki magyarok az identitásukat a posztmodern, kozmopolita társadalom nagyívű nyitottságában? Nehéz kérdés. Valószínű, hogy a kielégítő olvasási kultúra erősen hozzájárul ehhez a megőrzéshez, mert az írásbeliség és az olvasás segíti az emberek közti kommunikációt. A megfelelő emberi viszonyok pedig alapfeltételei a sikeres társadalmaknak.

8. Összegzés

A posztmodern idő mind a világirodalomban, mind a nemzeti irodalmakban új elemzési struktúrákat és gondolati paradigmákat hozott. A modernizmus időszakától kezdve az irodalom elveszíti az ún. „szent”, kiváltságos szerepét. Ezzel a szerepe is és az írásbeliség lényege is a fogyasztói társadalom szegmentumává válik. A magyar nemzetiség a Muravidéken is alkalmazkodik az új művelődési helyzetekhez,

főleg az Európai Unióba lépve változott meg a pozíciója ennek a kis közösségnek, hiszen integratív szerepet tölt be. Az 1. Számú Lendvai Általános Iskola magyar tanulói is ugyanolyan problémákkal küszködnek, mint a szlovén társaik. A médiák (tévé, számítógépek stb.) új élményeket nyújtanak számukra, közben pedig szociálisan és társadalmilag is elidegenednek. A kilencosztályos általános iskolai programban a nyelvvoktatás más módszerekkel folyik, mint a nyolcosztályos programban folyt. A nyelvvoktatásban több hangsúlyt kap a kommunikáció, és háttérbe szorult az olvasás begyakorlására szánt idő is, főleg az automatizálási (begyakorlási) idő az alsó tagozatokban. A nyolcosztályos programban erre több időt szántak. Az a véleményem, hogy kevesebb idő jut a hangos, de a csendes olvasásra is. Ezenkívül a gyerekek a szabadidejüket sem az olvasásra használják fel, inkább sportolnak, számítógépeznek, tévét néznek stb., többet, mint évtizedekkel ezelőtt. Mivel az írás-olvasás fokozatos elsajátításának a folyamatát helyeztem előtérbe a tanulmányomban, végezetül felteszem azt a kérdést, hogy mi fog történni ezekkel a tanulókkal, amikor középiskolába lépnek, majd azt követően az életbe? Az információs társadalom alapkérdése, hogy minden változásban van, nem láthatjuk át teljességében az olvasás hanyatlásának a következményeit – s ebben a folyamatban a muravidéki magyar gyerekek sem kivételek.

(2007)

Irodalom

- GROSMAN, M. (2006): *Razsežnosti branja. Za boljšo bralno pismenost.* Ljubljana: Karantanija.
- GEREBEN, F. (1998): *Magyar olvasáskultúra határon innen és túl.* Budapest. Közép-Európa Intézet.
- HASONLÓSÁGOK és különbözőségek. Tanulmányok a magyar–szlovén irodalmi kapcsolatok köréből. *Ujemanja in razhajanja. Študije o slovensko-madžarskih literarnih stikih.* Budapest/Budimpešta: Kossics Alapítvány/Košičev sklad.
- PEČJAK, S. (2000): *Kako do boljšega branja.* Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- SEBESTYÉN, Gy. (2002): *Legyen az információs társadalom polgára!* Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.
- VICSEK, B. (1995): *Az irodalomtudomány „provokációja”.* Budapest: Eötvös Kiadó–Balassi Kiadó.
- ZÁGOREC-CSUKA, J. (2007): *A szlovéniai magyar könyvkiadás-, sajtó- és könyvtártörténet 1945-től 2004-ig.* Lendva: Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet.

3. Nemzetiségi könyvtárügy

„Lennénk-e azok, amik vagyunk, a muravidéki kétnyelvű könyvtárak nélkül?”
Zágorec-Csuka Judit

Nemzetiségi könyvtárak Szlovéniában

A magyar nyelvű könyvállomány

Szlovéniában, a nemzetiségi szempontból vegyesen lakott Muravidéken az 1991-es statisztikai adatok szerint 7637 magyar nemzetiségű él közel harminc településen a magyar-szlovén határsávbán. Az országban a magyarok összlétszáma 8503. A muraszombati könyvtárban és a hozzá tartozó 4 fiókkönyvtárban mintegy 20 000 magyar nyelvű könyv található, a lendvai városi könyvtárban és a hozzá tartozó fiókkönyvtárakban pedig 28 000; a Lendvai Kétnyelvű Középiskolában 7275, az 1. Számú Kétnyelvű Általános Iskolában 12 000, a dobronaki, a göntérházi és a pártosfalvi kétnyelvű általános iskolákban 2500, 3000, illetve 4325. Ez összesen 77 100, ami a lakosság számarányához viszonyítva 9,5 könyvet jelent egy magyar nyelvű olvasóra. A maribori Pedagógiai Kar Magyar Tanszékén is van pár ezer magyar könyv, emellett egyéb intézményekben, egyesületeknél, könyvtárakban is található néhány száz kötet¹.

Nemzetközi együttműködés

A Muraszombati Területi és Tanulmányi Könyvtár immár 40 éve együttműködik a szombathelyi Berzsényi Dániel Megyei Könyvtárral (könyvcsomagok cseréje, könyvtárközi kölcsönzés, folyóiratcsere, szakmai tanulmányutak és továbbképzés folyik a két könyvtár között), a lendvai Városi Könyvtár pedig a zalaegerszegi Deák Ferenc Megyei Könyvtárral működik együtt. Az általános iskolák a Vas és Zala megyei iskolákkal tartják a kapcsolatot. A muraszombati és a lendvai könyvtár évek óta cserekapcsolatban áll az Országos Széchényi Könyvtárral is.

Továbbképzés, szakkáder

A magyar és az olasz őshonos nemzetiségre vonatkozóan az alkotmány biztosítja a művelődés terén a különjogokat. Ennek keretében a muraszombati könyvtárban egy, a lendvai városi könyvtárban pedig két magyar könyvtárost is alkalmaznak. A négy elemi és egy kétnyelvű középiskolában öt olyan könyvtáros dolgozik, akik mind a két nyelvet ismerik és beszélik. A muraszombati és a lendvai magyar könyvtárosokat a Szlovén Művelődési Minisztérium, míg az iskolai könyvtárosként dolgozó könyvtárosokat a Szlovén Oktatásügyi Minisztérium finanszírozza. A muraszombati könyvtárhoz tartozó négy fiókkönyvtárban négy tiszteletdíjas könyvtáros látja el a munkát heti egy órában, a lendvai könyvtár vonzáskörébe tartozó fiókkönyvtárakban pedig a lendvai könyvtárosok járnak ki hetente.

A magyar könyvtárosok közül ketten Magyarországon szereztek könyvtáros oklevelet, az egyik a budapesti ELTE BTK Könyvtártudományi és Informatikai Tanszékén, a másik a szombathelyi Főiskola Könyvtár szakán. A harmadik magyar könyvtáros az Újvidéki Egyetemen végzett. Az említett magyar könyvtárosok közül ketten jelenleg Budapesten az ELTE BTK Könyvtártudományi és Informatikai Tanszékén Phd-képzésre is járnak mint nemzetközi ösztöndíjasok.

Multikulturalitás a szlovén könyvtári rendszerben, a fejlődő demokrácia keretein belül

A kisebbségek vagy nemzetiségek esetében fontos tényező a kulturális *transzformáció* és a különböző kultúrák iránti nyitottság. A szlovéniai magyarokat, akik a szlovéniai összlakosságnak 0,43 százalékát teszik ki, a muraszombati és a lendvai könyvtár látja el magyar dokumentumokkal és audiovizuális anyagokkal. A muraszombati könyvtár már nem nemzetiségi területen működik, de rendelkezik magyar anyaggal, a lendvai könyvtár viszont *kétnyelvű státusszal* rendelkezik. A szlovén és a magyar könyvek a könyvtárban ugyanazokon a polcokon vannak elhelyezve. Mindkét könyvtár gyűjti a magyar helytörténeti anyagot is. A nemzetiségi könyvtárügy a *pozitív diszkrimináció* elvére épül (a kulturális másság figyelembe vétele, kisebb normatívák, standardok stb.). A magyar könyvtárügyet Szlovéniában nem izolálva kell kezelni, hanem más nemzetiségi intézmények tevékenységeivel kell összehangolni, amelyek hasonló céllal működnek, és hasonló nemzetiségi problémákkal küszködnek.

Hiányosságnak számít, hogy a nemzetiségi könyvtárakban nem lehet tudni, hogy mennyi nemzetiségi olvasó van beiratkozva a könyvtárba, mivel nem gyűjthetnek adatot a könyvtárlátogatók nemzeti hovatartozásáról. Vannak olyan vélemények is, hogy ez nem fontos, mert megeshet, hogy a vártnál kevesebb létszám volna kimutatható.

A magyar könyvtárosok egyetértenek abban, hogy a nemzetiségi könyvtárakat *népszerűbbé* kell tenni. Lehet, hogy megfelelőbb motivációval kellene hozzáállni a célok megvalósításához. A nemzetiségi könyvtárak tevékenységeit, nemzetiségi programját össze kell hangolni a valós kihívásokkal, és az adott nemzetiség problémáival is szembe kell nézniük a könyvtárosoknak. Lehet, hogy a jövőben létre kellene hozni a *szlovéniai magyarok könyvtáros egyesületét*, amelynek keretében egyetemesen tevékenykedhetnének a magyar könyvtárosok, kifejthetnék nézeteiket, pályázhatnának, kapcsolatokat teremthetnének a szlovéniai és a magyarországi könyvtáros egyesületekkel is.

A *multikulturalitás* (szlovén–magyar) sikeressége nemcsak a gazdasági fejlődéstől függ, nem is csak a formális és szakmai követelmények teljesítésétől, hanem nagy mértékben attól is, hogy a szűkebb és a tágabb közösség hogyan méltányolja és értékeli a magyar nemzetiség könyvtárügyét, a könyvtárosok küldetését és munkájuk lényegét.²

A nemzetiségi könyvtáraknak meg kell találniuk saját céljukat, hiszen munkájuk hasonló azon könyvtárakéhoz, amelyek gazdag multikulturális környezetben működnek. A nemzetiségi könyvtáraknak Szlovéniában flexibilisnek kell lenniük a szlovén környezetben, és ugyanakkor *partnerként* kell közeledniük a magyarországi együttműködni tudó és kíváncsi hasonló könyvtárakkal és kulturális intézményekkel.

A COBISS integrált szlovén számítógépes könyvtári rendszer

A maribori IZUM (Institut Informacijskih Znanosti) elnevezésű, az információs infrastruktúrát szolgáltató intézmény keretein belül működik a *COBISS* (*Kooperativni online bibliografski sistem in servisi*) online bibliográfiai és könyv-

tári szolgáltatás rendszere, amelyhez 254, különböző típusú szlovén könyvtár csatlakozott. A COBISS rendszer működteti a *COBIB bibliográfiai adatbázist*, amelynek van egy központi *COBISS/OPAC online katalógusa* is. A COBIB adatbázisba gyűjtik a digitális bibliográfiai tételeket Szlovénia összes könyvtárából a Nemzeti és Egyetemi könyvtártól az iskolai könyvtárakig. Ebben az adatbázisban találhatók a szlovéniai magyar könyvek bibliográfiai leírásai is: ezeket a muraszombati és a lendvai könyvtárak dolgozták fel. Internet-hozzáféréssel bárki elérheti (www.izum.si) ezeket a tételeket. A tagsági díj befizetésével a maribori IZUM lehetőséget ad a COBIB adatbázisból való bibliográfiai adatok letöltésére is. A COBISS által el lehet jutni akár az OCLC online világkatalógusig is. Magyarországról is el lehet érni a központi online katalógust Mariborban.

A COBISS integrált könyvtári rendszert immár tizenegy éve építik Mariborban. Ezt a Szlovén Művelődési, Oktatási, valamint Tudományügyi Fejlesztési Minisztérium finanszírozza. Szlovéniában ez a legnagyobb és egyben egyedüli *integrált* könyvtári számítógépes rendszer, amelyet országon belül és kívül interneten lehet elérni, használni. A könyvtárosok kiképzése a bibliográfiai rendszer használatára a ljubljana-i Nemzeti és Egyetemi Könyvtár (NUK) és a maribori IZUM keretében folyik. Ljubljánában jobbra elméleti tanfolyamokat szerveznek, pl. ún. I. és II. fokú számítógépes katalógizálást. A könyvtáros sikeres vizsga után kaphat engedélyt arra, hogy a számítógépes hálózaton keresztül belépjen a szlovén könyvtárak központi katalógusába.

A *virtuális könyvtár* víziója egy sor különböző képet idéz fel mindannyiunkban. A legalapvetőbb elv a virtuális könyvtár esetében a fejlett, nagy sebességű számítástechnikai és telekommunikációs lehetőségek általános felhasználása az információs források eléréséhez. Végső formájában a virtuális könyvtár az információk teljes világát kínálná minden felhasználónak a világ bármely részén, egy telekommunikációs képességekkel rendelkező személyi számítógép segítségével.³ Szlovéniában is adva vannak a lehetőségek egy virtuális könyvtár létrehozására, hiszen megvan hozzá az információs infrastruktúra a maribori IZUM keretein belül, szakmai felkészültséget pedig a ljubljana-i Nemzeti és Egyetemi Könyvtár biztosít. A maribori COBISS bibliográfiai online rendszer csak egy lépcső a szlovén virtuális könyvtár bejáratánál. A rendszer épülőben van, ehhez már megteremtették a szlovén könyvtárak integrációját is (kb. 2000 könyvtárról volna szó). Ez a szlovén könyvtárak és a szlovén tudósok, kutatók igényeit elégítené ki elsősorban.⁴ A legtöbb digitális szöveg a szlovén tudományos folyóiratokból származik, és a COBISS/OPAC online katalógus is nyújt elegendő digitális információt a kutatni, keresni, böngészni vágyó kutatóknak, olvasóknak és potenciális érdeklődőknek.

Az információval erősödik az öntudat

Szlovéniában 2001-ben létrehozták az Információs Társadalom Minisztériumát (www.gov.si/mid), amelynek hatáskörébe a telekommunikációs kérdések és az információs technológia társadalmi alkalmazása tartozik. Az utóbbi dr. Györkös József⁵ államtitkár vezetésével folyik, aki a Népművelésben megjelent interjújában elmondta, hogy Szlovénia az informatika alkalmazásában *élen járó ország*, legalábbis Európa közép-keleti részében. Pillanatnyilag az európai átlag 80 százalékánál tart. Ez azon-

ban azt is jelenti, hogy különböző szempontokból jobb a helyzet nálunk, mint néhány átlag alatti EU országban, például Portugáliában vagy Görögországban. A szlovén háztartások 35 százaléka használja az internetet. A számítások szerint ez két év alatt 50 százalékra nő: ez a jelenlegi európai átlag. Az internet az egyik legkézzelfoghatóbb eszköze az információs technológiának. A magyar nemzetiség az információkhoz való egyre jobb hozzáféréssel hatékonyabban őrizheti meg a kultúráját, identitását még akkor is, ha szembe kell néznie a globalizáció negatív oldalával is.

A nemzetiségi könyvtárosok tudásáról és hivatásáról

A hivatástudattal végzett könyvtári munka kapcsán azonban nem kerülhetjük ki a munka és a tudás kapcsolatát sem. Korunk jellemzésére nagyon sokszor az információs társadalom vagy a tudástársadalom kifejezéseket használják.⁶ A nemzetiségi könyvtáros, ha teljes hivatással végezi a munkáját, érett személyiség, van eltökéltsége, „ügyyszeretete”, és ez odaadást is kíván. A környezet szemében általában tiszteletet vív ki az ilyen munkavégzés és magatartás. A hivatástudat kialakulásához hosszabb-rövidebb idő szükséges, és ez történhet tanulmányok hatására, de jöhet ösztönzés a családból, barátoktól, ismerősektől is. A nehézségek legyőzése, az esetleges konfliktusok vállalása, adott esetben a környezet ellenkezésével való szembeszállás megkívánják a meggyőződés szilárdságát, a türelmet a nemzetiségi könyvtárosoktól is.

A nemzetiségi könyvtárak tervei

Murska Sobota – Murszombat

A Murszombati Területi és Tanulmányi Könyvtár 2003-ban költözik át az új, 4000 négyzetméter alapterületű könyvtáráépületbe. Az építés összköltsége 1064 millió tolar volt (1 tolar = 1,05 Ft), amelynek felét a Szlovén Művelődési Minisztérium, felét pedig a muravidéki községek állják. Az új megyei (regionális) könyvtárnak három nagyobb részlege lesz: a gyermek- és ifjúsági, a felnőtt és a honismereti. Külön kis olvasótermet terveznek a magyar nemzetiségűeknek. Itt a magyarországi és a muravidéki magyar irodalom alkotásait lehet majd megtekinteni és kikölcsönözni. A megyei könyvtárnak az Országos Széchényi Könyvtárral van egy megállapodása, amely szerint a Muravidékről szóló magyar anyagot az OSZK-ból mikrofilmen közvetítik a megyei könyvtárnak, míg az OSZK-t főleg a vidékünkön megjelent és magyar nyelvű kiadványok érdeklik. A két könyvtár közt a könyvtárközi kölcsönzés is működik. Az új megyei könyvtári program tervezetében azonban szerepel még egy személy alkalmazása, aki a magyar könyveket, kiadványokat kezelné, rendezné.⁷ Igen hasznos lenne a jövőben, ha a NKÖM lehetőséget biztosítana arra, hogy a Magyarországon megjelent könyvek *köteles példányaiból* a muraszombati új megyei könyvtár is kapna egy példányt, mivel ez lesz a régió legnagyobb könyvtára. Egyben a szlovén nyelvű köteles példányokat is itt találják meg a muravidéki olvasók.

Lendava – Lendva

A lendvai városi könyvtár a Muravidéken az egyedüli *kétnyelvűnek* minősülő könyvtár, amely egyszerre gyűjti a szlovén és a magyar könyvállományt, beleértve

a magyar honismereti anyagot, emellett pedig kivitelezzi a *nemzetiségi programot* is. Szeretné bővíteni a közvetlen kapcsolatait a magyarországi könyvtárakkal (különböző rendezvények, író-olvasó találkozók, könyvbemutatók stb.). Minden könyvtáros beszéli a magyar nyelvet. Szakmai továbbképzéseken is részt vesznek Magyarországon, és szakmai kirándulásaik kapcsán már számos városi és megyei könyvtárban megfordultak. Tapasztalataik ezen a téren gazdagok. A magyar nemzetiségi könyvtár státusát a múlt év folyamán nem kapta meg a könyvtár, így nem lett „központi státusa” sem: az erre vonatkozó törvényjavaslatot 2001 májusában a szlovén parlament elvetette. A nemzetiségi könyvtári státust a muraszombati megyei könyvtár kapta meg, noha nem nemzetiségi területen működik.

Az 1. Számú Lendvai Kétnyelvű Általános Iskola könyvtára

Zökkenőmentesebb könyvbeszerzést szeretnének. Mint iskolai könyvtár, a *Knjižnica 4.13* számítógépes iskolakönyvtári program szerint dolgozzák fel az anyagot, amelyet a Nova Gorica-i SAOP számítástechnikai cég készített az iskolai könyvtárak számára az Oktatási Minisztérium megbízásából. Az említett cég végezte a program telepítését az iskolákba, és a könyvtárosok továbbképzését is ők szervezték meg. A könyvtár nem tagja a COBISS integrált könyvtári rendszernek. 12 000 magyar könyvvel rendelkezik, és a legnagyobb iskolai könyvtárnak számít a nemzetiségi területen. Kapcsolatot tart a szentgotthárdi általános iskolákkal, és két éve vette fel a kapcsolatot a zalaegerszegi Deák Ferenc Megyei Könyvtárral is. A Dobronaki, Göntérházi és Pártosfalvi kétnyelvű általános iskolákban is számítógépes kölcsönzést végeznek, és a könyveket is számítógépen dolgozzák fel. Nehézségekbe ütközik, illetve nem létezik a magyarországi iskolai könyvtárakkal való *számítógépes kapcsolat* felvétele, mivel Magyarországon majdnem minden iskolai könyvtár más-más programot használ.

Összegzés

Mindenki, aki – akár szülőként, akár gyermekként vagy oktatóként – érintett az iskolaügyben és a közoktatási könyvtári és információs szolgáltató rendszerben, a maga módján tisztában van azzal, hogy az információhoz való számítógépes hozzáférés csak pozitívumokat hozhat a nemzetiségi könyvtárügynek is. Ma ott tartunk, hogy az internet által a szlovéniai COBISS integrált könyvtári rendszeren belül bármely típusú könyvtár online katalógusában keresni lehet, kivéve a négy muravidéki nemzetiségi iskolai könyvtárat, amelyek nem tagjai a COBISS rendszernek. De a közeljövőben ők is azzá válhatnak.

Mindnyájan tudjuk, hogy egy országot nemcsak gazdaságilag kell kormányozni, hanem lelkileg és erkölcsileg is. S mi az, ami ezt a munkát hatékonyan segítheti? A kultúra, a műveltség. Ennek tudatosításában sokat segíthetnek a nemzetiségi könyvtárak és a könyvtáraik is.

Jegyzetek

- 1 Papp József: Szlovéniai könyvtárak a nemzetiségi területen. *Könyvtári Figyelő*. 1998. 2. 264–267. p.

- 2 Silva Novljan: Drugacno v splosnem. Diversity in universality. *Knjiznica. Ljubljana*. 45 (2001) 1–2, 99–120. p.
- 3 Dana Rooks: A virtuális könyvtár. www.mek.iif.hu/porta/szint/tarsad/konyvtar/ekonyvt/virtual.hun
- 4 Digitalna knjiznica. www.mf.uni-lj.si/-jure/pred-bib/i2/d-knj2/d-knj2.html
- 5 Király M. Jutka: Az információval erősödik az öntudat. *Népújság*. 2002. január 24.
- 6 Gulyásné Somogyi Klára, Phd. I. évf.: Hivatások és tudások. Hivatás, karrier és tudás az ezredfordulón. 2002. június; szem. dolg. 2–3. p.
- 7 Kovács Attila: Épül az új könyvtár. *Népújság*. 2001. február. 9. 10. p.

(2002)

A nemzetiségi könyvtárak Szlovéniában és partnerkapcsolataik az Európai Unió kulturális terében című projekt útja

1. Bevezető gondolatok

„Minden erőmet mások szolgálatának szentelem – Aliis inveniendū consumor”

A nemzetiségi könyvtárak Szlovéniában és partnerkapcsolataik az Európai Unió kulturális terében című projektet a Muravidéki Magyar Tudományos Társaság azzal a szándékkal tűzte ki céljául, hogy *minőségileg fejlessze az iskolai könyvtár hazai és nemzetközi, főleg magyarországi kapcsolatait* az Európai Unió kulturális terében. A projekt a nemzetiségi könyvtárak partnerkapcsolatainak a tartalmi elmélyítésére és az ebből fakadó szolgáltatások minősége színvonalának az emelésére irányult. A pályázati program futamideje 2007. 11. 01-én kezdődött és 2008. 05. 31-én fejeződött be. A projekt megvalósítása 312 997,- HUF, vagyis 1 247 EUR összeget igényelt. A Muravidéki Magyar Tudományos Társaság egyesületi tevékenységi területe is a kultúrára és a tudományokra terjed ki, a projektet pályázati és szponzori pénzből valósította meg. Ennek megfelelően a projekt vezetője dr. Zágorec-Csuka Judit, az 1. Számú Lendvai Kétnyelvű Általános Iskola (KÁI) kétnyelvű könyvtárának a vezetője, a Muravidéki Magyar Tudományos Társaság titkára lett a pályázat felelőse is, aki a tudós társaság képviselőjeként megpályázta Magyarországon a *Szülőföld Alap Kulturális és Egyházi Kollégiumának* 6. számú pályázati felhívását a szlovéniai pályázók számára, amely a magyar közművelődési egyesületek, szervezetek, intézmények programjainak és működésének támogatására írtak ki. A konferenciára a tudós társaság támogatást kért a *Muravidéki Magyar Nemzetiségi Önkormányzati Közösségtől* is, a muravidéki magyarság csúcsszervezetétől. A konferencia szervezésébe Lendván besegített a *Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet* is, amely intézet tevékenységét tekintve művelődésszervezéssel foglalkozik. A projekt megvalósításához szükséges volt külső szakembereket, többnyire könyvtárosokat is bevonni. A meglevő források

felhasználásával költséghatékonyan el is kezdtük 2007 novemberében a projektet, és minden erőnket mások szolgálatának – a nemzetiségi könyvtárak kapcsolattartása elmélyítésének szenteltük a projekt megvalósulása érdekében. Hazai és nemzetközi vonalon kezdtük el a tevékenységeket koordinálni.

2. A projekt előkészítése

Dr. Zágorec-Csuka Juditnak, az I. Sz. Lendvai KÁI könyvtárvezetőjének volt az *ötlete*, hogy *nemzetközi konferenciát* szervezzen magyarországi és szlovéniai résztvevőkkel, a két ország könyvtáros szakmájának jeles képviselőivel, akiket mint könyvtárvezető szakmailag ismert és elismert. Mint nemzetiségi könyvtáros kutatója a nemzetiségi könyvtárügynek, amelynek az Európai Unióba lépve 2004-től megváltozott a szerepe. A nyitott tér, a határmentiség légiessé válása új kihívások elé állította a nemzetiségi könyvtáros szakmát. Ennek függvényében tartottam fontosnak a konferencia megszervezését, hogy Lendván a Polgármesteri Hivatal dísztermében ünnepélyes keretek közt egy egész napos tanácskozást szervezzünk. Meghatároztuk a meghívott előadók névsorát is. Figyelembe vettük azt, hogy az előadók a könyvtártudományok területén milyen szakterületet fednek le, és hogy ez beleilleszkedjen a konferencia témájába.

3. A projektcsoporthoz összeállítás

A projektcsoporthoz önkéntesen jött létre, dr. Zágorec-Csuka Judit lett a vezetője, aki ötletadója is volt a projektnek, ezenkívül még Kepe Klára, a Lendvai Kétnyelvű Középiskola könyvtárosa jelentkezett a csoportba. A *Muravidéki Magyar Tudományos Társaság* részéről dr. Bence Lajos irodalomtörténészt és dr. Halász Albert néprajzkutatót kértük fel a közös munkára. A teamben többféle adottságú és felkészültségű kolléga kezdett el dolgozni. A csoporton belül jó együttműködés jött létre. A csoporttudat kialakításánál figyelembe vettük a kölcsönös bizalmat, az egymásra hagyatkozást, a nyíltságot, a közös célokat és tapasztalatokat, és abban is megállapodtunk, hogy a felmerülő problémákat rendszeresen megbeszéljük. Alapvető kérdés volt számunkra, hogy ki milyen képességeket hoz a csapatba és ez alapján milyen feladatokat és kulcspontokat dolgozunk ki mindenki számára. Kérdésként merült fel még az is, hogy kit kell még bevezetni a team-munkába, és ki mennyi időt tud dolgozni a teamben. Ezt követően átgondoltuk azt is, hogy a team tagjainak milyen a személyiségprofilja és munkastílusa. Figyelembe vettük egyes munkatársak egyéni célkitűzéseit is. Mindegyik személyiség típust a teamben értéknek tekintettünk, és a típusba való besorolásnál figyelembe vettük azt, hogy a kiválasztott személy személyiségjegyei közül mi a domináns, és ebből eredendően mivel akar foglalkozni a teamben. Gondosan terveztünk, a konfliktushelyzeteket, amennyire lehetett, nyíltan kifejtettük.

4. A projekt végrehajtásának szakaszai

A konferencia teamje 2007. 9. 1-ével kezdett el működni. Kezdetben heti egy órára jöttünk össze. A konferencia témajavaslatának az elfogadása után *operatív* munká-

ba kezdtünk. A csoport vezetője megosztotta a munkát, a tagok önállóan végezték el a feladataikat. A tagok kértek és kaptak is támogatást a team vezetőjétől és a többiekől is. Határidőket állapítottunk meg, a konferencia megvalósítását 2007 szeptemberétől 2008 szeptemberéig terveztük. Az operatív munkát pályázatfigyeléssel kezdtük, mivel a konferencia kivitelezésére nem volt anyagi fedezetünk, és az iskola sem tudott hozzájárulni a kezdeményezéshez. Kialakítottuk a pályázati munkafolyamatot és a munkacsoport tevékenységét is erre fókuszáltuk az alábbiak szerint.

1. A team megírta a pályázati tervet, kitöltötte a pályázati űrlapot és elküldte a Szülőföld Alap Irodának Budapestre. A pályázatot a Kulturális és Egyházi Kollégiumhoz nyújtottuk be 2007. 10. 1-én, a 6. számú pályázati felhívásra, a szlovéniai pályázók számára, a magyar közművelődési intézmények programjainak támogatására. A pályázat tartalmi részét a munkacsoport közösen határozta meg, a pénzügyi részét pedig a számvevőségi tagra bíztuk, akinek ez szakterülete volt. A pályázat hivatalos képviselője dr. Zágorec-Csuka Judit *projektvezető*, a pályázat *projektfelelőse* pedig Kocon József könyvtáros volt.

2. 2007. december elején megékezett az értesítés, hogy sikeres volt a Szülőföld Alapnál a pályázatunk, és 2007. december 10-én alá is írtuk a szerződést, s azt követően átutaltak Magyarországról 300 000,- Ft támogatást a Muravidéki Magyar Tudományos Társaság bankszámlájára. A pályázatot dokumentáltuk és kerestük az újabb pályázati lehetőségeket Lendva Községben.

3. 2009 januárjában támogatási kérelmet írtunk a *Muravidéki Magyar Nemzetiségi Önkormányzati Közösséghez* azzal a céllal, hogy szponzorálja a nemzetközi konferenciánk ebédkiadásait. *Lendva Község Polgármesteri Hivatalához* azzal a kéréssel fordultunk, hogy támogassák a konferencia vacsorakiadásait. A *Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézettől*, mint illetékes lendvai művelődési intézettől pedig azt kértük, hogy segítse lebonyolítani a konferencia előkészítését, vállalja fel a meghívók nyomtatását és a konferencia napján a művelődésszervezők helyét álljanak a vendégek kiszolgálásában, pl. a könyvkiállítás megszervezésében, szórólapok osztásánál, a jelenléti ívek kitöltetésénél, kávé és üdítőitalok felszolgálásánál stb. Mindhárom intézménytől pozitív visszajelzést kaptunk.

4. 2009 februárjában a projekt-team előkészítette a konferenciára meghívandók teljes listáját és kidolgozta a programot időrendi lebontásban. A projekt vezetője ezt követően meghívót küldött az előadóknak, Budapestre utazott és személyesen is meghívta ezeket a szakembereket a nemzetközi konferenciára. Budapestről dr. Dippold Pétert, az OSZK főigazgató-helyettesét, Bánkeszi Katalint, az OSZK Magyar Elektronikus Könyvtárának az igazgatóját és Bánfi Szilviát, az OSZK Régi Nyomtatványok Osztályának a kutatóját kérte fel. A konferenciára meghívást kapott Bakos Klára, a magyar Könyvtárosok Egyesületének az elnöke is, akit azzal a szándékkal hívtuk meg, hogy a konferencia ünnepélyes keretei közt együttműködési megállapodást írjanak alá a muravidéki magyar nemzetiségi könyvtárosok és az említett magyar csúcsszervezet, mivel erre még a megelőző évtizedekben nem került sor. A meghívottak elfogadták a felkérést. Azt követően meghívtuk Ljubljanából a Szlovén Nemzeti Könyvtárból (NUK) mag. Karmen Štular Sotošek asszonyt, a dLib Szlovén Elektronikus Könyvtár igazgatóhelyettesét, valamint mag. Franci Pivec urat, a maribori IZUM Információs Kutatóközpont főszaktanácsosát, információs szakemberét a konferenciánkra. Mindkét szakember elfogadta a felkérést.

5. A projektum tartalmilag kezdett kitöltődni. 2009 márciusában készítettünk egy *marketingtervet* a konferencia kivitelezésére és egy *kommunikációs tervet* is a médiák felé, amellyel úgymond imázst szerettünk volna teremteni a rendezvénynek. Megbeszéltük azt is, hogy kiket hívunk meg a konferenciára, mint a partnerkapcsolataink képviselőit. Tovább szélesítettük a meghívottak körét, készítettünk egy listát azokról, akiket meg akartunk hívni. Lefoglaltuk a helyiséget, a polgármesteri hivatal dísztermét, ahol tanácskozni szerettünk volna. Felvettük a kapcsolatot a Korona Étterem vezetőjével, akinél asztalfoglalást kértünk a kitűzött napra, megoldottuk az ebéd- és a vacsorarendelést. Dobronakon az Eta panzióban lefoglaltuk a vendégeknek a szállást is. A munkacsoport tagjai beszámoltak az eddig elévgezett feladatokról, a vezető a teljes anyagot átolvasta és ellenőrizte. Majd szerveztünk egy külön összefüvetelt, amikor aprólékosan megbeszéltük a konferencia két teljes napjának a programját, elosztottuk a részfeladatokat, s azt követően hivatalosan is összeállítottuk a programot.

6. A marketing terv egyik részeként elkészítettük a konferencia *brossuráját*, amelyben a programot rögzítettük, a fő oldalon valamint a Lendvai Könyvtár fotója látható. Az ún. marketingtervünk felelőse dr. Bence Lajos volt, aki egyébként újságíró, a terv a helyi sajátosságokra épült. Ezeket a meghívóként is funkcionáló brossurákat időben postáztuk a meghívottaknak és a média képviselőinek. S ezt követően még e-mailen is elküldtük a meghívókat, majd telefonon is rákérdeztünk a részvételi szándékra.

7. 2008. április 11-én megrendezésre került Lendván a Városháza előadótermében a Nemzetiségi könyvtárak Szlovéniában és partnerkapcsolataik az Európai Unió területén című nemzetközi konferencia. Az előadásokat az *együttműködési szerződés* aláírása követte, amelyet a MEK képviseletében Bakos Klára elnök aszszony, az MMÖNK alelnöke, Göntér Ferenc és a könyvtárosok képviseletében dr. Zágorec-Csuka Judit írt alá. A konferencián részt vettek még a kétnyelvű általános iskolák és a kétnyelvű középiskola igazgatói és könyvtárostanárai Lendváról és a kétnyelvű területről, valamint a lenti iskolák igazgatói és könyvtárostanárai. Április 12-én a szervezők szakmai kirándulást szerveztek a meghívott vendégeknek és az érdeklődőknek a Lendvai Könyvtár megtekintésére és Muraközbe, ahol Kepe Klára könyvtárostanáár, a projekt hangadó egyénisége vezetésével a résztvevők megtekintették a Bánffy és a Zrínyi emlékhelyeket: Štrigovát (Bánffyak vára), Šenkovecet (Szentilonát, a Zrínyi sírokat és a mauzóleumot) és Csáktornyát (a Zrínyi várat és a könyvtárat). A kirándulás tematikusan kapcsolódott a konferencia tartalmi koncepciójához (Bánfi Szilvia a Bánffyak 16. századi művelődéséről, Hoffhalter Rudolf nyomdász pártfogásáról és a Zrínyiekkel való kapcsolatrendszerükről adott elő).

5. A projekt kiértékelése

5.1. Pénzügyi elszámolás

A nemzetközi konferencia befejeztével a Muravidéki Magyar Tudományos Társaság számvevőségének képviselője elszámolást készített. A 3832/2007 nyilvántartási számú támogatási szerződés alapján nyújtott támogatás a működési költségek feladat megoldására került felhasználásra. Az elszámolás 2007. november 1-től

2008. május 31-ig tartó időszakra vonatkozott. A Szülőföld Alap Irodának készített elszámolás a 2008. 03. 04-én érkezett 300 000,- Ft/1 143,73 EUR (helyi pénznem) összeg felhasználását tartalmazta. Ehhez csatolva volt a 660892 sz. banki átváltási igazolás és a szükséges bizonylatok. Az elszámoláshoz mellékeljük még a Muravidéki Magyar Nemzetiségi és Önkormányzati Közösségtől kapott támogatásról (464,38 EUR, vagyis 95 288,72 Ft) készült elszámolást is. Az elszámolást elküldtük Budapestre a Szülőföld Alap Irodának, az elfogadásáról 2008 júniusában kaptunk visszajelzést, és ezzel lezárult az elszámolási folyamat, a projekt pénzügyi része. Közben dolgoztunk a projekt tartalmi kiértékelésén, a beszámoló elkészítésén.

1. Táblázat: A pénzügyi elszámolás bizonylatai

Sor-szám	Kelte	Bizonylat tárgya	Összeg helyi pénznemben	Összeg forintban
1	2008.04.21.	Ételfogyasztás	258,50 EUR	67.804,55
2	2008.04.18.	Ételfogyasztás	71,39 EUR	18.725,60
3	2008.04.17.	Ételfogyasztás	297,95 EUR	78.152,28
4	2008.04.22.	Szállásköltségek	60,00 EUR	15.738,00
5	2008.04.21.	A fordító költsége	180,00 EUR	47.214,00
6	2008.04.11.	4 személy bruttó kifizetése (2 előadó, 1 meghívó tervező, 1 fordító)	392,27 EUR	102.892,42
7	2008.04.11.	3 előadó személy kifizetése (bruttó)	246,90 EUR	64.761,87
Összesen			1.507,01 EUR	395.288,72

5.2. A projektről készült szakmai beszámoló – kiértékelés

A pályázat tartalmi beszámolóját dr. Zágorec-Csuka Judit projektvezető készítette el, miután a team tagjaitól elkérte a részfeladatok megoldásáról szóló beszámolókat. Mindez egy közös gyűlés alkalmával, 2008. május elején egyeztetésre került. Ezt követően az elnök megírta a végső beszámolót és kiértékelést. 2008. május vége felé a szakmai beszámolót és elemzést a projekt-team megvitatta és írásos formában rögzítette, majd elküldte a Szülőföld Alap Irodának a pénzügyi beszámoló-

val (elszámolással) együtt. Az elnök beszámolója lényegretörő, a pályázatnak megfelelően dokumentált volt, a pénzügyi bizonylatokkal együtt beazonosítható, áttekinthető rendszert alkotott. A pályázatban résztvevők munkájának az értékelése az eredmények felmutatására összpontosult. A nemzetközi konferencia elérte a célját, a résztvevőket a projekt vezetője elismerésben részesítette. Az eredményeket nemcsak a projektcsoporton belül terjesztették elő, hanem a közvéleményt is értesítették erről. 2008 nyarán a külső résztvevők is megkapták a nemzetközi konferencia sikerességére utaló szakmai és a pénzügyi beszámolót. A projektről készült beszámoló a következőket tartalmazta:

A Lendvai Könyvtér épülete

- Kik voltak a konferencia felkért vezetői: dr. Bence Lajos, a Muravidéki Magyar Tudományos Társaság elnöke, dr. Dippold Péter, az OSZK Tudományos és Különgyűjteményének az igazgatója (a konferencia elnöke), mag. Sonja Tošić Grlač, a muraközi (Horvátország) könyvtárosok szaktanácsosa és Halász Albert, a Muravidéki Magyar Tudományos Társaság képviselője.

- Miről szólt dr. Zágorec-Csuka Judit ünnepi megnyitó beszéde: hogy az együttműködő felek felismerjék az együttműködésük lehetőségeit társadalmi, szakmai és nemzetközi szinten, vagyis Szlovéniában a Muravidéken, Magyarországon és Horvátországban, főleg azon a nemzetiségi területen, a Muravidéken, ahol öt általános iskolai és egy középiskolai kétnyelvű könyvtár, egy városi könyvtár és egy regionális könyvtár működik nemzetiségi programmal. Ezek a könyvtárak kb. 120 000 magyar dokumentummal rendelkeznek, amely állománynak csak csekély része van digitalizálva és elektronikus úton közvetítve az interneten. Általában online hozzáféréssel kapunk bibliográfiai adatokat ezekről a magyar dokumentumokról a COBBIS integrált szlovén könyvtári hálózat által.

- Mi az együttműködés haszna? A magasabb szintű szolgáltatások, szakmai presztízs, vagy az emberi kapcsolatok erősítése? Mennyire érdemes és szükséges nemzetiségi könyvtárügyet teremteni, hogy jobban ki tudják bontakoztatni a könyvtárosok a küldetésüket?

- Az előadók nevének és előadásaik címének felsorolása: dr. Dippold Péter: A kulturális dialógus lehetőségei az európai Unió könyvtárai közt; Bánkeszi Katalin: A Magyar Digitális Könyvtár (MEK) és a határon túli kapcsolatai; mag. Karmen Štular Sotošek: A Szlovén Digitális Könyvtár (dLib.si) és partnerkapcsolatai az Európai Unióban; Bánfi Szilvia: Az Országos Széchényi Könyvtár nyomdászattörténeti adatbázisa, tekintettel Lendva nyomdászattörténetére; mag. Franci Pivec: A multikulturális könyvtárak a kultúrák közti dialógusban.

- Az együttműködési szerződés aláírása, aláírók: Bakos Klára elnök asszony (Magyar Könyvtárosok Egyesülete), Göntér Ferenc alelnök (Muravidéki Magyar Önkormányzati Nemzeti Közösség) és dr. Zágorec-Csuka Judit könyvtáros, aki a muravidéki magyar könyvtárügyet és a könyvtárosokat képviselte. Az együttműködési szerződés célja, hogy a Muravidéken működő nemzetiségi könyvtárak szak-

mailag egységesen lépjenek fel a magyar–magyar könyvtári kapcsolatok területén, erősítsék emberi és szakmai kapcsolataikat és nagyobb figyelmet fordítsanak egymás tevékenységére.

- A konferencián elhangzott előadásokat vita követte, amelyben az előadókon kívül még részt vett Pozsonc Mária országgyűlési képviselő asszony, mag. Sonja Tošić-Grlac könyvtári szaktanácsos Csáktornyról, Žoldoš Žužana a lendvai kétnyelvű könyvtár igazgatója, Czupi Gyula, a zalaegerszegi Halis István Városi Könyvtár igazgatója, Kiss Gábor, a zalaegerszegi Deák Ferenc Megyei Könyvtár igazgatója, Német Józsefné, a Lenti Városi Könyvtár igazgatója, Pallosiné dr. Toldi Márta, a szombathelyi Berzsényi Dániel Megyei Könyvtár igazgatója, Leona Jug könyvtáros Mursko Središčéről, Amalia Petronio olasz könyvtáros Koperből és Flavio Forlani, az olasz nemzetiség képviselője Koperből.

6. A projekt hatásának az elemzése

Amikor elkészültek a beszámolók és a pályázati irodától megkaptuk a pozitív visszajelzéseket, egy közös megbeszélés keretében 2008 szeptemberében azzal zártuk le a projektet, hogy levontuk a munkánk végső konklúzióját – elemeztük a projekt végső hatását, és a következőket állapítottuk meg:

1. A média (a Népújság, a szlovéniai magyarok hetilapja, a Muravidéki Magyar Rádió, a Mostovi-Hidak nemzetiségi tévé) pozitívan tudósított a nemzetközi konferenciáról. Az elektronikus média közvetítette a konferencia tartalmi eseményeit, programját. Ezt követően a Mostovi-Hidak nemzetiségi tévé szerkesztősége külön adást is szentelt a konferencián felvetett témáknak és problémáknak, amelyet rá egy hónapra el is készítettek. A *Súlypont* című félórás műsorba vitára hívták meg dr. Zágorec-Csuka Juditot, a muravidéki magyar könyvtárosok képviselőjét és Kiss Gábort, a zalaegerszegi Deák Ferenc Megyei Könyvtár igazgatóját. A műsort Klujber Brigitta újságíró vezette és a nemzetiségi könyvtárügy nemzetközi lehetőségeire, főleg a magyar–magyar kapcsolatok kiépítésére fektette a hangsúlyt. A műsorban bejátszásokat is adtak a konferencia színtereiről, tehát nyilatkozott Bakos Klára, a MKE elnöke, Sonja Tošić-Grlac, a muraközi könyvtárosok (Horvátország) szaktanácsosa, Amalia Petronio olasz nemzetiségi könyvtáros Koperből stb. Tehát a felvetett témák újra megvitatásra kerültek, illetve a média keresztműzébe kerülve teret kaptak a nyilvánosságban is. Ezt mindenképpen pozitív eredményként kell elkönyvelni.

2. A koperi nemzetiségi könyvtárosokkal elmélyültebbé vált a kapcsolat, hiszen azt követően, hogy a konferenciáról visszatértek a Tengermellékre, ők is abban gondolkodtak, hogy a következő év őszén hasonló konferenciát fognak tervezni, de ezt már Koperben teszik és a muravidéki nemzetiségi könyvtárosokat is meghívják, és így folytatni tudjuk a nemzetiségi könyvtárügy helyzetének a felmérését és lehetséges javítását, fejlesztését.

3. A teamcsoport úgy döntött, hogy 2008 őszén és 2009 elején pályázni fog a Szülőföld Alap Irodánál, Lendva Község Polgármesteri Hivatalánál és a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet könyvkiadási kuratóriumánál támogatásért, és a konferencia előadásának az anyagát írásos formában rögzítve magyar és szlovén nyelven, kétnyelvűen ki is adja 2009-ben.

4. A konferencián lehetőség volt vitatkozni és kérdéseket is feltenni, ebből levontuk a tanulságot, hiszen sikeresnek bizonyult a vitasorozat is, amelyben mag. Jelka Gazvoda, a Szlovén Kulturális Minisztérium államtitkár asszonya, a nemzetiségi könyvtárügy szaktanácsosa is részt vett, aki nyilván helyzetképet kapott a nemzetiségi könyvtárügyről, annak nemzetközi vetületeiről, kapcsolat-rendszeréről és közvetlenül is megismerhette a szakma jeles képviselőit. Szembesülhetett a felvetett problémákkal is, hiszen megfelelő helyen, légkörben és időpontban tarták ezeket elé az illetékes könyvtárigazgatók, akik *felvállalták e problémakörnek a felvetését* is (hogyan pl. hány magyar könyvet finanszíroz évente a minisztérium és miért csak annyit, normatívák, szabályozás stb.). A felmerült kérdésekre közvetlenül lehetett akár minisztériumi szinten is választ kapni. Ez erőssége volt a nemzetközi konferenciának és ezen belül a szervezésnek is, hogy időt adott a vitákra is.

5. A hosszú távú teljesítményünk javítása szempontjából pozitívként értékeltük azt is, hogy a több évtizednyi külön-külön dolgozás és elszigeteltség árnyékából a nemzetiségi könyvtárak teljesítménye érdekében *együttessen színtérre* léptünk és felmértük a globális világ zűrzavara közepette azokat a lehetőségeinket, amelyek csak nekünk adattak meg, pl. 2004-től Szlovénia és Magyarország az Európai Unió részévé vált, új szintérbe került a két ország és légiesebbé váltak határok, illetve el is tűntek. A nemzetiségi könyvtárak hosszú távú sikereit ebben a térben és ezek között a lehetőségeik közt kell felmérni, és új energiákkal (*innovációkkal*) kell feltölteni őket a fejlődésük érdekében. A konferencia keretet adott a felméréshez: és ehhez még együttműködési szerződést is kötöttünk, hogy megerősítsük *partnerkapcsolatainkat*, amelyet egyesek közülünk oly nagy küldetéstudattal kezdtek el építeni. És ez is egyfajta védekezés, hogy az olvasóink ne forduljanak el tőlünk.

6. Zala és Vas megye jeles könyvtárigazgatóinak a jelenléte a konferencián is arra utalt, hogy figyelik a határon túli eseményeket és elgondolkozhattak azon is, hogy hogyan bonyolítsanak le velünk közös projekteket a jövőben: hogyan tudunk közösen pályázni és beindítani közös könyvtárfejlesztési folyamatokat, pl. a helytörténeti dokumentumok *közös digitalizálását*, hiszen 1920 előtt ez a vidék, a Muravidék a történelmi Magyarországhoz tartozott, és a közös múltunk érdekében közös a felelősségünk. Erre a digitalizálásra is felhívta a figyelmet a konferencia.

7. A konferencia eseményével *tömegesítettük* a nemzetiségi könyvtárügyet, hiszen az együttműködési szerződést is öt általános iskola, egy középiskola iskolai könyvtárosa és az intézmények igazgatói írtak alá, valamint a Lendvai Könyvtár és a Muraszombati Területi és Tanulmányi Könyvtár igazgatója és könyvtárosai, összesen 25 szakember egységesítette a közös szakmai kapcsolattartás igényét és ehhez felvállalták azt a felelősséget is, hogy együttesen pályáznak és segítik, támogatják egymás szakmai rendezvényeit, részt vesznek rajtuk stb., illetve építik az információs csatornákat (megadták saját elérhetőségeiket, e-mail címeiket stb.)

8. *Az okos könyvtáros a helyi sajátosságokra épít* – a nemzetiségi könyvtárügy is erre a szlogenre építi fel a jövőjét. A konferencia hozzájárult ahhoz, hogy felismerjük erősségeinket és gyengéinket. A honlapjainkra felkerülnek a lehető leghasznosabb információk saját könyvtárainkról és azok gyűjteményéről. A helytörténeti anyag nagyon fontos része a nemzetiségi könyvtárügynek, erre kell ráépítenünk a legmegfelelőbb szolgáltatásainkat, ezt az anyagot kell a legelőször digitalizálni.

9. A nemzetiségi könyvtárak Szlovéniában és partnerkapcsolataik az Európai Unió területén című nemzetközi konferencia hozzásegített ahhoz, hogy a nemzetiségi könyvtárak a Muravidéken *a stagnálás területéről az innováció területére léphetnek*. Ehhez tartozik: egy új szemlélet kialakítása az EU térségében, digitalizálás és bekapcsolódás a Magyar Elektronikus Könyvtár (Budapest) és a Szlovén Digitális Könyvtár (Ljubljana) digitális adatbázisaiba, és a szlovén és a magyar könyvtáros szakmával való partnerkapcsolataik elmélyítése és kihasználása.

10. A nemzetiségi könyvtárak együttműködése a minőségi szolgáltatások érdekében is fontos. Az együttműködés kulcsa: a körülmények ismerete és a közös érdekek felismerése – a konferencián *a digitális könyvtárakhoz való csatlakozást* emeltük ki és erre fókuszáltunk szlovén és magyar viszonylatban is.

11. A nemzetközi együttműködés lehetőségei: *társadalmi, szakmai és nemzetközi* jellegűek. A konferencia mindhárom szempontot figyelembe vette. Beindított egyfajta integrálódást a könyvtárak között az EU térségében és a nemzetiségi könyvtárügyön belül, valamint lehetőséget adott az oktatásügyhöz kapcsolódó könyvtárak szerepének a növelésére.

12. A konferencia előadásai alapján a könyvtáros szakma felismerhette a hazai és a külföldi *könyvtáros-információs trendeket*, külön hangsúlyt fektettünk a multikulturalitásra.

13. A konferencia résztvevőiben tudatosult az felismerés, hogy együttműködés csak ott van, ahol *érdek* van, együttműködni csak jól megfogalmazott *stratégiai elképzelések* mentén lehet. Az együttműködés alapja az egymás iránti kölcsönös *bizalom*, a mások véleményének tiszteletben tartása, a *konszenzusra* való hajlam.

14. Az együttműködés *céljait is felismertük*: az erők összpontosítását, az estleges források összeadását, a hatékonyság növelését, a párbeszéd kialakítását és a közös fellépést szakmai kérdésekben. Ennek következtében *magasabb szintű szolgáltatások* jöhetnek létre.

15. A globalizáció egységesedést idéz elő, és a nemzetiségi könyvtárak szerepe is megváltozott. Ebből a válságból új szerepkör jött létre és új kormányzati elvárások is kialakultak. Ennek keretében került a nemzetiségi könyvtárügy is Szlovéniában. A konferencia erre a problémakörre is rávilágított.

7. Összegzés

A nemzetközi könyvtáros konferencia, amelyet a Muravidéki Magyar Tudományos Társaság projektcsoportha szervezett, elérte a célját, hiszen feltárta a *nemzetiségi könyvtárügy stratégiai pontjait, amelyek a jövőben tempósabbá tehetik azokat az eljárásokat, amelyek alapján a könyvtárak versenyképesebbé válhatnak az Európai Unió magyar–szlovén területi és szellemi közegében*. A konferencia elősegítette a kapcsolattartás fejlődését a résztvevő országok között, s ezt a digitális könyvtárügy jeles szakembereinek a jelenléte is igazolta. A konferencia túlmutatott a helyi könyvtárügy határain is, szélesebb közegben hatott. A résztvevőket folytatásra inspirálta, illetve a nemzetiségi könyvtárügy témájának a kiszélesítésére.

(2008)

Felhasznált szakirodalom

- Minőségmenedzsment a könyvtárban – Projektmenedzsment, 2009. május 19–20., Kecskemét, vázlat Ramháb Mária előadásához.
- A globális válság kezelése, Interjú Philip Kolterrel, a marketing kiemelkedő szaktekin-télyével, *Marketing and Menedzsment*. 2009/1. 4–12. p.
- Zágorec-Csuka Judit: *A szlovéniai magyar könyvkiadás-, sajtó és könyvtár története 1945-től 2004-ig*. Lendva, MNMI, 2007.
- A nemzetiségi könyvtárak Szlovéniában és partnerkapcsolataik az Európai Unió területén dokumentumainak archív anyaga, az 1. Sz. KÁI kétnyelvű könyvtára gyűjteményéből.
- Boris Péter et. al: *Projektmenedzsment felsőfokon*. Bp. Managament Kiadó, 2001.
- Skaliczki Judit–Zalainé Kovács Éva: *A minőség értékelése a könyvtárban és az információszolgáltatásban*. Egyetemi Kiadó, Veszprém, 2009.
- Tomka Béla: Európa társadalomtörténete a 20. században, *Identitás: nemzetek, nacionalizmusok, kisebbségek*. Bp., Osiris, 2009., 486–489. p.
- Zalainé dr. Kovács Éva: Könyvtárak együttműködése minőségi szolgáltatások biztosítása érdekében, Internetfiesta, 2002. március 22–23., Könyvtári és Informatikai Szövetség.

Helyismereti digitalizálás a Muravidéken a kutató szemével

A szlovéniai könyvtárak az információs társadalom digitalizálási folyamatában

Ha a szlovéniai könyvtárakat az információs társadalom digitalizálási folyamatában összehasonlítjuk az európai könyvtárak digitalizálási folyamatával, megállapíthatjuk, hogy a szlovéniai könyvtárak digitalizálási folyamata 5–7 évvel le van maradva az európai könyvtárakétól. Ezt a lemaradást nagyobb anyagi támogatással és szakmai felkészültséggel lehetne legyőzni vagy enyhíteni. A digitalizálási folyamat körülményeinek megváltoztatásánál három tényezőt kellene figyelembe venni: az eddigénél még nagyobb mértékben kellene lehetővé tenni az információs és kommunikációs technológiákhoz való korlátlan hozzáférés lehetőségét, az állampolgárokat intenzívebben kellene oktatni az információs írásbeliségre és hatékonyabb információs politikát kellene végezniük a szakembereknek.

Szlovéniában az információs társadalom digitalizálási folyamatában a könyvtáraknak nagy szerep jut. A digitalizálást a szlovén könyvtárosok interdiszciplináris folyamatnak tekintik, amelyben részt vesznek az informatikusok, a könyvtárosok és az információs technológiát létrehozó és működtető intézmények is. A digitalizálást kísérte és segítette az Információs Társadalom Minisztériuma is, sajnos a kormányváltást követően, az új szlovén kormány ezt a minisztériumot 2004-ben megszüntette. A digitalizálási folyamat hatékonysága attól is függ, hogy a jelenlegi kormány mennyire támogatja a következő programokat: az információs írásbeliség oktatását, az információs technológiák fejlesztését, a digitális könyvtárak és adatbázisok kiépítését stb. A tervek szerint a

digitalizálást az illetékes minisztériumok és a Könyvtári Tevékenységek Nemzeti Tanácsa mint a szlovén kormány tanácsadó szerve irányítják.

A szlovén információs társadalom kiépítésében fontos kezdeményezésnek számított a központilag specializált információs központok felállítása, amelyek a Szlovén Tudományos és Művészeti Akadémia keretein belül működnek. A központilag specializált információs központok a tudományos kutatói tevékenység minőségét és eredményességét méri és közvetítik, vagyis szelektív módon digitalizálják a Szlovéniában megjelenő különböző tudományterületek releváns szakirodalmát, kutatásjelentéseit és cikkeit. Egyben ezek a specializált információs központok az IZUM (Információtudományok Kutatóközpontja) és a COBISS integrált könyvtári rendszer felépítményei is.

A ljubljanaei egyetemek könyvtárai jelenleg felkészületlenek a digitalizálás integrált könyvtári rendszeren belüli megoldására, inkább saját könyvtáraik keretein belül digitalizálják az anyagukat. A szakmai vitákból kitűnik, hogy mégis gondolkodnak egy egységes digitális könyvtár (hasonló lenne, mint Magyarországon a Magyar Elektronikus Könyvtár) kiépítésén Ljubljanában, a fővárosban, amely főleg három reprezentatív könyvtár állományából építkezne. A Szlovén Digitális Könyvtárat a Ljubljanaei Egyetem (Univerza v Ljubljani), a Központi Műszaki Könyvtár (Centralna Tehniška Knjižnica) és a Nemzeti és Egyetemi Könyvtár (Narodna in Univerzitetna Knjižnica) közös projektjeként képzeli el.

A digitalizálás másik fontos alappillére az, hogy a könyvtáros szakma és a Szlovén Könyvtárosok Egyesülete (Zveza bibliotekarskih društev Slovenije), milyen irányelveket határoz meg ezen a téren. Természetesen a könyvtári rendszer adminisztratív szervezésén is múlik, hogy milyen irányba fejlődik a digitalizálás. Mind ezt az is nehezíti, hogy a szlovén könyvtári rendszernek, mint más könyvtári rendszereknek is, megvan a saját problematikája, pl.: az új könyvtári törvény (2001) hiányosságai, a Nemzeti és Egyetemi Könyvtár krónikus káderhiánya (csak kb. 100 könyvtáros dolgozik a Nemzeti Könyvtárban), a könyvtári rendszer könyvtár típusok szerinti egyenlőtlen fejlődése, valamint a szlovén könyvtárügy megosztása két minisztérium között (az Oktatási, Tudományos és Sportminisztérium, és a Kulturális Minisztérium). Alapkérdésként vetődik fel az is, hogy Szlovéniában mi a könyvtárosok státusza? A szakmaiság emelése sok mindentől függ: a jobb szervezéstől, a felhasználókkal létrejövő viszonyok minőségétől, a könyvtárosok önértékelésétől és nem utolsósorban a könyvtárvezetők stratégiájától is.

Véleményem szerint, a könyvtárak és a könyvtárosok szerepe Szlovéniában az információs társadalom digitalizálási folyamatában jelenleg azon múlik vagy bukik, hogy a jól bevált mechanizmusok, a nemzetközi protokollok, a könyvtári szakma szubjektív és objektív tényezői, vagyis a könyvtárosok és a meglevő intézmények hogyan tudják harmonikusan összehangolni ezt a folyamatot. A könyvtárosok véleménye szerint erre a feladatra a szakma felkészült, csak a digitális rendszer kreálása nem elég hatékony az európai könyvtárügyben zajló digitalizálási folyamatokhoz képest.

A magyar helyismereti kiadványok digitalizálása a muravidéki nemzetiségi könyvtárakban

Szlovéniában a Muravidéken 1945 és 2004 között összesen 71 magyar könyv jelent meg Lendván és Muraszombatban. Műfaji felosztásban ennek a könyvtermésnek a

2/3-a szépirodalom, 1/3-a pedig történelmi, helytörténeti, nyelvészeti, néprajzi tematikájú mű, de akadnak köztük akár művészettörténeti, könyvtártörténeti vagy sajtótörténeti kiadványok is. A helyismereti kiadványok szerzői Varga Sándor, Szúnyogh Sándor, Göncz László, Pivar Ella, Poszonec Mária, Göntér János, Vida János, Kercksmár Rózsa és Kovács Attila. Valójában ennek a közel húsz magyar helyismereti, helytörténeti könyvnek a digitalizálása nem volna nagy feladat, akár a lendvai, akár a muraszombati könyvtárnak, de valójában a nemzetiségi könyvtárakban a magyar könyvek vagy időszak kiadványok teljes szövegű digitalizálása még igazán nem indult be tervszerűen.

A maribori IZUM (Információtudományok Kutatóközpontja) az információs infrastruktúrát szolgáltató intézmény keretein belül működő COBISS, együttműködésen alapuló online bibliográfiai- és könyvtári szolgáltatás rendszerében, amelyhez 254 különböző típusú szlovén könyvtár csatlakozott, csak digitális bibliográfiai tételeket gyűjtenek egy közös adatbázisba, és azt szolgáltatják. A COBISS adatbázisaiban található a nemzetiségi könyvtárak magyar könyveinek és magyar folyóiratainak és cikkeinek a bibliográfiai leírásai is, amelyeket a lendvai és a muraszombati könyvtárak dolgoznak fel. Internet-hozzáféréssel bárki keresheti ezeket a bibliográfiai adatokat, s Magyarországról is el lehet érni a COBISS központi online katalógusát, amelyet 1991-től építenek Mariborban. A probléma viszont az, hogy a magyar helyismereti könyvek és tudományos cikkek teljes szövegű digitalizálása nincsen folyamatban, s ennek érdekében a lendva-vidéki könyvtárak nem fogtak össze, nem alakult meg egy közös munkacsoport, amely kidolgozná azt a programot, amely az írott kulturális örökséget őrző közgyűjteményekbe került helytörténeti anyagot digitalizált formában felvinné az internetre. A helytörténeti könyvek mellett, én sokkal fontosabbnak tartanám azt a több száz helytörténeti vagy honismereti cikket, tanulmányt, amelyek a Népújságban (1958-tól), a Naptárban (1960-tól), a Lendvai Füzetekben (1973), a Muratájban (1988-tól) illetve Lendva Község, Dobronak, Hodos önkormányzati (kétnyelvű) lapjaiban (1990) jelentek meg.

Miért volna szükséges a helytörténeti cikkek digitalizálása? Elsősorban a nemzetiségi könyvtárak állományvédelmének eszközeként, mint helyettesítő (digitális) másolat, melynek hozzáférhetővé tétele az eredetit megkímélheti a használatból, másodsorban pedig nagy a helyismereti dokumentumok hírértéke, a nemzetiségi területről és az internet által bárhova közvetíthetők, s kutatható dokumentumoknak számítanak, tehát minél szélesebb körben kellene lehetővé tenni a felhasználásukat. Azt hiszem, hogy ezt a feladatot elsősorban a Lendvai Könyvtárnak kellene felvállalnia, mivel kétnyelvű könyvtárként működik, s ehhez nemzetiségi költségvetésből, illetve magyarországi pályázati pénzekből is meríthetne anyagiakat. Azoknak a nemzetiségi könyvtáraknak, amelyek két forrásból is tudnak digitalizálni: általános (nemzetiségi) költségvetésből vagy pályázati céltámogatásokból, valószínű lesz a jövőjük. Az is kérdés, hogy a helyismereti kiadványokat kik digitalizálnák? Természetesen a szakképzett könyvtárosok a gépek segítségével. Erre a munkára fel lehet készülni akár magyarországi továbbképzéseken is (hiszen 1990-től már megjelentek az első magyar nyelvű digitalizált művek Magyarországon), és a gépi feltételeket is meg kell teremteni. Ahhoz, hogy a nemzetiségi könyvtárakban megfelelő módon tudjanak a digitalizálás szerzőijogi kötelezettségeinek eleget tenni, ismerniük kell a szerzői jogokat, és a mögötte álló szlovén jogszabályokat is.

Az alapdigitalizálásra szakértők (hungarológusok vagyis nemzetiségi) könyvtárosok választanak ki a magyar helytörténeti műveket, tanulmányokat, meghatározott kiadásokat, mivel ők ismerik az anyagot. Mikor valósulhat meg a nyilvánosság? Akkor, ha a műszaki lehetőségek határain belül a rendszerhez bárki csatlakozhat, szolgáltatását bárki igénybe veheti. Annak ellenére, hogy a közművelődési könyvtáraknak Szlovéniában (60 db) zömében van honlapjuk, közülük még egyetlenegy sem minősíthető digitális könyvtárnak. Hogy miért? A könyvtárak zöme Szlovéniában általában arra használja az internetet, hogy bemutassa a saját tevékenységét és szolgáltatásait, de digitális anyagot nem adnak a hálózatnak. Mivel a kisebbségi vagy nemzetiségi könyvtárak esetében fontos tényező a kulturális transzformáció és a különböző kultúrák iránti nyitottság, éppen ezért kezdhethetnék építeni a lendvai és a muraszombati könyvtárak a saját honismereti adatbázisukat, hiszen mindkét könyvtár gyűjti a honismereti anyagot, a különbség csak az, hogy a muraszombati regionális könyvtár nincsen nemzetiségileg vegyesen lakott területen, a lendvai pedig kétnyelvű státussal is rendelkezik, esetleg a digitalizálási folyamatban össze is hangolhatnák a feladataikat, akár közösen a teljes honismereti anyag digitalizálására tehetnének szert. Ez lehetne egyben egy nyitás Magyarország felé is, hiszen az intézményes kapcsolataik már évtizedes múltra vezethetők vissza, de tevékenységüket, nemzetiségi programjaikat is össze kell hangolniuk a valós kihívásokkal, ez esetben az internet nyújtotta digitalizálási lehetőségekkel. S ezáltal is népszerűbbé tehetnék szolgáltatásaikat.

A multikulturális (szlovén–magyar) kapcsolatok sikeressége nemcsak a gazdasági fejlődéstől függ, sem pedig a formális és szakmai követelmények teljesítésétől, hanem nagymértékben attól is, hogy a szűkebb és a tágabb közösség hogyan méltányolja és értékeli a magyar nemzetiség könyvtárügyét, a könyvtárosok küldetését és munkájuk lényegét Lendván és a kétnyelvű területen. A szlovéniai magyar nemzetiség léhelyzetén belül, a honismeret digitalizált információs anyagának egyre jobban nyilvánossá válása lehetővé tenné, hogy hatékonyabban őrizzük meg kultúránkat, identitásunkat, és ezzel is lassítsuk az asszimilációs folyamatot. Mindez akkor is érvényes és elvárható, ha a kezdeti nehézségek, a munka összehangolásából fakadó problémák vállalása és megoldása esetleg nehezíti a digitalizálási folyamatot, de az internet adta lehetőségeket ki kellene használnunk. A könyvtárosok élet-szemléletét nem tudnám elképzelni a nemzetiségi területen, az információs társadalom, a tudás társadalma alkotta lehetőségek értékelése és építése nélkül.

Összegzésként elmondhatom, hogy a szövegek digitalizálása Szlovéniában, valamint a nemzetiségi területen még helyi jelenség. Nyilván érlelődik a helyzet az összefogásra és az egységes koncepcióra. A magyar helyismereti kiadványok digitalizálása a nemzetiségi könyvtárakban Lendván és Muraszombathban nem megoldhatatlan. A helyi gyűjtemények őriznek kéziratos és egyéb anyagot is pl. fotóanyagot stb. Ezeknek a dokumentumoknak a digitalizálása fontos megőrzésük és egyedi mivoltuk miatt. Szlovéniában már létezik egy akadémiai rendszer, amely inkább információt oszt szét vagy terjeszt, s erre épülne rá egy egységes könyvtári rendszer, amely viszont információt gyűjtene és digitalizálna. A begyűjtött anyagot digitalizált formában is szolgáltatná. Ebből a folyamatból nem szabadna kimaradniuk a nemzetiségi könyvtáraknak sem.

Tervek helyismereti állományok digitalizálására a Muravidéken

A szlovéniai könyvtárak az információs társadalom digitalizálási folyamatában

Ha a szlovéniai könyvtárakat az információs társadalom digitalizálási folyamatában összehasonlítjuk az európai könyvtárak digitalizálási folyamatával, megállapíthatjuk, hogy a szlovéniai könyvtárak digitalizálási folyamata 5-7 évvel lemaradt az európai könyvtárakétól. Ezt a lemaradást nagyobb *anyagi* támogatással és *szakmai* felkészültséggel lehetne legyőzni, vagy enyhíteni. A digitalizálási folyamat körülményeinek a megváltoztatásánál három tényezőt kellene figyelembe venni: az eddiginél még nagyobb mértékben kellene lehetővé tenni az információs és kommunikációs technológiákhoz való korlátlan hozzáférés lehetőségét, az állampolgárokat intenzívebben kellene oktatni az információs írásbeliségre és hatékonyabb információs politikát kellene végezniük a szakembereknek.

Szlovéniában is nagy szerep vár a könyvtárakra az információk digitalizálásában, s a könyvtárosok olyan *interdiszciplináris* folyamatnak tekintik a digitalizálást, amelyben részt vesznek az informatikusok, a könyvtárosok és az információs technológiát létrehozó és működtető intézmények is. A digitalizálás folyamatát az Információs Társadalom Minisztériuma is támogatja. Sajnos, a kormányváltást követően, az új szlovén kormány 2005-ben ezt a minisztériumot megszüntette. A digitalizálási folyamat hatékonysága nagyban függ attól, hogy a jelenlegi szlovén kormány anyagilag mennyire elkötelezetten fogja támogatni a az információs írásbeliség oktatását, az információs technológiák fejlesztését megcélzó programokat. Az elképzelések szerint a digitalizálást az illetékes minisztériumokon kívül a Könyvtári Tevékenységek Nemzeti Tanácsa mint a kormány egyik tanácsadó szerve irányítja.

A szlovén információs társadalom kiépítésében fontos kezdeményezés volt az *információs központok* felállítása, amelyek a szlovén Tudományos és Művészeti Akadémia keretein belül működnek. A központilag szervezett, szakinformációs központok a tudományos kutatói tevékenység minőségét és eredményességét mérik és közvetítik. Szelektív módon digitalizálják a Szlovéniában megjelenő különböző tudományterületek legfontosabb szakirodalmát, kutatási jelentéseit és cikkeit. Ilyen információs központ az IZUM (Információtudományok Kutatóközpontja) és a COBISS integrált könyvtári rendszer felépítményei is.

A ljubljanaei egyetemek könyvtárai jelenleg még nem készültek fel arra, hogy a digitalizálást egy közös *integrált* könyvtári rendszerben oldják meg, egyelőre még saját könyvtári kereteiken belül digitalizálják az állományokat. A most folyó szakmai vitából kitűnik, hogy elkezdtek gondolkodni egy közös országos digitális könyvtár (hasonló lenne, mint Magyarországon a Magyar Elektronikus Könyvtár) kiépítésén a fővárosban, Ljubljanában. A tervezett szlovén digitális könyvtárat a Ljubljanaei Egyetemi Könyvtár (Univerza v Ljubljani), a Központi Műszaki Könyvtár (Centralna Tehniška Knjižnica) és a Nemzeti és Egyetemi Könyvtár (Narodna in Univerzitetna Knjižnica) közös projektjeként képzelik el, e három könyvtár reprezentatív gyűjteményére építve.

A digitalizálás másik fontos eleme, a könyvtáros szakma és a Szlovén Könyvtárosok Egyesülete (Zveza Bibliotekarskih Društev Slovenije) milyen irányelveket határoz meg ezen a téren. Természetesen a könyvtárügy irányítóin is múlik, hogy milyen irányban kezdődik meg digitalizálás. Nehezíti a helyzetet, hogy a szlovén könyvtári rendszernek csakúgy, mint a világ többi könyvtári rendszerének is, megvannak a saját problémái (pl. a 2001-es új könyvtári törvény hiányosságai, a nemzeti és egyetemi könyvtár krónikus szakemberhiánya: alig 100 könyvtáros dolgozik a nemzeti könyvtárban; az egyes könyvtártípusok egyenlőtlen fejlődése, a szlovén könyvtárügy irányításának megosztása két minisztérium közt (Oktatási, Tudományos és Sportminisztérium, valamint a Kulturális Minisztérium). Alapkérdésnek tekinthetjük azt is, hogy Szlovéniában milyen a könyvtárosok státusa, megítélése?

A szakmai szempontok erősítése sok mindentől függ: a jobb szervezéstől, a felhasználókkal létrejövő viszonyok minőségétől, a könyvtárosok önértékelésétől és nem utolsósorban a könyvtárvezetők stratégiájától.

Véleményem szerint, a könyvtárak és a könyvtárosok szerepe Szlovéniában az információs társadalom digitalizálási folyamatában jelenleg azon áll, vagy bukik, hogy a jól bevált mechanizmusok, a nemzetközi protokollok, a könyvtári szakma szubjektív és objektív tényezői alapján hogyan tudják harmonikusan *összehangolni* ezt a folyamatot. A könyvtárosok véleménye szerint erre a feladatra a szakma felkészült, csak a digitális rendszer kreálása nem elég hatékony az európai könyvtárügyben zajló digitalizálási folyamatokhoz képest.

A magyar helyismereti kiadványok digitalizálása a Muravidéki nemzetiségi könyvtárakban

Szlovéniában a Muravidéken 1945 és 2004 között összesen 71 magyar könyv jelent meg Lendván és Muraszombatban. Műfaji felosztásban ennek a könyvtermésnek a 2/3-a szépirodalom, 1/3-a pedig történelmi, helytörténeti, nyelvészeti, néprajzi tematikájú mű, de akadnak köztük akár művészettörténeti, könyvtártörténeti, vagy sajtótörténeti kiadványok is. A helyismereti kiadványok szerzői között találhatjuk *Varga Sándor*, *Szűnyogh Sándor*, *Göncz László*, *Pivar Ella*, *Poszonec Mária*, *Göntér János*, *Vida János*, *Kercsmár Rózsa* és *Kovács Attila* nevét. Ennek a közel 20 magyar helyismereti, helytörténeti könyvnek a digitalizálása nem különösebben nagy feladat sem a lendvai, sem a muraszombati könyvtárnak, de a nemzetiségi könyvtárakban a magyar könyvek, vagy időszaki kiadványok teljes szövegű digitalizálása még igazán nem indult be tervszerűen.

A maribori IZUM (Információtudományi Intézet) az információs infrastruktúrát szolgáltató intézmény keretein belül működő COBISS, együttműködésen alapuló online bibliográfiai- és könyvtári szolgáltatás rendszerében, amelyhez 254 különböző típusú szlovén könyvtár csatlakozott, csak digitális bibliográfiai tételeket gyűjtenek egy közös adatbázisba és azt szolgáltatják. A COBISS adatbázisaiban találhatók a nemzetiségi könyvtárak *magyar könyveinek* és *magyar folyóiratainak* és *cikkeinek* bibliográfiai leírásai is, amelyeket a lendvai és a muraszombati könyvtárak dolgoznak fel. Internet-hozzáféréssel bárki keresheti ezeket a bibliográfiai adatokat, s Magyarországról is el lehet érni a Cobiss központi online katalógusát, amelyet 1991-től építenek Mariborban. A probléma viszont az, hogy a magyar

helyismereti könyvek és tudományos cikkek *teljes szövegű* digitalizálása nincsen folyamatban, s ennek érdekében a Lendva vidéki könyvtárak nem fogtak össze, nem alakult meg egy közös munkacsoport, amely kidolgozná azt a programot, amely az írott kulturális örökséget őrző közgyűjteményekbe került helytörténeti anyagot digitalizált formában felvinné az internetre. A helytörténeti könyvek mellett, én sokkal fontosabbnak tartanám azt a több száz helytörténeti, vagy honismereti cikket, tanulmányt, amelyek a népújságban (1958-tól), naptárban (1960-tól), a Lendvai Füzetekben (1973), a Muratájban (1988-tól), illetve Lendva község, Dobronak, Hodos önkormányzati (kétnyelvű) lapjaiban (1990) jelentek meg.

Miért van szükség a helytörténeti cikkek digitalizálására? Elsősorban a nemzeti-ségi könyvtárak állományvédelmének eszközeként mint helyettesítő (digitális) másolat, melynek hozzáférhetővé tétele az eredetét megkímélheti a használatától, másodszorban pedig nagy a helyismereti dokumentumok hírértéke, a nemzeti-ségi területről és az internet által bárhova közvetíthetők, s kutatható dokumentumoknak számítanak, tehát minél szélesebb körben kellene lehetővé tenni a felhasználásukat. Azt hiszem, hogy ezt a feladatot elsősorban a lendvai könyvtárnak kellene felvállalnia, mivel kétnyelvű könyvtárként működik, s ehhez nemzeti-ségi költségvetésből, illetve magyarországi pályázati pénzekből is meríthetne anyagiakat. Azoknak a nemzeti-ségi könyvtáraknak, amelyek két forrásból is tudnak digitalizálni: általános (nemzeti-ségi) költségvetésből vagy pályázati céltámogatásokból, valószínű lesz jövőjük.

Kérdés, hogy a helyismereti kiadványok digitalizálását kik végeznék? Természetesen, a szakképzett könyvtárosok, a korszerű technikák segítségével. A munkára fel lehet készülni akár magyarországi továbbképzéseken is (hiszen 1990-től már megjelentek az első magyar nyelvű digitalizált művek az anyaországban) és a gépi feltételeket is meg kell teremteni. Ahhoz, hogy a nemzeti-ségi könyvtárakban megfelelő módon tudjanak a digitalizálás szerzői-jogi kötelezettségeinek eleget tenni, ismerniük kell a szerzői jogokat és a mögötte álló szlovén jogszabályokat is.

Az „alapdigitalizálásra” szakértő (hungarológus, vagyis nemzeti-ségi) könyvtárosok választanák ki a magyar helytörténeti műveket, tanulmányokat, meghatározott kiadásokat, mivel ők ismerik az anyagot. Mikor valósulhat meg a fő cél, e dokumentumok széles nyilvánosság számára biztosított hozzáférhetősége? Akkor, ha a műszaki lehetőségek határain belül a rendszerhez bárki csatlakozhat, szolgáltatását bárki igénybe veheti. annak ellenére, hogy a 60 szlovéniai közművelődési könyvtár többségének van honlapja, közülük még egyetlen egy sem minősíthető digitális könyvtárnak. Hogy miért? A könyvtárak zöme nálunk arra használja az internetet, hogy bemutassák a saját tevékenységüket és szolgáltatásaikat, de digitális anyagot nem adnak a hálózatnak. mivel a kisebbségi vagy nemzeti-ségi könyvtárak esetében fontos tényező a kulturális transzformáció és a különböző kultúrák iránti nyitottság. Éppen ezért kezdenének építeni a lendvai és a muraszombati könyvtárak a saját honismereti adatbázisukat, hiszen mindkét könyvtár gyűjti a honismereti anyagot, a különbség csak az, hogy a muraszombati regionális könyvtár nincsen nemzeti-ségileg vegyesen lakott területen, a lendvai pedig kétnyelvű státussal is rendelkezik, esetleg a digitalizálási folyamatban össze is hangolhatnák a feladataikat, akár közösen a teljes honismereti anyag digitalizálására tehetnének szert. Ez lehetne egyben nyitás Magyarország felé is, hiszen az intézményes kapcsolatok már évtizedes múltra vezethetők vissza, de tevékenységüket, nemzeti-ségi

programjaikat is össze kell hangolniuk a valós kihívásokkal, ez esetben az internet nyújtotta lehetőségekkel. Mindezzel végső soron a szolgáltatásokat tehetnék népszerűbbé.

A multikulturális (szlovén–magyar) kapcsolatok sikeressége nemcsak a gazdasági fejlődéstől vagy a formális és szakmai követelmények meglététől függ, hanem nagy mértékben attól, hogy a szűkebb és a tágabb közösség hogyan méltányolja és értékeli a magyar nemzetiség könyvtárügyét Lendván és a kétnyelvű területen, a könyvtárosok munkáját. A honismeret digitalizált információs anyagának nyilvánossá válása lehetővé tenné, hogy hatékonyabban őrizzük kultúránkat és identitásunkat, s végső soron lassíthatnánk az asszimilációs folyamatot.

A szövegek digitalizálása Szlovéniában, valamint a nemzetiségi területen még *helyi jelenség*. Még érnie kell a helyzetnek az összefogásra és egy egységes koncepció kidolgozására. A magyar helyismereti kiadványok digitalizálása a nemzeti- és könyvtárakban Lendván és Muraszombatban nem megoldhatatlan. A helyi gyűjtemények őriznek kéziratos és egyéb anyagot is pl. fotóanyagot, stb. E dokumentumok digitalizálása fontos megőrzésük és egyedi mivoltuk miatt, és a hozzáférés érdekében. Szlovéniában már létezik egy olyan rendszer, amely információt oszt szét, vagy terjeszt, s erre épülhet rá egy egységes könyvtári rendszer, amely viszont információt gyűjtene és digitalizálná, s ebből szolgáltatna. Az a legfontosabb, hogy a nemzetiségi könyvtárak ne maradjanak ki ebből a folyamatból.

(2005)

Irodalom

- BIZJAK, Primož: Polja digitalnega kataloga ali o kriterijih bibliografske identifikacije, tradicionalni mediji v sodobni informacijski družbi. Zbds. Maribor, 2000. 138–148. p.
- DOLGAN-PETRIČ, Mojca : Kako izmeriti in ovrednotiti delovanje digitalne knjižnice? Knjižnica. Radenci, Zbds, 2002. 81. p.
- Europa globalna informacijska družba. (Europa and the global information society). priporočila za evropski svet. Maribor, IZUM 1994.
- Folytatódik a határon túli informatikai fejlesztés. In: Könyvtári Figyelő, 2005. 1. sz. <http://www.magyarorszag.hu/hirek/kozelet/ihm20050222.html?h=1>
- KIRÁLY Judit: Az információval erősödik az öntudat. In: Népújóság. 2002. január 24. 8. p.
- KOKAS Károly: Könyvtáraink az elektronizáció és a hálózatok világában. (www.mek.iif.hu/porta/szint/tarsad/konyvta/automata/kokas-3.hu)
- NYÍRI Kristóf: Információs társadalom és nemzeti kultúra. (<http://www.mek.iif.hu/porta/szint/tarsd/konyvtar/infnem/infnemz.htm>)
- PIVEC, Franci: Digitalna knjižnica ali informacijska revščina. knjižnica. Radenci: Zbds. 2002. 24. p.
- SEBESTYÉN György: Légy az információs társadalom polgára! Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 2002. 179–211. p.
- Szlovénia és Magyarország az európai unió küszöbén. népújóság. 2001. december 20. 4. p.

- ZÁGOREC-CSUKA Judit: Az információs társadalom programja Szlovéniában. (Szemináriumi dolgozat, PhD doktori program). Budapest: ELTE BTK Könyvtártudományi és informatikai Tanszék, 2001. 1–37. p.
- ZÁGOREC-CSUKA Judit: A COBISS integrált könyvtári rendszer Szlovéniában. (Szemináriumi dolgozat, PhD doktori program). Budapest: ELTE, BTK Könyvtártudományi és Informatikai Tanszék, 2002. 1–38. p.
- ZÁGOREC-CSUKA Judit: A „tudás társadalma” Szlovéniában – az élet és a munka újabb kihívásainak középpontjában. (Szemináriumi dolgozat, PhD doktori program). Budapest: ELTE, BTK Könyvtártudományi és informatikai tanszék, 2002. 1–31. p.
- ZÁGOREC-CSUKA Judit: A könyvtárak és könyvtárosok szerepe az információs társadalom digitalizálási folyamatában. (Szemináriumi dolgozat, PhD doktori program). Budapest : ELTE BTK Könyvtártudományi és Informatikai Tanszék., 2003. 1–41. p.
- ŽUMER, Maja: Elektronske publikacije. In: Ljubljana. Narodna in Univerzitetna Knjižnica. 2000. 155–161. p.

Az iskolai könyvtárak helyzete és problémái Szlovéniában

A szlovéniai könyvtárostánárok első kongresszusa Radencin

Előzmények

A Szlovén Könyvtárosok Egyesülete keretében működő Iskolai Könyvtárosok Szekciója és a Muravidéki Könyvtárosok Egyesülete 2004. október 21-től 23-ig háromnapos kongresszust szervezett Radencin *Iskolai könyvtárak a múltban, a jelenben és a jövőben* címmel. A kongresszus egyúttal a szlovéniai könyvtárostánárok (iskolai és középiskolai könyvtárosok) első kongresszusa is volt. 25 referátum hangzott el hazai és külföldi előadóktól, amelyet több mint kétszáz könyvtáros hallgatott meg. A szervezők négy nagyobb témakört jelöltek ki a konferencia témájául: . az iskolai könyvtárak helyzete, szerepe napjainkban; . olvasáskultúra és az iskolai könyvtárak; . az egységesítés helyett együttműködés; az iskolai könyvtárak és a közművelődési könyvtárak közt; . az iskola-kultúra és az iskolai könyvtárak tevékenységei.

A kongresszus olyan fórumnak bizonyult, amelyen a közös szakmai érdeklődés és tapasztalatcsere mellett lehetőség volt baráti találkozásokra. Az előadásokból és a referátumokból tanulmánykötetet adott ki a *Šolska knjižnica* c. folyóirat szerkesztősége (*Melita Ambrožič* főszerkesztő és *Majda Steinbuch*, *Stanislav Bahor*, *Nataša Kuštrin Tušek* szerkesztők). A kongresszus programtanácsában Melita Ambrožič, Stanislav Bahor, Siva Novljan (NUK) a ljubljana Nemzeti Könyvtárát, Milena Bon a ljubljana Poljane Gimnáziumot, Primož Južinič, Vlasta Zabukovec a Ljublanai Egyetem Könyvtártudományi és Informatikai Tanszékét, Nataša Kuštrin Tušek a Nova Gorica-i Šolski Center középiskolát, Majda Steinbuch és mag. Ema Stružnik a Szlovén Köztársaság Oktatásügyi Intézetét képviselték.

Az iskolai könyvtárak és használók

Szlovénia 1991-ben vált önálló nemzetállammá, s az eltelt időszakban a könyvtáros-tanárok szakmailag és szervezetileg megerősödve országos szinten is előtérbe kerültek a könyvtáros szakmában. A 2002-es statisztikai adatok szerint Szlovéniában 648 iskolai könyvtárat tartanak számon, s ezekben 875 könyvtárostanárral dolgozik (közülük 34 szerződéses alapon). A fél munkaidőben foglalkoztatott iskolai könyvtárosok száma is nőtt a 2004-es statisztikák szerint. Amikor az iskolai könyvtárakra gondolunk, az általános iskolai, a középiskolai, a főiskolai, zeneiskolai, diákotthoni és a gyógypedagógiai könyvtárak merülnek fel képzeletünkben. Az iskolai könyvtárak Szlovéniában a szlovén könyvtárügy legszélesebb szegmensei, ugyanis valójában ezek jelentik mennyiségileg a szlovén könyvtárak zömét. Az általános iskolai és középiskolai könyvtárak 306 057 tanuló, és 38 000 tanár, oktatási szakember információs és dokumentumszükségletét (Bahor, 2004) elégítik ki és elválaszthatatlan részét képezik az integratív, oktató-nevelő munkának. Az 1999-es statisztikai adatokat figyelembe véve 2004-ben már 27 212 tanulóval kevesebb az általános iskolai és középiskolai tanulók létszáma, vagyis csökken és nem növekszik a könyvtárhasználók száma. A szlovén iskolai könyvtárak gyűjteményei kb. 7 millió dokumentumot tartalmaznak (1999-es statisztikai adatok alapján). Az iskolai könyvtárakban 500 könyvtáros dolgozik teljes munkaidőben, s évente kb. 450 000 egységnyi könyvtári dokumentumot vásárolnak. Ez kb. 2,5 milliárd szlovén tolar (SIT) értékű anyagi kiadást jelent az iskolák költségvetésének. A szlovén iskolák könyvtárai a nemzetközi könyvtárügy részét képezik. Mindezt az is bizonyítja, hogy már lefordították és alkalmazzák az UNESCO manifesztumát az iskolai könyvtárak részére (2002), és az ehhez tartozó Útmutatót is (2003).

Az Európai Unióhoz való csatlakozással Szlovéniának nehéz és felelősségteljes feladatokat kell ellátnia és teljesítenie. Az iskolai könyvtáraknak, amelyek az iskolák információs központjának számítanak és egyre inkább az információközvetítésre rendezkednek be, az információs társadalom iskola- és könyvtárügyében elsőbbséget kell élvezniük. Ezek számítanak a legdemokratikusabb könyvtáraknak a könyvtár típusok közt, mivel minden tanulót, diákot befogadnak, és ugyanazt a minőségi szolgáltatást kellene nyújtaniuk, tekintet nélkül a könyvtár helyiségére, nagyságára, állományára és szakmai felszereltségére. Mindenféle korlátozás és esetleges lemaradás ellenére ez a fő küldetésük.

A problémák és javaslatok a megoldásukra

Szlovéniában az iskolai könyvtárak általában jól felszereltek, ezt igazolják azok a felmérések, melyekben a nyugat-európai iskolai könyvtárak helyzetével hasonlították össze a kutatók. A pozitív összehasonlítási eredmények mellett, azonban felmerülnek szakmai problémák és új kihívások is jelentkeznek. A könyvtárostanárok azokat a normatívákat, szabályrendeleteket szeretnék megváltoztatni, amelyek az elhelyezkedésüket érintik, illetve szabályozzák. Jelenleg a könyvtárostanárok csak olyan iskolákban tudnak teljes munkaidőben elhelyezkedni, amelyek több mint 20 osztállyal rendelkeznek. Két könyvtárostánárt csak akkor alkalmazhatnak az iskolák, ha annak több mint 40 osztálya van, s még ezt is nehezen engedélyezi a Szlovén Oktatásügyi és Sportminisztérium. Felmerülnek nehézségek a gyógypedagógi-

ai iskolákban való elhelyezkedéssel kapcsolatosan is. A kongresszuson a könyvtárostanárok arra a problémára is felhívták a figyelmet, hogy azok az iskolai könyvtárosok, akik csak könyvtáros diplomával rendelkeznek és nem szereztek hozzá tanári diplomát vagy pedagógiai szakképzettséget, nem lehetnek iskolaigazgatók, és ebből kifolyólag nincsenek egyenjogú helyzetben az iskola tanáraival és szakkádereivel (pedagógusok, pszichológusok, szociális munkások stb.). Az is problémának számít, hogy a kis létszámú iskolákban a könyvtárosok csak részmunkaidőben tudnak elhelyezkedni. Ezért azt ajánlották, hogy a 9 osztályos iskolai programban választható tantárgyként oktathassák az „információs írásbeliség” nevű, választható tantárgyat, így magasabb óraszámhoz juthatnak. Az említett tantárgyat ne csak egyetemi oklevéllel rendelkező könyvtárosok taníthassák, hanem azok is, akiknek alacsonyabb a szakmai végzettségük, vagy fél munkaidőben dolgoznak a könyvtárban.

Az iskolai könyvtárak számítógépesítése

A kongresszus kerekasztal-beszélgetései közt témaként szerepelt az iskolai könyvtárak automatizálása, ugyanis ez a folyamat 1999-től lelassult. A problémák azért jöttek létre, mert a Szlovén Oktatásügyi és Sportminisztérium (ahova az iskolai könyvtárak felügyelete is tartozik) és a maribori IZUM, vagyis az Információtudományok Kutatóközpontja nem tudott megegyezni az iskolai könyvtárak gépesítésével kapcsolatosan. Az iskolai könyvtáraknak a jelenlegi Nova Gorica-i SAOP informatikai cég által kidolgozott Šolska knjižnica 4.2-es könyvtári programjáról át kellene térniük az IZUM által népszerűsített COBISS (COBISS/OPAC, COBIB) integrált szoftverre. Ezt a rendszer eddig már közel 300 szlovén könyvtár használja (a Nemzeti Könyvtártól kezdve a szakkönyvtárakig, szinte mindegyik könyvtártípus), kivéve az iskolai könyvtárakat, de ezek közül is néhány már csatlakozott.

Az iskolai könyvtárak finanszírozása

A kongresszuson felvetődött az iskolai könyvtárak állománygyarapításához szükséges anyagiak megszerzésének kérdése, vagyis a finanszírozással kapcsolatos nehézségek. A könyvtárosok azt a határozatot hozták, hogy meg kell állapítani az iskolai könyvtárak finanszírozásának minimum szintjét, s ezt a legkisebb iskolában is be kell tartani. A finanszírozási normatíva meghatározása főleg az iskolák vezetőiségétől és a helyi önkormányzatok (fenntartók) finanszírozási lehetőségeitől függ. Szlovéniában is vannak olyan iskolák, amelyek évente egy könyvet sem vesznek. Az iskolai könyvtárak finanszírozása országos szinten nem egységes, ezért nehezen szabályozható és ellenőrizhető.

Mire van még szükségük a könyvtárostanároknak?

A könyvtárostanárok több szemináriumot, továbbképzést szeretnének, amelyeken megbeszélhetnék közös problémáikat és tapasztalatokat cserélhetnének. Az olvasásra való neveléssel, a gyermek- és az ifjúsági irodalom értékelésével is többet szeretnének foglalkozni, hiszen a megelőző években inkább az információs techno-

lógia bevezetésére és az információs írásbeliség elsajátítására fordítottak több figyelmet, és az olvasáskultúra fejlesztése háttérbe szorult. A könyvtári óráikon (bibliopedagógiai órák) nyílna lehetőség ennek a hiánynak a pótlására a jövőben.

Végezetül

A szlovén könyvtárostanárok első kongresszusán számos probléma vetődött fel, amelyeket az előadók is mélyebben elemeztek szakmai előadásaikban. A kutató könyvtárosokat, a szakembereket, egyetemeken oktató tanárokat, szaktanácsadókat, valamint a gyakorlatban tevékenykedő könyvtárosokat elsősorban a könyvtárak finanszírozásának, a szakképzett könyvtárosok elhelyezkedésének, az iskolai könyvtárak állománygyarapításának, a nemzetközi olvasásfelmérés eredményei elemzésének (PIRLS 2002), az információs írástudásnak, a 9 osztályos oktatásban megvalósuló bibliopedagógiai órák minőségének, az iskolai könyvtárak helyzetfelmérésének, a szlovén könyvtárosképzésnek, az iskolákban tevékenykedő multiplikátoroknak, az IBBY szlovén szekciója eredményének, az E-képzésnek a COBISS/OPAC-on, a szépirodalmi művek elektronikus katalogizálási folyamatának, az iskolai könyvtáraknak és az olvasási versenyeknek, a könyvtári tevékenységek országos tanácsa munkaprogramjának stb. kérdése érdekelte elsősorban a radenci kongresszuson. A szlovén könyvtárostanárok első kongresszusukon mintha önmagukkal lettek volna elsősorban elfoglalva, de ez valahogy természetesnek is tűnik, hiszen először saját magunkat és munkájuk eredményeit kell értékelnünk. Az EU-s csatlakozással a szlovén könyvtárostanárok szakmailag is keresik a helyüket, de elsősorban országos szinten jelezték, hogy megerősödtek, és képesek egységesen az EU-s elvárásoknak is eleget tenni. Véleményem szerint első kongresszusuk ezt a tételt erősítette meg. Négy év múlva, amikor újra kongresszust rendeznek, már több tapasztalattal rendelkezhetnek az EU keretein belül. De erre még várunk kell. A szlovén könyvtárostanárok első kongresszusa sikeres volt, hiszen eleget tett a résztvevők elvárásainak, és fórumot teremtett a tudományos eredmények, a felmerülő problémák és kihívások megvitatására.

(2005)

A kétnyelvű iskolai könyvtárak a Muravidéken, ahol a magyar nemzetiség él

1. Bevezető

Szlovéniában úgy értelmezik a kultúráközi dialógust, mint folyamatot, amely serkenti a nyitott és komplex kulturális terek létrehozását. Csatlakozva az Európai Unióhoz, Szlovénia 2008-ban elnökségi pozícióba is került, és ezáltal is érezte hatását a közös tér különböző országainak kulturális megnyilvánulása, és a tagországok állampolgárainak az életmódja. A globalizációban a kisebb kultúrák veszítenek az ismérveikből, hiszen elhalnak az eredendő, régi kulturális értékek. Mindez még nagyobb kihí-

vást jelent azoknak a kétnyelvű iskolai könyvtáraknak, amelyek ezen a területen működnek, hiszen állandóan ki vannak téve a globalizáció trendjeinek. A kétnyelvű könyvtárak többkultúrájú könyvtárak, hiszen a tanulók és a tanárok az együttélést választják léthelyzetként, az ötvenéves tapasztalatokból ismerve annak előnyeit és hátrányait. A tolerancia hiánya, a sztereotípiák, a rasszizmus, a diszkrimináció és az agresszió veszélyezteti mind a lokális, mind a nemzetiségi közösségeket. A kultúrákközi dialógus megakadályozhatja a konfliktusokat, megvéd bennünket azoktól a beidegződésektől, hogy többek vagyunk mint mások, megvéd a nacionalizmustól és az előítéletek kialakulásától. Ha odafigyelünk másokra, ha észreveszünk másokat, valószínűleg jobb emberek leszünk. Mit jelent a kultúrákközi dialógus a könyvtárosoknak, és mit a felhasználóknak? Másoktól tanulhatunk, és mások is tanulhatnak tőlünk! A dialógus csak két egyenlő partner között lehetséges.

1. Táblázat: A magyar dokumentumok állománya a kétnyelvű könyvtárakban Szlovéniában, a 2004-es statisztikai adatok szerint

Kétnyelvű könyvtár, illetve fiók megnevezése	Könyvek száma	%
A) Lendvai Könyvtár / Knjižnica Lendava	32 997	27,32
Göntérháza / Genterovci	4 250	3,52
Dobronak / Dobrovnik	4 462	3,70
Gyertyános / Gaberje	1 428	1,18
Petesháza / Peteševci	1 571	1,30
Völgyifalu / Dolina	1 890	1,57
A) Összesen	46 598	38,59
B) Muraszombati Területi és Tanulmányi Könyvtár / Pokrajinska in študijska knjižnica Murska Sobota	28 000	23,19
Szentlászló / Motvarjevci	2 000	1,65
Pártosfalva / Prosenjakovci	2 000	1,65
Hodos / Hodoš	3 500	2,90
Domonkosfa / Domanjševci	3 666	3,04
B) Összesen	39 166	32,43
C) Maribori Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék / Univerza v Mariboru, Katedra za madžarski jezik	5 000	4,14
D) Kétnyelvű iskolai könyvtárak / Dvojezične šolske knjižnice		
1. Sz. Lendvai KÁI / DOŠ I Lendava	12 000	9,94
Lendvai KKI / DSŠ Lendava	6 000	4,97
KÁI Pártosfalva / DOŠ Prosenjakovci	5 000	4,14
KÁI Göntérháza / DOŠ Genterovci	4 000	3,31
KÁI Dobronak / DOŠ Dobrovnik	3 000	2,48
D) Összesen	30 000	24,84
Mindösszesen (A + B + C + D)	120 764	100,00

2. A muravidéki kétnyelvű iskolai könyvtárak

A Muravidék kétnyelvű területén öt iskolai könyvtár működik: kettő Lendván (egy az általános iskolában és egy a középiskolában), egy Göntérházán, egy Dobronakon és egy Pártosfalván.

2. 1. Az 1. Számú Lendvai Kétnyelvű Általános Iskola kétnyelvű iskolai könyvtára

Az 1. Sz. Lendvai KÁI könyvtára

Az 1. Számú Lendvai Kétnyelvű Általános Iskola (KÁI) könyvtára kétnyelvű magyar–szlovén könyvtárként működik. Két könyvtárosa van, dr. Zágorec-Csuka Judit és Kocon József, és van egy kihelyezett egysége a gyertyánosi tagiskolában. A könyvtár széleskörű nemzetközi kapcsolatokat alakított ki, főleg a magyarországi könyvtárakkal: a szentgotthárdi Városi Könyvtárral, a zalaegerszegi Deák Ferenc Megyei Könyvtárral, a lenti Városi Könyvtárral és a lenti iskolai könyvtárakkal, a nagykanizsai Halis István Városi Könyvtárral. 2006-ban nemzetközi szerződést írtak alá a Magyar Könyvtárosnőek Egyesületével, Bondor Erika elnökével és a lendvai KÁI könyvtára vette át a koordinációt a többi muravidéki kétnyelvű iskolai könyvtára. Az nemzetközi kapcsolatainak a szervezésében, főleg a magyarországi iskolai könyvtárak együttműködése tekintetében. Az iskolai könyvtár több nemzetközi és hazai konferenciát szervezett.

2. 2. A göntérházi, a dobronaki, a pártosfalvi kétnyelvű iskolai könyvtárak

A göntérházi iskolai könyvtár 1956-tól működik, az iskola felújításával nagyobb helyiséget kapott, amely jól felszerelt. A magyar könyvek fel vannak dolgozva a számítógépes rendszerben. 2005-től 50 magyar nyelvű számítógépes programmal is gazdagodott a könyvtár, amelyek szinte mindegyik tantárgyat fedik. A könyvtárban két könyvtáros dolgozik, Varga István és Toplak Rudolf. A pártosfalvi iskolai könyvtárat is felújították, így a könyvtár új helyiségekhez jutott. A könyvtárban Horvát Agata dolgozik, a magyar könyveket többnyire a Bánffy Központban szerezik be. Az új Lendvai Kétnyelvű Középiskolában 2005-ben kapott a könyvtár új

A göntérházi KÁI könyvtára

A dobronaki KÁI könyvtára

helyiségeket, amelyet Kepe Klára könyvtáros vezet. Az utóbbi években a könyvtár erős partneri kapcsolatokat épített ki a horvátországi, muraszterdahelyi és csáktornyai, valamint a magyarországi, főleg a lenti és szentgotthárdi iskolai könyvtárakkal. Együttműködnek a nagykanizsai Canissa Könyvkereskedéssel és Kiadóval, valamint a Rokus szlovén Könyvkereskedéssel és Kiadóval. Tankönyv- és könyv vásárokat is szerveznek.

3. A kétnyelvű iskolai könyvtárak az Európai Unióban – új kihívások

A pártosfalvi KÁI könyvtára

Az információs technológia fejlődésével a kétnyelvű (szlovén-magyar) iskolai könyvtárak a nemzetiségileg vegyesen lakott területen, a Muravidéken új kihívások keresztútjába kerültek, katalogizálásban, vagy más szakmai érdekekben. Az együttműködés ott erős, ahol az érdekek is erősek. Az együttműködéshez szükséges megalkotni a közös stratégiákat. Az együttműködés alapja: mások véleményének a tisztelete, a közös konszenzus és a hasonló érdekek. Végül is az európai Uniónak nincsenek már határai, esetleg korlátozhatnak bennünk kétirányúak – a szlovén és a magyar nyelv és kultúra ötvözi és élteti elsősorban őket – ezért nyitottnak kell lenniük mindkét kultúra és nyelv iránt. A könyvtárosoknak is gazdag ötletekkel kell javítaniuk a multikulturalitás hétköznapijait. Még nem

jött el a végső győzelem ezen a területen, de ezen az úton haladunk. Sok kreativitás és önbizalom szükséges hozzá!

4. A kultúráközi dialógus – a többkultúrájú könyvtárak

A kultúrák pluralitása jellemző a 21. századra. Hogyan valósul meg a kultúráközi dialógus a kétnyelvű iskolákban? Egyáltalán van-e programjuk a megvalósításhoz? Van-e elegendő dokumentumuk ahhoz, hogy kivitelezzék e nemes programot? A kétnyelvű könyvtárak könyvtárosai tudatában vannak-e annak, hogy mi a küldetésük? A kul-

túraközi dialógus a kétnyelvű iskolai könyvtárakban magába foglalja:

- az akulturális, oktató, társadalmi akciókat,
- a szlovén és a magyar irodalom színhelyeit,
- a nemzetközi, de főleg a szlovén és a magyar projektek kísérését,
- bekapcsolódást a nemzetközi, elsősorban szlovén–magyar online katalógusokba,
- megfelelő helyiségeket, ahol manifesztálódhat a szlovén és a magyar kultúra, feliratokkal, gyűjteménnyel, vizuális anyaggal,
- tanulmányi versenyek szervezését: Cankar és Petőfi Sándor tanulmányi versenyek,
- olvasási akciókat és versenyeket: Bralna značka, Magyar olvasási verseny,
- a kétnyelvű könyvtárak integratív szolgáltatásait: COBISS,
- külön gondoskodást a nemzetiségi kultúra és nyelv ápolására,
- azt, hogy a könyvtár ablak a világra, lehetőséget nyújt a szlovén és a magyar irodalom megismerésére,
- azt, hogy az Európai Unió erősen támogatja a multikulturalitást, tehát a magyar és szlovén nyelvet és kultúrát is.

A Lendvai Kétnyelvű Középiskola könyvtára

5. A kétnyelvű iskolai könyvtárak víziója a kultúraközi dialógus tekintetében a közeljövőben

A kétnyelvű könyvtárak könyvtárosai tudatában kell, hogy legyenek a küldetésüknek, amely a következő ismérveken alapszik:

- a kétnyelvű gyűjtemény alapján lehet kivitelezni a minőségi szolgáltatásokat,
- a nemzetközi partnerkapcsolatok által (nemzetközi megállapodások, konferenciák, doktori képzések és posztgraduális képzések, magyar–magyar kapcsolatok) lehet kivitelezni a közös projekteket, szakmai továbbképzéseket,
- a digitális adatbázisok létrehozásával lehet bekapcsolódni a magyar digitális gyűjteményekbe (Magyar Digitális Könyvtár, MEK) és a Szlovén Digitális Könyvtár (dLib.si),
- a szakmai munkán alapuló partnerviszonyok kiépítése a szlovén és a szomszédos horvát könyvtárakkal,
- a könyvtári menedzsment elsajátítása, amely az emberi tudáson alapszik, új minőséget kell kialakítani a könyvtárakban,
- a kétnyelvű könyvtárak portáljainak, weblapjainak a kialakítása, a kétnyelvű könyvtárak vizuális és digitális népszerűsítése,
- a kétnyelvű könyvtárak marketingjének a kidolgozása, az iskolai könyvtáraknak követniük kell azokat a változásokat, amelyek a könyvtárakon kívül folynak az oktatásban és a kultúrában,

- a kétnyelvű könyvtáraknak kísérniük kell a hazai és a nemzetközi pályázatok a könyvtárügy területéről Szlovéniában, Magyarországon és az Európai Unió területén,
- a kétnyelvű könyvtáraknak ismerniük kell a felhasználóik, olvasóik információs szükségleteit, olvasási vágyait.

6. Összegzés

A kétnyelvű iskolai könyvtárak a nemzetiségi területen Szlovéniában, a Muravidéken fontos összekötő szerepük van a kétnyelvű iskolarendszeren belül megnyilvánuló oktató-nevelő munkában. A kétnyelvű iskolai könyvtárak a szlovén tanulók mellett a magyarjakú tanulók számára is nyújtják a szolgáltatásaikat. A muravidéki kétnyelvű iskolák a 2007-es statisztikai adatok alapján 844 tanulónak nyújtanak oktatást. Ennek egyharmada magyar anyanyelvű tanuló. Ennek az oktatásnak a keretében valósul meg a tanulók, a tanárok és a könyvtárosok között a kultúrák közötti párbeszéd. El kell fogadnunk a másik kulturális, nyelvi és viselkedési másságát. Jacques Delors víziója alapján, amely a 21. századra vonatkozik a következőket mondhatnánk: „*Meg kell tanulnunk dolgozni, létezni és együtt élni.*” Ez érvényes a kétnyelvű iskolai könyvtárak stratégiájára is. Ha a kétnyelvű könyvtárak nem integrálódnak az európai térségbe, még jobban el fognak magányosodni. Az Európai Unió a tudás társadalmára épít, és ez által új perspektívákat teremt és nyit meg. A muravidéki magyarság a könyvei és a könyvtárai által lett az, ami, őrzi a nyelvét, kultúráját, pótolja azokat a hiányosságokat, amelyekkel szembe kell néznie – az asszimiláció által is csökkenő magyar lélekszámot és azt a gazdasági válságot, recessziót, amely a muravidéki magyarokat is sújtja. Lennénk-e azok, amik vagyunk, a muravidéki kétnyelvű könyvtárak nélkül?

Irodalom

- A NEMZETISÉGILEG vegyesen lakott terület könyvtárainak helyzete – *Knjižnice na narodnostno mešanem območju*, 2006. Lendava/Lendva. Knjižnica Lendava.
- BONDOR, E. 2007. *Iskolai könyvtárak fejlesztése, menedzselése informatikai eszközökkel*. Budapest: Könyvtárostánárok Egyesülete.
- ILICH, I. 2006. *Pota knjige*. Ljubljana : Društvo Bralna značka Slovenije – ZPMS, (Zbirka Zlata bralka, zlati bralec).
- NARODNOSTNE knjižnice v Sloveniji in njihovi partnerski odnosi v Evropski uniji. Predavanja mednarodne konference, 2010. Lendava: Društvo prekmurskih madžarskih znanstvenikov in raziskovalcev.
- SEBESTYÉN, Gy. 2002. *Legyen az információs társadalom polgára!* Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.
- SLOVENSKO šolstvo včeraj, danes, jutri, 2007. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport.
- SKALICZKI, J. 2007. *Az első lépésektől a könyvtár stratégiai tervének elkészítéséig*. Budapest: Könyvtári Intézet.
- Dr. ZÁGOREC-CSUKA, J. 2007. *A szlovéniai magyar könyvkiadás-, sajtó- és könyvtártörténet 1945-től 2004-ig*. Alcím: A muravidéki magyarság könyvkul-

túrájának szellemtörténeti útja. Lendva: Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, (doktorska disertacija).

PIVEC, F. 2007. Knjižnice in večkulturnost: na pragu evropskega leta medkulturnega dialoga. *Šolska knjižnica*, Ljubljana, let. 17, št. 3/4, str. 118–122.

PIVEC, F. 2007. Informatizacija šolskih knjižnic. *Šolska knjižnica*. Ljubljana, let. 17, št. 1. str. 22–25.

DEBELJAK, A. 2008. Pomisleki. Meje se razkrajajo, predsodki ostajajo. Delo, let. 50, 5. januar, št. 4, str. 40.

(2008)

Innováció a nemzetiségi könyvtárakban – a hungarica referenz részleg

Új könyvtár, modernizált könyvtár?

1. Bevezető gondolatok

Lendvának nagy hagyománya volt a magyar könyvtáralapítás terén, ezt a hagyományt nem volna célszerű feladni. 1871-ben alapították meg Lendván a Polgári Olvasóegylet Könyvtárát, 1888-ban Balkányi Ernő papírkereskedésében magánkönyvtárat hoztak létre, majd 1901-ben az Alsólendvai Iparos Olvasókör könyvtárát alapított. 1910-ben pedig a Polgári Fiúiskola hozta létre a könyvtárát. 1948–1950 között már ez a magyar hagyomány megszűnt, illetve kétnyelvű hagyomány nyá alakult át. Szinte minden határon túli régióban, ahol magyar nemzetiség él, létrehozták a „hungarica” osztályait, referenz részlegeiket és a magyar adatbázisait, kivéve Lendván. Hogy miért nem került erre sor? Valószínűleg nem szenteltek rá elég figyelmet, és nem volt megfelelő szakmai hozzáállás, illetve a döntéseket ez ügyben elhalasztották, nem vállalták fel. Csak úgy tud fejlődni a lendvai könyvtár, ha új, vagy nagyobb helyiségbe költözik, vagy modernizálják a már meglévő épületet. A fejlődésre több lehetőség áll rendelkezésre. Természetesen az új helyiségbe való költözködés, vagy a felújítás Lendva Község költségvetésétől és gazdasági helyzetétől függ, de attól is, hogy a könyvtárosok mit szeretnének elérni az új könyvtárral. Mindenképpen figyelembe kell venni az új könyvtár vizuális hatását is, amelynek bele kellene illeszkedni a város urbanisztikai szerkezetébe. Az új könyvtár tervezésénél figyelembe kell venni azt, hogy *milyen* könyvtárat szeretnénk, *mit* szeretnénk vele elérni, *hogyan* fog működni a könyvtár, és *milyenek* lesznek a szolgáltatásai!

2. A célok meghatározása

Előre meg kell határozni azokat a *célokat*, amelyeket az új könyvtárban meg szeretnénk valósítani:

- a könyvtárnak szociális, kulturális és információs központnak kell lennie,
- mindenképpen nagyobb olvasótermet kell biztosítani, mint jelenleg van,

- megfelelő részlegeket (önálló egységeket), kell kialakítani a gyerekek, a fiatalok és a felnőttek számára,
- külön kiemelni az ifjúsági részleg fontosságát, ahol ennek megfelelő programokat kellene kivitelezni, a gyerekeknek bibliopedagógiai nevelést kellene nyújtani, hogy folyamatosan felnőtt olvasóvá váljanak, a könyvtárosoknak olvasásnevelési, olvasás-tudásszociológiai tevékenységet is kellene folytatni, hiszen nemcsak a könyvekkel kell, hogy kizárólagosan dolgozzanak, hanem a gyerekekkel és a felnőttekkel is, vagyis az emberekkel, a felhasználókkal,
- a felhasználókat motiválni kell az olvasásra, az információkeresésre és az információs írásbeliség elsajátítására, ezt a programot részletesen ki kellene dolgozni bezárólag a nyugdíjas korosztályig,
- a könyvtárigazgatónak a könyvtárosokat küldetésstudatú, hivatásuknak élő szakemberekké kell nevelnie, akik nemcsak szakmát végeznek, hanem egy hivatást töltenek be, ehhez a küldetésneveléshez és példamutatáshoz az igazgató sokat hozzájárulhat,
- minden könyvtárosnak időben szakosítania kell magát egy bizonyos területre, amely össze van kötve a könyvtárral, s ez által a könyvtárhasználat és az olvasás elterjesztésével és fejlesztésével is, minden könyvtárosnak magának kell külön célokat is kitűznie az adott lehetőségekhez és tudásához képest, egyéni célkitűzéseket is szükségesek a könyvtár egységes céljaihoz, amelyeket együtt kell megvalósítani,
- a könyvtárnak megfelelőnek, gyakorlatiasnak kell lennie és minőségi könyvkölcsönzést, információellátást kell nyújtania,
- a könyvtár épületének kell, hogy legyen terjeszkedési lehetősége,
- a könyvtárnak kényelmesnek és biztonságosnak kell lennie,
- a könyvtárnak takarékosnak kell lennie főleg a fenntartása szempontjából, s mindezt figyelembe kell venni az újjáépítéskor vagy esetleges felújításánál.

Faulkner-Brown könyvtártudós tíz állítása (ten Commandaments) szerint a könyvtár a következő feltételeknek kellene, hogy eleget tegyen:

1. flexibilitás
2. kompaktság
3. gyakorlatiasság
4. extenzibilitás (terjeszkedésre való alkalmasság)
5. többszínűség
6. szervezethez
7. kényelmesség
8. állandó környezet
9. biztonságosság
10. takarékoság.

A felsorolt prioritásokat ajánlatos figyelembe venni a lendvai könyvtár építésénél, vagy esetleges felújításánál. Ezeknek a feltételeknek a figyelembe vételével tudnám elképzelni a könyvtár működését és belső elrendezését. Ehhez igazodva kellene belsőleg is elhelyezni a *hungarica* referenzs részleget, mint az új, vagy felújított kétnyelvű könyvtár egyik *sikerszolgáltatását*, amely egyben a nemzetiségi program kivitelezését is elősegítené.

3. A Hungarica referenzs részleg tartalmi koncepciója

Szinte minden határon túli régióban, ahol magyar nemzetiség él, létrehozták, ahol magyar nemzetiség él (Somorja, Szlovénia; Zenta, Vajdaság). Az új vagy a felújított könyvtárban kellene ennek a részlegnek megfelelő helyiséget biztosítani, amelynek a nagysága egyenlő arányú volna a feladatainak a nagyságával, amelyet a könyvtár felvállalt. A hungarica referenzs részlegnek, biztonságos és átlátható elrendezést, valamint a könyvtári dokumentumokhoz való hozzáférést kell nyújtania. Ezenkívül megfelelő technikai felszerelést, folyamatos hozzáférési lehetőséget és használatot kell biztosítani a felhasználók számára, megfelelő feltételeket a munkához és a raktározáshoz is. A hungarica részleg, mint referenzs részleg a következő szolgáltatásokat nyújthatná:

- enciklopédiákat, általános tudományos, művelődési, könyvtárügyi, bibliográfiai segédkönyveket és szakkönyveket magyar nyelven,
- kis csoportok pszichológiája, a magyar nemzetiség kétnyelvű személyiség, fejlődéslélektani és anyanyelvi segédkönyveinek gyűjteménye,
- kommunikációelméleti, oktató-nevelő módszertani, személyiségfejlődési, nevelési szakkönyveket, médiaszakirodalmat, e-oktatási dokumentumokat, szociológiai szakirodalmat stb.,
- magyar zenei gyűjteményt,
- a magyar nyelvészet és a magyar nyelvoktatás segédkönyveit, gyűjteményeket a híres magyar nyelvészek és irodalmárok műveiből, magyar nyelvtanfolyamok gyűjteményes műveit, tankönyveket, amelyek a nyelvoktatás alapjául szolgálnak,
- médiatárat a permanens nyelvoktatáshoz, internet-információ keresés, stb.

Ennek a részlegnek nemcsak gyűjteményei lennének, hanem programjai is – kivitelezné a nemzetiségi programot. Erősebb kapcsolatot kellene teremteni az Országos Széchényi Könyvtár Magyar Elektronikus Könyvtárával és a Hungarica osztály könyvtárosaival, vezetőivel. Ehhez csak egy út vezet: meg kell teremteni e részlegnek a saját hungarica adatbázisát, amelybe digitálisan gyűjtenék a hungaricum anyagot, főleg azt a szépirodalmat és tudományos, valamint helytörténeti cikkeket, tanulmányokat, amelyet a muravidéki magyar szerzők hoztak létre a megelőző fél évszázadban, de nemcsak ők, hanem mindazok, akik a muravidéki magyarságról írnak, publikáltak és tudományosan is foglalkoztatja őket ez a téma világszerte.

3.1 A hungarica referenzs részleg küldetésnyilatkozatának a megfogalmazása

A hungarica részleg azzal a céllal jönne létre a nemzetiségi könyvtárakban (Lendva, Murska Sobota, iskolai könyvtárak), hogy a könyvtár *minőségesebb* és jóval *átgondoltabb*, funkcionálisan *eredményesebb* szolgáltatást nyújthatna a magyar nemzetiségnek a Muravidéken, de nemcsak a magyaroknak, hanem a szlovén lakosságnak is, akik érdeklődnek a magyar nyelv és kultúra iránt. Egy kis ablak lehetne a digitális világba és a magyar könyvkultúrában. A hungarica részlegnek reprezentatív jellege volna, azt a magyar gyűjteményt prezentálná, amelyet több évtizedekig gyűjtött a könyvtár. A részleg mint új szolgáltatás referenzs anyagot szol-

gáltatna többnyire és új szempontok szerint gyűjtené a magyar anyagot, nemcsak klasszikus dokumentumokat, hanem digitális anyagot is. A részlegnek lenne egy olyan olvasóterme és előadóterme, ahol magyar rendezvényeket lehetne szervezni. Keresni kellene a közös érintkezési pontokat, amelyekre rá lehetne építeni és fejleszteni ezt az új szolgáltatást. Új gyűjteményszervezéssel újat nyújtani a felhasználóknak.

4. A hungarica részleg – innovációs projekt

Szlovénia az Európai Unió tagja lett, ezzel újabb lehetőségekhez jutott az európai integráció térségében. A hungarica részleg kialakítása a nemzetiségi könyvtárokon belül mint új szolgáltatásra azért lenne szükség. A muravidéki, magyar-szlovén régiók versenyképessége az európai gazdasági térben innovációs potenciált is szükséges, hogy hozzon. A nemzetiségi könyvtárak területén mindenképpen potenciális megújításra lenne szüksége. S ennek a megújítási képességnek számíthatna a könyvtárak hungarica részlegeinek a felállítása. A lendvai könyvtárnak *innovációs potenciálja* lehetne a hungarica részleg, mivel új, innovációs szolgáltatást nyújthatna és versenyképessé tehetné az összes többi kétnyelvű könyvtár helyzetét ezen a területen. Könnyíteni a nemzetiségi program kivitelezését, hiszen egy meghatározott helyről, részlegből javíthatná:

- a régió, a Muravidék nemzetiségi területén működő kétnyelvű iskolai, városi és kistérségi könyvtárainak innovációs környezetét,
- fejleszthetné a magyar nemzetiség és a szlovén polgárok tudásbázisát,
- fejleszthetné az innovációs infrastruktúrát Lendván a könyvtári környezetben,
- nemzetközi viszonylatban pályázati forrásokhoz lehetne jutni az Európai Unió lehetőségei által az új szolgáltatások létrehozásával,
- serkenthetné az együttműködést a nemzetiségi könyvtárak közt, kialakulhatna köztük egyfajta *versengés*, de hálózati együttműködés is, amely jó jele lenne annak, hogy a nemzetiségi könyvtárakban is beindulhatna a verseny-szellem, amely nemcsak a könyvtárosokat mozgathatná meg, hanem az olvasókat is,
- a hungarica részlegben megfelelő humán erőforrás biztosításával kialakulhatnának a nemzetiségi kultúrával kapcsolatos *projektek*, amelyek az oktatás, vagy a magyar önkormányzatok által is akkreditált tanfolyamok színterein is megjelenhetnének, pl. Regionális és nemzetközi konferenciákat és továbbképzéseket is lehetne ennek a részlegnek a kezdeményezésére szervezni, stb.

5. Összegzés

Remélhetőleg a lendvai könyvtár új helyiségekbe kerül, vagy teljes mértékben új könyvtárat építenek. Ez még a közeljövő titka. Az új épületben szükséges lesz újjászervezni a munkát és a könyvtárosokat is. Az első és egyben a legfontosabb nemzetiségi jellegű szolgáltatás a hungaricum részleg szolgáltatásai volna. A hungarica részleg akár egy *regionális innovációs potenciálnak* is számíthatna és folyamatosan megújítaná a könyvtáron belüli klímát. Része lehetne a könyvtár helyi és regionális

politikájának. Ezzel az új projekttel egy új fejlesztési program és stratégia alakulhatna ki a nemzetiségi könyvtárügyben a Muravidéken, Lendván és a nemzetiségileg vegyesen lakott területen kistérségi könyvtáraiban (helyi fiókkönyvtárakban). Meghatározná a nemzetiségi könyvtárak innovációs potenciálját. A kialakult hatásmechanizmusával valami egészen újat hozhatna a nemzetiségi könyvtárak szolgáltatásában. A hungarica részleg egy új irányt is jelentene a nemzetiségi könyvtárügyben.

Szlovéniában közel 130 000 magyar nyelvű dokumentum áll az olvasók rendelkezésére. A lakosság számarányához képest minden magyar olvasóra kb. 20 magyar könyv áll rendelkezésre. A magyar nemzetiség számára a Szlovén alkotmány biztosítja azokat a különjogokat, amelyek alapján nemzetiségi könyvtárnak, illetve nemzetiségi programmal működő könyvtárnak minősülnek. A *pozitív diszkrimináció* elvére építkezve folyik a szlovéniai magyar, vagyis nemzetiségi könyvtárügy. A multikulturális (szlovén-magyar) környezetben a nemzetiségi könyvtáraknak *flekszibilisnek* kell lenniük a szlovén környezetben, ugyanakkor *partnerként* kell viselkedniük a magyarországi könyvtárakkal és kulturális intézményekkel, amelyekkel együttműködnek.

(2010)

Az Európai Unió egy új út a magyar nemzetiség és a nemzetiségi könyvtárügy számára Szlovéniában

1. Bevezető

Európa nem cél (Hegel), mint szélesebb haza, hanem út, ezért nehéz meghatározni a határait. Az Európai Unió vezetői 2000-ben fogadták el az Európai Alapjogi Chartát, amely nagyobb védelmet nyújt a regionális és kisebbségi nyelveknek, függetlenül attól, hogy ezek az Európai Unió hivatalos nyelvei közé tartoznak-e. Fontosnak tartom, hogy a muravidéki magyarság nyelve is ezek között a keretek közt fejlődjön, mivel kisebbségi nyelvről van szó. Az Európai Unió keretei közt látok lehetőséget ahhoz, hogy a muravidéki magyarság az úgynevezett *intelligens muravidéki régióhoz* tartozzon, amely szerintem az információs társadalom és az innovációs társadalom programjának regionális megvalósulása volna. Ez a régió az Európai Unió által is intenzív és kreatív életfeltételeket teremthet, amelyben dominánssá válhat az e-gazdaság és a digitális közigazgatás is. Az áru és a tőke áramlata helyett az információk és a tudások áramlása kaphatna komoly szerepet, amely által versenyképességet teremthetnek a térségben. A magyar nemzetiség számára fontosnak tartanám Lendván megépíteni az új multikulturális könyvtárat, amely megerősítené az információs társadalom fejlődését, és alapul szolgálhatna a magyarság identitásépítésében, valamint a közös élettér (szlovén, magyar, horvát) megteremtésében. Az új könyvtár megépítéséhez anyagi forrást kellene szerezni az

Európai Uniótól, hiszen az intézmény *integrálhatná* a magyar nemzetiséget egy szélesebb régióba, sőt a digitális, online utak használatával egész Európához csatlakozhatna értékes gyűjteményével, amelyet digitalizálva továbbíthatnának a térségben. Az új könyvtár a *közös kultúrák tere* is volna, ahol kielégíthetné tudásvágyát és szórakozhatna is a muravidéki magyarság, ahol megértik a nyelvét és azt is amit gondol, megértést kaphatna és ahol jól érezhetné magát. Szerintem a muravidéki magyarság egyeztetni tudja a stratégiáját az Európai Unió célkitűzéseivel, hiszen a magyar nemzetiség magában hordozza a *kivételes értékeit*, amelyre az Európai Unió tagállamainak is szüksége van az *európai identitás* megteremtéséhez. Az Európai Unió és a vele terjedő globalizmus kinyitotta a határokat, de ezzel *versenyképessé* tette a piaci és intellektuális tereket a muravidéki magyar nemzetiség számára is. A fiataloknak elsősorban mindezt lehetőségnek kell felfogniuk, hogy a megszerzett tudásukkal akár elmenni, de Európa más országaiban megszerzett tudással visszajönni is tudjanak. Szerintem az Európai Unió, ahogy Hegel mondta, főleg a fiatalok számára egy *új út*, hiszen nincsenek megterhelve a múlttal és a 20. század nehéz történelmével, hanem az adott történelmi szituációt lehetőségként kell felfogniuk. Véleményem szerint 2004-től az Európai Unióhoz való csatlakozástól sokkal nagyobb teret és felelősséggel megadott lehetőségeket kaphat a muravidéki magyar nemzetiség a kibontakozáshoz az Európai Unió térségében. A szlovéniai magyar nemzetiségi könyvtárak nem működhetnek megfelelő könyvtári stratégia nélkül, jövőjük pedig elsősorban a digitális könyvtári adatbázisok elérhetőségeitől, építésétől és szolgáltatásaik cseréjétől is függ, mindenképpen be kell épülniük a **Magyar Elektronikus Könyvtár** hálózati rendszerébe. A könyvtári stratégia építene magyar–magyar kapcsolatokat és digitális utak kiépítését is tervszerűbbé tenné. A nemzetiségi könyvtáraknak a jövőben mint intézményeknek a pályázatok területén is újabb partnerkapcsolatokat kell létrehozniuk és hatékonyabb tenniük a projektorientált könyvtári munkát. A nemzetiségi könyvtárak fő célja az egész életen át tartó tanulás feltételeinek fejlesztése, a könyvtár és a kétnyelvű oktatási intézmények közötti együttműködés megalapozását célozná meg. A magyar nyelv oktatását erősíthetné közéleti szinten. Új szolgáltatásokat nyújthatna Európai Unió támogatással, pl. a magyar nyelv oktatása megfelelően beszerzett magyar nyelvkönyvek, segédkönyvek és audiovizuális eszközök által, főleg azoknak, akik igénylik és a nemzetiségi program bővítésével (nem csak olvasásnépszerűsítő író–olvasó találkozók szervezésével). A nemzetiségi könyvtárakon belül létrehozott **Hungarica részlegek** arra szolgálnának, hogy egy speciális magyar gyűjtemény kerete által mindazokkal a felmerülő problémákkal kapcsolatban, amelyek a magyar nemzetiséget érintik, megpróbáljon a könyvtár a magyar gyűjteményével kielégítően szolgáltatni (nyelvkönyvek, refeernsz könyvek, nemzetiségi szakirodalom, jogszabályok és kisebbségkutatási adatok, információk, szakirodalom stb.), és ez által enyhíteni mindazt a káoszt és hiányt, amely a magyar nemzetiség mindennapjaiban felmerül.

2. Helyzetkép

1989-ben Magyarországon és 1991-ben Szlovéniában új korszak vette kezdetét a magyar és nemzetiségi könyvtárügy területén. A magyar közösségek maguk mögött hagyták a szocializmus korszakának kisebbségeket sújtó regionális történeteit.

A fellélegzés után nagy irányú önszervezés indult be a könyvtárügy területén a Kárpát-medencében, de ha ennek a folyamatnak a kultúrtörténeti vetületeit vesszük figyelembe a szlovéniai nemzetiségi könyvtárak területén szinte semmilyen változás nem történt, ami a szervezettségüket, káderpolitikájukat illeti a megelőző évtizedekhez képest, kivéve azt, hogy beindult a kétnyelvű és a nemzetiségi könyvtárak egyetemes informatizálása. A számítógépesítés beindult, de a gyűjteményszervezésük megmaradt a régi sémákban, vagyis a magyar dokumentumok összemosódnak a szlovén gyűjteménnyel úgy, mint régen. A magyar dokumentumokat, vagyis több mint 130 000 egységet nem dolgoznak fel külön magyar adatbázisokban, sem más integrált magyar online gyűjteményekbe. Tehát maradt a nemzetiségi anyag gyűjteményszervezésében a régi kétnyelvű módszer, amelynek egyébként nincsen magyar módszertana, úgy mint a kétnyelvű oktatás eszmeisége, hogy erősítse az együttélés lehetőségét és maradjon ezek a keretek közt. Sajnos, még mindig tabu téma más módszerekről, esetleges magyar gyűjteményszervezésről és a magyar dokumentumok egységes kezeléséről beszélni, úgy az oktatási intézmények könyvtáraiban mint a közművelődési könyvtárakban. A rendszerváltás után eltelt közel húsz év Kárpát-medencei magyar könyvtárainak tipológiáját áttekintve elmondhatjuk, hogy a Muravidéken, ahol a magyar nemzetiség él, nem jöttek létre új könyvtártípusok, sem szakkönyvtárak a tudományos irodalom gyűjtésére, sem muzeális könyvtárak, sem civil szervezetek könyvtárai, sem hungarológiai, illetve magyar intézeti könyvtárak, habár a Muravidéken is vannak magyar önkormányzatok, irodalmi és tudományos társaságok és Mariborban is működik a Maribori Egyetemen a Magyar Nyelv és Irodalmi Tanszéke, amelynek van egy 5 000 kötetes magyar könyvvállománya mint gyűjtemény, amely feldolgozatlan és nincsen bekapcsolva az egyetemes digitális könyvtári rendszerekbe. Szóval a nemzetiségi könyvtáralapítás terén lemaradtunk a többi, lehet, hogy még szegényebb régiókban élő magyar nemzetiség könyvtárügye mögött. Maradt a régi struktúra, amelybe úgy mond a könyvtárosok rakják bele a magyar dokumentumokat. Van egy alapgyűjteményük, amelynek nincsen igazán magyar arculata, el van rejtve a kétnyelvű könyvtárügy kellékei közt. Alapproblémaként húzódik immár negyven éve az is, amióta kétnyelvű könyvtári rendszeren belül működik a magyar nemzetiségi könyvtárügy, hogy a magyar könyvtári ellátás központja nem a kisebbségi kulturális központként funkcionál Lendva, hanem Muraszombat. Állandó vita van a dokumentumbeszerzés volumenjének mértékéről, kevés a hely a régi könyvtárépületben Lendván a raktározásra stb. Mindezek mellett akkor is mintaeértékű a szlovén integrált könyvtári rendszer, a COBBIS, ahonnan a könyvtárosoknak csak a leírást kell átvenniük s kiegészíteni a helyi állományadatokkal a szlovén dokumentumok feldolgozását illetően, míg a magyar dokumentumok esetében sokszoros munka a feldolgozás, hasonló segítség reménye nélkül, mert nem kapcsolódnak magyar integrált könyvtári rendszerekhez. Elvértve némely dokumentumuk bekerül a Magyar Elektronikus Könyvtárba, de ez sem rendszeres tervezés eredményeként. Az úgynevezett „palackba zárt szellem kiszabadulásának hallatlan energiája” nem hozott új megoldásokat. Ez az élő gyakorlat, nézzük meg ezt is. A muravidéki magyarság java része éppen a kistelepüléseken él a szlovén–magyar határsávban, közel 30 vegyesen lakott kistelepülésen. A települési kétnyelvű könyvtárakban sem történik semmi különös, sőt a média sem tudósít arról, hogy aktív kulturális életet

szerveznének bennük. Jobban kellene őket menedzselni, vagy valami új formát kitalálni a működésükhöz, mert könyvállományuk azért van. Mi a pozitívum a nemzetiségi könyvtárügyben? Erre is lenne válaszom, Kalóczy *Katalin A határon túli magyar könyvtárügy magyarországi perspektívából* című tanulmányában kiemelte már a múlt század 90-es éveiben: „Szlovéniában a kisebbségi könyvtári ellátásnak törvényi háttere van. Murszombatban és Lendván sem egzisztenciális bizonytalansággal, sem szakmai fogyatékoszággal nem küszködnek az intézmények.” Viszont úgy Lendván, mint Murszombatban egy-egy hungarológus könyvtáros dolgozik ezen a területen, és ez a létszám a múlt század 70-es éveitől változatlan. Sem a nemzetiség, sem a könyvtári szakemberek nem tudtak több magyar könyvtárost kiharcolni a szakmának, akik építhetnék a magyar könyvtárügyet, a digitális kapcsolatrendszer és a partneri viszonyokat, illetve alapprofiljukat tekintve a magyar dokumentumokkal foglalkoznának. Ha megnézzük az oktatás és a sajtó káderpolitikáját, hozzájuk képest a nemzetiségi könyvtárosok száma szégyenletesen kevés, a nemzetiségi könyvtárügyet mostohamódon kezelik. De mivel nincsen új program, új stratégia, ezen a téren a káderpolitika is marad a régi. Pedig a kisebbségi létben kulcsfontosságú, elhivatott, képzett személyiségekre lenne szükség! Erejük záloga lenne a rendszeres működés, a szervezettség, hogy az esetlegesség helyét vegye át a kiszámíthatóság, a mozgalmi jelleget pedig a professzionalizmus. Egyéni tapasztalatomat beleszöve a helyzetképbe, tíz éve vagyok könyvtáros a lendvai kétnyelvű általános iskola könyvtárában. Számos gondolat felmerült bennem a könyvtárügygel kapcsolatosan, amelyről még mindig nem lehet beszélni, pl. a nemzetiségi könyvtárügy terminológiája is kétes, tehát hogy Szlovéniában van-e nemzetiségi könyvtárügy, vagy csak kétnyelvű könyvtárügy létezik, mert a szakirodalom még mindig a kétnyelvű mellett dönt, és nem írnak arról, hogy magyar nemzetiségű könyvtárügyünk volna, nemzetiségi könyvtárosaink, hungarológusaink, kivéve a magyarországi terminológiát stb., mintha a nemzetiségi könyvtárügyet Szlovéniában félhivatalosan kezelnék a szakterminológia terén. Voltaképpen nem történtek felmérések sem módszertanilag, sem olvasásszociológiailag, hogy mit olvas a magyar nemzetiség Szlovéniában. A kétnyelvű könyvtárügy ugyanazon a vágányon halad tovább, mint a kétnyelvű oktatás, sőt kevésbé foglalkoznak vele. Míg a kétnyelvű oktatást akár meg is ünneplik, a kétnyelvű könyvtárügynek még ünnepei sincsenek. A választ a felmerülő problémákra pedig nem a szigorú tudományos logika mentén kell megadnunk, hanem az élő gyakorlat alapján. Bár ez a kép lehet tarka, de mégis hiteles lenne a magyar nemzetiségi könyvtár definíciója: „A magyar nemzetiségi könyvtár az, amely magyar olvasókat szándékozik ellátni a lehetőségekhez mérten magyar dokumentumokkal.” (Kolóczy Katalin) S ezt ne elrejtve, másodrangúan, esetleg perifériára szorulva tegye, hanem felemelt fővel, mert a magyar könyvtárügynek a Muravidéken, Szlovéniában a 12. századtól kezdve a Bánffy dinasztia főúri várában létrehozott könyvgyűjteménytől kezdve napjainkig kimagasló könyvtártörténete és kulturális öröksége van. Horizontálisan és vertikálisan is beilleszthető az egyetemes magyar, de a szlovén kultúrába is. Viszont mind ezt ne tegyük felemás módon, profil nélkül, hanem értékteremtően és értékközpon-túan.

A nemzetiségek ellátása nem elkülönülten kezelendő, hanem *integráció* (magyar–szlovén, szlovén–magyar) keretében kell megoldani, viszont a teljes *esély-*

egyenlőség megteremtése csak vágyálom. A nemzetiségek könyvtári ellátásának a célja, hogy a kistelepülések nemzetiségi könyvtári ellátásnak is a könyvtári stratégiában elfoglalt helyet kell találni, vagyis stratégiát kell írni a profilukra. A nemzetiségi könyvtárakban is minél gyorsabban elérhetőek legyenek a nemzetiségi dokumentumok, ezért tovább kell fejleszteni a **tartalomszolgáltatást** és a **webes megjelenést**. Mivel a Szlovén Kulturális Minisztériumtól csak kevés támogatás érkezik erre a célra, igen fontos volna a különböző magyarországi pályázati lehetőségek kihasználása is.

3. Stratégiai tervezés szükséges a nemzetiségi könyvtárügy jövőjének a megalapozásához

Miért szükséges stratégiai tervezést készíteni a fentiekben felvázolt helyzetkép alapján a nemzetiségi könyvtárügyben a Muravidéken a lehetséges cselekvési folyamatok kivitelezéséhez? *Azért, hogy a könyvtár igazodni tudjon a dinamikus változásokhoz.* Alapja a könyvtár *makro- és mikrokörnyezete* megismerése. A vizsgálatokból levont következtetést úgy kell alkalmazni, hogy minden esetben az **átfogó célt** (missio) tartjuk szem előtt, és folyamatosan szembesítjük a **kitűzött célok** (objektíves) megvalósíthatóságával, valamint a **kulcsfontosságú területek** meghatározásával.

Mire jó a stratégiai tervezés?

- *cselekvésre kész, jövőorientált, innovatív,*
- *azt szolgálja, hogy a jövőben jobb legyen,*
- *a folyamat sosem fejeződik be, mert a környezet változik, ezért nem tud befejezett lenni, mert jövőorientált és a körülményekhez igazodik,*
- *az átfogó célok teljesítésével elérhetjük a célt,*
- *egységes keretet ad a munkához: egységbe kell hozni az egymást erősítő és egymást gyengítő folyamatokat,*
- *rendezi és strukturálja a feladatokat,*
- *csoportmunka eredménye, rendszerszemléleten alapul,*
- *a stratégiai tervben mindenki részt vesz a könyvtárban, hozzá kell szólnia, a könyvtárosok gondolatainak benne kell lenni a tervben, hiszen nekik szól, benne kell, hogy legyenek a javaslataik.*

3. 1. A stratégiai tervezés elemei

1. **A tervezési folyamatok kialakítása:** munkacsoportok megalakítása, meg kell határozni a vezetőt, és megfelelő anyagiakat kell hozzá teremteni.
2. **A makro- és mikrokörnyezet tanulmányozása:** szükséges vizsgálatok készítése.
3. **A stratégiai pont meghatározása:** a könyvtár egészére, egy-egy területére, egy-egy szolgáltatásra.
4. **Jövőkép:** egyrészt tudományos, másrészt *idealisztikus*, inspiráló elképzelés arról, hogy a könyvtár 5-10 év alatt hová kíván eljutni.

5. **Átfogó cél- és küldetésnyilatkozat:** a *realitást* az átfogó célnál kell számonkérni, más az iskolai könyvtár, mint a városi stb., mi a könyvtár egyedisége?
6. **Alapvető célok** – a fő célok számbavétele és prioritások kialakítása, mi az, ami a legfontosabb, majd meg kell határozni a közép és hosszútávú célokat is.
7. **Kulcsfontosságú területek** – az alapvető célok teljesítéséhez szükségesek.
8. **Cselekvési tervek felelősökkel, időpontokkal** – konkrétizálni szükséges a tervet, évente készül el, és hozzá készítenek havi operációs tervet, figyelembe venni az erőforrásokat.
9. **Értékelés – folyamatos értékelés**
10. **Az információ szétszórása megszervezésének módja:** szórólapok, kiadványok, faliújságok, megyei lapok, továbbképzések, szakmai napok.
3. 2. **Mi a stratégiai tervezés haszna?**

- Ki kell alakítani egy egységes csapatot az egymás mellett dolgozó munkatársakból, közös a cél és közös a felelősség.
- A tervezés interaktív folyamat – célok, feladatok és a források egyensúlyba helyezése.
- A terv kiegészítő elemei: előszó, összegzés, statisztikai mellékletek, teljesítménymutatók, az elért eredmények áttekintése, fogalom-meghatározások
- Formája: tartalomjegyzék, világos elrendezés, illusztrációk stb.

3. 3. A tervezéshez a külső és belső környezet elemzése, analizálása szükséges

Az elemzés által megismerhetjük a könyvtár külső és belső környezetét.
Mi által? – PGTT és SWOT analízist végeznek.

PGTT – politikai, gazdasági, társadalmi, technológiai elemzések

- **politikai:** a politika reformokat vezet be, új struktúrák alakulnak ki,
- kormányhatározatokat hoz, szakmai érvekkel kell élni a politikai döntések előtt,
- vannak elfogadhatatlan változások is,
- a politika mégis átszövi a létet, mi a közfeladat, mit tart fenn az állam?
- **gazdasági:** recesszió, költségvetési törvény, könyvtári törvény, könyvtári hálózatok intézményei,
- **társadalmi:** a reformok hatása bizonytalanságot is okozhat,
- a szociális helyzet változásából is fakadhatnak gondok,
- a hátrányos helyzetűek, pl. romák kulturális integrációja,
- **technológiai:** folyamatos IKT – információs kommunikációs infrastruktúra-fejlesztés és fejlődés,
- a digitalizálás fontosságának a megnövekedése.

SWOT elemzés – erősségek, gyengeségek, lehetőségek, veszélyek elemzése

- **erősségek** (strenghts), megfelelő finanszírozási forrás,
- magas szintű szolgáltatás, fejlett technológia, versenyképesség, szakértelem,
- kereslet és kínálat egyensúlya,

- **gyengeség** (weaknesses) forráshiány, a stratégiai terv hiánya,
- megbízhatatlan szolgáltatás, gyenge piaci kereslet, hiányzó szakértelem,
- a folyamatos értékelés hiánya,
- **lehetőségek:** a makrokörnyezet valamelyik tényezőjének a változása,
- megváltozott jogi helyzet, és környezet a kulturális téren,
- új felhasználói rétegek, megjelenése,
- szolgáltatások kiterjesztése, pl. kórházak, idősek otthona stb.,
- pl. új üzem nyitása, új felhasználó réteg,
- **veszélyek:** kedvezetlen kormányzati politika, kedvezőtlen demográfiai változások,
- új versenytárs megjelenése, hiszen az információt bárki adhatja, pl. könyvesboltok, EU-s irodák, könyvkiadók,
- a használói igény, szokás és ízlés változása – a lehetőségeket kezelni kell, erősséget kell belőle teremteni.

3. 4. Kitűzött célok a nemzeti könyvtárak stratégiájában, prioritások

- Tájékozódás a könyvpiacra, nemzeti dokumentumok beszerzése, nyilvántartásba vétele, hozzáférhetővé tétele az interneten
- Rendszerszervezés, menedzselő tevékenység, rendszergazdai munka
- A dokumentumok szállítása települési könyvtárakba
- Letétek gondozása, állományfrissítés
- Könyvtárközi kölcsönzés
- Módszertani feladatok
- Nemzeti programok szervezése, koordináció a kisebbségi önkormányzatokkal
- Bemutató foglalkozások, prezentációs módszerek átadása
- Közös pályázatok készítése
- Szakmai munkaközösség működtetése, továbbképzés, szaktanácsadás
- Kiadványok, hírlevelek, tájékoztatók közreadása
- Nemzeti kiadványgondozói munka, könyvkiadás
- Kutatás támogatása

Tagkönyvtárak, helyi szolgáltatások:

- Nemzeti településeken az önkormányzati könyvtár az ellátórendszer tagkönyvtára.
- Vezetője gondozza, kínálja a helyi állományt, a forgalomról statisztikát készít, javaslataival segít az állomány gyarapításában.
- Kapcsolatot tart és együttműködik a helyi civil szerveződésekkel, hagyományörző csoportokkal, de mindenekelőtt a nemzeti oktatást vállaló intézményekkel.
- Részt vesz a megyei könyvtár által szervezett továbbképzéseken, bemutatókon.
- Szervezi és fogadja a kisebbségi rendezvényeket.

4. A minőség – minőségbiztosítás, minőségmenedzsment fontossága

A minőségmenedzsment mint tudományos diszciplína kezdete a 20. század elejére nyúlik vissza, kialakulása termelési folyamatokhoz kötődik. Alapelve: a hiba megállapítása volt, majd a termelés ellenőrzése. Megjelent a vevő által megfogalmazott *igény*.

Mi a minőség?

A minőségnek személyes, csoportos, terméki, szolgáltatási és szervezeti komponensei vannak – vagyis több ismérv eredménye. A minőség az, amit a használó, tehát az olvasó, könyvtárlátogató, kölcsönző annak tart. A minőség mindig *követelménynek* való megfelelés és *használatra* való alkalmasság. Nem az ár határozza meg a minőséget. Mitől függ a minőség? Elsősorban a vevőtől, a használatól, a szállítótól, a folyamatok megszervezésétől, az erőforrások felhasználásától, a munkatársaktól, a környezettől. Látni kell a körülményeket, ki hogy érzi magát ott. Törődni kell az ügyfelekkel is. A minőség teljeskörű, összpontosítani kell a külső és belső partnerekre, a munkafolyamatok javítására, és arra is, hogy hasznosítsuk vele együtt a dolgozók tehetségét, tudását. Ehhez szükséges a TQM minőségirányítás.

TOM – Total Quality Managament – vezetési filozófia és intézményi gyakorlat, amely a szervezet céljainak érdekében a leghatékonyabban használja fel a szervezet rendelkezésére álló emberi és anyagi erőforrásokat:

- irányítási, vezetési filozófia, amely elősegíti a folyamatos fejlődést,
- ez egy folyamat, eljárás, termék, felhasználó-partner, vevő, szolgáltatás,
- a vezetőknek elkötelezettnek kell lenniük, minőségi guruk,
- a minőségnek túl kell lépnie a felhasználói igényeket,
- a szolgáltatás környezete is fontos és hogy ki végzi a szolgáltatást.

4. 1. Mit jelent a TQM szemlélet?

T – Total – a minőségnek a szolgáltatásminőségen túl a gondolkodás, a környezet, a kultúra, az értékrend egészét át kell fognia.

Q – Quality – a minőség gondolatát, érték- és követelményrendszerét kell a mai generáció fejébe elhelyezni.

M – Managament – vezetési, irányítási működtetési filozófia, feltételeket teremt az emberközpontú csapatban zajló folyamatos tevékenységhez.

Legfontosabb alapelvei:

- *filozófia*: a hiba okok megelőzése,
- *módszer*: aktív stratégiai irányítás,
- *kiterjedés*: valamennyi alkalmazottra, mindenki felelős,
- *a hatékonyság mérése*: a jó minőségre fordított költségek révén,
- *a követelmény*: hibamentesség az első lépéstől kezdve,
- *az átfogott terület*: a szervezet egésze,
- *cél*: az állandó javítás.

Irányelvek, minőségi előírások, amelyeket be kell tartani:

- Minden változtatást *mérések* előzik meg, és ezeket elemezni kell: statisztikák, mérések, vizsgálatok készítése,
- statisztikák: *összehasonlító adatok* alkalmasak a könyvtárak teljesményének a méréséhez, viszonyítani szükséges a könyvtár küldetéséhez és céljaihoz,
- be kell tartani a nemzetközi szabványokat is,
- teljesítménymutatók,
- *UNESCO közművelődési könyvtári kiáltvány*:

- szolgálja a demokráciát, helyi tájékoztatás központja,
- a közösség jólétét szolgálja,
- a gazdasági fejlődést támogatja, versenyképesség, EU-s információk,
- a kultúra helyi központja, segíti a művészi és tudományos teljesítmények közkinccsé tételét,
- támogatja a kulturális sokszínűséget,
- a közművelődési könyvtár elvszerűen ingyenes, a helyi közösség középpontjában áll,
- az állam és a helyi önkormányzat tartja fenn, a kormányzati támogatás fontossága
- modern technológia,
- minden korosztálynak, minden rétegnek szolgáltat,
- IFLA/UNESCO iskolai könyvtári irányelvei (2002) szerint mindenkinek azonos szintű szolgáltatást kell nyújtani, tekintet nélkül a társadalmi helyzetére és képességeire, programok és rendezvények, együttműködés és forrásmegosztás a közkönyvtárakkal, együttműködési megállapodások készítése, az együttműködés idejének a meghatározása,
- az IFLA irányelvek világszerte alkalmazhatók és hozzáigazíthatók a *helyi adottságokhoz*, normatívákat is tartalmaz, főleg a könyvtári ellátással foglalkozik, hangsúlyozza a fontosságát a könyvtárak más intézményekkel való együttműködésnek.

5. Összegzés

Az épület, amelyben a lendvai kétnyelvű könyvtár működik, a város egyik legrszebb polgárháza, amely 1906-ban épült. A kétnyelvű könyvtárban jelenleg 131 740 dokumentum található, ebből az állományból 32 665 a magyar dokumentumok száma (2007-es statisztikák alapján). A lendvai kétnyelvű könyvtár *központi könyvtár*, így a lendvai közigazgatási egység minden községében végez könyvtári feladatokat a nemzetiségileg vegyesen lakott területen. 1996-tól *önálló* közintézmény és *magyar nemzetiségi programot* vitélez ki Lendva községben.

Az új könyvtári törvény, amely 2001-ben lépett hatályba, előírja a kétnyelvű területen működő könyvtárak feladatát, éspedig egy ilyen könyvtár köteles az ott élő nemzetiség számára a nemzetiség nyelvén biztosítani a könyvtári tevékenységet (tudniillik Szlovéniában két őshonos nemzetiség él: olaszok a Tengermelléken, és magyarok a Muravidéken). Így könyvtárunk a törvénnyel összhangban a Lendvidéken élő magyar nemzetiség számára is biztosítja a könyvtári ellátást. Évente kb. 1000 egységgel bővül a magyar nyelvű anyag száma.

A kétnyelvű könyvtárnak *helyismereti gyűjteménye* is van, amelyet folyamatosan bővítenek *hungarika anyaggal*: minden olyan helyi vonatkozású magyar, szlovén vagy kétnyelvű dokumentumot gyűjtenek, amely muravidéki magyar szerző tolla alól került ki, vagy a muravidéki magyarságot illeti.

Gyűjteményünkben található még a Népújság (a muravidéki magyarok hetilapja) évfolyamainak mikrofilmes változata (könyvtárunkban mikrofilm-leolvasó is található), ezen kívül a Népújság fontosabb cikkeit folyamatosan egy EasyArchiv nevezetű számítógépes adatbázisba visszük be, amelyben a feldolgozott cikkek fonto-

sabb bibliográfiai adatok (szerző, cím, forrás) mellett rövid annotáció és tárgyszavak segítik az olvasót a keresésben.

A nemzetiségi programhoz tartozik az *anyaországgal való kapcsolat* is. Több magyarországi könyvtárral tartjuk a kapcsolatot (lenti városi könyvtárral, Zalaegerszegen a megyei és a városi könyvtárral, az OSZK-val, az OPKM-mel, Szombathelyen a megyei könyvtárral...). Ezen kívül részt veszünk különböző konferenciákon és tanfolyamokon is Magyarországon. 2004-ben ott voltunk a zalaegerszegi városi könyvtár által szervezett szakmai napon és Budapesten a magyar könyvtárosok VI. világtalálkozóján.

Már több mint öt éve részt veszünk a zalaegerszegi Városi Könyvtár által szervezett megyei József Attila Szavalóversenyen, ahonnan a lendvai szavalók mindig szép eredménnyel térnek haza. Lehetséges elvárások az anyaországtól:

1. Ismételten bebizonyosodott, hogy a magyar kultúra egy és oszthatatlan, tekintet nélkül arra, hogy milyen földrajzi-államigazgatási keretek között nyilvánul meg. Ezért rendkívül fontos, hogy Magyarország döntéshozó testületei ennek értelmében döntsenek stratégiai, szervezeti és anyagi kérdésekről a nemzetiségi könyvtárügy tekintetében is.

2. Az illetékes magyar állami szervek a szomszédos államokkal történő bilaterális kapcsolatok keretében fordítsanak külön figyelmet az adott országban élő magyar közösség nemzeti, kulturális és könyvtári jogainak tényleges megvalósulására.

3. A Magyarország határain túl élő magyar közösségek kulturális és könyvtári tevékenységük keretében érvényesíteni kívánják a szakmaiság, a tevékenységek szervezésénél a fontossági sorrend betartásának és a helyi sajátosságok érvényesítésének az elvét. E tekintetben előrelépést kizárólag a magyarországi állami szervekkel és a szakintézményekkel karöltve lehet elérni.

4. Az illetékes magyarországi állami szervek a határon túli magyar kultúra támogatása során legyenek tekintettel a helyi sajátosságokra, amelynek feltétele a régiókban tevékenykedő legitim kulturális szakemberek, könyvtárosok és képviselők álláspontjának ismerete és figyelembe vétele. Minél rövidebb időn belül el kellene jutni a szubszidiaritás elvének lehető legteljesebb megvalósításához.

5. 1. Lehetséges megoldások

Elsőként nálunk, belül kell rendet tenni, egy *kompetencia-adatbázist* kellene létrehozni. Ha ez rendben van és látjuk, hogy a nemzetiségi könyvtárosok, illetve a két nyelvű könyvtárak könyvtárosai valójában miben jók és miben vannak specifikus ismereteik, akkor onnantól kezdve sokkal aktívabbá tehetjük a *projektkezelő tevékenységeket* is a szlovéniai nemzetiségi könyvtárügyben. Ekkor láthatunk hozzá egy valóban XXI. századi *tudásközpont* kialakításához a magyar nemzetiség könyvtárügyében, amit mind fizikailag, mind online módon elérhetővé tudunk tenni. Hogy olyan digitális tartalmakat is tudjunk szolgáltatni, amelyeknél rendezve vannak a szerzői jogi problémák, amelyek online módon fizethetők, tehát a mostani elvárásoknak megfelelő működést kell biztosítanunk a jövőben.

Végezetül elmondható, hogy *eljött annak az ideje, hogy Lendván új, korszerű, multikulturális könyvtár épüljön, hiszen ennek megvannak a több évszázados előzményei, jónéhányat meg tudnánk említeni. A nemzetiségi könyvtárügy stratégiája*

a jövőben tempósabbá teheti azokat az eljárásokat, amelyek alapján a könyvtárak versenyképesebbé válhatnak az Európai Unió magyar–szlovén területi és szellemi közegében.

A nemzetiségi új könyvtárat pedig úgy kellene építeni Lendván, mint egy templomot – hittel, erővel és meggyőződéssel a közjó beteljesedésében!

(2010)

Irodalom

- A globális válság kezelése. Interjú Philip KOTLERrel, a marketing kiemelkedő szaktekinélével. *Marketing & Menedzsment* 2009/1. 4–12. p.
- A nemzetiségi könyvtárak Szlovéniában és partnerkapcsolataik az Európai Unió területén dokumentumainak archív anyaga. 1. Sz. KÁI kétnyelvű könyvtár gyűjteményéből.
- BORIS Péter et. al 2001. *Projektmenedzsment felsőfokon*. Budapest: Managament Kiadó.
- KALÓCZY Katalin. *A határon túli magyar könyvtáriügy magyarországi perspektívájából*. http://www.kapocs.org/index.php?cont=vkh23_24-06kaloczy
- KALÓCZY Katalin. *Sír szemem s kacag a szám, a Kárpát-medencei Magyar Kulturális Napok 2006. évi rendezvénysorozata Lendván*. 2006. augusztus 24–27. (beszámoló), www.mmi.hu/szin/szin11_5/kaloczy_katalin.rtf
- KELEMEN Éva 2010. „Elsőként nálunk, belül kell rendet tenni” – interjú SAJÓ Andreával, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatójával. *Kultura.hu*, 2010. február 9.
- NÉMET Márton könyvtári blogja. MEK Vándorgyűlés 2008, <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:4ni2WCEJmvIJ:nemethmarton>
- RAMHÁB Mária 2009. *Minőségmenedzsment a könyvtárban – Projektmenedzsment*. 2009. május 19–20., Kecskemét, előadásvázlat.
- Dr. SKALICZKI Judit–ZALAINÉ KOVÁCS Éva 2009. *A minőség értékelése a könyvtárban és az információs szolgáltatásban*. Veszprém: Egyetemi Kiadó.
- Dr. SKALICZKY Judit 2008. *Konferencia a nemzetiségi könyvtári ellátásról és esélyegyenlőségről*. 2008. 11. 28. Forrás: Zentrum szerkesztősége, zentrum.hu/hu/news_data.php?rid=883596823635111227826802
- TOMKA Béla 2009. *Európa társadalomtörténete a 20. században. Identitás: nemzetek, nacionalizmusok, kisebbségek*. Budapest: Osiris. 486–489. p.
- Dr. ZÁGOREC-CSUKA Judit 2007. *A szlovéniai magyar könyvkiadás-, sajtó és könyvtár története 1945–2004*. Lendva: MNMI.
- ZALAINÉ dr. KOVÁCS Éva 2002. *Könyvtárak együttműködése minőségi szolgáltatások biztosítása érdekében*. Internetfiesta, 2002. március 22–23., Könyvtári és Informatikai Szövetség.

A nemzetiségi könyvtárak Szlovéniában és partnerkapcsolataik az Európai Unió területén

2008. április 11-én került megrendezésre Lendván a városházán „A nemzetiségi könyvtárak Szlovéniában és partnerkapcsolataik az Európai Unió területén” című nemzetközi konferencia, amelyet a Muravidéki Magyar Tudományos Társaság szervezett azzal a céllal, hogy szakmailag erősítse a kétnyelvű (magyar–szlovén), illetve a nemzetiségi programmal működő könyvtárak jelenlegi helyzetét a Muravidéken. A nemzetközi konferencia felkért vezetői voltak dr. Bence Lajos, a Muravidéki Magyar Tudományos Társaság igazgatója, dr. Dippold Péter, az OSZK Különgyűjteményi és Tudományos igazgatója (a konferencia elnöke), mag. Sonja Tošić-Grlac, a muraközi könyvtárosok szaktanácsosa és Halász Albert, a Muravidéki Magyar Tudományos Társaság elnöke.

Dr. Zágorec-Csuka Judit, az MMTT titkára ünnepi megnyitó beszédében elmondta, hogy fontos az, hogy az együttműködő felek felismerjék az együttműködésük lehetőségeit társadalmi, szakmai és nemzetközi szinten, vagyis Szlovénia, Magyarország és Horvátország könyvtáros társadalmában, és közvetlen környezetükben. Szlovéniában, a Muravidéken nemzetiségi területen öt általános iskolai és egy középiskolai kétnyelvű könyvtár, egy kétnyelvű városi könyvtár és egy regionális könyvtár működik nemzetiségi programmal. Ezek a nemzetiségi könyvtárak összességében 120 000 magyar dokumentummal rendelkeznek. A magyar könyvállománynak csekély része van digitalizálva és elektronikus úton közvetítve a világhálón, általában online hozzáféréssel kaphatunk bibliográfiai leírást ezekről a dokumentumokról a COBBIS integrált szlovén könyvtári hálózat által. A nemzetiségi könyvtárak is az információs társadalom alapintézményei Szlovéniában, integrálódásuk a könyvtárak között, a szlovén és a magyar könyvtárügyön belül is szükséges. Az információs és kommunikációs technológia előretörésével, a jogi szabályozás jelentőségének és hatásának növekedésével pedig elengedhetetlen az integrálódásuk az Európai Unió tagállamaihoz, elsősorban Magyarországhoz. A könyvtárhasználók száma nő, növekednek az olvasói elvárások is, a globalizáció egységesedést vár el a könyvtári szolgáltatások terén, a költségvetési források pedig szűkülnek. Az új együttműködési formák kialakítása szükségszerűvé vált a nemzetiségi könyvtárak léthelyzetében. Fel kell ismerniük az együttműködésük érdekeit. Az érdekeknek objektíveknek kell lenniük, reális szükségletet kell tükrözniük. Melyek lehetnek ezek a lehetséges érdekek? Szakmaiak, pl. állománygyarapítás, közös katalógizálás vagy gazdasági érdekek, pl. konzorciumok teremtése, netán társadalmi érdekek, közös szakmai véleménynyilvánítás, közös érdekképviselés? Milyenek a nemzetiségi könyvtárak együttműködési lehetőségei? Véleményünk szerint együttműködés ott van, ahol érdek van. Együttműködés csak jól megfogalmazott stratégiai elképzelések mentén lehet. Az együttműködés alapja az egymás iránti kölcsönös bizalom, a mások véleményének tiszteletben tartása, a konszenzusra való hajlam. Az együttműködés célja az erők összpontosítása, a lehetséges források összeadása, párbeszéd kialakítása, a szakmai kérdésekben való közös fellépések és közös pályázatok megvalósítása.

Természetesen mindezt megcélozva feltehetjük azt a kérdést is, hogy mi az együttműködés haszna? A magasabb szintű szolgáltatások, szakmai presztízs és az emberi kapcsolatok erősödése. Érdemes és szükséges nemzetiségi könyvtárügyet teremteni, és ez adjon szakmai erőt ahhoz, hogy jobban kibontakoztathassuk küldetésünket, mert tudjuk, hogy nekünk nemzetiségi könyvtárosoknak dolgunk van itt a Muravidéken és az egyetemes magyar könyvtárügyben. Ezekkel a gondolatokkal nyitotta meg a konferenciát dr. Zágorec-Csuka Judit.

Ezt követően előadások hangzottak el magyar és szlovén nyelven, amelyet szinkrontolmácsok le is fordítottak mindkét nyelvre. Dr. Dippold Péter, az OSZK Különgyűjteményi és Tudományos igazgatója „A kulturális dialógus lehetőségei az Európai Unió könyvtárai közt” címmel tartotta meg bevezető előadását. Ezt követte Bánkeszi Katalin, az OSZK Magyar Digitális Könyvtár igazgatójának „A Magyar Digitális Könyvtár (MEK) és határon túli kapcsolatai című előadása. Mag. Karmen Štular, a ljubljanoi Nemzeti és Egyetemi Könyvtár informatikai osztályának vezetője „A Szlovén Digitális Könyvtár – dLib.si és partnerkapcsolatai az Európai Unióban” címmel mondta el előadását. Bánfi Szilvia, az Országos Széchényi Könyvtár régi magyar nyomtatványok osztályának tudományos munkatársa „Az Országos Széchényi Könyvtár nyomdászattörténeti adatbázisa, tekintettel Lendva nyomdászattörténetére” címmel tartotta meg az előadását. Mag. Franci Pivec a maribori Információtudományok Központjának szaktanácsadója „A multikulturális könyvtárak a kultúrák közti dialógusban” című előadásával mutatkozott be a szakemberek előtt.

Az előadásokat az együttműködési szerződés aláírása követte, amelyet a Magyar Könyvtárosok Egyesületének elnöke, Bakos Klára, a Muravidéki Magyar Önkormányzati Nemzeti Közösség alelnöke, Göntér Ferenc és dr. Zágorec-Csuka Judit könyvtáros írtak alá azzal a céllal, hogy a Muravidéken működő nemzetiségi könyvtárak szakmailag egységesen lépjenek fel a magyar–magyar könyvtári kapcsolatok területén és erősítsék az emberi és szakmai kapcsolataikat, hogy még nagyobb figyelemmel összpontosíthassanak egymás tevékenységeire. A szerződés a következő feltételeket tartalmazta. A Magyar Könyvtárosok Egyesülete (MKE) vállalja a szakmai kapcsolattartást és a magyarországi könyvtárügyi információs közvetítést a muravidéki (szlovéniai) kétnyelvű városi könyvtár, a nemzetiségi programmal működő regionális (megyei) könyvtár és a kétnyelvű iskolai könyvtárak könyvtárosai számára, amelyet a Muravidéki Magyar Önkormányzati Nemzeti Közösség, a muravidéki magyarság csúcsszervezete által és annak segítségével vállal meg. Az MKE a meglevő információs csatornáin keresztül: az MKE honlapján, levelező listáin, nyomtatott szakmai kiadványain, valamint közvetlen kapcsolattartással szakmai információkat nyújt. Az együttműködő felek törekednek arra, hogy részt vegyenek egymás szakmai rendezvényein, s ezeket előadókkal is támogatják. Mindkét fél vállalja, hogy jövőbeni pályázatokon az Európai Unió térségében együttműködő partnerként támogatják egymás törekvéseit, esetleg együttesen indulnak pályázatokon – különös tekintettel a közös szakmai programok szervezésére, egymás programjain történő részvételre; szélesebb körben lehetővé téve ezzel a szakmai tapasztalatcserét.

Az együttműködési szerződés aláírását vita követte, amelyben részt vettek Mag. Jelka Gazvoda, a szlovén és a nemzetiségi könyvtárügy szaktanácsosa, a Szlovén

Kulturális Minisztérium államtitkára, mag. Franci Pivec, az Információtudományok Központjának (IZUM) szaktanácsosa Mariborból, mag. Sonja Tošić-Grlac szaktanácsos Csáktornyról, Žoldoš Zsuzsanna könyvtárigazgató Lendváról, mag. Karmen Štular Sotošek Ljubljánából, dr. Dippold Péter, Bánkeszi Katalin és Bakos Klára Budapestről, Czupi Gyula könyvtárigazgató Nagykanizsáról, Kiss Gábor könyvtárigazgató Zalaegerszegről, Német Józsefné könyvtárigazgató Lentiből, Pallosiné dr. Toldi Márta könyvtárigazgató Szombathelyről, Leona Jug könyvtáros Mursko Središčeről, valamint Amalia Petronio könyvtáros és Flavio Forlani, a szlovéniai olasz nemzetiség képviselője Koperből.

A nemzetközi konferencián részt vettek a kétnyelvű általános iskolák és a kétnyelvű középiskola igazgatói és könyvtárostanárai Lendváról és a kétnyelvű területről, valamint a lenti iskolák igazgatói és könyvtárostanárai. Másnap, április 12-én szakmai kirándulásra mentek a meghívott vendégek és az érdeklődők. Megtekintették a Lendvai Könyvtárat, majd a Muraközben Kepe Klára lendvai könyvtárostanárral vezetésével bejárták a Zrínyi-emlékhelyeket Štrigován (Bánffyok vára) és Šenkovecen/Szentilonán (Zrínyi sírok, mauzóleum), ezután Csáktornyan a Zrínyi várat és a városi könyvtárat nézték meg, ahol a könyvtárosok szeretettel fogadták a vendégeket.

(2007)

A nemzetközi konferencia résztvevői Lendván, a Városháza előadótermében

4. Irodalomtörténeti írások

„Jó lenne már újra élni, ez idegölő, rohanó világban...”

Varga József

Jó lenne élni!

Varga József: Élni – versek – Murszombat, Pomurska založba, 1983

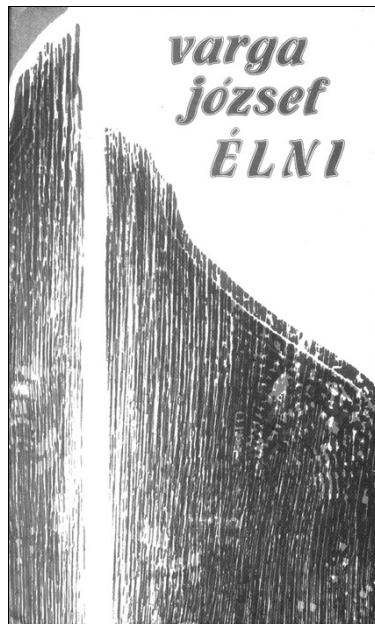
Májusban került ki a nyomdából a murszombati Pomurska založba gondozásában Varga József: *Élni* című legújabb verseskötete. Varga Józsefnek ez a harmadik önálló kötete. Először *Naphívogató* (1974), majd *Pásztortüzek* (1979) címen jelent meg önálló verseskötete.

A most megjelent *Élni* című verseskötetét a költő négy ciklusra osztotta.

„Jó lenne már újra írni, / ez idegölő, rohanó világban... feledni bánatot, gúnyt, gondokat, a lélek polip fojtást... / Nem lenni Senki már, / csak Ember és Semmi más, / s nem tenni egyebet: csak / Élni. Élni, Élni!” – így kezdi az első, Jó lenne Élni című versciklusát. Az ember tetteknek van kitéve, s érzékeiről, amelyek kristálytiszták, hazugság nélküliek, megfedlek: „EMBER, / ne engedd, / hogy a sors szélsége, / koholt szelek sodorják sajkád!... / Elved, ha van, / legyen kristálytisztá...” A nemes, emberi érzékvilág hiánya megmerevíti az alkotó embert, létrehozza az elidegenülést, elidegenedést: „Adjatok levegőt, / ködösztató fényt...” Mert a civilizáció vívmányait, a haladás törvényeit, a megnyugtató reményt, a Holnapot, a „farkasóriások”, a „gyilkos fegyvert gyártó kohászok, hadászok” gyilkos atomokkal akarják lerombolni és megsemmisíteni. Az emberek saját igájukban üzőtként remegnek, lelkükre rázuhan a Föld egész gondja, s lehetetlensége: „Mit tudják, hogy a Fény-Égről / kegyetlen atomagyak / elűzték a Napot, / a Hajnalt, a Csillagokat.” A józan, egyszerű emberek ezt a veszélyt is legyőzhetik. „...gondterhes arcuk olykor felvidult. // Jó volt az ostorcsapás, / az apai nadrágszój-szó, / a kemény életrekészítés, / Az egyszerű népnek volt annyi tapasztalata, hogy keményen: „furcsa-parashti buzditással” – s a munkásemberekkel felépítse az egész életét.

A második ciklus címe: Találkoztunk. Szerelmi és érzelmi kapcsolatokat, kötődéseket tartalmaz azokhoz, akik legközelebb állnak hozzá, s a természethez, az évszakokhoz és a változó világhoz. „Tavaszi szimfónia” ébreszti az életerős, új csírákat, a költő is lángot vált: „Tánczene száll felém... / harsogó muzsika, vidám, életerős...” A szerelmi kötődés a kedveshez, szavakban kimondhatatlan: „...belém maródtál / mint a rozsdá a vasba... /s akarva-akaratlan / örökké énemben maradsz!” Elhiszi a szerelem erejét, legyőzhetetlenségét, ami az embert fénylő meteorként lebegtetí dús felhőrongyai mögött, s meghúzódhat csigaházába, végső pajzsa közé. „Te felhőrongyaim mögött / még mindig megmaradsz / földi meteorként”.

A következő ciklus címe: Bolondos. A gyermekeknek íródtak ezek a versek. Bennük fölidézi a hazai táj szépségeit és élményeit. Idézem a költő szavait: „A gondatlan játékos gyermekkislány és a fantázia még tiszta, fertőzetlen valóság”. A rímes, ritmusos, alliterá-

Varga József: *Élni*. Murszombat, 1983

cióval teli szókapcsolatok játékos gyermekverseket alkotnak: „Lovacskám, lovacskám, / arany szép lovacskám, / röptél el messzire, / a kéklő tengerre; / hullámok hegyére!”

Verseskötetét a Szilánkok című ciklussal fejezi be a költő. A mindennapi élet ábrázolása, amely apró gonddal-bajjal, gátló körülményekkel, visszaélésekkel és hiánysággal teli, a versekben figyelemre méltó. A lét, az egzisztencia ellentétei megrendítik a költőt: „József Attila verseit / boncolgatom. / Milyen jogon?! / Tanár vagyok.” A durva szavak elkerülésével, a nemesítő élet ódon falai között keresi az emberi megértést, s mindig ott, ahol nincs. „A híd pilléreit is / fölülről verik lefelé... / a büszke vasbeton karzatot / mégis csak ő hordozza!” – így fejezi be verseskötetét a költő.

Varga József versei szilánkok a muravidéki magyarság életében, útravaló, észrevétel, bírálat, öröm, bánat és tiszta emberi érzelem, álom a szebb, békés jövőért, meteorfény a világosság felé vezető úton, segítő elem a muravidéki magyar irodalom gazdagságához.

(1984)

Pilinszky költészetéről

Túl az agónián

Mivel az egyedüli maradandó érték az anyag, nehezen teszem fel magamnak azt a kérdést, hogy mit tehet a költő. A legnehezebb emberként élni, nézni és járni a világegyetem gyémánttüzeiben: A kristályok poklában keressük a túlvilágot, az istent, a halandóságot, az önismeretet, a reményt, az öngyilkosságot. A költészet megvalósító anyaga a nyelv. A szó a legtisztább megvalósulás, életben maradás. A költészet küzdelem a nem-halál ellen.

Pilinszky legyőzve jött a foszló világ felett, szelíd, örök vigasz volt, ősi, néma ábránd. Hatalmas csillagképei hirdetik, hogy a versből jött, és legyőzhetetlen kényszerek vezetnek vissza hozzá. Így fogadta be tékozló fiát a komor, sötét mennyország, a költészet. Valami időtlen sírás a verse, ahol csillagok rebegnek az évmilliórdos csendben, élet és halál, nyugalom és nyugtalanság, vágy és valóság kizárt ellentétei vívják a harcot egymással. Költészetét a reménytelenség hatja át, verseinek képi anyagát a csupasz tárgyi világ, a rideg nagyvárosi környezet, a pusztulásról szőtt látomás adja. Költészetének mégsem a misztikus érzés ad jelleget, hanem a határozott erkölcsi tudat. Személyes moráljának a tengelyében a szeretet fogalma állott. Az emberi viszonyok idegenné válását bizonyítja az, hogy „Az egymást túlkiáltó szavainkra visszhang sem felel, öldöklünk és csatázunk, ha nincs miért, de kell.” A költő szerint a földi „Poklainkból nem válthat ki semmi szenvedés, roppant hálóban hanyódnak...” A humanizmus tévútjain békezáslót, oltalmat keres. Bátisan viseli magányát. Sorsát nem akarja a csillagokra bízni, keresi a belső szubsztanciát. *Trapéz és korlát* c. első verseskötetében (1946) háborús tapasztalatait írja le, megjárva a német fogolytáborok szörnyű bűneit. Feszés kompozícióval mutatja be a bekövetkezett történelmi és erkölcsi tragédiát. A háború, mint egy-egy mély, be nem hegedő seb, örök halállal árnyal. „Az ember nem tudja, hogy áldani fog, vagy ölni.” A költő nem kívánt megszületni, a semmi szülte és szoptatta, s a ritka vélet-

len hagyta, sodorta a háborúba. Az éjszaka trapézain repül tovább, emelkedik a rebbenő való fölé. Definitíven vállalja, hogy a versből jött, s a versvilágon túl már nem létezik semmi. A vers az az érzelmi és eszmei hajsza, amely már túl van a felismerésen, a megismerésen és a bizonyosságon; az élet poklából kitör. Alapélménye a magány, a szorongás, a kivetettség, a sehovasetartozás élménye, az ember helyzete által kiváltott megrendültség és a létezés tragikus megválthatatlansága. Szerinte az emberek közt nincsen tartós viszony, még a legbensőbb viszonyt is megöli az, hogy az egyéni sors ki van szolgáltatva az idegenné vált világ törvényeinek. A költő szerelme kettős magány, közös elítéltség, együttes kárhozottság: „Ülünk az ég korlátaiban, mint elítélt fegyencek. Megkaplak és eldoblak.” Verseiben az elveszett isten távolinak tűnik, magasabb rendű közönyével betetőzi az emberi szenvedést. A bűn és bűnhődés motívuma azonos közönnyel és feladással tűnik fel. Tulajdonképpen a létezést érzi valami módon vétkesnek. A legnagyobb értéket a költő világában az jelenti, amelyben nincsen idő, tartalom, amely az abszurdumra vall. A versben minden pillanatnyi, véglegesen elítélt. Mit kezdjen ő, akit elítéltek, amikor már megadta magát? Mit kezdjen itt?! „Fogódzanék akárkibe”, de nem lesz soha senkije, szeméből kicseng a pusztuló világ. A világ idegenségét kozmikus síkon tudja univerzálisan, többszínűen érzékeltetni. Verseiben két ellentét érvényesül: „a földi” és „az égi” reláció. A költő a semmiből építkezik, és csak „áll” és „reszket”, akár egy égő erdő. Szeretetében két lehetőség van: „Szeretsz, vagy nem szeretsz?” – kérdi a költő. Az embertelenség maximuma ez, ahová ért: „Így kellene. De nem lesz semmi sem. A pokolban is meglazult hitem.”

Az ok-okozattal, a racionális összefüggéssel szemben az intuitív meglátást közli. Kerüli a vers logikájának a fellazítását, széttröcskölését. Versmondata alig különbözik a prózától. A súlyos tartalom mögött képanyaga nem látványos, nyers szavai szegénynek tűnnek. A szavak hiányából teremtett költészetet. Pilinszky egy interjúban így vallott erről: „A művészetekben a süketek hallanak, a vakok látnak, a bénák járnak, minden fogyatékoság teremtmény és magasrendű erővé válhat. Küzdelem kell azért, hogy először lássak rá a dolgokra, egy csecsemő szemével.” A 20. században József Attilán kívül senki sem mert annyi mindent rábízni a versre, mint ő. A versei egy olyan senkiföldjén mozognak, amely metafizikai érvényű. A senkiföldjén összekapcsolódik a halállal az élet. Az örökkévalóságot egyéni sorsának értelmezi. Versei és közölnivalója szépségét nem a szép szavak, a felfokozott jelzők adják, hanem a halhatatlan tömörítés, a szikár szerkesztésmód, az ellentétek játéka és a frappáns párosítások. Metaforái a ráismerés, a megismerés, a megváltás erejét s örömét sugározzák. Néhány példa: „Csak lakatlan világ, senkiföldje ez”, vagy – „Hideg ás süket hajnalok visszhangoznak.” A folyamatokat a múltba helyezi, lezártá teszi. Verseiben az idő megállt. Amit látunk, annak már se múltja, se jelene, se jövője. Katolikus költőnek szokták nevezni, ő erről így vall: „Költő vagyok és katolikus.” Valóban, műveit áthatja a megtérés, a hit, a katolicizmus drámája. Az Apokrif c. költeményében, amely tartalom szerint világvégi jelenet, hiába kereszük a bűnök büntetését, a keresztény világrendet, a poklot és a mennyországot. A világ végét érzékeli, főképp egyszemélyes élményen keresztül: „Elhagytak akkor mindennek... Külön került az egekké, s örökre a világvégi esett földekké, megint külön a kutyáólak csöndje.” Az emberek elhagyatnak, a dolgok pedig örökre elkülönítetnek egymástól. S a végén Isten szeme láttára törmelékké válnak maguk a teremtmények is. A széthullás hordozói nem is a tárgyak, hanem a csöndjük.

Az apokalipszis nem az isteni rendhez kapcsolódik, hanem az idő múlásához: „Ismeritek az idő múlását, és tudjátok miféle fájdalom tapossa az örökös sötétet?” A történeti szituációt vallási koncepción keresztül magyarázza. A pusztaság szavak szeretetével is tud közeledni az emberhez: „Azt hiszem, hogy szeretlek; lehunyok szemmel sírok azon, hogy élsz.”

(1988)

Apró rezzenések

Bence Lajos *Létlelet* című verseskötetéről

Bence Lajos muravidéki magyar költő 1989-ben megjelent *Létlelet* c. verseskötete meleg fogadtatást érdemel, remélve, hogy a muravidéki magyarság visszhangra talált benne. A kötet címlapján Gálics István Pihenés c. grafikáját láthatjuk. A kötetet a Magyar Nemzetiségi Oktatási-Művelődési Önigazgatási Érdekközösség és a Szlovéniai Magyar Írócsoport adta ki. Toplák János fekete-fehér rajzai díszítik a kötetet. Tematikailag a költő hat részre, pontosabban ciklusra osztotta fel verseit. Minden ciklus tematikusan elhatárolható.

Gazdag érzelmvilág, tiszta szándékú költő arcéle rajzolódik ki Bence Lajos verseiből – mondja róla a kötet kritikus, Gyurác Ferenc. A költő formavilágán a modern líra törekvései érezhetők. Világképében is megjelenik az örökös nyugtalanság; öndefiniálási kísérletei, amelyek nem véglegesek, csak éppen a lét legfontosabb mozaikkövei, megváltoztathatók az idővel, és a múltban való fürkészésnek is megfelelnek.

Lehet, hogy Bence Lajos azok közé a költők közé tartozik, akik a teljesség hiányáról tudnak írni, a legparányibb részletekben is. Mintha azt mondaná: érzem, belátok az életbe és a végtelenség mindenféle változataiba, s ez fájdalommal jár. Hiszen az öröm sem igazi öröm, a halál sem végleges megnyugvás, csak része az önboncolgatás folyamatának, nem kárpótol semmit és senkit, de nem is kétségbeesés. A költő vállalja a versben bujdosást, újra és újra, megkísérelve a lehetetlent, bízva, remélve, hogy a világ mégiscsak lefordítható. A létet nem bízza a véletlenre, hiszen mégis kell, hogy legyen mindenben valami rend – mondja az Erdőtlenül című versében.

„Jobbára elkésett intelmek, főhajtások” ciklusában posztmodern ihletésű versei Csokonait, Babitsot, Pilinszkyt és Hajnóczyt idézik fel, áttételes, személyes ihletéssel.

„Csont és velő” ciklusában mottóként szolgál a következő vers is:

*Csont és velő
A kiürült szív kemény,
de ezért puha a kő
Így áll össze a Minden
Csont és Velő*

Apró rezzenések ezek a gondolatok, a lélek rezzenései. Töredékesen a szerelem és a halál is helyet kap bennük, és a cselekvés hiábavalósága is:

*Csak állsz:
megkövülten
kilépni nem
tudsz
be sem férsz
rajtam*

Megjelenik a tiltakozás is a hiábavalóság ellen:

*Fölösleges vagy
mint a szó
– élsz, amíg él
és örök*

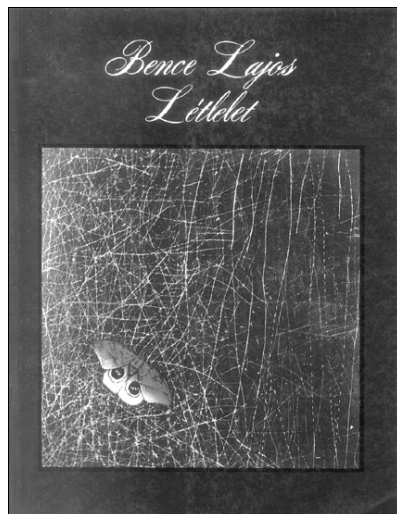
A „Tülevelek, csipkék” c. ciklusban észlelhetjük, hogy a költő életében fontos szerepet játszott a gyermekkor. Az eltűnt időt szeretné feltámasztani, a rajongás karácsonyfáit, de a semmi magánya uralkodik rajta (lásd A karácsonyfák egyre kisebbek c. verset). Motívumként megjelenik a versekben a szerelem is, emberi érzésként, kitágítva az emlékezetben. A szavakban rejlő ott-hontalanságérzés is hangot kap.

„Repedések, M-lékek” ciklusában új igazságok kereséséről, a félelmen túli világ megteremtéséről szól a költő. Az erő, a megvilágosodás és a hit felragyogása jellemző ezekre a versekre, hiszen: Nagyon fog fájni a mocsoktól megtisztult beszéd, a tiszta szó.

A „Nemkunt” c. ciklusban a versek formabontása és konstruktív felépítése finom iróniával párosul. A költő a gondolatok felvázolására törekszik, de a versek továbbgondolását, az asszociációk kibontását az olvasóra bízta.

Filozofikus önmeghatározással zárul a kötet utolsó verse, Létlelet címmel, és üzenetként szolgál.

(1990)

Bence Lajos: *Létlelet*. Lendva, 1989

Halicanumi rapszódia

*én végigtapostam
egykor poros utcáid
alsólakos
elhagyatalak és
visszajöttem
hitegetve
rád nevettem
szalmakontyos házaid
vártak engem*

*de hiába:
én is hűtlen
lettem
te is megváltoztál
de én szeretlek
nem iszok a
Feketeérből
de vizében újra látom
magam.* (Szülőfalum)

Szűnyogh Sándor három évtized verseiből válogatott kötete 1991-ben jelent meg a Forum Könyvkiadónál Újvidéken, a címe *Halicanumi rapszódia*. Maga a rapszódia fogalma is szenvedélyes hangú, csapongó gondolatmenetű ódát jelent. A költő személyére jellemző ez a hangulati telítettség, amelyet érzéklni lehet a mottóként választott, Szülőfalum című versben is. Az „én is hűtlen lettem, te is megváltoztál” versidézet talán arra vall, hogy Halicanum óta minden szükség-szerűen változik és önmagában hordozza az értékeket, még egy költő életútján belül is. Talán ezt akarta Szűnyogh Sándor legújabb verseskötetében megénekelni. A kötet tematikusan hat ciklusra oszlik. Minden ciklus a motívumrendszerében egy zárt egységet képez.

Szívfény ciklus: Ebben a ciklusban a fény, a víz, az elvagyódás, a szerelem, a föld és a nemzet motívuma jelenik meg. A fény (esti fény, szívfény, fénysimogítás) impressziókat ébreszt:

*Tölts fényt a serlegbe,
szó tavából fakadó fényt.* (Bíztató)

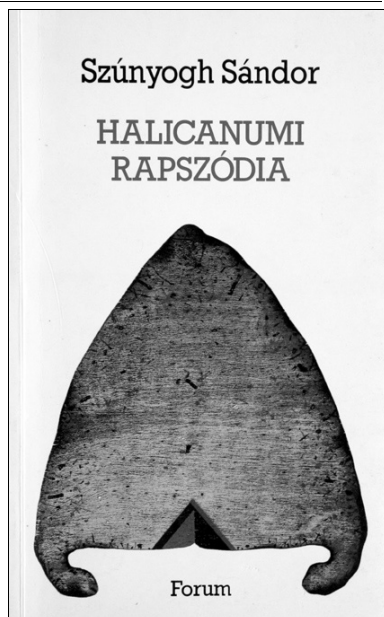
A víz motívum (zöld tenger, hínártenger) folytonosságot és dinamizmust asszociál.

*Hanyatt fekszem
az ár színén
vigyen magával
messzi délre...* (Vigyen az ár)

Az elvagyódás, a szerelem és a nemzet fogalma értékeket képviseli.

Tavaszwárás ciklus: Ez a ciklus az álom, az emlékezet és a tűz motívumai közé csoportosul. „Legyen álom a tavasz” – mondja a költő, de az „acélrostos álmok szövése” nyugtalanságot sugall. A tűz motívuma több vers magja – a sejtek tüztől a fényt kovácsoló lángokig, tulajdonképpen életerőt hoz létre.

*Tűzijátékok fénylenek
kagylóid felett.* (Nem kell a kincsed)

Szűnyogh Sándor: *Halicanumi rapszódia*. Újvidék, 1991

Pannon Rekviem ciklus: Ebben a ciklusban szürrealisztikusan keveredő helyzetképet ír le a költő, amelyben a hétköznapi gondjai is meg vannak jelenítve. A tárgyi világ állóképeivel érzékelteti a költő a lélek belső rezonálását. Ezekben a versekben a megszemélyesítések és a hasonlatok tömör halmaza található. Szűnyogh Sándor tisztán látja az értékeket, amelyek a vers segítségével jutnak a közlés felszínére a kiskirályok, a pénzhajhászok és a hamis prófétákkal szemben. A vers küzdelem az álértékek ellen.

*A vers agyagtáblái
nem férnek az aktatáskába
térdrehullva
áhítattal kell olvasni
a jövő ódáit*

(A vers agyagtáblái)

Halicanumi rapszódia ciklus: A szülőföld értékelése, az együtt élő, de különböző kultúrájú népek találkozása jelentené a visszatérés motívumát. A Halicanumi üzenet című versében tisztán látható a múlt felidézése történeti korokon keresztül, a születő és a pusztuló kultúrák és nemzetek dialektikájában.

*A Csontos bordái rámnevetnek
Attila hada tovarebben
Áradó patakok iszapja
Csillogó sarkantyút rejt.*

(Halicanumi üzenet)

Ebben a ciklusban az ősznek, mint évszaknak, domináns szerepe van.

Ősök ösvényein ciklus: Ez a ciklus az impressziók, a megszólítások és a helyzetképek ciklusa. Szerkezetükben ezek a versek kérdő és felszólító mondatok halmazai.

*Mondjátok meg nekem,
miért kell minduntalan
lépteink dobogását hallgatni?*

(Mondjátok meg)

A költő kér, követel és perlekedik ezekben a versekben.

A versen túl ciklus: Ez a ciklus tulajdonképpen a képversek ciklusa. Apró szójátékok, szókompozíciók és betűversek találhatók a kötet végén. A költő utalni szeretne a versen-túliségre, vagyis a tiszta gondolatra, pontosabban az ötletre.

Szűnyogh Sándornak a *Halicanumi üzenet*, a *Naj-Leg*, a *Hóvágy* és a *Virágköszöntő* után ez az ötödik, de az első válogatott kötete, a fedőlapon Gálics István fametszetével.

(1991)

Mégis harangoztak

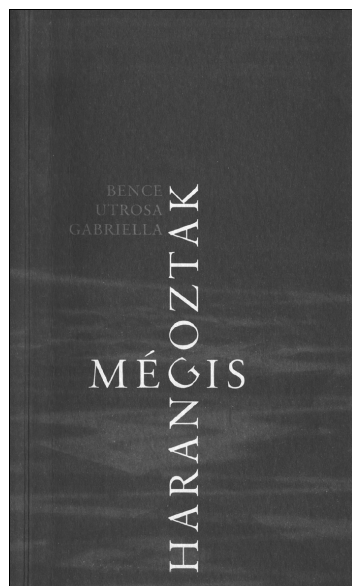
Bence Utroša Gabriella próza írásaival nem először találkozunk a muravidéki olvasó. Már közel két évtizede folyamatosan találkozhatunk írásaival a *Naptár*, a *Népújság*, a *Muratj* hasábjain. A kilencvenes évek elején pedig két, gyermekek számára írt mesés-könyvvvel is jelentkezett (*Visszahozott szép karácsony*, *Ki lakik a sötétben?*).

Elolvasva a *Mégis harangoztak* című legújabb novelláskötetét, csupán néhány gondolatot szeretnék megosztani, amelyeket ezek az írások vetettek fel bennem. Bence Utroša Gabriella novelláira jellemző a női problémakör feltárása teljes szélességében. Az Elmenní, vagy visszajönni nehezebb című novella nőalakjának, Ivettnek a bemutatása, vagy a Tüzet szító szél című novella fiú és lány alakjai közti konfliktushelyzet kibontása, de a Vizet, mert elégek! című novella névtelen főszereplője is nő, aki küszködik önmagával és a világ kiismerhetetlen viszonyaival. A női problematika ábrázolása, annak hétköznapi bemutatása érdekes prózai bravúr számomra Bence Utroša Gabriella alkotásaiban. Hogy miért? Mert ezek a problémák akár személyes gyökerűek, akár mások által megmintázottak, egy idő után túlnőnek a személyességen és általános érvényűvé válnak.

Női alakjai nem bezárt emberek, hanem túllépik saját normáikat és lehetőségeiket, ezért kerülnek konfliktushelyzetbe önmagukkal és másokkal is. Ez a szituáció lehet a családjukban, munkahelyükön, vagy szerelmi viszonyukban, de lehet ez férj-feleség vagy anya-gyermek viszony is. Ezek a szituációk pedig azért meghatározóak, mert majdnem minden nő belekerülhet, illetve hasonló helyzeteket élhet át.

A Tüzet szító szelek című novellájában rejtett homályba helyezi a női főszereplő válságos helyzetét, egy család katasztrófáját. S ebben a megfogalmazott homályban sok minden rejtőzhet. Nem biztos, hogy végső megoldásra van szükség. Ezt az író-nő az olvasóra bízta, aki tovább gondolja majd a történetet. A Galamb a léggömbben és a Váratlan látogató című novelláiban megjelennek az illúzióvesztett novella-hősök, akik az álmaik elvesztését siratják. Az álmovilág kibontása és felhasználása gyakori stílusesezköz az író-nő művészetének, ábrázolásmódjának. Mintha azt akarná sugallni, hogy a hősei nem fogadják el azt, hogy nem olyan a világ, ahogy ők ezt elképzelték. De az álmaikat sosem akarják feladni, mert ez az egyetlen olyan terület, ahova még elmenekülhetnek a hétköznapi sivárságból.

A magány motívuma is sokszor megjelenik a novelláiban, amely véleményem szerint hiányérzettel is párosul. Egy alkalommal az író-nő egy interjúbán erre így válaszolt: „Az ember egyedül születik, egyedül hal meg és egyedül van egész élete folyamán.” Bence Utroša Gabriella hősei kisemberek, legtöbb esetben egyszerű muravidéki emberek, az „egyszerűség” megannyi buktatóival, a világ értelmezésé-

Bence Utroša Gabriella: *Mégis harangoztak*. Lendva, 1999

ből (értelmezhetetlenségéből) származó feloldhatatlan ellentmondásaival (Mégis harangoztak, Váratlan látogató, Meglapulva a kerítés mögött, A harangozó búcsúja).

Ezekre az alkotásokra pedig azért van olyan nagyon szükség, mert a muravidéki magyar irodalomban Szomi Pálon, dr. Varga Józsefen, Keretsmár Rózsán és Bence Utroša Gabriellán kívül senki sem foglalkozik részletekbe menően a muravidéki lélek autentikus megformálásával.

(1999)

József Attila költészetének posztmodern hatása a muravidéki magyar költőkre

Báti Zsuzsa *József Attiláé* című versében a csalódottság élményéből indul ki, s több szálon indítja el az asszociációit, míg József Attila költészetének az értékeléséig jut el. Báti Zsuzsa önmagát mint költőt állítja párhuzamba József Attilával, a költő-zsenivel. S ez a posztmodern kapcsolat a két költő közt a hiányból és a veszteségből építkezik. A költőnő csalódottsága abból az érzelmi traumából vezethető le, hogy elhagyta a férje: „*József volt, akit szerettem, de ő engem nem szeretett*” – s a magányba temetkezve keresi a megoldásokat. Ebben a megoldáskeresésben fordul József Attilához, akinek a sorsa még kegyetlenebb volt, s aki a vasúti síneken kereste a végső megoldását-megváltását, és az öngyilkosságában való végső feloldást. Ha ez egyáltalán megváltásnak nevezhető. Báti Zsuzsa kiemelkedik a tragédiájából és úton van a megoldások felé: „*...fölmarkoltam, amit tudtam és most úton vagyok*”. S ezen az úton bármi történhet vele, hiszen fölvállalja a sorsát. Keresi a megváltás lehetőségeit is. A két költői sors posztmodern vetületei ellentétes megváltás-koncepcióra épülnek.

*Tudod Attilám, a proletár utókor
mégiscsak téged szeret
bár nem dicsér
mert nem egészen úgy történt minden
a proletár utókor mégis megőriz téged
kőd választja el attól
attól*

Báti Zsuzsa megszólítással fordul a költőhöz, és tiszteli meg azzal, hogy a proletár osztály elismert költőjéhez szólhat. Az ő korszakában is megnevezhető a munkásosztály, hiszen létezik, van, csak másképpen nevezik a szocialista öngazgatási rendszerben. Báti Zsuzsa *József Attiláé* című versében egymásra épülő, egymástól azonban mindvégig megkülönböztetendő lényegi dimenziók asszociálódnak.

A posztmodern misszionálás összefüggésében a két költő gondolatai a csalódottság, a megváltás élményének és az értelmiség, valamint a munkásosztály szerepének misszionálási folyamatában vannak kivetítve. A vers posztmodern megköze-

lítésében teljesen ismeretlen attitűdök és közvetítetlen szerkezetek elegye jelenik meg egy sajátos intellektuális hagyományrendszerre építkezve. S mindez teljesen új, vagy újnak tartandó kulturális emlékezetet eredményez, amelyben benne van József Attila költői kora és filozófiája, de ugyanakkor benne van Báti Zsuzsa intellektuális gondolkodása és léthelyzete is.

Zágorec-Csuka Judit *Erősz-Thanathosz* (József Attilának) című verse a „vágy” és „az intézmény” szembenállásában fogalmazódik meg. Zágorec-Csuka Judit költői identitását, kisebbségi léthelyzetét, magyarságát József Attila identitásával és proletársorsával hasonlíttja össze. Posztmodern stilisztikai eszközökkel, vagyis József Attila költői szavaival adja vissza mindazt, amit gondol:

*Mi már nem vagyunk az Élet fiai,
Sem a küzdelmekre felkent daliák,
Gyáván várjuk a halált.*

Ez a versszak parafrázisa József Attila *Fiatal életek indulója* című versének, amelyet a *Lírai antológiában* adtak ki Szegeden, József Attila diákkorában. A költő abban így fogalmazott:

*Mi vagyunk az Élet fiai,
A küzdelmekre fölkent daliák,
Megmozdulunk, hejh, összeroppan akkor
Alattunk ez a régi világ!*

Zágorec-Csuka Judit verse egyenes ellentéte József Attila félreérthetetlen elszántságának, hitének. A költőnő szenvedéstörténete, kiútkeresése a kisebbségi sors útvesztőiből rávetül József Attila költészetére, toposzára. „*Lesz-e magyar, ha mi nem leszünk?*” – költői kérdésként merül fel a végső konklúzió, az, hogy minden bizonytalan, akár a megmaradás kérdése is. Az „intézmény”, a társadalom, az állam, a hatalom, a tekintély meghatározásában nem hisz, s a saját „vágyát” magyarság-esszményét vetíti posztmodern eszközökkel József Attila versére, költői hagyományaira. A hatalom szembenállásának a kettőssége és paradoxona jelenik meg a versben, miközben éppen a fogalmak sajátos kitérítése és egybelebegése miatt mindkét egymással szembenálló sarokfogalom, belső dimenzióik szempontjából, hatványozottan kidolgozatlan és differenciálatlan. Zágorec-Csuka Judit verse az új ember léthelyzetének körvonalazása az intézmények vonatkozásában is. A költői szubjektum nemcsak alapvetően és gyökeresen áll szemben az intézménnyel, de egy nemzetiségi költő esetében, identitásának, vágyainak a beteljesülését sem a nemzetiség intézményeitől várja. Hangulata pesszimista, hite szkeptikus, lemondó, sorsa fatalista. Zágorec-Csuka Judit *Erősz-Thanathosz* című versében a nemzetiségi lét megoldhatatlanságát, katalizmáját köti össze József Attila kiútalan sorsával. A vers valamiféle segélykérés, önmonológ. A költő fogalmiságával megújító hatást ér el a versében, de ezt a megújító hatást, a posztmodern dekonstruktivitás legitim hatását, csak az az olvasó érti meg, aki birtokolja egyben József Attila költészetének fogalmiságát. Ebben az új fogalmiságban új gondolatok is feltűnnek: pl. a köznőségteremtés magánya és szenvedéstörténete, az értelmiség hiábavalósága stb.

Zágorec-Csuka Judit József Attila szavaival élve cáfolja meg a versében a József Attila-i ideálokat, és önelemzésével, öndefiniálásával termet magának új diszkusziót, valamiféle új identitást, amelynek a körvonalait még nem látjuk, de még kapaszkodik a múlt hagyományaiba. A költő ezt a versét József Attilának ajánlja, s közben önmagával diskurál, vívja a belső harcát a külső körülményekkel és az intézményekkel szemben. És „tisztá akar lenni”, mint József Attila volt a *Tiszta szívvel* című versében. S közben nem jön el a megváltás, s nem talál kiutat.

A posztmodern stílusra és fogalmiságra jellemző, hogy a „valóság”-gal és a „társadalom”-mal szemben megfogalmazott átfogó elutasításból teljesen hiányzik az emancipatív mozzanat (Kiss E., 2003).

Ennek az emancipatív mozzanatnak a hiánya érezhető **Bence Lajos** *Létlelet* című versében is, amelyben a költő 33-adik születésnapjának a megélését írja le hasonló gondolatisággal, mint ezt József Attila tette a *Születésnapom* című versében.

*De hát ennyi flancot
az ember megengedhet magának
a születésnapján
ugye Attila, mert lehetne
meglepetés e költemény
e vers-hét-szűk-esztendőben*

Bence Lajos *Létlelet* című verse nem létszükségletből keletkezett, de mégis egy szelet a hiányzó születésnap tortából, vagyis „képes/képtelen üzenet, létlelet”, amely az emancipálódásra törekvés folyamatában nehezen valósítható meg a nemzetiségi létben. A vers egy spontán önfeltárukozás, amely pesszimisztikus kicsengésű: „szaporodnak bennem a lékek és az ékek, ettől didereg számban e szabálytalan nem-ének, csikorog tollam, nem fogja papír.”

Bence Lajos *Jó lenne* című versében az igazi és a hamis vágyak differenciációja erősödik fel, s ennek a legitim megkülönböztethetősége, a posztmodern misszionálása, amely az ezredvégi ember misszionálásával egyenlő, de nem hirdet meg új tartalmakat. A költő sem akar többet, mint ami adva van neki, de amije van, azt: „Mégis jó lenne tiszta lappal kezdeni, felhőitlen felhővel alkotni...” és jó volna: „korai attilás verseket kuglerről és libasültről” írni. Ezekben a verssorokban benne rejlik az a pozitív misszionálási mozzanat, amelyet József Attila korai versoraival támaszt alá, hiszen tágabb értelemben vett kulturális és irodalmi hagyományokból építkezik a költő. „Tiszta” szeretne maradni, hiszen a tisztaság akár a költészetének eredetiségét is jelenthetné. Ebben a versében Bence Lajos egy várt szemlélet kialakítására törekszik, az önértelmezés eszközeivel és számos ideáltipikus jellel, pl.: „Bőrkötésben díszelegni, kirakatokban, leányszobák polcain” vagy „bordalt írni önmagának, a gyerekeknek gyerekest, az asszonyoknak az örök hűségről stb.” A vers olyan emancipatív tartalmakat közvetít, amelyek által a költő mégis igazi költőnek érezheti magát.

Göncz László két szonettjében emlékezik József Attilára: a *Szárszó (I.)* és a *Balaton (II.)* című verseiben. Mindkét szonettje József Attila traumatikus életútjára utal és arra, hogy ezen az életúton milyen nélkülözések és harcok által tudott előre haladni a végső megoldásig – az öngyilkosságáig. József Attila legnagyobb érde-

mei közé tartozik az is, hogy egész életében mecénásokra szorult, mégsem tudott – s nem is akart – megalázkodóan beilleszkedni a magántulajdon szentségét hirdető és a tömegeket kizsákmányoló, erkölcstelen társadalomba, vagyis nem tudott emancipálódni egy megadott társadalomban, úgy, ahogy ezt szeretete volna. Ezeket a gondolatokat támasztja alá Göncz László versrészlete a *Szárszó* című versből:

*Ős patkány terjeszt kórt,
a szentség is mindinkább torz,
a túlélésnek nincs jutalma.*

„*És a sok reményt elnyelte a fájdalmas szárszói éjszaka*” – ilyen meditatív gondolatok hatására merül el az emlékezetében Göncz László. S ebben a meditációjában elevenedik meg előtte József Attila alakja: „*érintjük kezeit, látjuk szempilláit, megragadnánk, bekebeleznénk...*”, a *Balaton* (II.) című versében. A költő nem keresi a József Attila haláláért felelőssé tehető „bűnbakokat”, és életművét sem skatulyázza be politikai stációkba, de posztmodern rálátással kapaszkodik valamilyen távoli párhuzamba, József Attila-s szemléletbe, sorsba: „*Emberért, sorsért, nemzetért bajlódni a pusztában hallatlan, eltikkadt kiáltás...*”, vagy „*...pislákoló fénye szendereg felénk, az óriás-habok elnyelik reményeinket.*” Göncz László szonettjei József Attila tiszteletére utalnak, egy kitágított filozófiai térben, az emlék-versek fájdalmas terében.

Varga József *József Attila (születésének 100. jubileumára)* című versében emlékezik a költő-zseni életére és 68 év távlatából tekint vissza a költő életpályájára. 38 verssorban írja le a költő attribútumait, érdemeit, tulajdonságait, zsenialitásának ismérveit, pl.:

*Büszke világpolgár,
humánus bátorság,
lírai magasság,
gondolathullámzás,
szárnyaló hagyomány,
sűrítő ráhatás,
éző realitás,
drámai nagyítás,
monumentalitás,
feszült aktivitás,
értő magatartás,
örök forradalmár!*

Varga József költő József Attilában az „*összmagyarság őrző büszkeségét*” látja, „*népe erősségét*”, amely a kisebbségi lét mélységeire is kihat. József Attila költészetét az egyetemes magyarság irodalmába helyezi el, „*ígérő reménységnek*”.

Összegzés

A muravidéki költők költészetében, amelyet József Attilának ajánlottak, vagy tematikájukban rá utaltak, a következő motívumrendszer, gondolatiság állapítható

meg: a csalódás motívuma, az identitáskeresés gyötrelmei, a megváltás élményének a keresése és misszionálása, a kulturális emlékek és hagyományok megbecsülése, valamint az adott kor társadalmába és annak korszellemébe való emancipatív beépülés hiánya. *Báti Zsuzsa, Zágorec-Csuka Judit, Bence Lajos, Göncz László és Varga József* költőzeniként tisztelik József Attilát, s ezt ki is hangsúlyozzák akár pesszimista, akár optimista hangnemben a verseikben. A muravidéki költőket József Attila költészete abban erősíti meg, hogy vállalják közös sorsukat – közösségteremtésüket, az identitásépítésüket, hiszen tisztában vannak azzal, hogy a nemzet mindig abból az erős erkölcsi kötelékekből épül, amit a kultúra és a hagyomány teremt meg. József Attila egyéni szenvedéseit megélve egyetemes érvényű költészetet teremtett. Juhász Gyula jóslata mégis beigazolódott, amelyet József Attila költészetéről írt a *Szépség koldusa* verseskötetének előszavában: „*Isten kegyelméből való költő, akit a jövőndő magyar poézis legjobbjai és legigazibbjai közé fog emelni.*” És mennyire beteljesült a jóslata.

(2005)

Irodalom

Báti Zsuzsa: *Útravaló*, Szabadka, Forum Könyvkiadó, 1979.

Bence Lajos: *Rá-olvasások*, Lendva, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 2000.

Fodor András: *Így élt József Attila*, Budapest, Móra Könyvkiadó, 1980.

Kiss Endre: *Globalizáció és/vagy posztmodern. Tanulmányok a jelen elméletéről.*

(A posztmodern elemei a misszionálás szemszögéből, 158–169. o., Általános evolúciós elmélet a posztmodern gondolkodás összefüggésében, 132–158. o.)

Budapest–Székesfehérvár, Kodolányi János Főiskola, 2003. Súdó Kiadó, 2005.

Költőnk és kora. József Attila emlékévkönyv 2005, Budapest, Aspy Stúdió, 2005. (szerk.

Asperján György és Szabó B. István, tanulmány: Tverdota György).

Nemzeti évfordulóink 2005, Budapest, Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, 2005.

Vágó Márta: *József Attila*. Budapest, Noran Kiadó Kft., 2005.

Zágorec-Csuka Judit: *Viharverten*, Lendva, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 1997.

Kitaszítottság Európában

Márai Sándor: *Idegen emberek*, regény, Budapest, Helikon, 2005.

Márai Sándornak 1930-ban jelent meg először az *Idegen emberek* című regénye, amelyben a szerző arra keresi a választ, hogy hogyan lehet élni idegenként idegenben. A főhős identitáskeresése összefonódik az *európai identitás* keresésével is, amely a mai léthelyzetben is aktuálissá vált. „*Én magyar vagyok. Ez itt Európa. Most senki nem tud rólam. S hallatlan biztonságérzet fogta el, diadalmas nyugalom. Tegnap még Berlinben voltam.*” A főhős tizenegy hónap után indul el Berlin-

ből Párizsba, ahol két évet tölt mint elveszett fiú, s ezt követően visszautazik Budapestre, majd Gyarmatra. A regény cselekménye egy hosszú várakozásnak tűnik, mintha a főhős egyebet sem csinált volna, mint csak várt volna valamire Párizsban. De ebben a várakozásban valahogy „közelebb került az élethez” és önmagához. A főhős identitáskeresése összefonódik az idegenség, a külföldiség megélésének tudatával, aki Párizsban döbben rá, hogy magyar, és hogy ez egészen mást jelent odakint, mint otthon.

Márai életrajzából tudjuk, hogy édesapja kifejezett kívánságára, az 1919-es forradalom bukása után elhagyta az országot egy időre, és külföldön folytatta tanulmányait. Lipcsébe ment, ahol az Institut für Zeitungskunde hallgatója lett. Nem sok időt töltött itt, mert a tanulásnál sokkal jobban vonzotta maga az újságírás, az élet forgataga. Lipcséből Frankfurt am Mainba (1920), majd Berlinbe (1921) költözött, ahol egy ideig még folytatta tanulmányait, de a tizedik félév után végleg abbahagyta. Több lapnak először alkalmi, majd állandó munkatársa lett (Drache, Simplicissimus, Frankfurter Zeitung und Handelsblatt). Az írónak az utazás lett az életeleme és az írás az ihletője. A Kassai Naplóba és a Kassai Újságba is küldte az írásait. 1923-ig maradt német földön. *Néhány év Berlinben* című (1923) visszaemlékezése alapján a következőket írta erről az életszakaszáról: „Az életem szomorú volt Berlinben és unalmas. Senki sem szeretett és senkit sem szerettem. Berlinben négy éven át mindenki, aki a környezetemben lélegzett, iparkodott belőlem élni, nem mintha nekem volna, de nekik az is elég volt. Bizonyos idegenkedő megelégedéssel jegyzem föl, hogy 5 hónapon át majdnem kizárólagosan én tartottam el egy baptista hittérítőt, aki Tuniszból jött és nem volt nadrágja.” Az életrajzi emlékeit, benyomásait használja fel az említett regényében is, amelynek különösen „Márai-as” a hangulata. A „Senki sem szerette és senkit sem szeretett” vezérmotívum végigvonul az egész regényen. Az író életében Németország után Franciaország következett. „Párizsi tartózkodásunkat három hétre terveztük. De aztán hat évig maradtunk. Valamilyen avas, rosszízű szegénységben éltünk” – emlékezett vissza. Nagyon megszerette Párizst, de ott is mindvégig „idegen emberek” maradtak a felségével. Ezt az életérzését a regényében a következőképpen érzékeltette: „Évek múltak el, s még mindig nem csomagoltunk ki egészen, de néha már jó helyen nevettem.” Márai *Idegen emberek* c. regényének szellemi topográfiája (geográfiája) Párizs és a Magyarország között mozog, illetve az európai identitás és a magyar identitás kettősségének szinkronicitását mutatja, az identitások narratív konstrukcióját. A párizsi valóság más (idegen) volt, mint a magyar valóság. Az európaiság megélése egyszerre válaszút elé állítja a főhőst, aki kénytelen volt feltenni odakint a saját identitására vonatkozó alapvető kérdéseket: „Nem tudom, hogy ki vagyok. Nem tudom, mi lesz velem. A mesterség nem fontos, annyiféle mesterség van, kalaposok, esernyőárusok és egyetemi tanárok, a végén mindenki él valamiből. Engemet most valami más érdekel. Szeretném tudni, hogy ki vagyok. Talán nem tudom kifejezni magam, s lehet, hogy ti ajánlott levélben pontosan megírtátok nekem, ki vagyok. De félek, hogy a válasz nem ilyen egyszerű.” Márai regénybeli perspektívája – egyedül Párizssal szemben (új értékek keresése új egzisztenciális dimenziók kíséretében) merül fel, reprezentálódik. Párizs kezdetben szentimentálisan hat rá, majd egészen másképpen látja, mint amit a könyvekben ígértek neki róla. Ő élni akart itt, a kultúrát, az irodalmat, a szellemiséget kereste. A regény alapidilemmája az, hogy hogyan

tudja magát elhelyezni az idegenben (Európában idegennek), és ezen az idegenségen belül, hogyan tudja a polgári értékvilág gyakorlati folytathatóságát megélni, habár ez mégiscsak folytathatatlanak minősül – már nem jelenthet szinte semmit a főhős filozófiai doktorátusa (elkerülhetetlen abszurd elem), amelyet egy más kultúrában szerzett. Hogyan tud itt vele boldogulni? „A valóság nem ígért sokat. Tudott franciául és németül. Filozófiai doktorátusa volt, de ezt »odalenn« szerzte, s bizonyos tapasztalatok után azt kellett hinnie, hogy itt nem jut sokra vele.” Kénytelen rádöbbsenni Párizsban, hogy az emberek be vannak zárva az életükbe, a maguk és a fajtájuk életébe, s félnek a haláltól. És mi vonzza mégiscsak vissza Gyarmatra, ahova szülei tanárkodni várták?

Márai 1928-ban költözött haza feleségével Párizsból. Később írásaiban sokféle színben tüntette fel a „művészet fővárosában” eltöltött éveket, de többször úgy emlékezik vissza rájuk, mint olyan emberekkel való találkozásra, akik sokan és hasonló sorssal élnek egymás mellett, de igaz közük mégsem volt, nem is lehetett egymáshoz. „Bele kellett nyugodnia, hogy magyar vagy lengyel, vagy japán az ember, nem lehet kivándorolni az emlékek, a beidegzett szokások, ízlések és ízléstelenségek kényszeréből, annak se, aki akarta.” Önmagának a lényegére a főhős mégiscsak Párizsban döbbsent rá, mert: „Hamar észre kellett vennie, hogy nem tudja elkülöníteni magát, s az a fogalom, hogy »magyar vagyok«, egészen mást jelentett odakünn, mint otthon, s minden náció rabja volt a maga fajtája intim előítéletének. Kerültük egymást, gyanakvással és bizalmatlanul.” Valójában Európa megengedi-e, hogy olyanok legyenek az úgymond „idegenek”, bevándorlók, akik más nyelven és kultúrában nőttek fel, akik máshol szocializálódtak, a saját családjukban, kultúrájukban, közegükben? A főhős a jövőjét is szemügyre akarja venni. Állandóan a múltjába néz vissza, oda, ahova identitása köti, s rádöbben, hogy az életet nem lehet „előlről kezdeni”, csak folytatni lehet, hiszen elsősorban vér és emlékek szerint tartozik ehhez az élethez.

A lehetetlennek tűnő helyzetekben is valamiféle irracionális módon megtalálják egymást a hasonló helyzetben levő „idegen emberek”, az emigránsok, a külföldiek, a bevándorlók stb. Sőt szerelembe is esnek. Elegendő védelem-e a szerelem a környező, nyomasztó világra, az „új haza” okozta megpróbáltatásokkal szemben? „Már mindenről beszéltünk, csak éppen arról nem, ami ránk tartozik: hogy mi lesz velünk, s hogy mi ad tartalmat ezeknek a heteknek, mi van a szavak, mozdulatok, a szenvedély és a hallgatás alatt. Talán nincs is felület alatta, gondolom.” A szerelem is problematikussá válik, hiszen a szerelmespárnak tisztáznia kell a kapcsolatuk mélységét és őszinteségét. És azt, hogy mi lesz velük a jövőben, együtt maradnak, vagy elválnak útjaik? Addig nem érdemes terveket szőni. De még nyár van és kár sürgetni az időt. Úgyis eljön a végső döntésük ideje. Közben a főhősben felmerülnek a kételyek, amikor elemezni kezdi a kapcsolatuk mélységét: „Nincs neve: se annak, hogy itt vagyok, se annak, hogy együtt vagyunk. Nincsen neve ennek az együttlétnek, se belső, se külső neve. Nem »nyaralás« ez és nem »kaland«. Soha nem esett szó arról, hogy ez lenne a »szerelem«”. A kételyei nehezítik a kapcsolatuk további kibontakozását: „Nem tudom, hol vagyok. Nem tudom, mennyire vagyok, odébb lehet-e menni holnap, vagy pedig meg vagyunk-e kötözve már, menthetetlenül. Nem tudom, fáj-e vagy jólesik-e, ha hozzányúlók, szétbontom, utánanézek. Nem tudom, végzetes-e, ami történt, vagy a levegőnél is könnyebb, illanóbb.”

Nem tudja, hogy mi van ennek a szerelemnek az alján, talán egy nagy fájdalom, talán valami pozitív, amire építeni lehet, amiből ki lehet alakítani az életet. A szerelemük intim közegébe is beszivárog az idegenség érzete. Éva felveti neki, hogy más nyelven beszél: *„Ha te azt mondod: »ház«, másfajta házat látsz magad előtt, mint én. Ez nagyon szomorú. De lehet, hogy ez mindig így van, ha valaki idegenben él.”* És ki is mondja a végső konklúziót: *„Azt gondoltam, igen nagy csapás lehet idegenben élni.”* A főhős még reménykedik abban, hogy elviheti Évát Magyarországra, ahol a szülei élnek: *„Nekiünk van házunk odahaza. Nagyon hamar megszokod majd. Nekem is van apám meg öcsém. Szőlőnk is van, s a házakban villanyosság és vízvezeték.”* Bizonyítani akarja, hogy ő is ér annyit magyarként, mint a francia Éva Párizsban, mert neki is van rendes neve, ő sem létezik csak úgy az utcáról. S végül is Éva Rogert választja, akinek az apja borkereskedő Brestben, és nagyon tisztelt családból származik. Ő is breton, nem idegen, habár úgy tűnt, hogy az idegent is szerette, de Emile-t, az angolt is szerette. A szerelmi négyyszögből aztán kiválik a magyar idegen. Éva szemében is lelepleződik a mássága, ki is mondja: *„Ide sokan járnak, az nem számít úgy idegennek, mint te... Valami különös volt körülötted. Én nem tudhatom, hogy milyen egy magyar.”* Valójában megpecsételődik a sorsa. Megmarad Éva szemében is idegennek: *„Hanem te, az más volt, egy idegen, egy igazi idegen!”* Más fajta, egészen más mint a franciák. De mi az, amiben mégis különbözik egy franciától? Abban, amiben a francia nő különbözik egy magyar férfitől. Az identitásában. A másság érzete visszafelé is érvényesül, ha keressük rá az okot: *„Nekem is egészen különös volt minden rajtad, talán én is azt gondoltam: egy francia nő, egy igazi francia! Milyen lehet? Mire gondol, amikor egyedül van, hogyan veszi kezébe a villát, s ahogy mosakodik.”* A magyar idegent mégis arcul csapja Éva utolsó szava, amely szemrehányásként is hathatna, akár a szerelmi agónia zárógondolataként: *„Volt egy pillanat, amikor gyerelem lehetett volna tőled. Abban a pillanatban olyan ijedség fogott el, azt hittem, meg kell halnom. Ah, ti, a piszkos vidékeiteken... Te eljöttél megnézni engemet? Olyan undor fogott el, tudd meg, olyan irtózat, csak a gondolatra is, hogy gyerelem lehet nekem, nekem gyerelem egy idegentől... Ezért hagyta ott. Elképzeltem, hogy egy idegentől lehetne a gyerek...”* Éva utolsó szavaival élesen megalázza az idegent, aki ezt követően eldönti, hogy végképp hazautazik Budapestre, elhagyja Évát és Párizst. A szerelem nem védi meg, idegenként tér vissza szülőhazájába.

És lehet-e új hazára lelteni a művészetek fővárosában? Ez az alapvető kérdése Márai művészregényének, amely számos önéletrajzi vonást is tartalmaz. A magányosság és a kitaszítottság, a külföldiség, a másság tudatával párosul az ún. *„üres tudat”* kialakulása a párizsi léthelyzetben, amelyben a régi tartalmak és értékek érdemileg már kiléptek belőle, az újak pedig most születnek meg (Kiss E., 2004). Ennek a kettősségnek a feszültsége adja meg a regény leegyszerűsített vázlatát.

Miért is indul el a főhős Párizsba? Erre a regény befejezésében kapjuk meg a választ. Mert szabad szeretne lenni, kötelezettségek és feltételek nélkül, hiszen fiatal, s előtte még az élet: *„Szabadság, gondolom, s csodálkozva bámulok magam elé. Én most minden jel szerint szabad vagyok, kissé túlságosan is szabad, mehetek, ahová akarok, s amit akartam, az sikerült: itt fekszem a tenger mellett, nincs név, család, mesterség, ami kössön, bőröm is levedlett már a napon, feltétlenül szabad vagyok.”* Valamilyen kötöttség mégsem árt az életben, ez a tétel is felmerül a re-

gényben. Sőt erre is meg akarja adni a választ, hiszen az embernek építenie kell, megerősítenie a helyzetét a világban: „*Kell valami kis sziget, mesterség, emberek köre, ahol az ember építeni kezd, megerősíti helyzetét a világban...*” A lézengés állapotából az útja végül is hazavezeti Budapestre, s közben viaskodik édesapja elvárásaival is, aki visszavárja Gyarmatra, középiskolai tanárnak, de ő többre vágyik, szabadságra, amelynek nehezen lehet definiálni a határait. Közben szorong Nyugat-Európában, nem szeretné, hogy észrevegyék rajta, hogy ott volt: „*Sűrűsödtek az arcok és a hangok emlékei, lassította lépteit, nagyon kell majd vigyáznom oda-haza, gondolta, hogy észre ne vegyenek rajtam semmit.*”

Márai véleménye szerint: „*A világ egy ember számára pontosan olyan nagy, amennyire a gyermekkor emlékeihez hasonlít. Minden más idegen*” – írta A kassai bombák című művében. Utazásainak a korszakát (1919–1928) jól jellemzik azok a sorok, amelyeket egy lírai antológiában írt le: „*Évek Berlinben és német városokban, ahol hajlandó voltam azt hinni, hogy mindennek a végére juthatok, és évek Párisban, ahol megtudtam, hogy mindennek a letelején vagyok.*” Márai Sándor *Idegen emberek* című regénye az örökös kitaszítottság állapotát vetíti elénk. Alapkérdése, hogy hogyan lehet erre a földi életre méltón megfelelni akár Párizsban, vagy Budapesten. Mi segíti a kibírhatatlant (az idegenség érzetét), és mi magyarázza az érthetőt (az otthonosság érzését)? Felvetődik az a kérdés is, hogy mit jelent magyarnak lenni Európában? Mennyire fontos neki ez a nemzet a jellegzetes hagyományaival, kultúrájával, s az ebből fakadó felelősséggel? És miért kell elviselni az ebből fakadó igazságtalan szenvedést is? A tudás, az identitás kötelez, még csekély fokon is. Márai Sándor *Idegen emberek* című regényében ebből a fájdalomból csinált személyes bölcsességet. A regény a vesztes ország számkivetettjeiről szól, akik új hazát keresnek a múlt század 20-as éveiben, akiknek vergődéséről és sorukról ekkortájt keletkezett legtöbb európai regény fájdalmas képet rajzolt. A befogadás és a kirekesztettség közötti emigráns lét korrajzát adja. A regény közel 70 év távlatából nézve ma is aktuális témát hordoz. Felveti azt, hogy mennyire tudunk európaiak lenni, ha nem is emigránsként, inkább polgárként az Európai Unió szélesebb térségében. És van-e egyáltalán európai identitásunk? Tudunk-e európai polgárként élni? Fel merjük-e mindezt vállalni? Vagyis mennyire van a magyar identitásunk szinkronicitásban a kialakulóban levő európai identitással? És hogyan egyeztethető mindkét identitás a mai kor kihívásai közepette?

(2008)

Irodalom

- Márai Sándor: *Idegen emberek*. (regény), Budapest, Helikon Kiadó, 2005.
 Márai Sándor: *Képek és tények Márai Sándor életéről*. Budapest, Helikon Kiadó–Petőfi Irodalmi Múzeum, 2006.
 Kiss Endre: *Márai szellemi arca és a minimalista polihisztorkus regény*. <http://www.pointernet.pds.hu/kissendre/irodalomelmélet/20041129111317117000000264.html>

Cár Jenő drámája az öregedés ellentmondásairól

Evgen Car *A golyák is elpusztulnak* (eredeti szlovén cím: Štrki umirajo) című drámája az öregedés elviselhetetlen, sokszor nevetséges, de egyben tragikomikus folyamatáról szól. Arról, hogy az idős kort megért embereknek már nincsenek választási lehetőségeik, nincsen következő lépés az életükben, nincsen reményük. Illetve a reményük nagyon csekély, hiszen tudják, hogy meg kell halniuk, csak az a kérdés, hogyan haljanak meg. Mire emlékeznének vissza legszívesebben az életükből. Nincsen túlélési stratégiájuk, nem is akarnak megváltozni, de teljes passzivitásba sem szeretnének vonulni. Nem harcolnak, nem is akarnak konfrontálódni, mert értékvesztés érte őket, de még élnek. S ez a baj. Az élet *egység*, olyan nincsen, hogy az idős kor ne lenne fontos korszak az ember életében. Nem az a kérdés, hogy milyenek az emberi kapcsolatok, hanem az, hogy mennyi szeretet rejtőzik bennük. Mennyire tudják a szereplők szeretni a világot, benne önmagukat és másokat is. És milyenek látják önmagukat.

Függetlenül attól, hogy kinek mi a foglalkozása – egyetemi tanár vagy földműves –, a tudatukban jelen van és a tudatalattijukban is, hogy nincsen tovább, s hogy az idősök otthona sem megoldás számukra, inkább végállomás, ahol már nem történhet semmi új és meglepő, még a szerelem sem hozhat számukra megoldást.

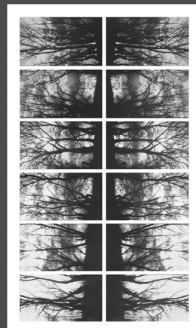
Dr. Šfiligoj egyetemi tanár 80 évesen már nem akar megváltozni, hiszen egész életében az önigazgatási szocializmus ideológiáját tanította, amelyben hitt, s most már nem tud alkalmazkodni a plurálisan szétzilált posztmodern társadalomhoz, nem érti ennek a fogyasztói és jóléti társadalomnak a paradigmáit. Értékvesztésnek érzi magát, megkeseredettnek, hiszen mindenét az ideológiának szentelte az életében, még családot sem alapított. A kommunizmus ideológiája elmúlt, sőt negatív visszacsengésű. Nincsen, nem létezik, de facto megszűnt. Egyedül a fiatal egyetemista lánnyal, Évával tud diskurálni, mert értelmiségi társra talál benne, még akkor is, ha nem értenek mindenen egyet. A fiatal lányhoz valamiféle Ödipuszkomplexussal közeledik, s ezzel megfiatalítja az életét, érzéseit, visszatér a fiatalságába. A lány tiszteli a tanár intellektusát, mert ez az, ami még megvan, ami releváns, ha a teste lassan le is épül, és számára mint férfi már nem is lesz vonzó. Az idős professzor még lehetne egyszer szerelmes, akár ebbe a fiatal lányba is, hiszen egész életében egyedül élt, most reménykedhetne valamiféle beteljesülésben, de nem teszi. Ha küldetése nem teljesült be, a szerelemben megpróbálhatná a beteljesülést. Hol az otthona? Talán ott, ahova a legtöbb *tudást* és *energiát* fektetett be, egy letűnt kor *társadalomismeretébe*, amelynek gyökeresen megváltozott a társadalmi kontignenciája. A jövő meghatározatlan tényként tátong előtte, ő már nem tud választani a modern kor végtelen lehetőségeiből. Az orvostudományi egyetemnek ajánlja fel halála után a holttestét, hogy ilyen módon legyen hasznos a társadalomnak. Mivel csak önmagáért felelős, ez lesz a végső megnyugvása.

Szántóvető Márton 77 éves földműves is hasonló cipőben jár, hiszen nem találja a helyét a világban és az idősök otthonában. Ő is tudja, hogy új világot csak új ember jelenthet, az öregeket nem lehet „visszabűvölni”, szabad emberek-ké tenni, mert sújtja őket az emlékezet, a sors, rájuk nehezednek a bejárt út kínjai,

csalódásaik, és nem élhetnek *üres tudattal*. Sőt, hiába hal ki egy generáció, amely elveszettnek érzi magát a posztmodern és értékválságos világban, az új generáció is romlottá, korrupttá válhat. Szántóvető György, a fia, mint munkanélküli textilmérnök végső megoldásként eladta a szülői házat Petrovo selón az angoloknak. Az apák drámája, vétke a fiaikban folytatódik, ők sem tudnak kibújni az anyagias és globalizált világ körforgásából. Beadják szüleiket az idősök otthonába, majd szép lassan megszabadulnak az örökségtől, a rájuk hagyott vagyontól, amely valamikor apáik életének az értelmét jelentette. Ebben a drámában sem indul senki tiszta lappal. Hiába próbálnak visszanézni, a volt szocialista rendszer nincsen, de az emberek maradtak, és már nem tudnak szellemileg immunisak lenni, egységben élni önmagukkal egy újonnan kialakult globális rendszerben. Ez nem az ő világuk. Önmagukkal diskurálnak, nem ütköznek, nem javítanak, nem térítenek. Önmagukhoz menekülnek, mintha ez megnyugtatóná őket, hiszen a páncéljukban jól érzik magukat. De ez csak a látszat... Aztán Szántóvető Márton megszökik az idősök otthonából, és hazafelé tart Petrovo selóba. Amikor útközben megáll a fiánál és a menyénél, egészen megtöri az a tény, amikor megtudja,

hogy eladták az otthonát az angoloknak. Ez a legnagyobb csapás, ami éri, habár már akkor érezte, hogy kezd kihűlni a ház melege (Kercsmár Rózsa *Kihűlt a háza melege* című elbeszéléskötete alapján), amikor a fiát elengedte az egyetemre, de abban a reményben élt, hogy majd születik valaki, akinek átadhatja a birtokot. De az unokáknak nem tudta átadni, mert unokája nem született. Hol az otthona? Neki *térbeli otthonélménye* van, csak a Petrovo selo-i otthonában érzi jól magát, de ezt az otthont a fia már eladta az angoloknak. Idegesíti az is, hogy a fia és a menyé, s általában az emberek, angol szavakkal, mondatokkal vegyítik a szlovén nyelvet, mert ez a beszéd idegenül hat számára. Az ő drámája a térbeli otthon elvesztése és a generációkra visszamenő paraszti tudat, hagyomány feladása. Őt csak Petrovo selón értik meg igazán, de ezt a fogódzót elveszítette már. Egyedüli megoldás számára az öngyilkosság. Még a posszeszív Bonaana, egy idős úri hölgy kecsgetető szerelme sem tudja ebből kimozdítani, nem tud megalázkodni egy úriasszony előtt (márquezi ironia: minek a szerelem, ha eljárt felette az idő, nevetséges volna, ha most lobbanna lángokra, már nem lehet újrakezdeni, gyereket várni, összeházasodni stb.).

Szántóvető György kilép a falusi életből, az édesapja parasztvilágából és első generációs értelmiségivé válik. De más típus, mint az orosz irodalom „felesleges embere”. Nem unta meg a világot, mint Turgenyev hősei, hanem a világ dobta ki őt a vérkeringésből. Nem a saját hibájából, hanem a globális gazdaság kiismerhetetlen törvényei alapján lesz munkanélküli, hiszen nem kell a textilipar, a világ más részéről hozzák be az

Evgen Car

A gólyák is elpusztulnak

Evgen Car: *A gólyák is elpusztulnak*.
Pilisvörösvár, 2009

árut. És mit kezdjen önmagával? Ő sem tud váltani, mert már elveszítette – nem a szakmájába, hanem a világ gyorsan változó körforgásába – vetett hitét, inkább a kutyáját dédelgeti, mert ő is csak pótcselekvésekben tud élni. És van egy hobbjja, festeget, s ez leköti a figyelmét a hétköznapiak sivárságában. Valamikor sikeresen felvételizett a Képzőművészeti Akadémiára, festőművész akart lenni, de édesapja kérésére nem folytatta a tanulmányait, textilmérnök lett. Az igazi küldetését átgázolták valahol a távoli oligarchák, milliomosok, globalista közgazdászok, de a festészetben jól érzi magát, mintha újra megtalálná küldetését. Identitása, gyökerei meginognak, már nem kell a Petrovo selo-i föld, apja vagyona, mert mit is kezdjen vele, hogyan művelje meg? De kell a pénz, amit az angoloktól kaphat érte. Mert minden megvásárolható vagy eladható. Eladja a parasztházat, a paraszti világ szimbólumát, hogy megszabaduljon múltjától és édesapja világától is. De ő sem tud igazán megszabadulni. Állandóan vergődik felesége, Judit és édesapja, illetve a festészet és a reális világ közt. Hol az otthona? Otthonélménye a kutyájához is köti, mert ott is jól érzi magát, ahol a kutyája van. Nem térbeli, és nem időbeli, hanem *emocionális otthonélménye* van, egyre inkább az abszolút szellemiség, a kultúra emberévé válik, felesége mellett csak a festészetnek él, habár – ha apjára tekint – még vergődik a historizmus börtönében.

Bonaana egy magányos hölgy az idősök otthonában, aki egyre inkább keresi mások közelségét, mert már három férjet túlélt, és megszokta, hogy mindig körülötte forog a világ, de most másképp van. Az öregedés elveszi tőle a polgári élet nyüzsgését és értékeit. Az idősök otthonában közös a sors, a magány, és nem lehet válogatni, sőt inkább leadja a mércéjét, szerelmes lesz egy parasztemberbe, Mártonba, mert ez a paraszt nem is olyan goromba, inkább egy kedves ember. Csak azért változtatja meg a földművesek életmódjáról kialakított véleményét, hogy ne legyen egyedül. Mert a magány nagy csapás, de célját nem sikerül elérnie, mert Márton öngyilkos lesz, és nem választja őt társául. Ő az a polgári, művelt hölgy, aki úgy éli az életét, mintha egy száguldó vonaton utazna nagy sebességgel, de se jobbra, se balra nem néz ki az ablakon, sosem száll le a vonatról, hogy lássa, egyáltalán jó úton halad-e. Milyen az otthonélménye? *Bárkivel otthont tud teremteni*, bárhol, csak ne maradjon egyedül.

Szántóvető-Bolha Judit, Szántóvető György pragmatikus felesége, aki csak akkor fog gyereket szülni, ha annak mindent meg tud adni, egyetemi végzettséget, külföldi oktatást, idegen nyelvek tanulását, és ha mindez nem teljesülne, akkor inkább kutyát tart. A modern ember gondolkodását testesíti meg. Ha nem beszélünk idegen nyelveket, főleg angolt, akkor másodrendű állampolgárnak számítunk. De mi lesz a kis nemzetek nyelvével? Kihalnak? Hol az otthona? Ott, ahol a *pragmatikusság* győz. Az abszolút jelen időben él, nem keresi az otthonát a múltban, de a jövőben sem. Már nem tud ősei közös metafizikai otthonához tartozni, amely egyenesen mutatja az utat a születéstől a haláláig, a kijelölt végzet felé és még azon túlra is. Márton őt okolja családja bukásáért.

Éva, 22 éves fiatal egyetemista, szlavisztikát tanul, erős intellektuális képességekkel rendelkezik, humanista gondolkodású és vonzódik a művészetekhez. Gyermekeket vár, tehát hisz a jövőben, pozitív beállítottságú. A *művészet* és az *igazságosság* él benne, és ez élte. Előtte áll az élet, jó úton halad.

A drámai cselekmény az idősök otthonában nem ad végző választ a felvetett kérdésekre. Milyen az öregek harca a megváltozott világukkal szemben? Érték-

veszteség éri őket, egyesek belehalnak, mások lassú agóniában élnek. Hogy melyik a jobb megoldás? A felörlődés, vagy a lassú halál? Nem tudni. De haldokolnak. Pedig élniük kellene még egy kicsit. Keresik a szeretetet, de a szeretetlenség légköre elszívja tőlük az erejüket, kimerültek és kedvetlenek lesznek. A szeretet hiányában mégsem akarnak *szolgalelkűek lenni*, mert tudják, hogy nem lehet állandóan alkalmazkodni, mert az alkalmazkodás közben elvesz az identitásuk. Aki nem tudja, hogy kicsoda, önmagát veszíti el! Ilyen megközelítésből elmondhatjuk, hogy a dráma szereplői autentikus személyek, mert egyikük sem szeretné feladni élete értelmét, még akkor sem, ha ezt lassan szertefoszlik. Önmagukat, identitásukat mégsem adják fel! Sem Dr. Šfiligoj egyetemi tanár, sem Szántóvető Márton földműves, szőlőtermelő. Megtartják régi, szellemi vagy paraszti arcukat. Mert tudják, hogy nem szabad rosszabbá válniuk, semmiképpen sem, mert mások már nem élhetik el előlük az életüket, már nem gázolhatnak át rajtuk, nem tehetik tönkre karrierjüket, hiszen már vége felé jár az útjuk. A „szív szemével” nézik a világot, „fölfelé” látnak, eszményítik letűnt korukat, a múltat. Lehúzza őket a föld, az öregedés testi kínja, a testi leépülés paradoxona. Már nem tudják a múltba integrálni a jelent, hanem a jelenbe viszik be a múltat, a kialakított hagyományokat, amelyeknek az eredményeivel szeretnék most leélni életük utolsó napjait.

Az elveszett generáció a 70 és 80 évesek válságos világát vetíti elénk, egy letűnt kort és életeket. Ez a generáció már nem tud egységben élni. Lehúzza őket a sorsuk, elveszi tőlük az energiájukat, elszakítja őket lassan önmaguktól és Istentől is. Az istenkeresés nemcsak az időseket foglalkoztatja a drámában, hanem a fiatal Évát is, aki gyermeket vár és szüksége van arra, hogy pozitívan lássa a jövőjét. Evgen Car drámája figyelemre méltó kérdéseket vet fel és bocsát diskurzusra, amelynek során a mai posztmodern világ válságát elemzi, főleg az idős emberek sorsa ábrázolásával. Hősei közül mindegyik vágyódik valamire, terveznek, reménykednek, töprengenek, hervadoznak az idősök otthonában, panaszkodnak, tűnődnek, elmúlnak, életük mégsem eseménytelen, mert érzelmeik és gondolataik intenzitását a forráspontig hevítik és eljutnak a katarziséig. Végül megtisztulnak. Kínlódásuk termékeny. Akaratuk sorsformáló. Ha vágyaik megvalósulása akadályokba is ütközik, mégsem adják fel a hitüket, még akkor sem, ha ebbe belepusztulnak (pl. Szántóvető Márton öngyilkossága). Szereplői shakespeare-i szereplők, akik nyíltan kimondják, amit gondolnak, nem csehovi figurák, akiknek a valódi szándéka rejtve marad. Mint minden drámaíró, Evgen Car is arra törekedett *A gólyák is elpusztulnak* című drámájával, hogy színpadra vigye azokat a láthatatlan sorserőket, amelyek a korát irányítják.

(2007)

A Zrínyi főúri dinasztia kettős, horvát–magyar identitása

1. Bevezető gondolatok

Az identitás latin eredetű szó *azonosságot*, egyfajta *közvetítő* konstrukciót jelent az egyén és a társadalom közt, vagyis egyféle állandóságot, az egyén saját azonosságának védelmét saját maga és a társas-társadalmi környezetére vonatkozólag. Identitás nélkül az ember nem képes olyan életvitelre, amely biztosítja a társadalmi viszonyok rendszerének napról napra történő újratermelését. Az identitással *belső*

Zrínyi Miklós, egy méltóságos és öntudatot sugárzó Zrínyi-arckép. Jean De Herde-Van der Steen metszete, 1670

normák alakulnak ki, amelyek segítségével az élet főbb területein elhelyezheti és értékelheti saját magát. Az egyén elkötelezi magát egy életszemlélet, nyelvi kultúra, meghatározott értékek stb. mellett. Ugyanakkor az, hogy valaki magyar, az egészen mást jelent otthon, a természetes közegében, mint amikor kilép a megszokott közegéből. Mit jelent *kettős identitással* élni? Számomra a Zrínyi főúri dinasztia jeles képviselői, gróf Zrínyi Miklós költő és hadvezér, gróf Zrínyi Péter horvát bán, műfordító és hadvezér, Zrínyi Ilona grófnő már középiskolás koromtól kezdve mindig is példaképeknek számítottak. A kettős identitás képviselői, a magyar és a horvát kultúrát együttesen képviselték. Számomra ma is példaképek, amikor az Európai Unió térségében légiesse váltak a határok, és előtérbe került a multikulturalitás fogalma. A kettős identitás mégis több a multikulturalitásnál, mert két nemzet, két kultúra, két nyelv vérbeli, neveltetési és küldetésu-

dati megélését képviseli. A Zrínyiek már közel négyszáz év távlatából nézve is az *európai identitás* képviselői voltak, megelőzték korukat, és teljes mértékben a 17. században jeles képviselői voltak a magyar és a horvát történelemnek, kultúrának, művelődéstörténetnek és irodalomnak. Mi bizonyítja mindezt? Az életük és a munkájuk alapján a Zrínyiek kultusza és hagyományai megmaradtak az utókor számára, illetve azok az értékek, amelyek ma is univerzális értékeknek számítanak: hazaszeretet, önfeláldozás, hősiesség, mártíromság, nemzettudat és identitás.

2. Zrínyi Miklós, a költő és a gondolkodó

„Emberül, vitézül, magyari szívvvel”
(Zrínyi Miklós, 1663)

Mi bizonyítja Zrínyi Miklós horvát bán, Zala és Somogy vármegyék főispánjának, nagybirtokos főnemesének, költőjének, hadvezérének és politikusának kettős, ma-

gyarhorvát identitását? Valószínű az élete és a sorsa. Jelmondata volt: „*Sors bona, nihil aliud*” (csak jó szerencse, semmi más). Sajnos sem a jó szerencse, sem a sorsa nem kedvezett a főúri méltóságnak, élete éppen az ellenkezőjét bizonyította.

Ifjúkora

Horvát eredetű főnemesi családban született, dédapja volt Zrínyi Miklós, a „szigetvári hős”. Apja, Zrínyi György Habsburg-párti főnemes, horvát bán, anyja Széchy Magdolna volt. Apja halála után 1626-ban II. Ferdinánd gondoskodott róla és Péter öccséről, őt gyámot jelölve ki melléjük: Senyei István váci püspököt, Domitrovics Péter zágrábi püspököt, Patacsics Pétert, Mikulics Tamást és Battyányi Ferencet. Később a király megszüntette az ötös gyámságot, és a nevelését Pázmány Péter esztergomi érsekre, királyi főkancellárra bízta, akinek a hatására kedvelte meg a magyar nyelvet és az irodalmat. Nagy hatással volt rá 1635–37-ben tett itáliai tanulmányútja, amelyet Szenkvicz esztergomi kanonokkal tett. A 1628–35 között a grazi jezsuita kollégiumban, majd Bécsben és Nagyszombatban tanult. Sokan csodálták rendkívüli nyelvismeretét, mert úgy beszélt magyarul, horvátul, németül, olaszul, törökül, latinul, mintha mindegyike anyanyelve lett volna.

A király szolgálatában

A családi birtokot megosztotta Zrínyi Péterrel, ő maga a Muraközben maradt, öccse a tenger melléki földeket kapta. A nyelvi környezet különbözősége meghatározó lett: Miklós magyar, Péter pedig horvát nyelvű költővé vált. Miklós csáktornyai udvara politikai és társadalmi központ lett, kapcsolatot tartott Erdéllyel, Velencével, ahonnan európai szintű könyvtárat (*Bibliotheca Zriniana*) is beszerezett; főleg a történelmi tárgyú könyveket kedvelte. 1642–45-ben bekapcsolódott a harmincéves háborúba. Vitézsége elismerésül a király 1646-ban Horvátország kapitányává (mai értelemben tábornokká) nevezte ki Zrínyit, aki egyben Zala vármegye főispánja volt. 1647-ben jelen volt IV. Ferdinánd koronázásánál: ő vitte a királyi pallost. Még ebben az évben, a törökök elleni légrádi győzelme után, az uralkodó jutalomként Horvátország bánjává és főkapitányává nevezte ki, amely tisztséget ugyancsak haláláig töltött be. Mint bán számos országgyűlést hirdetett, s azokon lelkesen védelmezte országa jogait. Az 1655. évi zágrábi országgyűlésen például a magyar országgyűlésre küldött követeknek utasításul adta, hogy IV. Ferdinánd koronázási okmányában és minden egyéb okiratban Horvátország, Szlavónia, Dalmácia ne mint „kapcsolt részek” (*Partes adnexae*), hanem „királyság” (*Regnum*) néven szerepeljenek.

Fényes hadi sikerei

1652–53. szüntelenül hadakozással telt. Mivel látta, hogy a Habsburgok nem támogatják a török elleni támadó háborút, sőt a végekre telepített külföldi zsoldosok önmagukon kívül nem ismertek el más hatalmat, nem engedelmeskedtek Zrínyinek, hanem a törökökhöz hasonlóan szabadon pusztítottak az országban, nemzeti pártot igyekezett szervezni, amelyet a bécsi udvar nem nézett jó szemmel. Foglalkoztatta a Habsburgoktól független, *nemzeti királyság* gondolata is. Noha esélyes volt, az uralkodó – protestáns kapcsolatai miatt – 1655-ben nem jelölte, s ezzel megakadályozta nádorrá választását Wesselényi Ferencsel szemben.

Fő célja továbbra is a török kiűzése maradt, ezért 1661-ben a bécsi udvar tiltakozása ellenére a Muraköz védelmére – a Mura és a Dráva szigetén, Kanizsával átellenben – felépítette *Új Zrínyivárat* (Új-Zerin). 1663-ban szövetséget kötött Wesselényi nádorral és Nádasdy Ferenc országbíróval. Ennek hatására, továbbá látván, hogy az akkor megindult háborúban a Montecuccoli vezetése alatt álló császári sereg képtelen feltartóztatni a Bécs felé irányuló török offenzívát, I. Lipót magyar főparancsnokká tette Zrínyit. 1664. január–februárban téli hadjáratot vezetett: az akkori hadtudomány szerint lehetetlen vállalkozás során kihasználta, hogy a törökök nem szerettek télen mozogni. Sikerére Európa-szerte felfigyelnek, *Magyar Marsnak* nevezték, I. Lipót hercegi rangra akarta emelni, amit Zrínyi nem fogadott el; a pápa hadvezéri kalappal és saját aranyból öntött arcképével, a spanyol király az aranygyapjas renddel, a francia király a párséggel (hűbéri címmel) tüntette ki, a bajor és württembergi választófejedelmek atyjuknak nevezték, György száz fejedelem pedig testvérnek nevezte; mindenki dicsőítette, mert a törökön csak a Zrínyiek tudtak győzedelmeskedni.

Halála

Az elkeseredett Zrínyi – akit a magyarországi főparancsnokságról is leváltottak, s ezáltal az élesen bírált Montecuccolira bízva a fővezérséget – új terveket szőtt a magyar államiság újraépítéséről. A Habsburg uralommal elégedetlenek ekkorra már egyértelműen benne, és később kivégzett öccsében, Zrínyi Péterben látták támaszukat. Elképzelései megvalósítására azonban nem maradt ideje: 1664. november 18-án több magyar és horvát főúrral vadászni ment a Csáktornya környéki kuršaneci erdőbe. A vadászat végzetével már indultak volna hazafelé, amikor jelezték neki, hogy az erdőben láttak egy megsebesített vadkant. Zrínyi azonnal leugrott a kocsiról és egy vadással elindult a vadkan felhajtására. Vadászakéval ment neki a vadnak, kétszer megsebezte, de az hirtelen felugrott, letéperte Zrínyit, mellét pedig felhasította. Mire társai odaértek, már haldoklott. A közvéleményt megrázta a halálhír. Jellemző, hogy sokan nem tudták elfogadni a baleset tényét: összeesküvésről, udvari merényletről beszéltek. A halálesetnek közvetlen szemtanúja nem volt. Bethlen Miklós önéletrrásában vetette fel először a kétkedést a baleset tényét illetően. Dervarics Kálmán *Gróf Zrínyi Miklós, a költő halála* című művében állítólag „minden kételyt kizáró adatok” nyomán bizonyította, hogy Zrínyit este 5-6 óra közt a bécsi kormány által felfogadott Póka István vadász orozva lőtte agyon. Bárhogyan is történt, az udvar számára jól jött az egyre kényelmetlenebbé vált főúr halála.

Zrínyi Miklóst 1664. december 21-én a pálosok szentilonai (Šenkovec) kolostorában temették el a családi sírboltban. A helyet, ahol meghalt, később Pignatelli hercegnő emlékoszloppal jelölte meg, amely ma is látható Kuršanec községben. Zrínyi Miklósnak négy gyermeke volt, mindegyik a második házasságából: *Mária Terézia Borbála* (1655–1658), *Mária Katarina* (1656), *Izsák* (1658, 1659) és *Ádám*, aki 1662-ben született Bécsben és a szalánkeméni csatában halt meg 1691-ben a törökök ellen harcolva.

Írói munkássága

Zrínyi Miklós elsősorban katonának tartotta magát, de költőnek is. A 17. századi magyar barokk irodalom legkiemelkedőbb alakja: írói-költői munkássága a legne-

mesebb értelemben vett nemzetszolgálat. Kora ifjúkorától fogva írt verseket, később lekötötte a politika és a hadvezetés. 1651 jelent meg Bécsben az *Adriai tengernek Syrenája gróf Zrínyi Miklós* című műve, amelyben lírai hangú, olaszos jellegű szerelmes versei, amelyet Violának, későbbi hitvesének Draskovich Eusébiának írt, is helyet kaptak, és a *Szigeti veszedelem* című eposza is ebben a kötetben található. A kötet címe is allegorikus. A barokk költészetben a szirén a költőt testesíti meg, az Adria pedig a Zrínyi-család fennhatósága alatti tenger melléki területeket.

Főművén, a 15 részből álló *Szigeti veszedelmen* (Osidio szigetiana) című hősi eposzán, 1645-től dolgozott, nagy részét 1647–48 telén vetette papírra. Ebben dédapjának, Szigetvár vértanú védőjének állított emléket. Alapeszméje e költeménynek is az, ami egész életének: a magyarok erkölcsi erejének, összetartásának felgerjesztése, az ország felszabadítása és a török anyagi hatalmának a megtörése. Ősével éppen azt példázza, hogy aránylag csekély anyagi erő is milyen nagygyá emelhet a rendkívüli erkölcsi erő. A Szigeti veszedelmet öccse Péter fordította horvát nyelvre.

A hadtudomány művelője

A prózai és hadtudományi munkáira főleg Pázmány Péter stílusa volt hatással. A *Tábori kis tracta* (1646–51) lényegében egy korábbi katonai szabályzat egyetlen elkészült fejezete, a *Vitéz hadnagy* (1650–53) ugyancsak nevelő célzatú mű, abban az ideális hadvezér alakját kívánta megrajzolni, és a hazai hadviselést korszerűbbé tenni. Más prózai munkáiban a múlt értékelésén túl a nemzeti királyság eszményét állította kortársai elé. E gondolatával foglalkozik elemző kritikai művében a *Mátyás király életéről való elmélkedésekben* (1656–57). Legismertebb műve a *Ne bántsd a magyart – Az török áfium ellen való orvosság* (1661), amelyben Machiavelli hadi tanait nagy önállósággal alkalmazta a hazai viszonyokra. E művében is a legerősebb nemzeti lelkesedés lobogja körül az állandó magyar hadsereg felállításának, a haza felszabadításának és a régi magyar nagyság helyreállításának gondolatát. Hitte, hogy a magyarok képesek lennének maguk erejéből is elűzni a törököt, s így megerősödve megszabadulhatnának a Habsburg elnyomás alól is. Összefogásra és tetterre hívott fel: *Volenti nihil difficile* (Aki akar, annak semmi sem nehéz) zárta sorait. E műve csupán kéziratban maradt, és csak jóval később, a Rákóczi-szabadságharc idején, 1705-ben adták ki. A többi prózai műve viszont még később, 1853-ban került kiadásra.

Zrínyi új politikai, hadtudományi, publicisztikai műfajokat honosított meg magyarul, kiterjedt levelezéséből diplomáciai és katonai tevékenysége is megismerhető. A maga korában alig olvasták, költészetét előbb Ráday Gedeon, majd a felvilágosodás idején Kazinczy Ferenc fedezte fel újra (ő adta a *Zrínyiász* nevet a Szigeti veszedelemnek), aki 1871-ben ki is adta az eposzt *Költői munkák* címmel. Zrínyi munkásságát Toldy Ferenc is méltatta a *Magyar költészet történetében* (1853), mely egy év alatt kétszer is megjelent. Toldy ösztönzésére írta meg báró Jósika Miklós *Zrínyi a költő* című regényét 1843-ban. Arany János 1848-ban megkezdte a Zrínyiászt mai nyelvre átteni, népiesen átdolgozni, verselését átsimítani; e munkája azonban félbemaradt. Végül Vékony Antal fejezte be és adta ki *Sziget ostroma* címmel 1982-ben. A 20. században számos költőt és íróat ihletett meg, regényeket is írtak az életéről.

Emlékezete

Honvédő hadvezéri tetteinek, valamint hadtudományi munkáinak elismeréseként vette fel nevét 1955. március 15-én a magyar felsőfokú tisztképzés intézménye, a Honvéd Akadémia, amelyet ettől fogva *Zrínyi Miklós Katonai Akadémiának*, majd 1996-tól *Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemnek* neveztek. A magyar honvédelmi miniszter évente *Zrínyi Miklós-díjat* adományoz, a honvédség érdekében kifejtett kiemelkedő tudományos kutatói, tudományszervezői, műszaki fejlesztési tevékenység és a jelentős alkotói munka elismerésére. Ugyancsak az ő nevét viseli a katonai, hadtudományi munkák közlésére szakosodott *Zrínyi Kiadó*. Zsurzs Éva 1973-ban rendezte meg *Zrínyi* című tévéfilmet. Zalaegerszegen 1989-ben avatták fel *Zrínyi Miklós lovas szobrát*. Csáktornyan 1939-ben avattak *Zrínyi-emlékművet* és Kuršanecen még ma is áll a *Zrínyi-emlékoszlop*.

3. Gróf Zrínyi Péter, horvát bán, Zrínyi Miklós öccse

*„Én pedig míg élek, kegyelmednek majd
igyekszem szolgálni hozzám való jó akarátját.”*
Zrínyi Péter levele Zrínyi Miklóshoz (1647)

Élete

Zrínyi Péter bátyjával, Miklóssal együtt nem sokáig érezhette a szülői házat. Édesanyja, Széchy Magdolna magyar származású volt, és korán eltávozott az élők sorából, a horvát édesapát, Zrínyi Györgyöt, a Brebiri horvát dinasztia, régi dalmát feudalisták őseit pedig a Bethlen-elleni hadjáratban szerzett betegsége ölte meg 1626-ban. Fiait Pázmány Péterre bízta, hogy nevelésükben irányítója legyen, gyámul pedig a királyt kérte fel, hogy a római egyház iránti hűségben neveljék őket. A grazi jezsuita kollégiumba kerültek, majd Bécsbe, ahol klasszikus irodalomismeretet tanultak, 1633-ban pedig Nagyszombatban tanultak tovább, szintén a jezsuiták kollégiumában, majd visszatértek Bécsbe 1634-ben, és itt iratkoztak be a gimnáziumba, majd az egyetem *natio hungaricájába*, mivel idegenkedtek a jezsuita páterek iskoláitól.

Főúr és horvát bán

Később, 17 évesen egyedül kellett megbirkózniuk a nagybirtokosok valamennyi nehézségével, vissza kellett szerezniük az elidegenített földeket és emelni a birtokok jövedelmét, valamint tovább kellett fejleszteniük a meglevő gazdaságot és a kereskedelmet. 1641-ben Miklósnak és Péternek a muraközi védelem megerősítésére vonatkozó kérései a bécsi udvarnál süket fülekre találtak, pedig állandó török támadás érte a Muraközt, ezért aggódtak népük és hazájuk miatt.

Az 1640-es években torzsalkodások voltak Péter és bátyja, Miklós közt az öröklött birtokok megosztása, pl. a légrádi kapitányság miatt is, mivel ez esetben Miklós volt a főkapitány, Péter meg a helyettese, míg a megegyezés szerint azonban a légrádi libertinusok, szabad legények közvetlenül Péter alá tartoztak, ezek után semmibe vették Miklós főkapitányi rendelkezését, Péter pedig a pártjukra állt. A dolog odáig fajult, hogy 1642-ben Zrínyi Miklós már királyi biztosok kiküldetését kérte a kérdés rendezésére.

Zrínyi Pétert 1665-ben horvát bánná avatják, 1647-ben pedig Horvátország főkapitánya lett. 1649-ben két különálló, összefüggő területre osztották a Zrínyi birtokot: Péter kapta a tenger melléki részt, Miklós pedig a Muraközt. Így lehetővé vált a birtokok észszerűbb kormányzása. Zrínyi Péter ebből kifolyólag is a horvát identitását erősítette, annak ellenére, hogy német és magyar műveltségen nőtt fel (Bécs, Nagyszombat), mert birtokai is horvát részen voltak. A „hungarus” tudat nem annyira kísérté az életében, mint bátyját, Miklóst, aki magyarul írta meg a *Szigeti veszedelem* című barokk eposzát. Vitnyéd István, az akkori politikai élet egyik háttérben mozgó alakja, Sopron város ügyvédje – aki kapcsolatban volt az ország legtöbb vezető főnemesi és középnemesi családjával –, többek közt Zrínyi Pétert is sürgette, hogy gondoskodjék fia, Zrínyi János magyar nyelvre való tanításáról: „...küldje föl mentül hamarabb, mert gyalázat volna, ha magyarul nem tudna.” Ezek szerint az édesapa, Péter beszélt magyarul, de fia már nem igazán, ha figyelmeztetni kellett erre!

Zrínyi Péter (1621–1671) portréja. Elias Widemann rézmetszete, 1650

Említést érdemel még 1646-ban Légrádnál vívott harca a török ellen, amelyért cserébe az udvar fátylat borított Zrínyi németgyűlöletére, és 1647-ben horvát kapitány lett. De 1654-ben minden tisztségétől megfosztották, pedig ő volt ekkor a könnyűlovasság generálisa, a karlováci, szluini, velomoricskai, jamnicskai várak és az összes uszkokok (szerb menekültek) főkapitánya. Egyben szigorúan eltiltották a német pasákkal való levelezéstől s a Velencével való alkudozástól. 1657-ben lemondott minden katonai méltóságáról, és elment Grazba, majd innen Bécsbe, hogy az ellene emelt panaszok ellen magát igazolja.

Felesége Frangepán Katalin Anna, kora híres íróője

Zrínyi Péter felesége Frangepán Katalin Anna, aki korának egyik legműveltebb asszonya volt, nagy gondot fordított családjá és négy gyermeke (Petronella, Ilona, János és Auróra Veronika) nevelésére. Magyarul nem tudott, férjével horvát nyelven társalgott. Zrínyi Péter 1641-ben vette feleségül Frangepán Katalint. Az ifjú pár Ozalj várában, és váltakozva egyéb várakban lakott, ahol nagy fénnel és pompával éltek. A Frangepán család hagyományos németgyűlölete mindkettőjükre nézve végzetessé vált. A nagyasszony a horvát nyelvű imakönyvek és verses naptárak kiadásának is bőkezű támogatója volt. Gyermeke, Zrínyi Ilona szeretetteljes főúri környezetben élt és nevelkedett. Az általános ismeretek mellett horvátul, magyarul, latinul, németül, feltehetően dalmát és olasz nyelven is tudott. Valószínűleg a magyar nyelvet édesapjától és apai nagybátyjától, Zrínyi Miklóstól sajátította el, hiszen számtalanszor megfordult annak csáktornyai kastélyában, ahol órákig elidőzhetett a családi könyvtárban, ahol magyar műveket olvashatott. Tanulmányozhatta a költő és hadvezér eposzát, a *Szigeti veszedelmet*, valamint történelmi, hadtudományi munkáit és a vallásos irodalmat. Zrínyi Ilonát 1665 nyarán jegyzete el I. Rákóczi Ferenc, így

a délvidéki és a felvidéki két leggazdagabb dinasztia, a Zrínyiek és a Rákócziak családja rokoni kapcsolatba került. Zrínyi Ilona 17 évesen, az esküvőt követően (1666. március 1-én) Sárospatakra került, magyar környezetbe, ahol I. Rákóczi Ferenc fejedelmi környezetet és százfős udvartartást biztosított feleségének. Ebben a környezetben, a sárospataki kastély Sub Rosa termében szőtték a Wesselényi összeesküvést (Zrínyi Péter, Frangepán Ferenc és Nádasdy Ferenc), amely 1671-ben lelepleződött, és azt követően a titkos szövetkezés tagjait letartóztatták, majd kivégezték Bécsújhelyen, ahol sem a magyar, sem a horvát nemesség nem volt jelen. Az összeesküvők közül csak I. Rákóczi Ferenc maradt életben, akit édesanyja, Báthori Zsófia (400 000 aranyforint) válságdíj ellenében és a Rákóczi-várak egy részének átadásával megmenekített a kivégzéstől. Az összeesküvés és annak lebonyolítása is nagyjából magyar környezetben zajlott, magyar résztvevőkkel, tehát Zrínyi Péter ebből kifolyólag is kellett, hogy jól beszéljen magyarul. A Wesselényi-összeesküvés a 17. század közepén szerveződött és főnemesi konspiráció volt I. Lipót király ellen, amelyben a Magyar Királyság legtekintélyesebb, addig udvar-hű, németbarát és zömmel katolikus családjainak neves tagjai vettek részt, akik kiábrándultak a Habsburg-kormányzat központosító törekvéseiből és gyengekező törökellenes politikájából. A főrendi ellenállás központi alakja Zrínyi Miklós horvát bán lett volna, és még az ő irányításával kezdődtek meg a puhatolózó tárgyalások XIV. Lajos Franciaországával. Zrínyi azonban 1664. november 18-án elhunyt, így a mind kiforrottabbá váló szervezkedés vezetése az annak nevet adó Wesselényi Ferenc nádorra szállt, akit mindvégig támogatott a költő-hadvezér öccse, a báni széket bátyja után elfoglaló Zrínyi Péter. Közben Magyarországon bővült a konspirátorok köre. Zrínyiékhez csatlakozott Nádasdy Ferenc országbíró, Frangepán Ferenc Kristóf és Rákóczi Ferenc. Ez utóbbi 1666 márciusában vette felségül Zrínyi Ilonát, Zrínyi Péter legidősebb lányát, így rokoni kötelékekkel is a szerveződések mellett kötelezte el magát. Zrínyi Péter 1666. október 6-án találkozott Wesselényi náddal, Lippay primással és Nádasdy Ferencel. Velük a német kormány ellen titkos szövetségre lépett, és letette kezükbe a hűség és titoktartás esküjét (lásd: Wesselényi-féle összeesküvés). Bécsben az udvar megremült és az összeesküvők ügyének elintézését egy külön bizottságra bízta.

Az összeesküvés áldozata és mártírja

Az összeesküvés lelepleződött, Zrínyi Péter és sógora, Frangepán Ferenc kegyelmet kértek Bécsben, de egy évig bebörtönözték őket Bécsújhelyen, annak ellenére, hogy Zrínyi Péter ékes latin nyelven írt egy igazolást a királyhoz, amelyben igazolta tetteit, és hivatkozott a király ígéretére, hogy nem lesz bántódása, ha megadja magát. Elsorolta a saját, Miklós bátyja és őseinek nagy érdemeit, és ezekért kegyelmet kért. Mindezt hiába tette, egy évi és egy hónapi fogság után alkotmányellenesen egy német bíróság halálra ítélte őt és sógorát. Zrínyi Péter hősként, félelem nélkül halt meg. Zrínyi Péter a horvát nemzeti szabadság szimbóluma lett, 1919-es újratemetése óta fokozottan is, amikor a hamvai több tízezres tömeg jelenlétében a zágrábi dómban végső nyughelyre találtak. A hely nemzeti zarándokhellyé vált. Az eltel háromszáz év alatt személyisége *mítosszá* nőtt, az osztrák–magyar–horvát história kiemelkedő történelmi alakjaként vált ismertté. Szellemisége és sorsának töre-

déke leánya, Zrínyi Ilona sorsában folytatódott, akinek a hamvait 1906-ban hozták vissza Törökországból, fia, II. Rákóczi Ferenc hamvaival együtt, és a kassai dóm kriptájában helyezték el.

Zrínyi Ilona folytatta édesapja *kettős identitását*, ezt bizonyítja az a tény is, hogy amikor fel kellett adnia Munkács várának hűséges védelmét, 1688-ban amnesztiát kapott, összeszedte legendás ékszereit, könyveit (horvát, magyar nyelvű Bibliát stb.) és gyermekeivel elindult Bécs felé. A császárvárosban gyötrő élmény érte, gyermekeitől elszakították. Fiától, II. Rákóczi Ferencről rövid búcsút vett, és soha többé nem találkoztak. 1703-ban Konstantinápolyban temették el, majd 1906-ban került végső nyughelyére a kassai Szent Erzsébet-dóm altemplomába, ahol szeretett fia, II. Rákóczi Ferenc, József nevű unokája, valamint más bujdosók hamvaival együtt alussza örök álmát. Hazaszeretete példa lehet a XXI. század embere számára is, főleg a sors méltósággal való elviselése, s ezzel a Zrínyi hagyományok átörökítése miatt. Zrínyi Péter szellemisége, kettős identitása (horvát, magyar) leányával, Európa legbátrabb asszonyával folytatódott tovább mind a horvát, mind a magyar történelemben.

De mit is tudhatunk, vagy kell(ene) tudnunk Zrínyi Péter feleségéről, Frangepán Katalinról? Zrínyi Ilona édesanyja, I. Rákóczi Ferenc, majd Thököly Imre anyósa, Frangepán Ferenc testvérnénje, akit férje és fivére kivégzése után mindenéből kiforgatták, gyermekeitől elszakítva, nyomorúságos számkivetésbe parancsolt a császári önkény. Miként leánya, Ilona, ő is szilárd jellem, szuverén egyéniség, aki egyszerre volt négy Zrínyi gyermek (Ilona, János, Judit, Zora Veronika) édesanyja, fiatalasszonyként a hatalmas Zrínyi–Frangepán birtok kezelője, férje báni kinevezése után diplomáciai küldetés vállalója (Velencében is, Bécsben is a francia követtel tárgyal). S lánya és I. Rákóczi Ferenc esküvőjén a magyar előkelőségek, majd a lengyel királyi udvar képviselőjének is tárgyalópartnere. Életének tragikus fordulata és későbbi kálváriája 1671. április 14-én kezdődik. Spankau generális ekkor szállja meg Csáktornyát, s Katalint és legkisebb lányát már másnap Ausztriába deportálják. A császár benne is veszedelmes ellenfelet lát, s 1672-ben a grazi dominikánus nővérek zárdájába parancsolja, lányát pedig a grazi Orsolyák klagenfurti kolostorába küldik. 1673-ban halt meg a zárdában.

Zrínyi Péterné Frangepán Katalin az irodalom mecénatúrájára is vállalkozott, a horvát Parnasszusra igyekvők sorába lépett. 1661-ben adta ki Velencében a *Putni tovaruš* (Útitárs) első kiadását. Az imádságos könyvben Frangepán Katalin saját verseit is publikálta a mű prózai ajánlása után. A nyolcasokban írott költeményében fordul jövőendő olvasóihoz (*Vsakomu onomu, ki štal bude ove knjižice – Mindazoknak, akik majd olvassák e könyvet*), összefoglalja hitbéli és morális üzenetét, világszemléletét. Ezzel az imádságos könyvvel lelki vigasszal kívánt szolgálni mindazoknak, akiket a törökkel való háborúskodás, a betegségek és járványok, a gyakori éhínség, a császári katonaság durva zsarnokoskodása, kegyetlensége nyomorított az Ozaljtól Csáktornyáig terjedő régió horvát, magyar és részben szlovén lakosságának hétköznapijait meghatározó valóságnak (Lőkös István, 2007). A könyvet a barokk irodalom elvárásainak megfelelően metszetekkel és iniciálékkal is illusztrálta. A *Zriniana* címet viselő „triptichon” második kiadásban 2005-ben jelent meg a Matica Hrvatska gondozásában, s igazi könyvsiker lett, a Frankfurti Könyvvásáron a világ száz legszebb kiadványa közé került.

A Szigeti veszedelem eposz horvát nyelvű fordítója

Zrínyi Péter identitását több mint 330 év távlatából nagyon nehéz megítélni, de kétségtelen, hogy származása és neveltetése, valamint a kor, amelyben élt, azt sugallja, hogy kettős (horvát–magyar) identitású volt, hiszen 17. században a horvát és a magyar nép érdekei erősen összefonódtak, nemcsak a török hódítók kiűzése érdekében, hanem a függetlenségi harcokban is, amelyet a Habsburg Birodalom ellen vívtak. Kettős identitásában mindenképpen a horvát identitás volt az erősebb. 1660-ban először, és 1666-ban másodszor is lefordította Zrínyi Miklósnak, bátyjának, a *Szigeti veszedelem* című magyar nyelven írt eposzát horvát nyelvre. Ez is bizonyítja, hogy ismerte a magyar nyelvet, de a horvát mégiscsak fontosabb volt számára. Zrínyi Miklós halála után, 1665. januárjában horvát bánná nevezték ki. A horvát nyelvű *Szigeti veszedelem* tulajdonképpen nem is fordítás, hanem egyfajta átdolgozás. Felmerült az a lehetőség is, hogy Zrínyi Péter azért fordította le az eposzt horvát nyelvre, mert bántotta, hogy bátyja ezt nem horvátul írta meg.

Az *Adriai tengernek Syrenája gróf Zrínyi Miklós* c. kötet horvát fordítása Zrínyi Péter műve: *Adrianskoga mora Syrena groff Zrinski Petar* (Velence, 1660). Az „Adriai tenger szirénjei” tehát az Adriai tenger költőit jelentik. A magyar Syrena-kötetben Miklós Magyarország költője, mert az „Adriai tenger” akkor még az országhatárt mosta. Péter pedig a történelmi országon belül mindig is a nagy önállósággal bíró Horvátországgé. De persze Miklós is „mind magyar, mind horvát” (Kovács Sándor Iván).

Halála, nemzeti hős

1664-ben Zrínyi Péter és a vasvári békével elégedetlenkedő főurak felvetették Zrínyi Miklós királyságának a tervét is. Ebben Zrínyi Péter, a költő öccse mindenképpen segítője és bajtársa lett volna, ha Zrínyi Miklós ekkor tragikusan a vadkanbaleset által el nem huny. II. Rákóczi Ferenc szabadságharcában benne rejlettek a Zrínyiek célkitűzései is. Zrínyi Péter élete derekán dőlt ki tragikusan az élők sorából öt évvel később (1671), mint bátyja Miklós (1664), mielőtt még terveiket megvalósították volna. Zrínyi Péter *mártírhalált* halt, erőszakosan elvették az életét még mielőtt „véghöz vitte volna híres munkáját”, Zrínyi Miklós, a költő szavaival élve. A horvát nép hősenek tekinti, és 1919-ben, amikor visszahozták hamvait Bécsújhegyről (Wienerneustadt), méltón temetik el újra a zágrábi katedrálisban.

4. Zrínyi Ilona grófnő, nagyasszony, gróf Zrínyi Péter lánya, II. Rákóczi Ferenc édesanyja

„Szívesen társalogj az idegenekkel, aki
másokat megbecsül, magamagát becsüli.”
Zrínyi Ilona

Élete és küldetése

Zrínyi Ilona grófnő Ozaly várában született 1643-ban Zrínyi Péter horvát bán és Frangepán Katalin leányaként. 1666-ban ment férjhez *I. Rákóczi Ferenchez*. Az ő nászuk Magyarország távoli régiói, a dunántúli és a felső-magyarországi között teremtetett kapcsolatot. Három gyerekük született. György, Julianna és Ferenc. Férje 1676-ban meghalt, így harminchárom évesen özvegyen maradt. 1682-ben lett a fe-

lesége a késmárki *Thököly Imre* grófnak, az ún. „kuruc királynak”. Így második férje oldalán maga is egyik szervezője volt a Habsburgok elleni kurucfelkelésnek. Zrínyi Ilona katolikus hite ellenére gyűlölte a Habsburg házat, hiszen 1671-ben, a Wesselényi-összeesküvés miatt végezték ki édesapját, Zrínyi Péter gróft.

Férje, Thököly Imre a törökök fogságába került, és rabláncon vitték Nándorfehérvárra 1685-ben. Zrínyi Ilona így Munkácson maradt két gyermekével, és három évig védte Munkács várát a császári csapatok ostroma, Antonio Caraffa generális csapatai ellenében. 1688-ban kénytelen volt a várat feladni. A munkácsi nagyszony a környező országok rokonszenvét is elnyerte. Francia és holland újságok

címlapján jelent meg a hír: „*Ragotzi hercegnő nem adja meg magát! Helena Zrínyi Európa legbátrabb asszonya!*” Kívívtá az egész keresztény világ csodálatát. XIV. Lajos francia király kijelentette, hogy: „*Európa legbátrabb asszonya!*” A vár védői amnesztiát kaptak a császártól, de Zrínyi Ilonának Bécsbe kellett mennie a gyermekeivel együtt, ahol a megállapodást részben megsértették, a gyermekeit elvették tőle, őt pedig az Orsolyaszüzek zárdájába internálták. Fiát, II. Rákóczi Ferencet

Madarász Viktor: Zrínyi Ilona vizsgálóbírái előtt (1859). Vásznon, olaj, 146,5 x 185 cm. Magyar Nemzeti Galéria

azonban Neuhausba, Csehországba vitték, egy jezsuita iskolába, így anya és fia soha többé nem találkozhattak. 1691-ben Thököly fogolycserével megmentette, és ettől kezdve a Thököly-emigráció sorsában élt, 1699-ben elkísérte férjét a török száműzetésbe. Búcsúlevelet írt fiának, II. Rákóczi Ferencnek, amelyet ő valószínűleg sosem kapott meg. Férje mellett száműzetésben halt meg Kis-Ázsiában, Nikodémiában, 1703. február 18-án, nem sokkal a Rákóczi-szabadságharc kitörése előtt. Hamvait 1906-ban hozták haza, és a kassai Szent Erzsébet székesegyházban helyezték örök nyugalomra fia hamvaival együtt.

Európa legbátrabb nagyasszonya és hőse a 17. században

Méltán nevezzük Zrínyi Ilonát nagyasszonynak, hőslelkű asszonynak, bátor nőnek, hiszen kiemelkedett korának asszonyai közül, talán éppen ezekkel a tulajdonságai-
val, hiszen jövőt formáló nagyasszonynak számított. Szellemi arcát a cselekvés-
vágy (családalapítás a sárospataki várban és Munkács várának a védelme), a tenni
akarási vágya jellemzi (vállalja a száműzetést férje oldalán). Túrta a szenvedéseket,
pedig élete 60 éve alatt mennyi csapás érte! Édesapját, Zrínyi Pétert megszégyení-
tően kivégezték; családját meghurcolták; első férje (I. Rákóczi Ferenc) betegsége,
majd halála; gyermekeinek árvasága, majd kegyetlen elszakítása tőle, második fér-
jétől, Thököly Imrétől való háborús távolléte, majd hosszú évekre Törökországba

való száműzetése; s a vele való újbóli találkozás örömből vegyülő fájdalom; a hazától való erőszakos távoltartás, s az idegenben való halál embertelensége. De mindezen a szenvedéseken úrrá tudott lenni, mindegyik csapás után felállt, újra kezdte, nem adta fel. Végül még egy vonás: a boldogságvágya, amely a 17. században szokatlan, ez a vonása a modern asszonyé, a 21. század modern asszonyáé is. Zrínyi Ilona korának gyermeke volt: említett vonásai – tettvágya, a szenvedés nagyfokú tűrése, boldogságvágya – időtlenek. A 19. század végén és a 20. század elején a történelmi Zala vármegye magyar sajtójában is előfordul Zrínyi Ilona nevének az említése, a publikált naiv mondákban, amelyeket a nép ajkáról jegyzetek le, vagy azokban a színművekben, amelyeket amatőr színjátszó csoportok adtak elő, és a sajtó beszámolt róluk. A 19. század és a 20. század fordulóján Zrínyi Ilonának Csáktornya és környékén megvolt a kultuszteremtő ereje, nem csak a nép, de a magyar polgárság körében is.

5. Összegzés

Kevés alakjai vannak a magyar és a horvát, illetve az egyetemes történelemnek és irodalomnak, akiket közel négy évszázadon át emlegettek, mint a Zrínyi dinasztia jeles tagjait, gróf Zrínyi Miklós költőt, hadvezért, gróf Zrínyi Péter hadvezért, horvát bánt és Zrínyi Ilona grófnőt, fejedelmi nagyasszonyt. A Zrínyi testvérpár magyarul és horvátul gazdagította a barokk irodalmat, cselekedeteikkel és írásaikkal európai hírnévre tettek szert. Zrínyi Miklós 1651-ben adta ki Bécsben a *Szízi vészedelem* című barokk eposzát az *ADRIAI TENGERNEK SYRENAIA* címmel, amelyet 1660-ban horvát fordításában Zrínyi Péter Velencében adott ki. Így a Zrínyi-testvérpár *kétnyelvűvé* tette *verseskönyvüket*, egyedülállóan személyes, „dinasztikus” írói életművet hozva így létre. I. Rákóczi Ferenc házassága Zrínyi Ilonával a két legjelentősebb főúri családot kapcsolta össze, de két identitást is egyesített: a magyart és a horvátot. Az életútjukon való összefogásuk is a kettős identitásuk erősítését, elfogadását és gyakorlását bizonyítja. A Zrínyiek önfeláldozása, sorscsapásaik méltósággal történő elviselése, az emberekkel való bánásmódjuk, hazaszeretetük példa lehet a XXI. század embere számára is, főleg most, az Európai Unió identitás-zavaros, de kihívásokkal teli multikulturális, szűkebb és tágabb térségében. Zrínyi Miklós szavaival élve: „*Reformáljuk magunkat, szabjunk más rendet dolgozónknak.*” Zrínyi gondolata a Dunatáji-országok konföderációjára vonatkozott. Ez ma is aktuális, úgy nevezik, hogy a régiók Európája.

(2005)

Irodalom

- Bene Sándor–Borián Gellért: *Zrínyi és a vadkan*. Budapest, Helikon, 1988, 138 p.
- Halász Magdolna: Európa legbátrabb asszonya: Zrínyi Ilona, „*Nagyasszony, meghajtom léted, előtted főmet: Nemzetközi tudományos felolvasó ülés Zrínyi Ilona halálának 300. évfordulója tiszteletére 2003. február 18.*” Sárospatak, 2005. 71 p.
- Klaniczay Tibor: *Zrínyi Miklós. A Habsburg-ellenes erők szervezkedése*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1954, 356 p.

- Kovács Sándor Iván: *Az író Zrínyi Miklós*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2006. 302 p.
- Köpeczi Béla–R. Várkonyi Ágnes: *II. Rákóczi Ferenc*. Budapest, Osiris Kiadó, 2004, 708 p.
- Lőkös István: „Zriniana” – csáktornyai „triptichon”. *Hitel* (Műhely), 2007. 06. 25., 116 p.
- Tüskés Tibor: *Így élt Zrínyi Miklós*. Budapest, Móra Könyvkiadó, 1973, 198 p.
- Új képes történelem – *Megújulások kora*. Budapest, Helikon Kiadó, 1997, 104 p.
- ZRÍNYI konferencia – *Kulturális csereprogramok Zrínyi nyomában*. Lenti, Városi Művelődési Központ és Könyvtár, 2003, 36 p.
- Zágorec-Csuka Judit: *A Zrínyiek nyomában*. Pilisvörösvár, Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület, 2003, 75 p.
- Zágorec-Csuka Judit: *Tragom Zrinskih*. Zagreb[–Pilisvörösvár], Horvátországi Magyar Tudományos és Művészeti Társaság / Društvo mađarskih znanstvenika i umjetnika u Hrvatskoj–Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület / Kulturno društvo „Priateljski krug Pomurja”, 2009, 111 p.
- ZALA megye ezer éve, *Zrínyi Miklós*. Zalaegerszeg, Zala Megye Önkormányzata, 1996, 375 p.
- http://hu.wikipedia.org/wiki/Zr%C3%ADnyi_Ilona
- http://hu.wikipedia.org/wiki/Zr%C3%_P%C3%AJ9ter
- http://hu.wikipedia.org/wiki/Zr%C3%_Mikl%C3%B3s
- <http://magyar-irodalom.elte.hu/syrena/texts/zrini.html>

Gábor Zoltán *Keserédes emlékek* című önéletrása

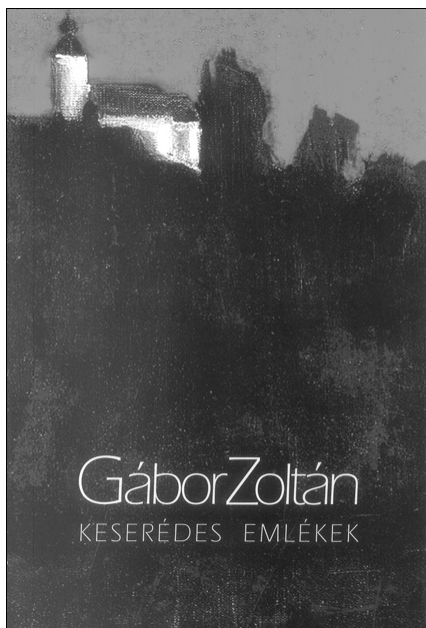
Az *önéletrás*, mint műfaj nem ritkaság a magyar irodalomban (Mikes Kelemen, Márai Sándor, Rákóczi Ferenc, Bethlen Kata stb.). Gábor Zoltán lendvai születésű, Zágrábban élő festőművész *Keserédes emlékek* című önéletrása figyelemre méltó önéletrajzi mű. Miért? Véleményem szerint egy nép történetét két tényező szabja meg: a *hely*, ahol, és azok a *körülmények*, amelyek között élnie kell, valamint a népben rejlő *erők* és tulajdonságok, a népet vezető szellemi-erkölcsi értékek, az *eszmék*, amelyek eltöltik a közösség lelkét.

Gábor Zoltán festőművész nem felejtette el Lendvát, születésének és gyermekkorának színhelyét. Önletrajzi művében is visszatér Lendvára, ahova sorsa, szülei, rokonai és barátai vezérelték és az emlékei, valamint az édesanyjától örökölt *hungarus* tudata, amely neveltetésének központi tényezője is volt, hiszen édesanyja volt az a személy, aki jól megtanította a helyesírást – emlékezik vissza a szerző –, és mindezt Budapesten, az Iparművészeti Iskolában is folytatta. Budapesten ismerete meg Ady Endre és Villon verseit. Mindkét költő nagy hatással volt rá, és élete során is vissza-visszatért a költészetükhöz. A második világháborút Budapesten vészelte át, tanult, és elmélyült a magyar iparművészetben és kultúrában. Majd Zágrábban a Képzőművészeti Akadémián folytatta tanulmányait. 1951-ben magisz-

teri fokozatot ért el. Az akadémia elvégzése után kiutazott Franciaországba, ahol bebarangolta Combarelles, Font de Gaume és Lascaus történelem előtti barlangjait, amelyekben megcsodálta az őskori művészet remekeit. Majd Párizs lett rá nagy hatással, a világváros román kori építészeti remekeivel. Gábor Zoltán útleírásaiban filozófiatörténeti és művészettörténeti rálátást nyújt az olvasók számára azokról a helyekről, ahol járt, és arról a korról, amikor a műalkotások keletkeztek. Útleírásaiban nyomon követhető művészettörténeti és művelődéstörténeti műveltsége is, amely nagyon fontos tényező az önéletírásában, hiszen nemcsak adatokat és tényeket közöl, hanem egyfajta művészi gondolkodásmódot is prezentál vele. Ő az, aki festőművész és író is egy személyben, de bölcs emberként képviseli mindkét szerepét. Gábor Zoltán önéletírásában, biográfiai művében összegezi életét, művészetét és identitását.

Párizst, a művészetek városát, az európai kultúra központját is úgy írta le, mint ahogy ezt a kultúrtörténészek teszik – szívvel-lélekkel. A festőművész nemcsak látta a nagyváros kultúrtörténeti csodáit, hanem át is érezte a létrehozott építészeti értékek lényegét – a művészetet erősítő és ható energiákat. Visszatérve Zágrádba, bekapcsolódott a kulturális és művészeti életbe, barátja volt Sinko Ervin híres író, aki segítette a pályája kibontakozását. Két mandátum erejéig főtitkára lett a Horvát Képzőművészek Egyesületének, és számos cserekiállítást szervezett a magyarországi és a horvátországi képtárak közt – építette a horvát-magyar képzőművészeti kapcsolatokat országos szinten, de ápolta a Kelet-berlini képzőművészeti kapcsolatokat is. Önéletrajzi művében Gábor Zoltán alapos elemzést is ad néhány festményéről, és azoknak az esztétikai értékét is felmutatja (Politikusok sétája, Trófeák, In memoriam Piero della Francesca, Menekülő lepke, Az eltaposott virág stb.). Gábor Zoltán önéletírásában vissza-visszatér Lendvára, ahol barátai élnek, szoros kapcsolatot alakított ki Gálics István festő- és grafikusművésszel, Tompa Jože gyártulajdonossal, Király Ferenc szobrászművésszel, Suzanne Király-Moss festőművésszel, Bence Lajos, Szúnyogh Sándor, Zágorec-Csuka Judit költőkkel és azokkal az értelmiségiekkel, akiknek fontos a művészet, mint önkifejező és élvezhető forma. A *Négy évszak* című történeti freskósorozatában Alsólendva fejlődéstörténetét mutatta be. A művész ezt az alkotását Lendvának ajándékozta, a freskók láthatók Lendván, a volt községháza épületének falain, valamint a Lendvai Várgaléria folyosóit is díszítik olajfestményei.

Gábor Zoltán visszavonultan és magába zárkóztan élte idős éveit, de még mindig alkot, fest és ír. Talán ez az az erő, amely életben tartja. Hogy mit is akar ezzel elérni, megtudhatjuk az önéletírásából: „De miért is festünk, miért csináljuk mindent, kérdezem önmagamtól. Mit jelenthet e tett, a mérhetetlen univerzumban? Se

Gábor Zoltán *Keserédes emlékek*. Lendva, 2010

nem jót, se nem rosszat, azaz semmit – és mégis csináljuk. Az, aki fest, az talán azért teszi, mert valami erősebb erő sugallja neki, hogy azt tennie kell.” És mi ez a sugallat? „A tehetsége, amelynek a tényezőivel Isten munkálkodik. Miért teszi: önmagáért, a családjáért, a népéért, a hazájáért? Önmagáért azért, mert ez a küldetése, a családjáért, mert ők segítik ezen az úton végigmenni, a népéért, mert van hungarus tudata és identitása, és a hazájáért, mert Zágráb befogadta és ott kapott lehetőségeket a művészi kibontakozására. És Lendva, mert, szülőföldje.”

Gábor Zoltán festőművészt személyesen is ismerem, számtalanszor felkeresett a Népűjság szerkesztőségében, amikor újságíró voltam, s azt követően is mindig a művészet, a magyarság és kultúra érdekében tette ezt. Gábor Zoltánt minőségi embernek, értelmiségi művésznek ismertem meg, aki szerénynek és érdeklődő természetűnek tűnt. Több évtizedes zágrábi léte ellenére is kitűnően beszélt az anyanyelvét és kitűnően írt magyar nyelven (Postagalamb – 1982; Ápisz nyomán – 1990; Tragom Apisa – 1993; Elmondom – 1995; Kazivanja – 1998). Őt annak a festőművésznek és írónak tartom, aki több országban szerezte meg a műveltségét (Budapest, Zágráb, Bécs, Párizs), aki gondolkodásában erősen kötődött a gyökereihez, szülővárához, Lendvához, de európai rálátású és gondolkodású művész, aki messzire látott és a látottak mögött értette az összefüggéseket, amelyet színekben és gondolatokban fejezett ki.

Gábor Zoltán önéletírása valójában a művész önfeltáró lélekelemzése és vallo-másszerű írásmódja szerint az önéletírás mint szépirodalmi műfaj legjobbjai közé tartozik. Az önéletírás bizonyos értelemben az *emlékiratnak* az író egész életére kiterjedő változata. Ennek bizonyítékaul szolgál a *Keserédes emlékek* című önéletírása, amelyet minden elismeréssel *ajánlok kiadásra*, hiszen Gábor Zoltán megérdemli, hogy hírt adjon önmagáról és koráról, arról a multikulturális létről, amelyben élt és amelyet megélt.

(2010)

Kés nélkül jöttél, fegyvertelenül...

Utolsó búcsú Gábor Zoltán festőművésztől

Gábor Zoltán lendvai származású, Zágrábban élő festőművész halálhíre a lendvai Szent Katalin templom előtt ért, amikor vasárnap reggel felhívott Bence Lajos, aki átadta a gyászhirot. Mindenre gondoltam, de a halálára nem, s arra sem, hogy elment örökre az ismeretlen örökkévalóságba. Lassan elindultam kocsimmal Kapca felé, feltettem a napszemüvegemet, mert hullottak a könnyeim. Egy baráttól csak így lehet elbúcsúzni: érzésekkel és könnyekkel. Gábor Zoltán festőművésszel a Népűjság szerkesztőségében találkoztam először, ahol felkeresett, mert meg szeretett volna velem ismerkedni, mint újságíróval. Az ismerkedésünkéből barátság lett, hiszen számtalanszor írtam a képzőművészeti kiállításairól és a műveiről is. Tavalay tavasszal a zágrábi Ady Endre Kultúrkörben mutatta be Tragom Zrinskih című horvát nyelvre fordított tanulmánykötetemet, s azt követően még az ősz folyamán felkerestük otthonában. Ez volt az utolsó találkozásom vele. Akkor még derűs volt, ba-

rátságos, de látszott rajta a kegyetlen betegsége okozta levertsége is. 2002-ben irtam róla egy monográfiát Gábor Zoltán festőművész portréja címmel, amelyben Gábor Zoltánt mint embert és mint művészt mutattam be. 1922-ben született Lendván a Kanizsa utcában és élete 88. évében ért véget Zágrábban. Gábor Zoltán festőművész valószínű utolsó pillanataiban vissza tudott nézni még egész életére, s látta, hogy: „Mi lett az életéből, a hitéből, látta, hogy mi lett azokból a lelki csírákból, amelyeket valaha ábrándként élt meg, de mégis valóra váltak. Életműve beteljesült a festészetében és a szépirodalomban is.” Az élete végén derült ki, hogy miről szólt az egész. Azt vallotta, hogy: „A festészet egy mágikus cselekedet, amelynek segítségével enyhíthetjük félelmeinket.” A halála elragadta a félelmeit, de megmaradtak a festményei, amelyek főleg Lendván, Muraszombatban, a Muravidéken, Szlovéniában, Magyarországon, Zágrábban és Horvátország-szerte, de Londonban, vagy más kontinenseken is díszítik a galériák és magángyűjtemények falait. Gábor Zoltán freskói és festményei Lendva jelentős intézményeit díszítik több évtizede, főleg a Négy évszak történeti freskó-ciklus a volt községháza üléstermék és a freskók megfestett mása a Múzeum és Várgalériában, valamint a *Harc 1603* című freskója Lipa a szállodában látható. Gábor Zoltán a lendvai Polgári iskolában kezdte tanulmányait, majd 1941-ben Budapesten tanult az Iparművészeti Középiskolában. 1945-ben folytatta a tanulmányait a zágrábi Képzőművészeti Akadémián. Tanulmányait befejezve körutat tett a fények városába Párizsban és környékére, s nagy hatással voltak rá a franciaországi pre-historikus barlangfestmények. Élete egyik legszebb korszaka volt ez. 1956-ban visszatérve bécsi emigrációjából Zágrábban telepedett le, ahol tanárként majd képzőművészeti terapeutaként dolgozott a vrabčei pszichiátrián egészen nyugdíjazásáig. A képzőművészet területén magiszteri fokozatot is szerzett. 1962-ben a Horvát Képzőművészek Társaságának Főtitkára lett, majd alapító tagja a Horvátországi Magyar Művészeti és Tudományos Társaságnak és az Ady Endre Magyar Kultúrkörnek. Mindkét magyar szervezetben nagy tiszteletre tett szert. 1973-tól rendszeresen járt a Lendvai Nemzetközi Művésztelepre. Barátait is többnyire a művészszférából választotta és erősen kötődött a muravidéki magyar művészekhez is. Gábor Zoltánt mint művészt mindig vonzotta az új utak keresése. Festményein mindig összefogta és nem bontotta szét a formát. Sötét tónusai mellől mégis igazi fény ömlik. Tüzes, gazdag, magyar lelkével egyre csak álmodott. *Ars poeticája* Adyével volt rokon: „Hogy látva lássanak, hogy látva lássanak, s legyek valakié.” Festészetében az újítások a szimbolikától a tárgyilagos tények egyszerű realiztikumáig terjednek. Életműve megáll az időben. Magányos művész, érzékeny, kivételes lélek és egyén volt. Ő az volt, akinek vélte magát. Festményei tükörképei annak a kornak, amelyben élethelyzeteknek, eseményeknek, kultúrának, amelyek 80 év távlatából soknak tűnnek. Ezt igazolják festészete és szépirodalmi alkotásai. Legutolsó műve kiadását *Keserédes emlékek* címmel már nem érthette meg. Élete is „keserédes” volt, de beteljesült a küldetése.

Kedves Zoli barátom, én is köszönetet mondok Neked, mert utolsó műved záró szavaival azt üzented nekem, nekünk, hogy: „...nem lettél volna az, ami vagy.” – nélkülünk. Most, nagyon sajnálom, hogy csak ennyit tehettem érted, de amit tettem az őszinte volt, s azt is tudjad odaátrol, hogy nélküled én sem lennék az, ami vagyok. Köszönöm a *Viharverten* című első verseskötetemhez írt recenziódat és azokat a biztató szavakat, amelyek mindig építettek és sosem nem romboltak. Halálod-

dal magányosabban érzem magamat az ismert és ismeretlen csatatereken, most már nélkülöd. „Kés nélkül jöttél, fegyvertelenül” – ahogy a neked írt versem kezdő sorában megfogalmaztam. És úgy is távoztál. Emlékeimben legyőzöd a halált.

(2010)

Mire van szüksége a költőnek?

Gondolatok a *Muratáj* jubileuma kapcsán

Szüksége van önkritikára, időre, hogy kivárja, megéri-e benne a vers. Bátorságra van szüksége ahhoz, hogy valljon önmagáról, arról, hogy mi ébreszti őt önmagára. Fontos az is, hogy mit merít a magyarság tudatalattijából, a kollektív tudattalanból, és milyen mítoszt hordoz.

Ady Endre szerint a költő-zseni nem illeszkedhetik be a szürke polgári életformába, tiltakoznia kell a kisszerűség ellen. Adyt érdekelte a fajtája sorsa is. Mi a világnézete a költőnek, mi a világképe, világérzése? Szüksége van ösztönös tudásra ahhoz, hogy felismerje, hogy az adott körülmények közt mit kell tennie. Hogy ez a képesség filozófiai-e, vagy sem? Át tudja-e a költő értékelni az értékeket a változások közepette? Ady szerint az élet önmagáért való, s ezt mindenkifelett tisztelni kell. Jó az életet magunkba engedni. Arossza az érzések hiányát jelenti, a tompaságot, a menekülő életet. A *Muratáj* hasábjain már a létrehozásának a kezdetétől kezdtem el publikálni. Az első versem is itt közölték, majd publicisztikai írásaim és tanulmányaim is láttak napvilágot, főleg a magyar könyvészet, a nemzetiségi könyvtárügy és az irodalomtörténet területéről. A 90-es évektől kezdve napjainkig a *Muratáj* elsődleges fórum számomra, ahol publikálok. Hogy miért? Mindazért, amiért Ady Endre híres költőnk is motiválta az írás. Végül költő lettem, mert ez a boldogság útja, egyedül nem lehet üdvözülni, megtisztulásra és együttérzésre is szükségem van. Azért írok, hogy megosszam örömeimet. A vers szépsége hordozza ezt a gyönyörűséget, amely alapja lehet a boldogságnak. Az ihletben a fájdalom, a szorongás, a keserűség átvált örömmé, s harmóniával töltődik fel. A vers attól vers, hogy örömet ad. Az öröm pedig sokféle lehet: érzéki, lelki, szellemi, gondolati. Lényeges az élmény, a maradandó élmény, amely tartós, és hordozza a beteljesülést. A verset a „levél metaforával” vonnám párhuzamba, amelyből először rügy lesz, bimbó, majd levél, megsárgul és lehull, elhal. A változás és az átváltozás folyamataát éli meg. Egyfajta metamorfózis. Benne van a költő sorsa.

Érdekel a fajtám sorsa, mert szeretnék a muravidéki magyarság közösségéhez tartozni! A siker és az elismerés csak zaklatottá tett. Nemcsak kapni, hanem adni is szeretnék. Tőlem verset várjanak a muravidéki magyarok, elsősorban ők, s aztán mindenki, aki kezébe veszi és olvasni óhajtja a verseimet.

(2010)

Néhány gondolat Herman László festőművész lakodalmas képeiről

Herman László Lakodalmas képek című kiállításának megnyitó beszéde

Az élet útján a megfelelő társ kiválasztása, és vele a házastársi kapcsolat megkezdése, a közös élet kialakítása minden korban és minden társadalomban a különböző rangú és rendű emberek számára egyaránt meghatározó fontosságú volt. A többség – a házasságkötés nehézségeiben sokakkal osztozva – elődeinek a példáját követte. Így történt ez a Muravidéken is, és ez érezhető ki Herman László alkotásain is – azzal a meglepetéssel, hogy mégis érezteti azokat a veszélyeket, amelyek ezt a hagyományt megbontják, mert a megváltozott világban, a hagyományos közösségek, különösképpen a muravidéki magyarság is változik, s lassan feladja a szokásait, a nyelvét, az identitását. De nézzük sorjában. Mit is értünk a szokásainkon?

Azt, hogy a közösségben élő ember, az egyén, élete során nem töretlen úton jár, elődeinek nyomdokába lép, később pedig utódai az övébe, azaz a környező társadalom elvárásai, követelményrendszere szerint lehet és kell cselekedni. Lehet, mert ha nem lehetne, az egyénnek önmagának kellene kitalálnia teendőit élete fordulópontján. A szokás azonban nemcsak lehetőség: a közösség is elvárja, hogy szokásai szerint járjanak el, sőt ezt tartják a közösséghez tartozás bizonyítékának. A szokás tehát kényszerítő erő is. Ugyanakkor: biztonság, hiszen a szokás követése már bevált generációk soránál a közösség életében, viszont nem kedvez az egyéni kezdeményezéseknek. Hogyan látja mindezt Herman László festőművész?

Herman László több mint 30 képet festett lakodalmas szokások motívumára. A festmények tartalma néprajzi témára is vonatkoztatható. A festményeken láthatjuk a lakodalmas muzsikásokat, Tóth Lajost cimbalmával, a Juliska és Pista házaspárt, majd a másik képen a Timea és Boštján házaspárt, akik már vegyesházasságban élnek, és Metka és László esküvői képét. A vegyesházasságokból származó gyermekek, Boris, Urška és Gašper, a nevük szerint is valamikori magyar felmenők unokái, de már szlovén identitással bírnak. Aztán megtekinthetjük azokat a zsánerképeket, amelyek a lakodalmas szokásokra vonatkoznak: a menyasszonyi csokrot, a násznépet, ahogy a lendvai templomba vonul, a disznóölést, az ételek elkészítését, a szakácsnékat és a lakodalmas vendéglátás egyéb apró mozzanatait, pl. a vendéghívást, a vánkostáncot, a komák nótázását. A 2-3 napos lakodalmak eseményeit a festőművész vidámnak eleveníti fel, de a képek üzenete szomorú, mert a felelevenített szokást – a muravidéki lakodalmat –, amíg esemény volt a muravidéki magyarság köreiben, addig érezhető volt benne a muravidéki magyarság autentikus életkedve, a parasztlakodalmak hangulatvilága és értéke, viszont mai perspektívákból nézve, csak az emlékezetben él, vagyis elmúlt, nem így valósul meg. A lakodalmak ma már nem az együttélés tartósságát, az együttműködés tereit és mértékét valósítják meg, hanem beolvadnak a posztmodern kor értéktelenségébe, káoszába.

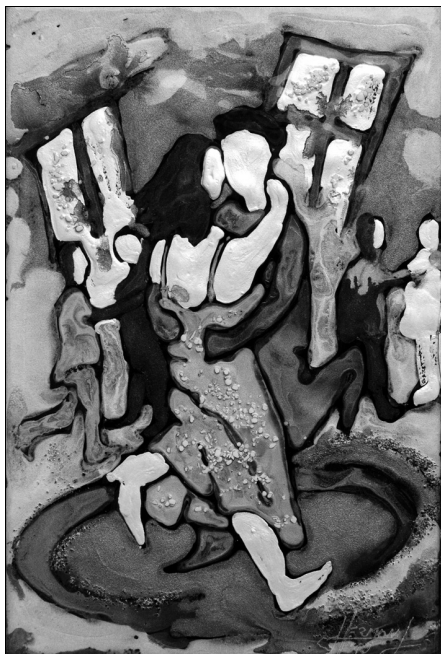
Herman László festőművész lakodalmas képei egyszerre vidámak és szomorúak, ambivalensek, attól függően, hogy milyen perspektívából nézzük. A képek címének súlya van: elmondják a lényegét. A képek keretei is igazodnak a motívumokhoz. A fekete-szürkés színük egyfajta gyászszerszerűséggel bír, hiszen az eltűnt

idők nyomában csak szomorúak lehetünk. A művész sajátos technikával, az angol szakkifejezés szerint *fussing* technikával alkotta meg a festményeit, amelyek hasonlítanak a tűzzománcra, de nem teljesen azok. A képek kerete (a fa) és az üveg, amely része a képnek, sajátos harmóniát ad.

A falusi lakodalmak sokat változtak a megelőző 20 évben, hiszen sok minden korszerűsödött az elmúlt évek folyamán. Számos városi szokás honosodott meg bennük, igényesebb lett az ételek elkészítése, feltálalása, a terítés stb. Résztvevői modern, divatos ruhákat viselnek, a meghívottak jó része a városból tér vissza az ünnepi alkalomra. Napjaink lakodalmának fontos megtartója a benne rejlő lehetőség: az új életszövetség kezdetén az egész közösség összesegíti. A mai lakodalmakban összetáncolt pénzből berendezhetik az ifjú párok az új otthonukat. A következő lakodalmakra pedig ők vihetnek hasonló értékű ajándékokat, mint amilyeneket ők kaptak. De ez már más történet, és másról szól, mint amit a művész megjelenített a képein.

Herman Lászlót nem a mai lakodalmak helyzetképe érdekli, hanem az a fájdalmas múlt, amely már nincsen, és már az emlékezetben is lassan szétesőben van: a muravidéki magyarság lakodalmi szokásai által is utal arra az átmenetre, vagyis ahogy ő nevezi meg, a „vidáman megyünk tönkre” szólással arra az átváltásra, amikor a magyar kultúra és nyelv vált át a szlovén nyelvre és kultúrára, szokásrendszerre. Az átmenet pedig értékválsággal történik, majd idővel értékvesztéssel jár – a magyarok elvegyülésével és identitásvesztésével. Ezt a folyamatot vélem felfedezni Herman László lakodalmas képeiben. Ez a folyamat a művész számára is, de számomra is fájdalmas, drámai helyzet.

(2010)

Herman László festménye

5. Interjúk

„Az ember egyedül születik, egyedül hal meg és egyedül van egész életén keresztül...”

Bence Utroša Gabriella

Flagelláns énekeskönyv

Beszélgetés Czimmermann Toplák János költővel, első verseskötetéről

Czimmermann Toplák János *Flagelláns énekeskönyv* című első verseskötete nem olyan régen jelent meg a Muravidéki Magyar Írócsoport megbízásából. A kiadót Göncz László, a Muravidéki Magyar Nemzetiségi Közösség titkára képviselte. A verseskötetet a zalaegerszegi Helikon Nyomdában nyomtatták.

– *Milyen célból íródott az első verseskötete?*

– Már 1973-tól a versírást belső kényszernek, mondhatnám úgy is, hogy státuszszimbólumnak tartom. A verseimet elvittem Szomi Pál íróhoz, aki elküldött Szúnyogh Sándor költőhöz. Mindketten bíztattak. Amikor a Pomurska založba kiadónál dolgoztam, érdeklődtem a kiadási lehetőségek iránt. A kiadónál azt mondták, hogy inkább a prózát kedvelik. 1991-ben, a *Népújság*ban értesültem egy pályázatról, amelyre azonnal reagáltam és benyújtottam három kötetem anyagát, Prózálkodásaim, Levelezéseim és a *Flagelláns énekeskönyv* című köteteket. Kezdetben a verseskötetemnek a Pofonkönyv címet szerettem volna adni.

– *Ezzel a kötetével hogyan lépett be a muravidéki magyar irodalomba?*

– Azt hiszem, hogy sikerült belépnem, ahogyan a kötet címe is mondja, flagellánsként, vagyis – nyilvános önkorbácsolással és igehirdetéssel. Ezt azért teszem, mert ennek a környéknek a jellegzetessége, hogy mások is gyakran nyilvánosan kimosakodnak és másokon gyakorolják bűnbánásukat. És mégis, *itt élned, halnod kell*, a Szózat végszavai szerint. Manapság mindenki prédikál, ezért vannak a kötetemben a jellegzetes imák és fohászok. Ezek a verseim heretikusak.

– *Melyek azok a versbeli vonzatai, amelyek az itt élő muravidéki magyarokról szólnak?*

– Az itt élő emberekhez is szólok, de a szélesebb nyilvánosságnak is, figyelmeztetve egy versidézetemmel: „Tágas tereken éhes méhek rajoznak.” Vannak élményeim, amelyek továbbfejlődtek bennem. Kötetemre hatottak a Jehova tanúinak a tételei. Mégsem tudom azt hinni a világról, hogy jobb lesz, hanem ellenkezőleg, a Káinok öröksége fajul el, vagyis a negativitás még fokozódni fog az emberekben, pedig a társadalom elvárná, hogy rámutassak a pozitívumokra. Optimizmusra lenne szüksége a világnak.

Czimmermann Toplák János: *Flagelláns énekeskönyv*. Lendva, 1991

Akinek a vers a szenvedélye

Költőportré Dobosics Józsefről

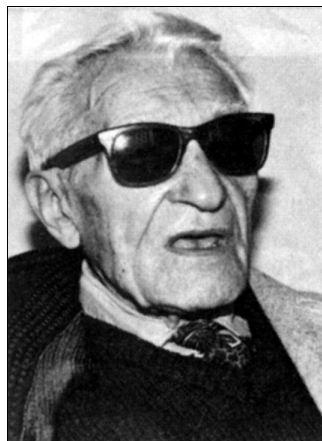
Dobosics József verseivel már megismerkedhetek az olvasók a *Naptár*, a *Muratáj* és a *Népújtság* hasábjain. A 89 éves borbély a lendvai nyugdíjasok otthonában él. Költőnek vallja magát, hiszen gazdag életpályája során több száz verset írt meg. Mursko Središčén született, amikor még Muraszterdahelynek hívták a falut, ahol sok magyar élt. Így Dobosics József horvát származása mellett magyar neveltetésben részesült, iskoláit is magyarul végezte el. Csáktornyan kitanulta a borbély szakmát, majd Lendván nyitott fodrászszalont. Évtizedeken keresztül kísérte Lendva város polgárainak az életét, a politikai változásokat, megélt két világháborút. Verseiben a történelem meghagyta nyomait. Önálló kötete még nem jelent meg, a Muravidéki Írók Szövetségének sem tagja. Beszélgetésünk közben úgy éreztem, mintha Dobosics Józsefet mindenből kihagyták volna...

– *Mikor kezdett el verseket írni?*

– Tizennégy éves koromban, 1918-ban a háború vége felé. Az első versemet a papokról írtam. Sok minden érdekelt, előtérbe helyeztem mindig a művészeteket, de a kozmikus tér is megihletett. *Tagoret* olvastam, operába jártam Mariborba, imádtam a némafilmeket, színdarabokban játszottam, csodáltam Michelangelo Pieta szobrát. Fiatal voltam, teli energiával, ez érthető. Az *Üstökös* című versemet elküldtem a budapesti Színházi élet című lapba, amelyben meg is jelent. Írogattam a maribori *Képes Újság*ba is, a *Naptár*ba, a *Muratáj*ba, még egy angolai almanachban is megjelentek alkotásaim.

– *Milyen témák ihlették meg?*

– A fiatal koromban háborús világ volt, amit tragikusan fogtam fel, nem tudtam elfelejteni. A szerelem vonzásköre is foglalkoztatott. Idősebb koromban, a feleségem halála után egyedül élek és a magány vesz rajtam erőt, erről az állapotról is írtam verseket. Egyes verseim megírása közben sírtam. Sajnos, a pályám során soha nem karoltak fel, ezért néha melankóliás vagyok.

Dobosics József

Céltalan út

*Az eső csendben pereg
a fejemre, az arcomra,
továbblépni alig merek,
az utakon nagy pocsolya.*

*Pedig a cél még tovább van,
el kell oda futni,
de ilyen rossz időben,
nem lehet a célhoz jutni.*

*Ami rám vár nem is fontos,
csak azért, hogy odaérjek,
a valósághoz kevés vigasz,
hogy odaérve mit is kérjek.*

*Talán ott sincs mit keressek,
amit itten nem találok,
vagy csak magam szeretném,
s olyan céltalan utat járok.*

– *Mi ösztönzi a versírást?*

– Az írás szenvedélyem, hogy minél tökéletesebben fejezzem ki magamat. Egy különleges szó már elindíthat a versíráshoz. Csak egy szép szó kell a vershez. Az extra témák érdekelnek. Verseimet közönség előtt is felolvasom a makrobiotikusok szakkörében.

Emlékezet

Dobosics József költő még él az emlékezetünkben, annak ellenére, hogy önálló kötete nem jelent meg életében, de verseit mégis olvashatjuk a muravidéki magyar folyóiratokban és a sajtóban. Kár, hogy versei nem kerültek be a muravidéki magyar költők antológiájába, megérdemelte volna. Emlékezetemben úgy él tovább, hogy látom azt a képet, ahogy sokszor besétált a Népújság szerkesztőségébe, amikor még újságíró voltam. Felkeresett verseivel, amelyeket kötetben is szeretett volna kiadni. Mint idős költő, társalogni is szeretett volna, sokszor hiába, mert elfoglalt voltam, nem mindig tudtam figyelmet szentelni rá. Ekkor lassan visszasétált az idősek otthonába, ahol magányosan élte életét az utolsó napjáig. Az idősek otthonában is felkerestem egyszer. Kaptam tőle ajándékba egy kis terítőt, amelyet a felesége horgolt, amíg élt. Kedves ember volt. Utólag sajnálom, hogy nem tettem többet Dobosics József költőért, de nem voltam a könyvkiadási kuratórium tagja, később már újságíróként sem dolgoztam, hogy ajánlhattam volna verseit kiadásra. Dobosics József magyar ember volt, magyarul írt. Félretett papírjaim közt mégis megtaláltan egy versét.

A természet

*A természet csak játszik velem,
hol vette a türelmet,
ez valami furcsa kellem,
nem kértem én tőle semmit.*

*Mégis kínálkozva néha
felém küldi a színeket,
mintha súgna a fülemben,
hogy küldjek belőle neked.*

*Mint ültem egy parki padon,
a szellő körülöttem forgott,
itt-ott egy gyerek játszott,
sokféle játékot hordott.*

*Visszagondoltam a múltra,
óh, ha újra gyerek lennék,
játékok közt válogatva,
labda után futnék, mennék.*

*De a napest rámpislogott,
mintha ő is öregedne,
vagy csak én úgy tünedeztem,
keresve a múltat bennem.*

*Felkeltem hát útra készen,
tovább hajtott az akarat,
mindek álmodozni arról,
ami csak szép emlék marad.*

(1993)

Az ember egyedül születik

Beszélgetés Bence Utroša Gabriella muravidéki novellaírónővel

Bence Utroša Gabriella, a Muraszombati Területi és Tanulmányi Könyvtár hungarológusának a prózai írásaival már megismerkedhattünk a *Naptár*, a *Népújóság*, és a *Muratáj* hasábjain. A magyar irodalom mindig is érdekelte Gabriellát, ezért Magyarországon végezte a tanulmányait. Egyetemi évei alatt összehasonlító tanulmányokat írt a szlovén és a magyar irodalomból, valamint művelődéstörténetből. Prózai műveire jellemző a női problémakör feltárása, a kisember konfliktusainak a bemutatása, a szókimondó hangnem, a tömör kifejezésmód és az eseményekre való törekvés mozzanata. A magány, az egyedüllét lírai kérdései is foglalkoztatják a novellaírónőt.

– *Tanulmányírással lépett be a muravidéki magyar irodalomba. Primož Trubar, a szlovén reformáció jeles alakjáról írt és Dancs János költői világa is foglalkoztatta. Miért?*

– Primož Trubar azért érdekelt, mivel én is evangélikus vallású vagyok. A budapesti bölcsészszkaron kaptam ezt a feladatot, hogy hasonlítsam össze a magyar protestantizmust folyamatát a muravidékivel. Így választottam Primož Trubart a tanulmányom tárgyává.

– *Aztán következtek a kisprózai alkotásai, amelyek első személyben íródtak és tartalmukban is boncolgatják a nők hétköznapi problémáit. Mindig saját magából indul ki?*

– Valóban, kezdetben fontos volt számomra az első személyes hangnem. Magamból indultam ki, a saját gyermekkoromból, a meséimből és később sokkal bonyolultabban fejeztem ki az álmaimat. A rémálmainak is van történetük. Egy írónak nem mindig érénye, hogy a saját problémáiból indul ki, de nekem ez meghatározó volt. Ez kísér bennünket, ebben vagyunk, ami később úgyis általánossá válik. Annak ellenére, hogy az ember mást is észrevesz, de önmaga is részese a dolgoknak.

– *A női alakjai nem bezárt emberek, hanem túllépik saját normáikat és lehetőségeiket, ezért kerülnek konfliktusos helyzetbe, itt a kapaszkodók című novellájára gondolok.*

– Az alakjaim fellázadnak, amit nem szabadna. Ez a szituáció lehet a családban, vagy a munkahelyen, ahol különböző emberi viszonyokban nyilvánulunk meg. Lehet ez férj-feleség, vagy anya-gyermek viszony. Türelmetlen író vagyok, s szeretem a dolgokat minél előbb befejezni, ezért törekszem az eseményekre.

– *A Berzsényi Úr közelítő tele című novellájában már megjelent az irodalmi műveltsége, amely meglepő posztmodern stílusban jutott kifejezésre, önmegszólítás-ként. Honnan az ihlet?*

– Berzsényit szerettem. Felesége, Dukai Takács Judit, egy együgyű lány volt, aki ebből kifolyólag boldog lehetett, hiszen nem tudhatta a női jogait és korlátait, tehát nem is szenvedett. Ő egy egyszerű lány volt, Berzsényi nagy szerelme. Furcsa költői viszonnak tekinthető, ez tetszett Berzsényiben.

– *A Tüzet szító szelek című novellájában rejtett homályba helyezi a női problematikát, egy család katasztrófáját. Szereti ezt az írói homályt?*

– Az írói homályban sok minden rejtőzhet, s nem biztos, hogy megoldásra van szükség. Ezt az olvasóra bízom. Néha nem lehetnek megoldások, vagy még tovább kellene boncolgatni az ügyet. Van úgy, hogy hónapokig írok egy témát, amíg befejezem.

– *Galamb a léggömbben és a Váratlan látogató című novelláiban megjelennek az illúziót vesztő novellahősök, akik az álmaik elvesztését siratják el.*

– Ha költő lennék, akkor ennek az életérzésnek a kifejezése még könnyebb lenne. Az embernek sok mindennel kell számolnia az élete folyamán. Az élet folytatódik, de egy író nem adhatja fel az álmaikat. Nem fogadhatja el azt, hogy nem olyan a világ, ahogy ő elképzelte.

– *A magány motívuma is többször megjelenik a novelláiban. Mi a véleménye erről?*

– Az ember egyedül születik, egyedül hal meg és egyedül van egész életén keresztül, annak ellenére, hogy mellette van a családja. Amikor a legjobb szüksége lenne az embernek valakire, akkor az éppen nincsen. Hogy miért nincsen? Lehet, hogy véletlenül. S ha ott lenne, akkor sem biztos, hogy mellette lenne.

Bence Utroša Gabriella

Többre vágytam

Beszélgetés Varga József muravidéki magyar költővel

Dr. Varga József muravidéki magyartanár-költő, vagy költő-tanár? Életével és tevékenységével egybefonódott a kettő. Kocsis Gyula német–magyar szakos tanár a *Naphívogató* című kötet recenziójában írta: „Varga József pedagógus és költő. Gyermekközelsége mindennapos élmény. Amit nap mint nap megél az iskolában tanítványai közt délelőtt, amit meglát a szelíd Mura környéki szülőföld természetes színpadán délutáni és esti csendes barangolások alkalmával, ezek az élmények ötvöződnek gyermekversekké.”

– *Valóban így érzi magát a költő és a pedagógus, vagy valamit mégis eltitkolt a kritikusa?*

– Amikor egy írónak azt a kérdést teszik fel, hogy érzi magát, minek érzi magát, miért lett író vagy költő? Erre a legnehezebb felelni. Nagyon fontosnak tartom a gyermekirodalmat és a gyermekeknek írt verseket a fiatalok nevelésében, szellemi, érzelmi gazdagításukban. A kritikusaimmal, akik elemezték a verseimet, van akivel egyetértek, de akad olyan is, akivel nem. Kocsis Gyula kollégám recenziójának nagyon boldog voltam, hiszen olyan dolgokat is nyilvánosságra hozott a gyermekverseimet elemezve, amelyekről talán magam sem tudtam. Ma is vallom, hogy egy nemzet létének fejlődésében a gyermekirodalomra szükség van, még jobban egy kisebbségben élő maroknyi magyarságnak, ahol az érzelmi kötődés és a nemzettudat csorbul. Mint pedagógus fontosnak tartom a szellemi gazdagodás mellett a lelki, érzelmi vonatkozásokat és a nevelést. A nevelés által tudjuk megvalósítani az emberi értékeket. Bizonyos alapdiszpozíciók lerakása nélkül nem lehet a fejlődő fiatal lelket olyan irányba fejleszteni, vagy úgy irányítani, hogy az meg ne tudná különböztetni az esztétikai kategóriákat, a szépet és a rútat, ami alapján el tud igazodni az irodalomban és az életben.

– *Sz. Kanyó Leona költőtársa a következőket állította: „Mindenáron komoly költőnek akartuk elkönyvelni. Nem lehet. Varga más irányú költészetében is benne lappang a kimagyarázzkodás tendenciája, amit a gyermekvers törvényszerűen megkövetel. Ösztöntörvény ez. Bizonyíték és biztosíték, hogy Varga született gyermekversköltő.” Ez azt jelenthetné, hogy költőtársai előtérbe helyezték a gyermekverseit és ebből indultak ki? Vagy esetleg más irányú költészetet is elvártak volna Öntől?*

– Először gyermekversekkel jelentkeztem. Nagyon érdekes, hogy Sz. Kanyó Leona a gyermekverseimre figyelt fel először, abban látta és érezte meg azokat a jellegzetes vonásokat, amelyek elsősorban, szerinte jellemzőek rám. Lehet, hogy némileg, vagy talán nagyobbreszt igazza van. A költészetemben, elsősorban a gyerekeknek az érzelmi, lelki gazdagodását szerettem volna megközelíteni, mert korán kell kezdeni az anyanyelv és a hagyományok megőrzését, mely által megőrizzük saját valóságunkat is. Bennem mindig is élt egyfajta magyarságféltség. A verseimben ez mindenütt jelen van, a gyermekverseim. Olvasásigényt, a világ és az életünkre való ragaszkodás szerettem volna kifejezni.

– *Ez mind benne van a verseiben. De ezen kívül sok minden más: a muravidéki táj, állatvilág, rengeteg hangzási elem és spontán megnyilvánulás fonódik össze a kiválasztott témákkal. Kitől tanult?*

– Kritikusaim közül néhányan a szememre vetették, hogy utánzok, főleg Weöres Sándort. Én ösztönösen alkottam meg a verseimet. A pedagógus vénám talán hozzájárult a versíráshoz. Nem akartam magasröptű gondolatokat megfogalmazni annak ellenére, hogy a gyermekverseimben is benne rejlik az egész valóság. De vannak benne egy kis tudatosság is, hogy a gyerekek ezeket a verseket olvassák, sőt szavalják és használják fel a tanításban. A gyermekverseim spontánul születtek, sokkal kevesebbet kellett rajtuk javítanom, mint a felnőtteknek szánt verseimen.

– A gyermekverseit olvasva találtam néhány impresszionista jellegű tájleíró költeményt, amelyek nagyon Muravidék-központúak voltak. Még a kedvenc évszakait, a tavaszt és az őszt is ehhez a tájhoz köti.

Ezek átmeneti versek a gyermekversek és a felnőtteknek szánt versek közül?

– Valóban a verseim közt vannak olyanok is, amelyek a gyerekeknek és a felnőtteknek szólnak. Vannak átmeneti költeményeim is, amelyekben a gondolat esztétikai megfogalmazása más jellegű. A felnőtteknek szánt verseimben komolyabb dolgokkal is foglalkozom.

– Ennyire gondolatívá vált a költészete? Az itt élő magyarok gondoljai és helyzete foglalkoztatja, míg a lágyabb húrjait háttérbe szorította. Visszajönnek-e ezek a mozzanatok a költeményeiben?

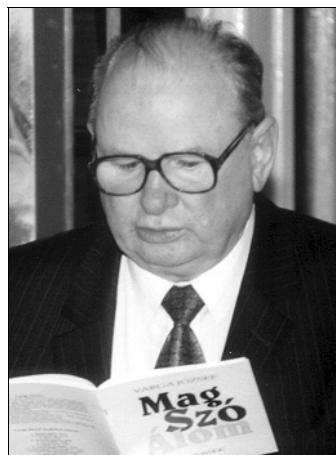
– Nem tudom. Megmondom őszintén, hogy tudatosan visszafogtam a gyermekversírást, mert általában úgy kezeltek a kollégáim, írók, költők, irodalmárok, hogy jól van írok komolyabb verseket, de a gyermekversekben vagyok otthon. Később úgy éreztem, hogy egy kicsit lenézően, illetve lekezelve értékelték a költészetemet. Kísérleteztem új formákkal is, de ezek nem sikerültek. Általában a hagyományosabb versírás az én eszközöm. Szeretem, ha tiszta vizet öntenek a pohárba és a gondolatok tisztánlátását. A hagyományos versírás az én eszközöm.

– Gyermekverseivel vált később felnőtt költővé, vagy már az induláskor a kettő összefonódott?

– 1953-ban született meg az első versem, amely nem volt éppen gyermekvers, de a 60-as években már születtek ilyen jellegű versek is.

– A magyar kultúra iránti vonzalma nagyon szerteágazó. Muraszombatban járt gimnáziumba, majd tanulmányait a Vajdaságban folytatta, sőt Budapesten az ELTE-n szerzett doktori címet. Muravidéken Ön az egyetlen magyar értelmiségi, aki ennyi magyar egyetemet és főiskolát felkeresett a tudásvágyával és kapcsolatokat is teremtett az említett fórumokkal. A történelem vagy a sorsa irányította ebbe az irányba?

– Szeretek lépést tartani a korrallal. Sok mindenről le kell mondanom. De ehhez még az is kell, hogy az emberek megértő élettársa és családja legyen. Azt, hogy én ennyit utaztam, tanultam, előadásokra jártam, ahhoz az kellett, hogy ezt a családom megértse. A Muravidéken azt tapasztaltam, hogy érdektelenség és közöny van a saját kultúránk, szokásaink, anyanyelvünk és öntudatunk iránt. Lehet, hogy ezt ösztönösen éreztem ezt, ezért többre vágytam. Nem tudtam úgy élni, hogy csak a mun-

Dr. Varga József

kámat végeztem volna, mert nekem elég volt Budapest levegője, vagy az újvidéki egyetem hallgatóival, az új symposionistákkal való találkozás, vagy a Nyelvművelő Társaságban való szerény tevékenységem. Úgy éreztem, hogy jelen kell lennem mindenütt és fel kell töltnöm, amikor itthon elfogyott a közéletben a kultúrélmény.

– *Mégis mi hiányzott az itteni magyar kultúrából, oktatásból, nemzetiségi politikából, népművelésből? Mi maradt ki az életéből ebben a hatvan évben, amelyet Muravidéken élt meg?*

– Végül is a tanári pályát választottam, a magyar szakot, nem bánt, sőt örülök neki. Szerettem volna más művészeti ágakkal is foglalkozni. Gyermekkoromban is érdekelt az anyag megformálása és a festészet. Csak egy példát mondok el. A volt Jugoszláviában általában az állami támogatásból a szegény gyerekeket meg szokták ajándékozni. Én is azt gondoltam, hogy kapok valamit, egy nadrágot, egy inget, egy cipőt. Egyetlen egyszer kaptam ajándékot, amely egy doboz színező volt. Szerettem volna rajzolni, mint kisgyerek. Úgy éreztem, kellett volna valamit tenni, annak érdekében, hogy festőművész, vagy szobrász válhatott volna belőlem. Sokkal hasznosabb lett volna festőművésznak lenni, mint magyartanárnak.

– *Lesz-e még kötete a gyerekeknek?*

– Természetesen. Most is írok gyermekverseket, amelyek még műhelymunkára várnak. Nem akarok jósolni, de egy éven belül egy gyermekverskötetet össze tudok állítani.

(1993)

Írott szóval a megmaradásért

Beszélgetés Bence Lajos íróval a tanulmánykötetéről

Nemrég jelent meg Bence Lajos 150 oldalas műve, *Írott szóval a megmaradásért* címmel, amelyben az író a muravidéki magyarság hányatott történetének bemutatására törekedett. Gyurác Ferenc, a kötet recenzense írja: „...úgy szolgálja a magyarság önismeretét, megmaradási törekvését, hogy eközben senkit, sem népeket, sem egyéneket nem sért.” A Trianon utáni 70 évet az író több szempontból elemzi, kezdve a magyarság Trianon utáni gazdasági és jogi helyzetével, amelyet egy 1945 utáni résszel is kibővíti. A demográfiai áttekintést az oktatásügy és a kisebbségi sajtó helyzetének ismertetése követi. A kötetben a legnagyobb hangsúlyt mégis a szlovéniai magyar irodalomnak szenteli Bence Lajos, kezdve a táj irodalmi hagyományainak ismertetésével, visszautalva az alsólendvai nyomdászat 16. századi termékeire, folytatva – csaknem három évszázados kultúrtörténeti hiátus után – a századforduló, majd a két világháború közötti időszak jelentősebb, főleg a „gyors sajtóban” megjelent irodalmi próbálkozásait. A kötet legtestesebb utolsó részében pedig részletesen foglalkozik a szlovéniai magyar irodalomnak a kezdetektől a 90-es évek elejéig tartó mintegy három évtizedes fejlődésével, vázolja egy-egy jelentősebb személyiség írói arcélét, pályáivét. A művel kapcsolatosan beszélgettünk a szerzővel.

– Mi adta az ösztönzést a mű megírásához?

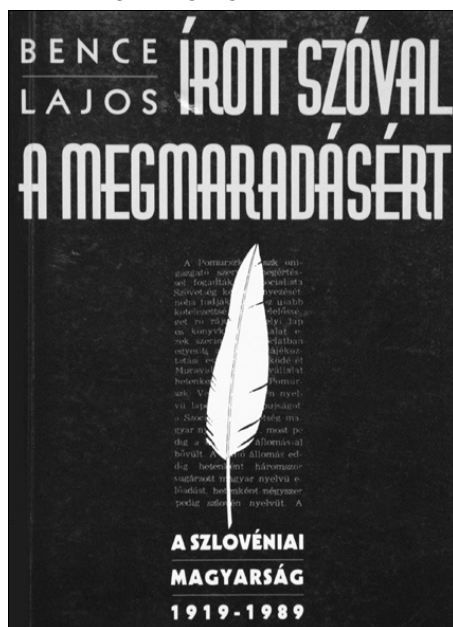
– Már egyetemista koromban tervbe vettem, hogy egyszer megírom a murántúli irodalom rövid, de annál mozgalmasabb történetét, így már a 80-as évek elején egy hosszabb tanulmányt szenteltem Vljaj Lajos háború alatt született, Versek című kötetében megjelent versciklusának. Később a kortárs költők megjelent kötetéről írtam és jelentettem meg hosszabb-rövidebb recenziókat, kritikákat. Mindig is fontosnak tartottam a kritika jelenlétét ezen a területen, mivel éppen ez hiányzott a legjobban. Például szolgált a 60-as évek vajdasági magyar irodalma, vagy még korábban a Nyugat írói nemzedéke mellett működött egy kiváló kritikusi gárda is, amely mind az olvasók, mind az írók szemléletét alakította, formálta. Ez lett volna nálunk is a bevált recept, hiszen a kettő feltételezi egymást. A kötetemet kézikönyvnek szántam azzal a szándékkal, hogy bárki kézbe vehesse, és a felvetett problémákat továbbgondolja.

– A feltérképezett hetven évben a muravidéki magyarság politikailag nem tudott létrehozni egy pártot, amely megvédte volna, politikai önszerveződése hiányos volt. Ön szerint miért?

– A második világháború előtt szinte nem lehet olyan politikai mozgalomról beszélni, amely megmozgatta volna az itteni magyarságot. Az emberek féltek a pártoktól, hiszen sok minden lerakódott bennük, ami a korábbi kellemetlenségekre vezethető vissza. Az 50-es években Vljaj Lajosnak voltak megmozdulásai és visszalépései a politikában, de nem bontakoztatta ki a mondanivalóját. Később Varga Sándor és dr. Hajós Ferenc hivatásból is vállalták a politikában betöltött nemzetiségi szerepüket, hiszen ki kellett elégíteni ezeket az igényeket, látszólagosan is fenn kellett tartani azokat. Ők sem támaszkodhattak egy jól bevált módszerre, politikai hagyományra. 1975-ben létrejött a magyar nemzetiségi öngazgatási érdekközösség, amely pozitív hagyományokat teremtett a politikában is. Szinte a semmiből jött létre, és nagy nehézségek árán, de felborzolta egy kicsit az állóvizet.

– A magyarság demográfiai csökkenése erősítette az asszimilációt. Egy idézetet is említ ennek alátámasztására: „Ha egy népesség nem érez távlatot a létezésében és fejlődésében, akkor nem is vállalja az új nemzedék bővülő reprodukcióját és prokreációját.” Ezt hogyan lehet bővebben értelmezni?

– Ez az idézet a vajdasági Mirnics Károlytól való, aki a 60-as, 70-es, sőt a 80-as évek társadalmi és politikai viszonyait vizsgálva jutott erre a következtetésre. Nálunk inkább az a tendencia érvényesült, amely nemcsak a Muravidékre, de az egész szlovén társadalomra is érvényes. Nálunk az úgynevezett egykezés volt a jellemző, kevesen vállaltak két, illetve több gyermeket.

Bence Lajos: *Írott szóval a megmaradásért*. Győr, 1994; Győr-Lendva, 1996

Pedig a populáció növekedéséhez legalább három gyermek szükséges. Így a többgyermekes nagycsaládok megszűntek vidékünkön. Ehhez járult még egy viszonylagos jólét, amely szintén ellenkező hatást váltott ki, és a népesség fogyatkozását segítette elő. A fiatal házások nem a gyermeknevelést, hanem a kényelmes, nyugodt, vesződés- és problémamentes életet választották. Az okok felsorolását még folytathatnánk.

– A könyvben külön fejezetben foglalkozik az oktatással és a kétnyelvű oktatással is. Mik voltak a kétnyelvű oktatás buktatói?

– A hazai szakemberhiány miatt nem foglalkoztak a kétnyelvűség ügyével annyit, ahogy elvárható lett volna. Egy biztos: nem az anyagiakon múlt, hogy nem sikerült ténylegesen is világszenzációt csinálni belőle. A kétnyelvű oktatási modellnek megvolt mind az anyagi, mind a politikai támogatottsága. Először is fel kell tennünk azt a kérdést, hogy mit tudott a kétnyelvű oktatás nyújtani, és miért került válságba a 60-as évek végén, amikor a szlovén politika sem akart kiállni mellette, és a megszüntetésére irányuló törekvések eljutottak az Alkotmánybíróságig. A per a kétnyelvű oktatás további folytatása mellett végződött, de már akkor érződtek azok a látszólag szunnyadó nacionalista erők, amelyek a rendszerváltással erősödtek fel csak igazán. Ezekkel az erőkkel kellett titkos kompromisszumra lépni, s ennek a kompromisszumnak a rovására írandó, hogy a 70-es években nem történt előrehaladás a kétnyelvű oktatásban, fejlesztésére nem fektettek különösebb hangsúlyt. 1981-ben, amikor elkezdtem tanári pályámat, meg kellett állapítanom, hogy a gyerekek a középiskolába lépve magyar nyelvből nehezen érik el az írásbeliség szintjét. Felmérések ugyan voltak, de nem a valós problémákat kutatták. Félték, hogy ezek felszínre hozzák azokat a negatívumokat, amelyek tovább mélyítik a feszültségeket a többség és a kisebbség között.

– Milyen perspektívákat jósol a magyar sajtónak?

– A sajtó terén is hatalmas a lemaradás, hiszen jóformán csak a 80-as évektől beszélhetünk bármilyen fejlődésről e téren. Kevés volt a kezdeményezés, hiszen sok mindent meg lehetett volna valósítani, ha lettek volna emberek, akik tervszerűen tudták volna alakítani a szlovéniai magyar tájékoztatás ügyét. Pedig rengeteg lehetőséget látok most. A sajtó technikai fejlődésével lépést kell tartani, hiszen megkönnyíti a munkát, ugyanakkor tehetséges fiatal munkaerőt kell megnyerni ennek a cseppet sem könnyű, de rendkívül fontos tudatalakító, tudatformáló tényezőnek, amely nélkül egyetlen kisebbség sem maradhat fenn.

– A szlovéniai magyar irodalom egyik ismérve az volt, hogy nem voltak hagyományai. A tanulmányból mégis kiderült, hogy ez az állítás egészében mégsem állja meg a helyét. Melyek azok a hagyományok, amelyekbe kapaszkodni lehetett?

– A szlovéniai magyar irodalom élő hagyománya hosszú évekig Vljaj Lajos volt, és a népköltészet. Erre már Palkó István, az itteni irodalom első kritikusja is felfigyelt a Tavaszvárás-nemzedék íróinak antológiakötetéhez írt előszavában. A hagyomány megítélésében nem hagyható figyelmen kívül a 16. századi lendvai nyomdászat és az itt zajló művelődési tevékenység. Ekkor ugyanis a régió központja volt Lendva, kár, hogy ezt a központi jellegét a későbbiek során nem tudta megtartani. Ma is sok tanulsággal szolgál Pável Ágoston esete, aki a századvégén innen indult el a magyar irodalom és a tudományosság felé. Ő úgy tudott két népet szolgálni, hogy közben nem felejtette el anyanyelvét.

– A disszertációja, amelyet 1994. december 15-én védett meg, most már könyv formájában is megjelent. Ennek a könyvnek mintha üzenete volna az utókor számára is...

– Olyan dolgokra bukkantam a disszertációm megírása közben, amelyek önépítkezésünkben lehetnek segítségünkre; gondolok itt az itteni magyarság kulturális felemelkedésére, öntudatának erősödésére stb. Könyvem topológiai jellegű, így már most ösztönzőnek szántam a további tudományos vizsgálódásokhoz. Fontosnak tartom azt, hogy a valóságunkat tudományosan is képesek legyünk vizsgálni és gyorsan reagálni a kóros jelenségekre. Ez fogja biztosítani a megmaradásunkat, ha egy kicsit tervszerűbben állunk hozzá dolgaink rendezéséhez, csak így sikerülhet – Ady Endre szavával élve – felépíteni a Templomot.

(1995)

A szellem finom játéka

Beszélgetés dr. Rudaš Jutka irodalomtörténésszel

Dr. Rudaš Jutka irodalomtörténész, a Maribori Egyetem Bölcsészettudományi Kar Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének habilitált egyetemi docense, 1969-ben született Karlsruheban, Németországban. 1988-ban a Lendvai Kétnyelvű Középiskola pedagógiai szakának társadalomtudományi-nyelvészeti irányzatát fejezte be, majd 1996-ban a Maribori Egyetem Pedagógiai Karán szerzett magyar–földrajz szakos diplomát. 1993–1999 között magyar szakos tanár volt a Lendvai Kétnyelvű Középiskolában. Azt követően a Maribori Egyetem Bölcsészettudományi Kar Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének tanársegédje, jelenleg habilitált egyetemi docense, doktori értekezését *A szellem finom játéka. A kortárs magyar irodalom interkulturális aspektusai* címmel védte meg 2005-ben a Pécsi Tudományegyetemen.

Kutatási területe a kortárs illetve a modern magyar irodalom, mindenekelőtt Esterházy Péter poétikája, a recepcióesztétika, az interkulturális irodalom vizsgálata. 2002-től a Muravidéki Magyar Tudományos Társaság tagja, 2005-től a Vilenica Nemzetközi Írótalálkozó konzultánsa, 2007-től a *readme cc.* virtuális irodalmi világháló munkatársa, 2009-től az MTA külső köztestületi tagja, szakterülete: bölcsészettudományok, összehasonlító irodalomtudományok, magyar–szlovén komparatiztika.

– *2006-ban jelent meg A szellem finom játéka. A kortárs magyar irodalom interkulturális aspektusai című könyved Budapesten, a Kijárat Kiadó gondozásában. Kérem, ismertesd ennek a monográfiának a tartalmi koncepcióját és magyarországi, illetve szlovéniai fogadtatását.*

– A könyv a doktori disszertációm rövidített és kissé átdolgozott változata. Ebben a könyvben tulajdonképpen az irodalmi befogadásnak a vizsgálatával foglalkoztam, hiszen az a véleményem, hogy az irodalom létezése az olvasónak feltett új kérdésektől függ. Ezért rejtélyesebb számomra az a viszony, amikor az író, illetve műve a fordítások révén egy gyökeresen eltérő kultúrtörténeti tradícióval rendelkező befogadói közegbe érkezik.

Könyvem alapvetően komparatistikai, recepcióesztétikai munka, amely nagyon leegyszerűsítve három nagyobb egységre tagolódik.

Az első fejezetben hangsúlyozottan az irodalomelméleti kérdésirányokat, a „posztmodern”-nek nevezett szemléleteket igyekeztem taglalni. Ahhoz, hogy valamelyest világosabban kifejthessem ezt a számomra roppant szövevényes gondolati hálót, kiinduló fogalmi bázisként olyan fogalmak szolgáltak mint a recepció, olvasás, ízlés, ítélet, hatás, kultúra valamint megértés, értelmezés, alkalmazás, nyelv és fordítás; illetve ezeknek a fogalmi köröknek a hermeneutikai hagyománya. Valahogy úgy éreztem, hogy épp a hermeneutika igazolhatja azt, hogy a szövegekben a megértés és az értelmezés (akár mint fordítás is) a legmélyebb kérdésként mutatkozik meg. Tehát az első rész sajátos elméleti kérdésekre koncentrálva nyitja meg a teret a „konkrét” második és harmadik résznek.

A második részben Esterházy Péter poétikájával foglalkoztam, pontosabban az érdekelt, miben is áll a *Harmonia caelestis* és a *Javított kiadás* „prózapoeitikájának” a sajátossága. Ebben a fejezetben fontolóra vettem azokat a nyelvi kérdéseket, amelyeket a két mű fordításbeli mivolta kiprovokál. Ezt követően olyan regénybeli sajátosságokat vázoltam fel, amelyek az Esterházy-epika ismertetőjegyei, ez az ironia és az intertextuális (szövegköziség, jelöletlen idézet stb.). Ezeket a jelenségeket a már lefordított két könyv vizsgálatánál vettem figyelembe, tehát a horvát, a német és a szlovén változatok és a fordítások révén.

Az utolsó fejezet is kilép a „magyar olvasásból” és hatástörténetből és a szlovén nyelv körében térképezi fel a kortárs magyar irodalom megjelenését. Ezúttal különböző szempontú áttekintést/összefoglalást adtam a magyar írók és művek itteni szerepléséről, a sajtóban felbukkanó anyagokról és a megjelent művek befogadásának, kritikái visszhangjának tanulságairól.

Tehát az egész könyvem felépítését döntő módon meghatározta az általam centrumba állított befogadás-, olvasás-retorikai- valamint fordításelméleti szempontú megközelítés.

Szlovéniában természetesen nincs visszajelzés a könyvemre, mivel magyarul íródott és nagyon szűk, főleg szakmai kör számára, egyedül nálunk az egyetemisták tanulhatnak belőle, Magyarországon viszont van visszhangja, több pozitív kritika is született róla kurrens folyóiratokban, sőt a különböző egyetemek összehasonlító irodalom kurzusainak szakirodalmává is vált, több irodalmár idézett is belőle, aminek nagyon örülök.

– Az említett műved első nagyobb egysége a *Szöveg – recepció – fordítás* tematikájáról szól, vagyis a kultúrák érintkezését és a kulturális megértésnek a kérdéseit tárgyalja, illetve a kultúra és a történelem szerepét hangsúlyozza, de kitér a fordítás problematikájára is.

– Az utóbbi években valóságos diskurzív robbanás zajlott le a kultúrák fordítása terén. Megerősödött annak a tudata, hogy a kultúrák különbségeit világszerte fenn kell tartani.

Dr. Rudaš Jutka

A fordításelmélet korszerű megközelítése elválaszthatatlan a kultúra fogalmának értelmezésétől. Ezért lett a fordítás/fordíthatóság problémaköre a kultúraköziiség kiemelkedő tárgyköre. A fordítás nemcsak a másik kultúra közvetítésének a metaforája és megoldandó nyelvi probléma, hanem ennél bonyolultabb feladat. A szövegek szemantikai mélyrétege új világlátást hoz létre, a szövegek egy lehetséges világról beszélnek. Ennek a világnak a dimenziói éppen a szöveg révén válnak ismertté.

Manapság számos, a fordítás tárgykörében született tanulmány – a tisztán formális és lingvisztikai megközelítéssel szemben – a kultúra és a történelem szerepét hangsúlyozza. És itt nem csupán a nyelvi elemeknek, hanem azoknak a „gondolkodásmódoknak” a fordítása a feladat, amelyek ezekben a nyelvi elemekben megtestesülnek.

– *A monográfia második nagyobb egysége Esterházy Péter Harmonia caelestiséről és a Javított kiadásáról szól, kiemelten az említett művek szimbolikus információforrásáról és a kulturális mintákról. Milyen Esterházy Péter műveinek intertextuális vetülete, esztétikai hatása és a befogadása a szlovén irodalomban?*

– Esterházy könyvei jól ki tudnak bennünket lendíteni kényelmes olvasási pozícióból. A *HC*-ben és a *Javított kiadás*ban rengeteg az olyan szimbolikus információforrás, amelyek lényegében valóságmodellek, kulturális minták. És ezek a kulturális minták jelentéseket biztosítanak, ugyanis a társadalmi valóságról igyekeznek képzeteket alkotni. A *Harmonia caelestis* és a *Javított kiadás* esztétikai minősége nagy mértékben a kulturális hovatartozás meghatározta színvonalától függ.

Esterházy nál szövegek is vannak, nyelvek is, és bennük világok, világrétegek, azokban pedig tudás, érzékelés és tapasztalat váratlan kiterjedései. Mindez megnehezíti e szövegek hazai és külföldi befogadását. És itt van még az intertextualitás fogalma. A szövegek létmódja eleve intertextuális, azaz különféle szövegek transzformációk során keverednek egymással/egymásba. Én azt mondom, hogy Esterházy virtuóz módon bánt az alakzatok e különös táncával, a legszigorúbban és legmerészebben kódolt *Harmonia caelestis*t és a *Javított kiadás*t is az effajta kreativitás és textualitás működteti. Az eltérő horizontokból származó szövegek kombinációs lehetőségeit Esterházy maximálisan kiaknázza, felkínálva az olvasónak egy köteg kombinatorikus virtualitást. Ezt nevezem én a szellem finom játéknak, innen a cím; a művészet, mint szépség; a szépség pedig vad és szelídíthetetlen és így tovább.

Hogy milyen a befogadása a szlovén irodalomban? Pozitív, de érvényesül a külső nézet, ami csupán többlet és horizonttágítás, pl. Rudi Šeligo Esterházy művészetét az avantgarde és neoavantgarde irányzatba helyezi – ezt az Esterházy-művek új nyelviségének, metanyelvének alapján teszi. Érdekes ez a nézet, hiszen a magyar és a szélesebb európai irodalmi közeg őt a posztmodern irodalom kiemelkedő alkotójának tekinti. Továbbá a történelmi múltból való irodalom Szlovéniában nem járt együtt olyan radikális változásokkal a művek nyelvezetében és struktúrájában, mint a magyar irodalomban. Itt nem történt meg az a metamorfózis, amit a magyar irodalomesztétika észlel saját irodalmi szövegeiben mintegy húsz-harminc esztendeje, ahol sorsdöntővé válik az a poétikai gesztus, amely félreteszi a valóság közvetlen megértésének illúzióját. Ezért is nehezen fogadhatók be nálunk EP művei.

– *A monográfiád harmadik nagyobb egysége a kortárs magyar irodalom szlovéniai recepciójáról szól: Vilencia kontextusában és a szlovénra lefordított magyar*

művek hatásából kiindulva elemzi ezt a folyamatot. Milyen a kortárs magyar irodalom szlovéniai recepciója? A kortárs magyar művek mit képviselnek a szlovén kultúra általános keretei közt, milyen jelentéssel bírnak a szlovén kultúra általános horizontján?

– Megállapíthattam, hogy a '80-as évek második felétől hirtelen megsaporodnak a kortárs magyar irodalom (rész)fordításai, és ebben fontos szerepet játszottak/játszanak a '86-tól rendszeressé váló Vilenicai Nemzetközi Írótalálkozóok. Tény, hogy a magyar irodalom a szlovén közegben – nyelvéből, hagyományából, történetéből következően –, e kulturális cserében sokáig elhanyagolható szerepet játszott és ez fordítva is így volt. Úgy látom, hogy a Találkozó fontos szerepe abban is megmutatkozik, hogy támogatja a szellemi megújulást. A megadott témákból rendezett vitaesteken a magyar szerzők mellett sok kiváló kelet-közép-európai művész is hozzászól. Többen díjazottak is voltak, Esterházy, Nádas, stb. Továbbá az elmúlt öt évben két irodalmi antológiával gazdagodott a magyar irodalom repertoárja Szlovéniában. A *Vzvalovano Blatno jezero* (Hullámozó Balaton) és a *Jelenkor v Apokalipsi* (Jelenkor az Apokalipsában) című antológiák alapvető rendeltetése, hogy betekintést adjanak, illetve egy reprezentatív válogatás révén mutassák be a legújabb magyar alkotókat.

Látszik, hogy lehetséges tényleges párbeszédet nyitni a szlovén-magyar irodalom között, írók, fordítók, kritikusok, intézményvezetők, és nem utolsósorban kiadók segítségével. Ennek a dialógusnak az eredményeként jönnek létre a lefordított szövegek, könyvek: az utóbbi 15 évben 12 magyar szépirodalmi könyv látott napvilágot Szlovéniában, és ez így van a szlovén irodalommal Magyarországon is. A magyar irodalom szlovén fogadtatásában kiemelkedő szerepet játszanak egyrészt a személyek és kiadók összefonódásai, másrészt a médiumok, melyek tagadhatatlanul meghatározzák, miből lesz sikerkönyv és miből nem, valamint az olyan nyilvános események, mint a Vilenica-díj és „A Költészet és a Bor Fesztiválja”, „A folyóirat a folyóiratban” projektek. Külön kiemelendő ebben a közvetítésben a német nyelvterület, hiszen a magyar irodalom általa szerzi meg Szlovéniában a létjogosultságát, mert a szlovén kiadók még mindig a Németországban is sikert arató írók műveit adják ki a legszívesebben. Ha a magyar irodalom külföldi recepciója kerül szóba, akkor szembesülni kell azzal a ténnyel, hogy a magyar művek igen marginális szerepet töltenek be az idegen kultúrákban. (Így van a szlovén művek esetében is, hiszen az úgynevezett „kisirodalmak” általában marginális helyzetben van.) Ennek több oka is van, az egyik a hiányzó fordítások és fordítók. A hiányuk miatt marginalizálódik a magyar irodalom Szlovéniában, és emiatt az érdeklődés központjában sem a teljes kortárs magyar irodalom áll, hanem csak bizonyos szerzők, mint a már többször említett Esterházy, Nádas, Kertész, és ezeknek sem a főműveik. Így érthető, hogy a magyar irodalomról alkotott és alkotható kép nálunk hézagos.

En úgy érzem, hogy az utolsó néhány év azt mutatja – és most újra a Vilenica Találkozót, „A Költészet és Bor Fesztiválja”-t, „A folyóirat a folyóiratban” projektet, a megjelentetett antológiákat, a gyűjteményes köteteket, a lefordított műveket és cikkeket említhetném –, hogy enyhül az „irodalmi határok” átjárhatatlanságának problémája, és a kulturális átjárás könnyebbé válik, de még mindig kevés a kritikai visszhang. Visszatérve a kérdésedre, hogy milyen jelentéssel bírnak a szlovén kultúra általános horizontján a magyar művek? Az bizonyos, hogy egyrészt valami-

lyen értéket képviselnek, másrészt viszont a szóban forgó kultúra irodalmától nagyon sok idegen elemet tartalmaznak.

– *Esterházy Péter művein kívül Bodor Ádám, Garaczi László, Darvasi László, Nádas Péter, Tolnai Ottó műveivel és poétikájával is foglalkoztál. Milyen gyakran írsz kritikákat vagy recenziókat a műveikről, illetve milyen alkalmakkor találkozol velük. Mi a szereped az irodalom közvetítésében?*

– Tanulmányokat főleg tudományos konferenciákra írok, kritikákat, recenziókat pedig csak és kimondottan azokról a művekről, amelyek megérintenek, amelyek intellektuális és esztétika sokkot okoznak nekem, és osztom Proustnak azt a véleményét, mely szerint, az olvasás során a kritikus voltaképpen önmaga énjének a könyvébe lapoz, önmagát ismeri meg egyre jobban, de sohasem teljesen. Ilyen szempontból legutóbb a horvát Igor Štiks *Illyés próféta* című könyve ragadtatott el, írtam is róla a *Jelenkor*ba és mivel szlovénul is megjelent, így szlovénul is írtam róla a *Dnevnik* kulturális rovatába. De ugyanígy voltam Dragan Velikić szerb író *Orosz ablak* című művével, teljesen lenyűgözött, és hát rendszeresen írok recenziókat a szlovénul megjelenő magyar könyvekről a *Delo* Irodalmi mellékletébe. Mostanában Kosztolányi Dezső *Nero, a véres költő* című művéről született recenzióm, legutóbb pedig Bodor Ádám *Sinistra körzetéről* és Nádas Péter *Párhuzamos történetekéről*. Ez utóbbi könyvre, mint a művészi artikuláció csúcspontjára tekintek. Az irodalomközvetítésbeli szerepem az, hogy műveket ajánlok a kiadóknak, itt is meg ott is, mármint magyar műveket nálunk, szlovéneket Magyarországon. Moderátorként irodalmi esteken veszek részt, szlovén-magyar művek elő- és utószava- inak szerzője vagyok, ajánlom a szerzőket a különböző irodalmi manifesztációkra stb. Mondhatom, némi iróniával, hogy benne vagyok az irodalom körforgásában, és igen, személyesen is ismerem a kortárs magyar és szlovén szerzőket, és persze ők is engem.

– *Tudományos cikkeidben az irodalom és a kulturális identitás kölcsönhatásával is foglalkozol, illetve a posztmodern identitással. Ebben a diskurzusban milyen megállapításokat írtál le?*

– A kulturális identitás témaköre mindig is érdekelt, mivel én egy olyan miliőbe születtem bele, melyben a kétnyelvűség, a kétkultúrájúság ontológiai alaphelyzetem, lételemem. Gondolkodásomban akarva-akaratlanul feltárul a bilingvális világtapasztalatom dimenziója. Kétnyelvű életkörülményemből kiindulva egy sajátos élet- és nyelvszemléletet képviselek, amely természeténél fogva kultúraközi. És ez a kultúra- és irodalomköziség, illetve komparatív gondolkodásmód nyilvánul meg a mindennapjaimban - és tudományos elgondolásaimban. Nyelvembe és világomba bekerülnek azok az attribútumok, amelyek a kétnyelvű létezésben megélt sajátos élményvilágból táplálkoznak, sőt megmutatkoznak azok az árnyalatok, amelyek egy sajátos „magyar-szlovén kétnyelvű” kultúrát működtetnek. A két nyelv által közvetített kulturális információk nálam másként, másságukban jelennek meg. És pontosan ez érdekelt, hogy az irodalom által közvetített információk, milyen más-ságot mutatnak. Egyébként ez egy nagyon bonyolult kérdés, gyorsan össze lehet keverni a nemzeti identitás fogalmával, ami ideológiát termelhet. Aki nem érti és érzi a két identitásbeli különbséget, mindkettő mélységeit, rétegzettségét, az csak tudatlanul összevissza bőfög, az a nemzeti identitásból kisebbségpolitikát gyárt, a zavaros, gyakran mesterkélt identitástudatával nagyon is tudatos feszültséget te-

remt, valamint botrányos megnyilvánulásokat hoz létre. És ennek tapasztalata itt, a szűkebb térségünkben nagyon jellemző.

– *Lázár Lenke magyar- és földrajzszakos tanárral együtt adtátok ki 2003-ban a magyar-szlovén és a szlovén-magyar földrajzi szakkifejezések szótárát. Milyen céllal?*

– Lázár Lenkével – aki évfolyamtársam volt az egyetemen és nagyon jó barát-nőm, bár két külön világ vagyunk, két erős individuum – úgy döntöttünk, pontosabban az ő döntése erősebb volt, mint az enyém, de hagytam magam, hogy a szakdolgozatunk (*Magyar-szlovén és szlovén-magyar földrajzi szakkifejezések szótára*) kiindulópontjai elméleti kérdések mentén határozódjanak meg. Azért csináltuk ketten, mert óriási az anyag, ahogy a kötet terjedelme is az lett. 1996-ban védtük meg a szakdolgozatot, 2003-ban pedig jött egy ajánlat a Szlovén Oktatási Intézettől, hogy szeretnék kiadni a nagyon lerövidített változatát, a kétnyelvű oktatás segédeszközeként. Így került kiadásra a kis szótárunk, és remélem, hogy a kétnyelvű földrajzórán még ma is használják, bár nincsenek róla információim, hogy így van-e.

– *Milyen irodalmi témákkal foglalkozol mostanában, mit várhatunk Tőled a jövőben, újabb monográfiát, szacikket, milyen jellegű konferenciákra hívnak?*

– Főleg tudományos konferenciákra hívnak, épp e hónap elején voltam a Szlavisztikai Kongresszuson, amit a ljubljana-i Bölcsészettudományi Kar szervezett. Ott a szlovén-magyar irodalmi kapcsolatokról adtam elő, a múlt héten meg Szegeden voltam egy tudományos konferencián, Darvasi László legújabb művéről, a *Virágzabálóról*ról értekeztünk. Fantasztikus volt, ahogy az előadók más-más aspektusra koncentrálnak cincálták szét a szöveget. Én itt is a kulturális és a történeti aspektusra fókuszáltam. Amúgy pedig előadásokat tartok a Maribori Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéken irodalomelméletből és a modern magyar irodalomból.

(2010)

Függelék

*„Lennének-e a muravidéki magyarok anyanyelven írt könyveik nélkül azok, akik:
muravidéki magyarok? / Bi bili Madžari v Prekmurju brez knjig v svojem
maternem jeziku danes to, kar smo: madžarska narodnost?”*

Zágorec-Csuka Judit

Könyvészeti adatok – adalékok az írásokhoz

1. A muravidéki magyar kiadványok

- *A szlovéniai magyar könyvkiadás helyzete = Könyvtári Figyelő* (Budapest) (2003), 2., 382–389 pp., = *Muratáj* (Lendva), 2003/1. sz. 127–155. pp. = *Magyar Könyvszemle* (Budapest) 2005, 4. sz., 463–469. pp. = *Muravidék* 8 (Pilisvörösvár), 2005, 40–45. pp. = *Lindua* (Lendva) 2010, 8. sz., 45–46. pp.

- *A szlovéniai magyar könyvillusztrátorok 1918-tól napjainkig = Muratáj* (Lendva) 2001/1. sz., 74–83. pp. = *Az elsüllyedt jelek I., A 20. századi magyar könyvillusztráció Magyarország határain kívül 1918-tól napjainkig*, Budapest, Magyar Képzőművészek és Iparművészek Társasága, 2003, 57–68. pp.

- *A Naptár repertórium 1960–2000 = Naptár* 2003, a szlovéniai magyarok évkönyve (Lendva), 2002, 147–150. pp. = *Knjižničarske novice* (Ljubljana) 2003, (Repertorij Naptár 1960–2000), št. 1, str. 5–6.

- *A Naptár, a muravidéki magyarok évkönyve = Muratáj* (Lendva), 2005/2. sz., 136–142. pp. = *Muravidék* 16 (Pilisvörösvár), 2010, 50–52. pp.

- *A halálra való készületről rövid tanulság (Kultsár György 1573-ban kiadott prédikációs könyvének fakszimile kiadása 2007-ben) = Lindua* (Lendva), 2008, 4. sz., 140–141. pp.

- *Pannon irodalmi portrék I., Muravidék Rábavidék A-I, Franci Just lexikona (Panonski književni portreti I., Prekmurje in Porabje A-I) = Lindua* (Lendva), 2007, 1., 102–103. pp.

- *A Bánffy család szellemi hagyatéka, Tantalics Béla könyve = Lindua* (Lendva) 2009, 6–7. sz., 152–153. pp.

- *A szlovéniai magyar sajtó története 1945-től napjainkig = Magyar Könyvszemle* (Budapest) 2005, 4. sz., 463–469. pp.

1.1. Kritikák

- Kiss Gábor: *Megmaradás és művelődés peremhelyzetben, Zágorec-Csuka Judit: A szlovéniai magyar könyvkiadás-, sajtó- és könyvtártörténet 1945-től 2004-ig = Zalai Könyvtári Levelező* (Zalaegerszeg), 2007, 1. sz., 55–56. pp.

- Kégli Ferenc: *Többszörös peremhelyzetben, A szlovéniai magyar könyvkiadás-, sajtó- és könyvtártörténet 1945-től 2004-ig = Könyvtári Figyelő* (Budapest), 2007., 4. sz. 795–801. pp.

2. Olvasásszociológia

- *A muravidéki vagyis a szlovéniai magyarok anyanyelvű kultúrájának és olvasási szokásainak a helyzetképe.* Elhangzott Zentán, 2008. november 7-én, a Vajdasági Magyar Tudományos Intézetben, a Magyar Tudomány Ünnepeinek jegyében megszervezett Kárpát-medencei olvasási konferencián.

- *Olvasáskultúra és identitás, a kultúrák közti dialógus Lendván.* Elhangzott Lendván, 2007. november 24-én az 1. Számú Lendvai Kétnyelvű Általános Iskolában, az Olvasási kultúra és identitás a kétnyelvű általános iskolában című továbbképzésen és A kultúrák közötti kommunikáció és dialógus. A muravidéki kétnyelvű iskolai könyvtárak és partnerkapcsolataik című tanácskozáson, Lendva, 2007. december 7-én, Elizabeta Szálloda, szervezők: 1. Számú Lendvai Kétnyelvű Általános Iskola és a Lendvai Kétnyelvű Középiskola. Nyomtatásban = *Könyvtári Levelezőlap*, 2008. február, 27–29. pp.

- *A muravidéki magyarság kulturális élete = Lindua* (Lendva) 2010, 8. sz. 113–119. pp.

- *A fokozatosság elve a magyar nemzetiségi tanulók írás-olvasás oktatásában az 1. Számú Lendvai Kétnyelvű Általános Iskolában* (*Stopenjškost pri opismenjevanju učencev madžarske narodnosti na Dvojezični osnovni šoli v Lendavi*). Elhangzott a Stopenjškost pri usvajanju pismenosti/A fokozatosság elve az írásbeliség elsajátításánál című konferencián Ljubljánában, 2007. szeptember 7-én. Nyomtatásban = Stopenjškost pri usvajanju pismenosti. Postopen pouk bralne pismenosti na vseh ravneh šolanja, (zbornik Bralnega društva Slovenije), Ljubljana, Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2007, 127–135. pp. = *Lindua* (Lendva), 2008, 4. sz., 26–32. pp.

3. Nemzetiségi könyvtárügy

- *Nemzetiségi könyvtárak Szlovéniában.* Elhangzott Budapesten, 2002. október 10-én, A közoktatás könyvtári és információs szolgáltató rendszere és a jövő együttműködés, a Pedagógiai információ – határok nélkül c. nemzetközi konferencián. Nyomtatásban = *Könyv, könyvtár, könyvtáros* (Budapest), 2002, november, 47–52. pp. = *Muratáj* (Lendva), 2002/1–2. sz., 120–128. pp. = *Pedagógiai információ – határok nélkül* (tanulmánykötet), Budapest, Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, 2003, 130–138. pp.

- *A nemzetiségi könyvtárak Szlovéniában és partnerkapcsolataik az európai Unió kulturális terében című projekt útja.* Minőségmenedzsment a könyvtárban – Projektmenedzsment című akkreditált könyvtári tanfolyam (2009. május 19–20.) követelményére készült esszé-dolgozat, Kecskemét, recenzens Ramháb Mária, a kecskeméti Katona József Megyei Könyvtár igazgatónöje és a Minőségmenedzsment a könyvtárban című akkreditált tanfolyam előadója.

- *Helyismereti digitalizálás a Muravidéken a kutató szemével.* A szlovéniai könyvtárak az információs társadalom digitalizálási folyamatában. Elhangzott

2005. február 21-én a Helyismereti kiadványok digitalizálása a határon túli magyarság szolgálatában címmel Nagykanizsán a Halis István Városi Könyvtárban rendezett konferencián. Nyomtatásban = *Zalai Könyvtári Levelező*, 2005, 1. sz., 57–60. pp.

- *Tervek helyismereti állományok digitalizálására a Muravidéken*. Elhangzott „A helyismereti kiadványok digitalizálása a határon túli magyarság szolgálatában” című nemzetközi konferencián (2005. február 21.) a nagykanizsai Halis István Városi Könyvtárban, szlovén nyelven Portorožban, a Bernardin Kongresszusi Központban, 2005. október 25-én, az Informacijski viri in storitve knjižnic v elektronskem okolju / Az információs források és a könyvtárak elektronikus szolgáltatásai című konferencián = *Könyvtári Figyelő* (Budapest), 2005. 3. sz., 554–558. pp. = (szlovén nyelven: Digitalizacija madžarskega domoznanskega in leposlovnega gradiva v Prekmurju), Zveza Bibliotekarskih Društev Slovenije, Ljubljana, 2005, 133–149. pp.

- *Az iskolai könyvtárak helyzete és problémái Szlovéniában* = *Könyvtári Figyelő* (Budapest), 2005, 2. sz., 340–344. pp.

- *A kétnyelvű iskolai könyvtárak a Muravidéken, ahol a magyar nemzetiség él*. Elhangzott Radencin, 2008. október 17-én a szlovéniai könyvtárostánároknak Az iskolai könyvtárak és az írásbeliség fejlesztése című kongresszusán (Kongres šolskih knjižničarjev Slovenije, Programi šolskih knjižnic in razvijanje pismenosti, Kongresni center Radenci, 16.–18. október 2008) és a Könyvek és a könyvtárak a Szlovéniában élő olasz és magyar nemzetiség javáért/ Knjige in knjižničarstvo za italijansko in madžarsko narodno skupnost/ Il libro e la biblioteconomia delle comunità nazionali italiana ed ungherese in Slovenia című konferencián Koperben, a Satorio Santorio elnevezésű olasz nemzeti közösség Gravisi palotájában, 2009. november 17-én. Nyomtatásban = *Šolska knjižnica*, (Ljubljana), 2008, (Dvojezične šolske knjižnice na območju Pomurja, kjer živi madžarska narodnost), 3–4. sz., 372–381. pp.

- *Innováció a nemzetiségi könyvtárakban – a hungarica referenzs részleg*. Elhangzott Lendván, a Városházán 2010. szeptember 7-én megtartott érdekegyeztető ülésen, amelyet Lendva Község társadalomtudományi tevékenységeket koordináló bizottsága szervezett a lendvai kétnyelvű könyvtár helyiséghiányával kapcsolatos problémák megoldásának véleményezése érdekében.

- *Az Európai Unió egy új út a magyar nemzetiség és a nemzetiségi könyvtárügy számára Szlovéniában*. Elhangzott Lendván, 2010. május 15-én, Lendva Község Magyar Nemzeti Önkormányzati Község tanácsstermében, a Muravidéki iskolák és könyvtárak az anyanyelv megmaradásáért című konferencián. Nyomtatásban = *Muravidéki iskolák és könyvtárak az anyanyelv megmaradásáért* (tanulmánykötet), (szerk. Ruda Gábor), Pilisvörösvár–Göntérháza, 2010, 41–51. pp.

- *A nemzetiségi könyvtárak Szlovéniában és partnerkapcsolataik az Európai Unió területén* = *Zalai Könyvtári Levelező* (Zalaegerszeg), 2007, 1. sz., 29–31. pp.

4. Irodalomtörténeti írások

- *Jó lenne élni!* Varga József: Élni című verseskötetéről. = *Népújság*, (Murska Sobota), 1984. június 29., XXVIII. évf., 8. pp.

- *Pilinszky költészetéről* = *Muratáj* (Lendva), 1988/1. sz., 57–59. pp.

- *Apró rezzenések*, Bence Lajos *Létlelet* című verseskötetéről = *Muratáj* (Lendva), 1990/1., 43–44. pp.

- *Halicanumi rapszódia*, Szűnyogh Sándor verseskötetéről = *Muratáj* (Lendva) 1991/1., 50–52. pp.

- *Mégis harangoztak*. Nyomtatásban = *Népújság*, 1999. június 3., 22. sz., XLIII. évf., 15 p.

- *József Attila költészetének posztmodern hatása a muravidéki magyar költőkre*. Elhangzott 2005. május 12-én Mariborban a Maribori Egyetem tanácstermében megrendezett József Attila emlék-konferencián. Nyomtatásban = *Lindua* (Lendva), 2007, 1. sz., 31–35. pp.

- *Kitaszítottság Európába* (Márai Sándor, Idegen emberek, regény, Bp. Helikon, 2005) = *Muratáj* (Lendva), 2008/1–2. sz., 189–194. pp.

- *Cár Jenő drámája az öregedés ellentmondásairól* = *Lindua* (Lendva) (2007), 1., sz. 158–161. pp. = *Muratáj* (Lendva) 2008/1–2., 184–188. pp. = Evgen Car: *A golyák is elpusztulnak*. Pilisvörösvár–Dobronak, 2009. 61–65. pp.

- *A Zrínyi főúri dinasztia kettős, horvát–magyar identitása*. Elhangzott Sárospatakon, 2005. szeptember 12-én a nemzetközi tudományos felolvasó ülésen, Zrínyi-kultusz a történelmi Zala vármegyében 1880–1920 között címmel. A tudományos ülést a sárospataki Zrínyi Ilona Városi Könyvtár szervezte, az ülés vezetője Halász Magdolna, a Zrínyi Ilona Városi Könyvtár igazgatónője volt. Nyomtatásban = *Tragom Zrinskih*, horvát nyelvű tanulmánykötet, Zágráb–Pilisvörösvár, Horvátországi Magyar Tudományos és Művészeti Társaság–Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület, 2009, 52–71. pp.

- *Gábor Zoltán Keserédes emlékek* című önéletírása. Recenzió a könyv kiadásához, amelyet a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet adott ki 2010-ben, Lendván.

- *Kés nélkül jöttél, fegyvertelenül. Utolsó búcsú Gábor Zoltán festőművésztől*. Elhangzott Lendván, a Bánffy Központban, 2010. március 5-én, a *Keserédes emlékek* című könyv bemutatója alkalmával. = *Muratáj*, (Lendva), 2010/1–2. sz., 124–125. pp.

- *Mire van szüksége a költőnek? Gondolatok a Muratáj jubileuma kapcsán*. = *Muratáj* (Lendva), 2010/1–2.sz., 25. pp.

- *Néhány gondolat Herman László festőművész lakodalmos képeiről, Herman László Lakodalmos képek című kiállításának megnyitó beszéde.*

5. Interjúk

- *Flagelláns énekeskönyv, beszélgetés Czimmermann Toplák János költővel = Népújság, 1992, április 17, XXXVI.évf., 15. sz., 15. pp.*

- *Akinek a vers a szenvedélye, költőportré Dobosics Józsefről = Népújság, 1993. január 29., Kultúra rovat, 9. p.*

- *Az ember egyedül születik, beszélgetés Bence Utroša Gabriella muravidéki novelláírónővel = Népújság, 1993. február 26., Kultúra rovat, 9. p.*

- *Többre vágytam, beszélgetés Varga József költővel = Naptár 94, a szlovéniai magyarok évkönyve, (Lendva), 1993, 60–63. pp.*

- *Írott szóval a megmaradásért, beszélgetés Bence Lajos íróval a tanulmánykötetéről = Muratáj (Lendva), 1995, 89–92.pp.*

- *A szellem finom játéka, beszélgetés Rudaš Jutka irodalomtörténésszel a monográfiájáról = Lindua (Lendva), 2010, 8. sz., 30–35. pp.*

A szerzőről / O avtorici

Dr. Zágorec-Csuka Judit (1967) doktori (PhD) fokozattal rendelkező könyvtáros, költő, műfordító és magyartanár, az 1. Számú Lendvai Kétnyelvű Általános Iskola kétnyelvű könyvtárának a vezetője, a Muravidéki Magyar Tudományos Társaság titkára. Mint költő, a múlt század 80-es éveitől publikál, eddig négy önálló verseskötete jelent meg: *Viharverten* (1997), *Kiűzve az Édenből* (2003), *V ognjenem kresu* (2001), *Slepci na zemljevidu* (2003), valamint Kardos Ferenc társköltővel a *Kettőshangzat* című közös kötete (2005). A *Gábor Zoltán festőművész portréja* (2002) című monográfia szerzője. A Zrínyi-kultusz kutatója, ebben a témában is megjelent két tanulmánykötete: *A Zrínyiek nyomában* (1997), és horvát nyelven a *Tragom Zrinskih* (2009). Műfordítóként is tevékenykedik: 2003-ban jelent meg Štefan Huzjan *Nyújts kezet a fénynek*, 2005-ben Feri Lainšček *Posončnice-Napraforgóalakonyat-Suncogledice-Sonnenweden* című kötete, amelyek magyar nyelvű fordítója volt, 2006-ban került kiadásra magyar nyelvű fordításkötete, *A muravidéki és rábavidéki kortárs szlovén irodalom antológiája*. 2009-ben fordította le magyar nyelvre *Šalovci* monográfiáját és Evgen Car *A gólyák is elpusztulnak* című drámáját. A könyvtártudományok terén ismertebb monográfiája *A szlovéniai magyar könyvkiadás-, sajtó- és könyvtártörténet 1945-től 2004-ig*. *A Lét és nyelv és nyelv, identitás és irodalom* (2010) és a *Nemzetiségi könyvtárak Szlovéniában és partnerkapcsolataik az Európai Unió területén* (2009) című tanulmánykötetek szerkesztője. A magyar nemzetiségi könyvtárügy és irodalom szakterületén rendszeresen publikál szakfolyóiratokban, valamint hazai és nemzetközi konferenciákon ad elő.

Dr. Zágorec-Csuka Judit

»Bi bili Madžari v Prekmurju brez knjig
v svojem maternem jeziku danes to,
kar smo: madžarska narodnost?«

Dr. Judit Csuka-Zágorec

Znanstveno področje: knjižničarstvo. Zgodovina knjig, publicistike in knjižničarstva madžarske narodnosti v Sloveniji.

Rojena 24. marca 1967 v Genterovcih. Osnovno šolo je končala v Genterovcih. Po končanem srednješolskem izobraževanju družboslovno-jezikovne smeri v Lendavi je na Filozofski fakulteti Loránd Eötvös v Budimpešti študirala madžarski jezik s književnostjo in bibliotekarstvo. Po vrnitivi domov je najprej delala kot novinarka pri *Népújságu*, nato pa se je zaposlila kot knjižničarka na lendavski dvojezični osnovni šoli. Raziskuje izdajateljsko dejavnost, publicistiko in knjižničarstvo madžarske narodnostne skupnosti v Sloveniji v letih 1945–2004. Leta 2006 je doktorirala na budimpeštanski univerzi.

Doktorirala je z disertacijo: A szlovéniai magyar könyvkiadás-, sajtó- és könyvtártörténet 1945-től 2004-ig / Zgodovina izdajanja madžarskih knjig, publicistike in knjižničarstva od 1945 do 2004, ki je izšla leta 2007 tudi v knjižni obliki kot

monografija z obsežnim povzetkom v slovenščini. Mentor njene disertacije je bil prof. György Sebestyén, vodja Katedre za knjižničarstvo in informatiko univerze ELTE v budimpešti. Strokovne članke in študije s tega področja objavlja tudi v slovenščini (npr. *Digitalizacija madžarskega domoznanskega in leposlovnega gradiva v Prekmurju*, Informacijski viri in storitve knjižnic v elektronskem okolju, Zveza bibliotekarskih društev Slovenije, 2005; *Narodnostne knjižnice v Sloveniji*, 2003; *Ilustratorji madžarskih knjižnih izdaj v Sloveniji*, 2003; *Stanje šolskih knjižnic v Pomurju*, 2004); *Dvojezične šolske knjižnice na področju Pomurja, kjer živi madžarska narodnost*, 2008). Poleg tega je opravila kulturnozgodovinsko razsikavo kulta Zrinjskih v madžarski literaturi (*A Zrínyiek nyomában/Tragom Zrinskih*, 2009) in pripravila monografijo o slikarju Zoltánu Gáborju (Gábor Zoltán, 2002). Leta 2010 je bila urednica strokovne knjige z naslovom *Narodnostne knjižnice v Sloveniji in njihovi partnerski odnosi v okviru Evropske unije/A nemzetiségi könyvtárak Szlovéniában és partnerkapcsolataik az Európai Unió térségében*. Bila je pobudnica in predsednica skupine narodnostnih knjižničarjev, ki je podpisala dve pomembni mednarodni pogodbi, leta 2006 z Društvom šolskih knjižničarjev R Madžarske in leta 2008 z Društvom madžarskih knjižničarjev Republike Madžarske. Je zunanji (pridruženi) član Akademije znanosti in umetnosti v Budimpešti. Zastopa sekcijo znanstvenikov s področja knjižničarstva.

Szlovén összefoglaló / Povzetek v slovenskem jeziku

Zbirka študij dr. JUDIT ZÁGOREC-CSUKA z naslovom *Svet madžarskih knjig v Prekmurju* vsebuje štiri obsežnejša poglavja, ki zajemajo širok spekter literarne produkcije pripadnikov madžarske narodnosti in strokovne članke, ki se navezujejo na to področje.

V poglavju z naslovom *Madžarske knjige v Prekmurju* lahko beremo strokovne prispevke o izhajanju madžarskih knjig v Prekmurju, o knjižnih ilustracijah madžarskih knjig od leta 1918 do danes, o repertoriju koledarja Naptár v letih od 1960 do 2000, o Naptárju, koledarju prekmurskih Madžarov, ter kritike knjig Mnenje o pripravi na smrt/Az halálra való készőletről rövid tanóság (Kultsár György 1573-ban, 2007), Panonski književni portreti, Prekmurje in Porabje A-I./Pannon irodalmi portrék, Muravidék és Rábavidék A-I (Franci Just, Franc-Franc, Murska Sobota, 2006), Duhovna zapuščina Bánffyjeve dinastije Bele Tantalicsa/A Bánffy család szellemi hagyatéka (Lendva, 2009), članek Zgodovina madžarske publicistike v Sloveniji od leta 1945 /A szlovéniai magyar sajtó története 1945–2004 avtorice dr. Judit Zágorec-Csuka ter dve pomembni kritiki monografije Zgodovina izdajanja madžarskih knjig, publicistike in knjižničarstva prekmurskih Madžarov (1945–2004) avtorice Judit Zágorec-Csuka A szlovéniai magyar könyvkiadás-, sajtó- és könyvtár-története (1945–2004), katerih avtorja sta Gábor Kiss in Ferenc Kégli.

Drugi del zbirke študij nosi naslov *Sociologija branja*, v njih pa se avtorica ukvarja s kulturo branja, ki je tesno povezana tudi s kulturno identiteto madžarske

narodnosti v Prekmurju, z dialogom med kulturami oziroma s t. i. medkulturnostjo ter z vprašanjem večkratne perifernosti. V tem delu so objavljeni strokovni članki Stanje bralnih navad in kulture v madžarskem jeziku pri pripadnikih madžarske narodnosti v Prekmurju, Stopenjskost pri opismenjevanju učencev madžarske narodnosti v Dvojezični osnovni šoli I v Lendavi, Kultura branja in identiteta, dialog med kulturami v Lendavi ter Kulturno življenje v Prekmurju.

V tretjem tematskem sklopu z naslovom *Narodnostne knjižnice in narodnostno knjižničarstvo* so objavljeni naslednji strokovni članki: Narodnostne knjižnice v Sloveniji, Digitalizacija madžarskega domoznanskega in leposlovnega gradiva v Prekmurju, Dvojezične šolske knjižnice na območju Prekmurja, kjer živi madžarska narodnost, Načrti za digitalizacijo domoznanskega gradiva v Prekmurju in Problemi šolskih knjižnic v Prekmurju, Inovacije v narodnostnih knjižnicah – oddelek za hungarico in Evropska unija, nova pot za knjižničarstvo madžarske narodnosti in madžarsko narodnost v Sloveniji.

Poglavje z naslovom *Literarnozgodovinske študije* vsebuje naslednje članke: kritiko pesniške zbirke Józsefa Varge z naslovom Dobro bi bilo živeti, Postmoderni vplivi poezije Józsefa Attile na pesnike madžarske narodnosti v Prekmurju, kritiko romana Sándorja Máraia z naslovom Izrinjenost v Evropo/Kitasítottság Európába (Idegen emberek, roman, Budapest, Helikon, 2005.), kritiko Poezija Pilinszkyja/Plinszky János költészete, kritiko poezije Lajosa Benceja v zbirki Létlelet z naslovom Majhni premiki/Apró rezzenések in kritiko pesniške zbirke Halikanumska rapsodija/Halicanumi rapszódia Sándorja Szúnyogha, recenzijo knjige Zoltána Gáborja Grenki spomini/Keserédes emlékek ter Prišel si brez noža/Kés nélkül jöttél in memoriam umrlemu slikarju Zoltánu Gáborju, kritika drame Evgena Carja o protislovju staranja/Az öregedés elletmondásairól, Dvojna identiteta aristokratske dinastije Zrinskih/A Zrínyi dinasztia kettős identitása, Kaj potrebuje pesnik?/Mire van szüksége a költőnek? – razmišljanje ob jubileju revije Muratáj ter kritiko o slikah Lászla Hermana z naslovom Gostija/Lakodalmas képek.

Poglavje z naslovom *Intervjuji* vsebuje naslednje intervjuje: pogovor z literarno zgodovinariko dr. Jutko Rudaš z naslovom Kvalitetna igra duha/A szellem finom játéka; pogovor s pesnikom Jánosom Czimmermannom z naslovom Pesmarica flagelantov/Flagelláns énekeskönyv; pogovor s pesnikom Józsefom Varga z naslovom Hrepenel sem, da bi dosegel več/Többre vágytam; pogovor s pesnikom Józsefom Dobosicsem z naslovom Pesem je zame strast/Akinek a vers a szenvedélye; pogovor s pisateljico Gabriello Bence Utroša z naslovom Človek se rodi sam/Az ember egyedül születik ter pogovor s pesnikom Lajosom Bencejem z naslovom S pisano besedo za ohranjanje narodne identitete/Írott szóval a megmaradásért.

Dvojezične šolske knjižnice na območju Prekmurja, kjer živi madžarska narodnost

V Sloveniji, tj. v Prekmurju, kjer živi madžarska narodnost, je bralcem na voljo blizu 120.000 madžarskih knjig. Glede na število prebivalcev madžarske narodnosti (po statističnih podatkih iz leta 2007 jih je bilo 6243) pride na vsakega prebivalca približno 19 madžarskih knjig. Slovenska ustava madžarski narodni skupnosti zagotavlja posebne pravice, na osnovi katerih dvojezične knjižnice

izvajajo narodnostni program. Narodnostno knjižničarstvo v Sloveniji temelji na načelu pozitivne diskriminacije (nižji standardi), hkrati pa morajo biti dvojezične knjižnice v multikulturnem (slovensko–madžarskem) okolju fleksibilne in s knjižnicami ter kulturnimi ustanovami, s katerimi sodelujejo tako v Sloveniji kot na Madžarskem, vzpostaviti partnerske odnose.

1. Uvod

Slovenija razume medkulturni dialog kot proces, ki spodbuja ustvarjanje odprtega in kompleksnega kulturnega okolja. V procesu globalizacije se prvine *manjših kultur pogosto izgubljajo*, stare kulturne vrednote, na katerih so zgrajene, namreč izumirajo. Za dvojezične knjižnice na dvojezičnem območju so še večji izziv akcije medkulturnega dialoga, saj prispevajo k procesu nenehnega soočanja med trendi globalizacije in občutljivim področjem medsebojnega spoštovanja različnih kultur. Dvojezične šolske knjižnice so *večkulturne knjižnice*, v katerih bivajo skupaj učenci in učitelji, v sobivanju so torej že od same ustanovitve dvojezičnih šol. Petdesetletna tradicija jih je privedla do tega, da se zavedajo, kaj so njihove prednosti in pomanjkljivosti in kaj so njihove medkulturne kompetence.

Naše kulturno okolje postaja iz dneva v dan bolj *raznoliko*, ta kulturna raznolikost pa predstavlja ekonomsko, družbeno in politično prednost, ki jo je potrebno razvijati še naprej. Po drugi strani pa povečana kulturna mnogovrstnost prinaša *družbene* in *politične* izzive. Stereotipi, rasizem, netolerantnost, diskriminacija in nasilje lahko ogrozijo tako lokalne kot narodne skupnosti. Zato je danes dialog med kulturami nepogrešljivo sredstvo za zbliževanje evropskih narodov tako med njimi samimi kot med njihovimi kulturami. Medkulturni dialog lahko prepreči konflikte. Imeti vpogled v drugo kulturo pomeni tudi zavedati se, da okolje, v katero smo se rodili in v katerem živimo, ni edino na svetu.

Tabela št. 1: Madžarski fond knjig v dvojezičnih šolskih knjižnicah

Dvojezična srednja šola Lendava	6 000	20%
DOŠ Prosenjakovci	5 000	17%
DOŠ Genterovci	4 000	13%
DOŠ Dobrovnik	3 000	10%
DOŠ I. Lendava	12 000	40%
Skupaj	30 000	100%

2. Knjižnice dvojezičnih osnovnih šol v Prekmurju

Na dvojezičnem območju v Prekmurju deluje pet dvojezičnih šolskih knjižnic, dve v Lendavi, ena v osnovni in ena v srednji šoli, in po ena v Genterovcih, Dobrovniku in v Prosenjakovcih. Knjižnica Dvojezične osnovne šole I v Lendavi ima 12.000 madžarskih in 25.000 slovenskih knjig. Knjižni fond se letno poveča za

300–400 madžarskih knjig, večino katerih kupimo s sredstvi Madžarske samoupravne narodne skupnosti Občine Lendava in Pomurske madžarske samoupravne narodne skupnosti ter s sredstvi, pridobljenimi preko razpisov na Madžarskem. V dvojezični šolski knjižnici delata dva knjižničarja, József Kocon skrbi za slovenske, dr. Judit Zágorec-Csuka. pa za madžarske knjige. Oddelek knjižnice deluje še na podružnični šoli v Gaberju.

Knjižnica v Dvojezični srednji šoli Lendava deluje od leta 1960. Ima 18.000 enot, od tega 6000 madžarskih knjig. Od leta 1992 je v njej zaposlena knjižničarka Klara Kepe s polnim delovnim časom. Madžarske knjige kupujejo predvsem s pomočjo sredstev, pridobljenih preko različnih razpisov. V novi dvojezični srednji šoli je šolska knjižnica leta 2005 dobila nove prostore in tako postala najnovejša in najmodernejša dvojezična šolska knjižnica v Lendavi. V zadnjih dveh letih se je povezovala predvsem s hrvaškimi šolskimi knjižnicami iz Murskega Središča in Čakovca ter s srednješolskimi knjižnicami iz sosednjega Lentija na Madžarskem. Knjižničarka uspešno vodi medkulturni dialog med omenjenima državama. Sodeluje tudi z založbo Canissa iz Nagykanizse in z Založbo Rokus ter organizira sejme učbenikov za dvojezične osnovne in srednje šole v Lendavi.

V Dvojezični osnovni šoli v Prosenjakovcih deluje knjižnica od leta 1981. Z dvotretjinsko delovno obvezo je v njej zaposlena knjižničarka Gabriela David. V knjižnem fondu je poleg slovenskih knjig še 5000 madžarskih. V knjižnici se nahaja leposlovje, in sicer predvsem otroška in mladinska literatura. Zaradi prostorske stiske so strokovne knjige za posamezne učne predmete v učilnicah, pedagoška strokovna literatura pa v zbornici. Knjižnica sodeluje s Pokrajinsko in študijsko knjižnico iz Murske Sobote. Knjižničar iz osrednje knjižnice v šoli občasno izvaja tudi ure knjižnično informacijskih znanj (KIZ).

V Dvojezični osnovni šoli v Genterovcih deluje knjižnica od leta 1965, z dograditvijo in obnovo šole pa se je povečala tudi prostorsko, obsega namreč 120 m² in je dobro opremljena. V njej delata dva knjižničarja, Rudolf Toplak in Štefan Varga. Večina madžarskih knjig je leposlovnih, pretežni del knjig pa je tudi računalniško obdelan. Leta 2005 je šola nabavila 50 računalniških programov, CD-jev in multimedije v madžarskem jeziku (zemljepis, zgodovina, matematika, biologija, angleščina, nemščina, slovnica, branje). Knjižnica ima 4000 madžarskih knjig.

V šolski knjižnici Dvojezične osnovne šole v Dobrovniku dela knjižničarka Agata Horvat. V šolskem letu 2002/2003 se je začela gradnja nove šole, kar pomeni, da je knjižnica dobila nove prostore v velikosti 86 m². Knjižnica ima 3000 madžarskih knjig.

3. Narodnostne oz. dvojezične šolske knjižnice v novih razmerah

Z razvojem informacijske tehnologije se spreminjajo tudi dvojezične (slovensko-madžarske) šolske knjižnice na narodnostno mešanem območju Prekmurja. Knjižničarji, ki so hkrati učitelji, organizatorji izobraževalno-kulturnih dejavnosti, informacijski specialisti in administratorji, morajo slediti trendom multikulturnosti in partnerstva v dvojezičnem okolju. Novi načini sodelovanja z madžarsko knjižničarsko stroko so postali že kar nujni. Vzroki za sklenitev partnerskih odnosov morajo biti objektivni, vedeti torej moramo, pri čem hočemo sodelovati,

Tabela št. 2: Madžarski fond knjig v dvojezičnih knjižnicah in v knjižnicah z narodnostnim programom v Prekmurju

Knjižnična Lendava	46 598	39%
Pokrajinska in študijska knjižnica MS	39 166	32%
Katedra za madžarski jezik in literaturo na Univerzi Mariboru	5 000	4%
Šolske knjižnice	30 000	25%
Skupaj	120 764	100%

tj. pri nabavi gradiva in njegovi katalogizaciji, ali nas pri tem vodijo skupni strokovni interesi. Sodelovanje je zanimivo tam, kjer so tudi skupne koristi, strokovno pa ga je treba podkrepiti z dobro izdelano strategijo. Vendar pa so osnova sodelovanja spoštovanje mnenj, želja po konsenzu in podobni interesi. Navsezadnje nas meje v Evropski uniji ne omejujejo več, omejujeta nas le neznanje in pomanjkanje interesa za skupne (madžarsko–slovenske) projekte. Meje torej niso več ovira, zato naj predsodki ne ostanejo. Dvojezične knjižnice ne morejo biti do skrajnosti odprte za vse tokove, hkrati pa tudi skrajno zaprte vase, dvojezične knjižnice morajo namreč biti dvosmerne, kar pomeni odprte za dve kulturi in dva jezika, hkrati pa pripravljene na evropske trende in sprejemanje evropske identitete.

4. Zaključek

Dvojezične šolske knjižnice so na narodnostno mešanem območju Prekmurja, kjer živi madžarska narodnost, *pomembne povezovalke* obeh kultur v sistemu dvojezičnih šol Slovenije. V dvojezične šolske knjižnice se poleg *slovenskih učencev* vključujejo tudi *učenci madžarske narodnosti*. Trenutno število učencev v dvojezičnih osnovnih šolah v Prekmurju je 844 (po statističnih podatkih iz leta 2007), od teh je približno ena tretjina madžarske narodnosti. Med učenci slovenske in madžarske narodnosti ter med učitelji in knjižničarji se uveljavljata medkulturni dialog in sodelovanje.

Po viziji Jacquesa Delorsa, ki velja za 21. stoletje, bi lahko rekli: »...*da je potrebno učiti se znati, učiti se delati, učiti se biti, torej učiti se živeti skupaj.*« To velja tudi za strategijo dvojezičnih knjižnic. Neprilagojene knjižnice lahko izgubijo bralce (Pivec, 2005). Če se ne integrirajo v evropski prostor, bodo še bolj osamljene, kot so sicer, saj jih je v Prekmurju samo šest. Vendar pa so že dobrih 50 let pravi primer za *mostove* in lahko bi bile mostovi v *povezovanju Slovenije in Madžarske* (meja med Slovenijo in Madžarsko je dolga 102 km) v Evropski uniji na področju knjižničarstva in pravega medkulturnega dialoga ter večkulturnosti. Dandanes si Evropa, pa tudi svet, prizadevata za družbo, ki temelji na znanju. Odgovor bo prinesel čas, ničesar ni mogoče zatrdjati z gotovostjo, razen tega, kar se je dejansko zgodilo, *da smo namreč prav s svojimi knjigami in knjižnicami, ki so se kljub vsem težavam in preprekam ohranjale, razvijale in bogatile naš jezik, to, kar smo, torej smo tudi s knjižnicami nadomeščali svojo številčno majhnost ingospodarsko šibkost.*

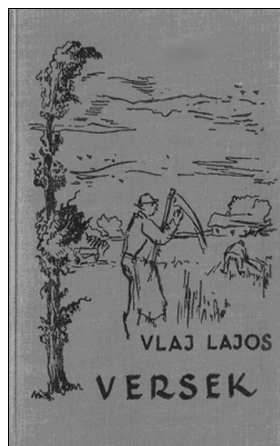
Literatura

- A NEMZETISÉGILEG vegyesen lakott terület könyvtárainak helyzete – Knjižnice na narodnostno mešanem območju*, 2006. Lendava/Lendva. Knjižnica Lendava.
- BONDOR, E. 2007. *Iskolai könyvtárak fejlesztése, menedzselése informatikai eszközökkel*. Budapest: Könyvtárostánárok Egyesülete.
- ILICH, I. 2006. *Pota knjige*. Ljubljana: Društvo Bralna značka Slovenije – ZPMS, (Zbirka Zlata bralka, zlati bralec).
- NARODNOSTNE knjižnice v Sloveniji in njihovi partnerski odnosi v Evropski uniji. Predavanja mednarodne konference, 2010. Lendava: Društvo prekmurskih madžarskih znanstvenikov in raziskovalcev.
- SLOVENSKO šolstvo včeraj, danes, jutri*, 2007. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport.
- SKALICZKI, J. 2007. *Az első lépésektől a könyvtár stratégiai tervének elkészítéséig*. Budapest: Könyvtári Intézet.
- Dr. ZÁGOREC-CSUKA, J. 2007. *A szlovéniai magyar könyvkiadás-, sajtó- és könyvtártörténet 1945-től 2004-ig*. Alcím: A muravidéki magyarság könyvkultúrájának szellemi történeti útja. Lendva: Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, (doktorska disertacija).
- PIVEC, F. 2007. Knjižnice in večkulturnost: na pragu evropskega leta medkulturnega dialoga. *Šolska knjižnica*, Ljubljana, let. 17, št. 3/4, str. 118–122.
- PIVEC, F. 2007. Informatizacija šolskih knjižnic. *Šolska knjižnica*. Ljubljana, let. 17, št. 1. str. 22–25.
- DEBELJAK, A. 2008. Pomisleki. Meje se razkrajajo, predsodki ostajajo. *Delo*, let. 50, 5. januar, št. 4, str. 40.

Založništvo madžarske narodnosti v Sloveniji

0. Izvleček

Članek zajema obdobja madžarskega založništva v Sloveniji v šestdesetih, sedemdesetih, osemdesetih in devetdesetih letih ter obdobje med leti 2000–2004. V njem so navedene informacije o madžarskih knjigah, ki so nastajale od leta 1961 do leta 2004, o pisateljih in pesnikih po desetletjih razvoja madžarskega založništva, podpiranju madžarske založniške dejavnosti v Sloveniji, slovensko-madžarskih kulturnih stikih, založnikih madžarskih knjig, madžarski knjižni kulturi in o estetski kulturi knjig v Prekmurju. V članku so opisana obdobja madžarskega založništva po spremembi sistema v Sloveniji leta 1991, ko sta nastala dva pomembna zavoda madžarske narodnosti, leta 1993 Zavod za informativno dejavnost madžarske narodnosti, leta 1994 pa Zavod za kulturo madžarske narodnosti, v sklopu katerega se izvaja založniški program madžarske narodnosti, pod njegovim

Lajos Vlai, **Versek**.
Pesniška zbirka
 (Pomurska založba, 1961)

okriljem pa posluje tudi Knjigarna Bánffy. V članku sta predstavljena tudi revija *Muratáj* in koledar *Naptár*.

1. Uvodne misli

Madžarsko založništvo v Sloveniji se od leta 1961 do današnjih dni oplaja iz madžarske literature v Sloveniji. Imenujemo ga lahko tudi čezmejno madžarsko založništvo, katerega obstoj izvira iz madžarske narodne zgodovine in ima po letu 1920, tj. po trianonski pogodbi ter izgubi dela madžarskega ozemlja, svojevrstno zgodovino. Madžarska narodnost v Prekmurju je v letih od 1961 do 2004 izdala 80 madžarskih knjig, tj. literarnih in znanstvenih del. Od leta 1954 pa do začetka devetdesetih let je Pomurska založba izdala 81 madžarskih knjig, predvsem v slovenščino prevedenih leposlovnih del. Profila te založniške dejavnosti ne merimo samo z estetskimi, ampak tudi z etičnimi in narodnoohranjevalnimi merili.

2. Založniška dejavnost v šestdesetih letih

Madžarska založniška dejavnost v Sloveniji se je izoblikovala dokaj pozno, šele v šestdesetih letih. Ob tem se nam zastavlja vprašanje zakaj. Za to je obstajalo več razlogov. Politični in zgodovinski položaj v letih od 1920 do 1961 Madžarom ni bil naklonjen. V tem obdobju sicer beležimo zgodovino tiska, založniške dejavnosti pa ni bilo. Po letu 1945 so se prekmurski Madžari spet znašli v brezračnem prostoru, ponovno jih je doletela manjšinska usoda. Živeti so morali v drugačnem jezikovnem in družbenem okolju. Po koncu druge svetovne vojne je večina madžarskih razumnikov zapustila pokrajino, v manjšinskih šolah pa ni bilo madžarskih učiteljev. Politično upravljanje so prevzeli delavci in kmetje, toda na kulturnem področju se niso znali dvigniti na višjo raven. V petdesetih letih Madžarska ni imela vpliva na Prekmurje, saj je sodila v sovjetsko cono in bila ločena z železno zaveso. Prekmurski Madžari v tem obdobju niso imeli druge alternative. Začelo se je njihovo identificiranje z jugoslovanskim vrednostnim sistemom.

Zsuzsa Báti, **Kettőnk évszakai**. *Pesniška zbirka* (Pomurska založba, 1979)

3. Generacija okrog pesniške zbirke Pričakovanje pomladi v sedemdesetih letih

Proces identifikacije je trajal vse do sedemdesetih let, ko so se vzpostavile oblike samoorganiziranja madžarske narodnosti. Že leta 1954 je bila ustanovljena Madžarska komisija za prosveto, prva organizacija Madžarov za zaščito njihovih interesov. V ustavi iz leta 1974 so jim bile priznane nove manjšinske pravice, ki so omogočile ustanovitev narodnostnih samoupravnih interesnih skupnosti. Od 1975. leta obstaja Madžarska narodnostna interesna skupnost za kulturo in prosveto, ki je ob podpiranju ljubiteljskih skupin, sredstev množičnega informiranja in ohranjanju

izročila prevzela tudi izdajanje madžarskih knjig. Začelo se je obdobje vzpostavljanja kulturne avtonomije prekmurskih Madžarov.

4. Progresivna založniška dejavnost v osemdesetih in devetdesetih letih

Premiki progresivne politike v šestdesetih letih so se kazali še v sedemdesetih in osemdesetih letih. V devetdesetih letih je proces tako napredoval, da so se ustanovljale samostojne kulturne institucije.

Politična in kulturnozgodovinska dogajanja so vplivala tudi na madžarsko založništvo.

Po razpadu Jugoslavije in spremembi sistema v Sloveniji leta 1991 je bilo oblikovano interesno zastopstvo na ravni samouprave z nazivom Pomurska madžarska narodnostna samoupravna skupnost, ki je bila soustanoviteljica 1993 leta ustanovljenega Zavoda za informativno dejavnost madžarske narodnosti in leta 1994 ustanovljenega Zavoda za kulturo madžarske narodnosti, pod katerega sodi tudi madžarska založniška dejavnost. Oba madžarska zavoda sta nastala z namenom, da bi uveljavljala interese madžarske skupnosti, ves čas delovanja pa krepita tudi strategijo preživetja madžarske narodnosti. Z ustanovitvijo in delovanjem Zavoda za kulturo madžarske narodnosti je madžarsko založništvo postalo del programa samostojne ustanove. Petina letnega proračuna zavoda, ki znaša 70 milijonov tolarjev, je namenjena založniški dejavnosti. Večino izdanih knjig prodajo v Knjigarni Bánffy, ki deluje od leta 1998, od leta 2004 pa so dostopne tudi v Centru Bánffy. Zavod za kulturo madžarske narodnosti spodbuja izdajanje knjig tudi z razpisi. Obvezne izvode knjig pošilja v slovenske in madžarske knjižnice ter javne zbirke. Njegova dejavnost presega dvojezično območje Prekmurja, saj sodeluje z znanstvenimi in kulturnimi ustanovami z Madžarske, ki zastopajo splošni madžarski vrednostni sistem, ter z ustanovami izven meja Madžarske, in sicer po vsej Karpatski kotlini.

5. Pisatelji, pesniki in njihova dela

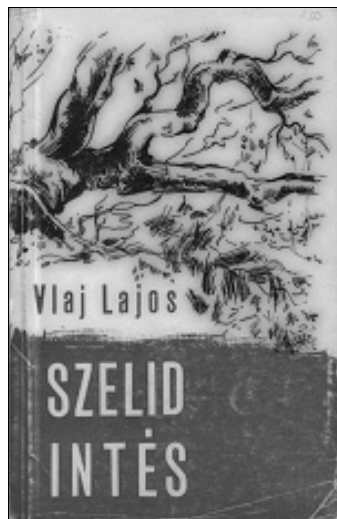
Pregled madžarske založniške dejavnosti v Sloveniji po obdobjih kaže, da šestdeseta leta predstavljajo mejnik v založništvu. Pesnik Lajos Vlaj je začel pisati v okolju brez literarne tradicije. Imel je podobno vlogo kot Kornél Szenteleki v Vojvodini, le da se okoli njega ni spletel mit. Madžarsko založništvo v Sloveniji v šestdesetih letih še ni bilo del tovrstne dejavnosti na Madžarskem in v Vojvodini.

V sedemdesetih letih se pojavi generacija okrog pesniške zbirke Pričakovanje pomladi. To so Sándor Szúnyogh, Pál Szomi in József Varga, ki se skupaj predstavijo bralcem. Nadaljujejo z Vlajevim izročilom. Leta 1975 so ustanovili Skupino prekmurskih madžarskih pisateljev. Njen predsednik je postal József Varga. Pisatelji in pesniki, ki so do takrat že izdali kakšno knjigo, so bili Sándor Szúnyogh, József Varga, Pál Szomi, Zsuzsa Báti, Sándor Varga in Ella Pivar. Člani Skupine prekmurskih madžarskih pisateljev so bili tudi ustvarjalci, ki sicer še niso izdali samostojnih zbirk, ampak so objavljali v tedniku Népújság in v reviji Muratáj (Pokrajina ob Muri), in sicer Elizabeta Bernjak, Lajos Bence, Leona Sz. Kanyó, Erzsébet Rozsmán, Zoltán Gábor, János Völgyi, József Dobosics in János

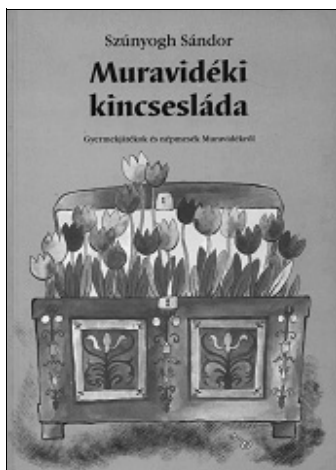
Toplák. Pesniki iz Prekmurja ter Zalske in Železne županije so leta 1979 izdali antologijo Összhang (Sozvočje) z namenom, da bi obogatili regionalno literaturo. V sedemdesetih letih je izšlo sedem madžarskih knjig.

Pisatelji in pesniki zbirke Pričakovanje pomladi so se razvili v osemdesetih letih, saj je v tem desetletju vsak od njih izdal dve ali celo tri zbirke. Najprej so izšle knjige Lajosa Benceja, Erzsébet Rozsmán, Zoltána Gáborja in Józsefa Szabója. Nov dosežek je dvojezična izdaja antologije Sozvočje/Összhang leta 1982, v kateri so bile objavljene pesmi slovenskih pesnikov s Koroške in madžarskih pesnikov iz Prekmurja. Kot novost se na področju založniške dejavnosti pojavita literarnozgodovinska in jezikovna študija. Sándor Varga nadaljuje s pisanjem etnografskih del. V tem desetletju je bilo izdanih trinajst madžarskih knjig.

Založniška dejavnost devetdesetih let se je izoblikovala že v novem družbenem ozračju. Z osamosvojitvijo je Slovenija dobila novo ustavo, menjava sistema pa je oblikovala nove zahteve znotraj demokratične in pluralistične slovenske družbe. Po ustanovitvi Muratája (Pokrajina ob Muri) leta 1988 so se reviji pridružili novi avtorji. V tem desetletju je stalno objavljalo svoja dela 13 pisateljev in pesnikov, in sicer Dániel Balazsek, Lajos Bence, János Toplák Cimmermann, László Göncz, János Göntér, Albert Halász, István Hagymás, Rózsa Kerescsmár, József Kocon, Mária Szabó, József Varga, Sándor Varga, János Vida in Judit Csuka-Zágorec. Devetdeseta leta zaznamuje zvrstna raznolikost. Razen literarnih se pojavljajo še zgodovinska in etnografska dela, otroška literatura, literatura, ki se ukvarja z ohranjanjem izročila, filmska estetika, mladinska literatura, pisanja o likovni umetnosti, zbirke ljudskih pravljič, spominska literatura in razširjene doktorske disertacije v knjižni obliki. Lahko torej rečemo, da gre za razvoj zvrsti, toda velikih epskih del še vedno ni bilo, nihče še ni napisal npr. romana. Kljub temu da so se vzpostavili določeni literarni stiki z madžarskimi založniki in uredništv, npr. z Árgusem iz Székesfehérvára, s časopisom Pannon Tükör, ki ga je izdajalo Društvo zalskih pisateljev, z budimpeštansko revijo Kortárs ali z revijo Korunk iz Cluja, zaradi česar so se pojavile možnosti za publiciranje, smo še vedno pogrešali recepcijo prekmurske madžarske literature na Madžarskem oziroma sprejemanje njene estetike ter njeno kritiško in literarnozgodovinsko analizo. Hkrati pa smo pogrešali tudi obsežnejše razširjanje madžarskih knjig iz Slovenije v matični domovini, čeprav se je to šele začinjalo pojavljati. Zavod za

Lajos Vlai, **Szelid inté.**
Pesniška zbirka (Pomurska založba, 1968)

Sándor Szűnyogh, **Muravidéki kincsesláda** (Zavod za kulturo madžarske narodnosti, 1997)

kulturo madžarske narodnosti je leta 1994 od narodnostnih samouprav prevzel založniško dejavnost in vzpostavil številne stike z madžarskimi založbami ter ustanovami, npr. z založbo Hazánk Kiadó iz Győra, z budimpeštanskim Muzejem vojaške zgodovine, s Katedro za madžarski jezik in literaturo na Pedagoški fakulteti v Mariboru, z madžarskim Ministrstvom za nacionalno kulturno dediščino, z lendavsko založbo Studio Artis itd. V tem obdobju se je število madžarskih knjig v Sloveniji močno povečalo. S prvo zbirko se pojavijo Gabriella Utroša Bence, János Toplák Czimmermann, László Göncz, Albert Halász in Judit Csuka-Zágorec. Nadaljuje se uveljavljanje Lajosa Benceja, Rózse Kercsmár, Sándorja Szúnyogha in Józsefa Varge. Za uspešno prizadevanje se je izkazala antologija madžarskih pesnikov v Sloveniji z naslovom Igét őrizve (Varovati besedo), ki je izšla leta 1998 in vključuje pesmi treh generacij madžarskih pesnikov iz Prekmurja. V devetdesetih letih je izšlo 32 madžarskih del.

Za obdobje 2000–2004 je značilna zvrstna raznolikost, učinkovitejše razširjanje knjig ter poglobljanje literarnih stikov. Kot pisatelji, pesniki in raziskovalci so se uveljavljali

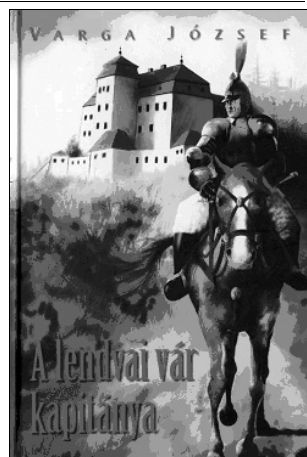
Gabriella Utroša Bence, László Göncz in Judit Csuka-Zágorec.

Kot nova zvrst se je pojavil zgodovinski roman. József Varga je namreč leta 2001 objavil roman z naslovom *A lendvai vár kapitánya* (Kapetan lendavskega gradu), László Göncz pa delo z naslovom *Olvadó jégcsapok* (Talijske ledenice).

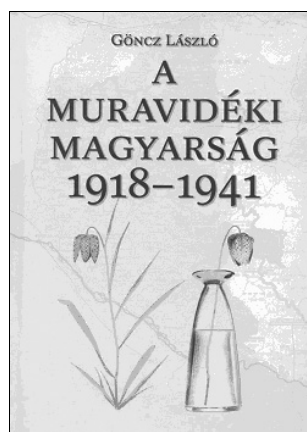
Obe deli sta v Prekmurju veljali za uspešnici. Kot nove zvrsti se pojavljajo tudi pisanja o knjigah, o zgodovini knjig in umetnostni zgodovini, npr. Portret slikarja Zoltána Gáborja (2000) in študijska zbirka z naslovom *Madžarski knjižni ilustratorji v Sloveniji* (2003) Judit Csuka-Zágorec.

S podporo madžarskega Ministrstva za nacionalno kulturno dediščino in Ministrstva za kulturo Republike Slovenije sta bili izdani zgodovinski deli oziroma dopolnjeni doktorski disertaciji *Madžari v Prekmurju 1918–1941* László Göncza (2001) ter *Zemljiška reforma in kolonizacija v okolici Lendave med obema vojnama* Attila Kovácsa (2004).

Nastajajo prevodi madžarske literature v slovenski jezik, česar v prejšnjih obdobjih ni bilo. Objavljeni sta bili zbirki v slovenščino prevedenih pesmi Judit Csuka-Zágorec, leta 2001 *V ognjenem kresu*, leta 2003 pa *Slepici na zemljevidu*, prevedeno in objavljeno pa je bilo tudi delo Jánosa Göncza *Vaške slike mojega otroštva*. Madžarske knjige iz Slovenije je bilo možno kupiti tudi

József Varga, **A lendvai vár kapitánya** (Zavod za kulturo madžarske narodnosti, 2001)

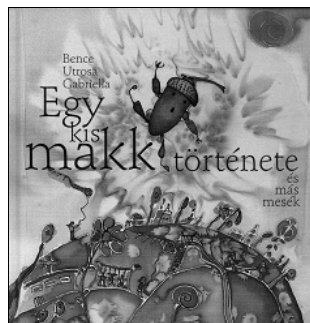

László Göncz, **Madžari v Prekmurju 1918–1941** (Zavod za kulturo madžarske narodnosti, 2001)

na knjižnih sejnih v Győru, Zalaegerszegu in Budimpešti. Nove tendence pa so prišle do izraza takrat, ko je László Göncz izdal knjigo pri založbi Pro Pannonia v Pécsu na Madžarskem, József Varga pri Literarnem krogu Krúdy in Tiskarni ter založbi Bíró Famili, Judit Csuka-Zágorec pa pri Kulturnem društvu Prekmurski prijateljski krog (Muravidéki Baráti Kör) iz Pilisvörösvára.

V primerjavi z devetdesetimi leti se je na začetku 21. stoletja kljub državnim subvencijam tudi v založniški dejavnosti začelo iskanje sponzorjev in mecenov. V obdobju 2000–2004 je bilo objavljenih 19 madžarskih knjig, med njimi dela Lajosa Benceja, Gabrielle Utroše Bence, Jánosa Topláka Cimmermanna, Lászla Göncza, Józsefa Varge in Judit Csuka-Zágorec. Med zvrstmi pogrešamo še sociografijo in eseje.

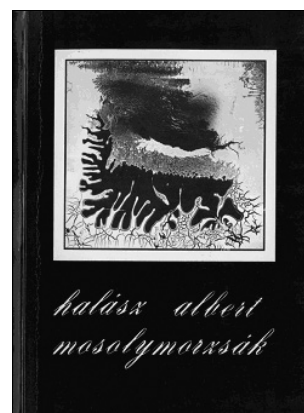

Gabriella Utroša Bence, **Prigode malega želoda** (Zavod za kulturo madžarske narodnosti, 2003)

6. Podpiranje madžarske založniške dejavnosti v Sloveniji

Madžarska založniška dejavnost v Sloveniji nujno potrebuje pomoč skladov, sredstev, pridobljenih preko razpisov, in ciljnih subvencij iz matične domovine, torej vseh madžarskih organizacij, da bi se pisatelji in pesniki madžarske narodnosti lahko uveljavili, razvili in se duhovno razmahnili.

Od devetdesetih let naprej smo tudi z Madžarske dobivali subvencije za madžarsko založniško dejavnost v Sloveniji. Organizacije, ki nam nudijo pomoč, so predvsem Svetovna zveza Madžarov, Konferenca maternega jezika, Mednarodno društvo madžarskega jezika in kulture, Illyésev sklad, Ministrstvo za nacionalno kulturno dediščino, Glavni oddelek za narodnostne in etnične manjšine ter Urad za Madžare izven meja. Tako je možno utemeljiti prihodnost in institucionalni sistem madžarske založniške dejavnosti v Sloveniji ter stabilizirati njeno organiziranost. Založništvo krepí kulturno in jezikovno identiteto, ki korenini in se obnavlja v kulturi, ter oblikuje način razmišljanja. Identiteto oblikuje jezik, razvija jo literatura, posredujejo pa knjige. Tudi madžarska založniška dejavnost v Sloveniji ne more zaobiti presoje sodobne madžarske kulture ter njenega kritičnega in estetskega vrednotenja.

Albert Halász, **Mosolymorzsák** (Madžarski pisatelji v Sloveniji, 1991)

7. Slovensko-madžarski kulturni stiki

Tudi na področju založniške dejavnosti ima pomembno mesto spoštovanje slovensko-madžarskih kulturnih stikov. Vizijo, ki temelji na sožitju, je začel krepiti »zvesti sin dveh narodov«, Avgust Pavel, s svojim življenjem in delom. Leta 1991 je bila v hotelu Gellért na pobudo literarnega zgodovinarja dr. Mihályja

Czineja predstavljena književnost madžarske narodnosti in njenih predstavnikov iz Slovenije, in sicer z namenom vzajemnega spoznavanja. V tem okviru so se začele tri različne konstelacije: vzajemno spoznavanje odnosov ter sistemov stikov med prekmursko manjšino oziroma madžarsko narodnostjo, matično domovino in Slovenijo oziroma večinskim narodom. Dogodek je veljal za prelomnega, saj se je pričela integracija madžarske literature in založništva iz Slovenije v kulturo matične domovine.

Madžarski pisatelji, pesniki in pisci študij v Sloveniji so od devetdesetih let naprej začeli intenzivneje objavljati svoje prispevke v časopisih in revijah na Madžarskem. Razen v reviji Muratáj (Pokrajina ob Muri) so objavljali še v revijah Somogy, Hévíz, Pannon Tükör, Árgus, Hítel... Cenzura oziroma sklicevanje na odgovornost zaradi pisanja je pred spremembo sistema (1991) prihajala s strani večinskega naroda, po spremembi sistema pa bolj iz narodnostnega okolja in knjižne stroke z Madžarske. Po letu 2000 cenzura vedno bolj deluje s pomočjo notranjih filtrov, zunanji dejavnik se umika v ozadje ali se celo ukinja. Udeleženci vsemadžarske knjižne kulture in Madžari v Prekmurju pričakujejo od madžarskih pisateljev v Sloveniji predvsem sprejemanje narodnostne usode. Pričakovanja Madžarske v zvezi z založniško dejavnostjo izven meja imajo dva obraza. Na eni strani zahtevajo idejne smernice, ki temeljijo na tradicionalni, konzervativni narodni zavesti, na drugi pa liberalno, urbano, kozmopolitsko, postmoderno in globalistično smer, ki izhaja iz ustvarjalne avtonomije oziroma individuuma. Obe pričakovanji se nanašata na delitev madžarske literature, madžarske kulture in knjižne stroke, kar mora **madžarska literarna sredina** v Sloveniji tudi upoštevati.

8. Založniki madžarskih knjig v Sloveniji

Árpád Fodor, **Remény a kő alatt**. Ilustracije: György Csuta (Zavod za kulturo madžarske narodnosti, 2005)

Med založniki madžarskih knjig v Sloveniji ima Pomurska založba iz Murske Sobote, ki je bila ustanovljena leta 1954, tridesetletno tradicijo. Pomurska založba je od šestdesetih do osemdesetih let prejšnjega stoletja poleg del slovenskih avtorjev izdajala tudi dela prekmurskih madžarskih avtorjev, in sicer koledar Naptár ter dvojezično antologijo Sozvočje/Összhang. Izdajala je tudi dvojezične učbenike za potrebe dvojezičnih šol v Prekmurju. Dolgo je sodelovala z madžarskima založbama Jelenkor iz Pécsa in Európa Kiadó iz Budimpešte. V šestdesetih letih je poslovala z izgubo, madžarske knjige so ostajale v skladišču, skromna dotacija ni pokrila stroškov izdaje, zato je morala oblikovati nov program. Glede na to, da ni bilo dovolj madžarskih izobražencev, ki bi lahko pomagali stroki, in zaradi pomanjkanja dvojezičnih urednikov, sta pri objavljanju madžarskih knjig sodelovali založbi Fórum iz Novega Sada in Európa Kiadó iz Budimpešte. V sedemdesetih letih je Pomurska založba dobila status državne

založbe, enako odprta je bila do slovenske, jugoslovanske in madžarske kulture oziroma prekmurske madžarske narodnosti. Tudi njen koncept založniške dejavnosti je vključeval omenjena področja. Vestno prevajanje del madžarskih klasikov in sodobnih avtorjev je za založbo postalo kmalu prijetna in predvsem koristna naloga. Med prevajalci je bil najbolj znan Jože Hradil. Madžarski literarni biseri oziroma imena, kot so Sándor Petőfi, Attila József, Sándor Weöres, Mór Jókai, Kálmán Mikszáth, Zsigmond Móricz, László Németh in drugi, ki so kljub jezikovnim oviram del evropske literature, so bila dotlej Slovencem bolj ali manj neznana. Kot posledica delovnih stikov z budimpeštansko založbo Európa Kiadó se je razvilo prevajanje, s pomočjo česar so se na madžarskem knjižnem trgu pojavila dela slovenskih avtorjev, in sicer izbor Prešernovih in Župančičevih pesmi, dela Cirila Kosmača in drugih. Od šestdesetih let pa do konca osemdesetih je bilo v slovenščino prevedenih 81 madžarskih del. Ker so bili madžarski pisatelji v Prekmurju nezadovoljni s Pomursko založbo, so tisti, ki so pretrgali stike z njo zlasti zaradi izdajanja madžarske narodnostne literature v Sloveniji, ustanovili novo založniško skupino z imenom Skupina prekmurskih madžarskih pisateljev. Med leti 1989 in 1997 so izdajali revijo Muratáj (Pokrajina ob Muri), koledar Naptár in tudi druga literarna dela. Leta 1995 je založniško dejavnost prevzel Zavod za kulturo madžarske narodnosti, varovanje stanovskih interesov pa Skupina prekmurskih madžarskih pisateljev, ki je bila ustanovljena leta 1997. V njej deluje 13 madžarskih pisateljev in pesnikov iz Slovenije. Organizacijsko sodi pod okrilje Zavoda za kulturo madžarske narodnosti. Leta 1998 se je z odprtjem Knjigarne Bánffy ponudila priložnost tudi za trženje madžarskih knjig v Sloveniji. V knjigarni lahko obiskovalci izbirajo med madžarskimi knjigami in revijami. Od ustanovitve Centra Bánffy leta 2004 pa se lahko občinstvo udeleži priložnostnih prireditev in literarnih večerov, kjer srečuje pisatelje in pesnike. Zavod za kulturo madžarske narodnosti petino svojega proračuna nameni izdajanju madžarskih knjig. Takšna usmeritev se uveljavlja od leta 1994 pa vse do danes. Občasno pa tudi kaka lendavska ustanova, npr. Knjižnica Lendava/Könyvtár Lendva ali pa Galerija-muzej Lendava/Galéria Múzeum Lendva izda kakšno madžarsko, predvsem strokovno knjigo, čeprav izdajanje knjig ni njihova glavna dejavnost in se knjiga pojavlja zgolj kot stranski produkt.

Grafični studio in založba Top-Print v Lendavi sta pričela z delom leta 1997 pod vodstvom Alberta Halásza. To je bilo zasebno podjetje, ki je sprejemalo zlasti naročila Zavoda za kulturo madžarske narodnosti. Čez leto dni je podjetje spremenilo ime v Studio Artis, dejavnost pa razširilo še z grafičnim oblikovanjem, pripravo zemljevidov, prevajanjem, lektoriranjem in izdajanjem oglasnika na dvojezičnem območju. Vendar pa se zasebna založba ni uveljavila in ni dolgo delovala, delno tudi iz osebnih razlogov, v osnovi pa zaradi pomanjkanja knjižne produkcije, ki je nujna za preživetje založbe.

Leta 1992 je bila v Murski Soboti ustanovljena založba Franc-Franc, d.o.o., in sicer z namenom, da promovira prekmursko kulturno dejavnost in založništvo.

Ustanovitelja sta prekmurski pisatelj Feri Lainšček in literarni zgodovinar Franci Just. Njeno delovanje s subvencijami podpira tudi Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije. Uspešnica založbe je bila leta 2002 izdan slovenski prevod knjige z naslovom Sveče so dogorele (A gyertyák csonkig égnek) madžarskega

avtorja Sándorja Márai, v zbirki Novi mostovi z Madžarsko pa je bila leta 2003 objavljena tudi v slovenščino prevedena pesniška zbirka Judit Csuka-Zágorec.

V osemdesetih letih se je začelo sodelovanje z založbo Hazánk Kiadó iz Győra, ki je od začetka devetdesetih let spodbujala založbe izven meja Madžarske in jim pomagala, stike pa je imela tudi z založniško dejavnostjo v Prekmurju. Tako je po naročilu Zavoda za kulturo madžarske narodnosti izdala 12 madžarskih knjig iz Slovenije. Direktor založbe József Szabó od leta 1989 objavlja dela o vrednotah, ki se nanašajo na Županijo Győr-Sopron. Proti koncu devetdesetih let je Zavod za kulturo madžarske narodnosti iz ekonomskih razlogov prekinil sodelovanje z založbo Hazánk Kiadó, toda madžarske knjige iz Slovenije in njihove avtorje kljub temu vsako leto predstavijo v Győru na mednarodnem knjižnem sejmu Knjižni salon.

9. Madžarska knjižna kultura in umetnost v Sloveniji

Na področju madžarske knjižne kulture v Sloveniji je bila vedno prisotna potreba po ilustracijah, ki pa se je udeleževala na različnih ravneh, odvisno od okoliščin. Če pogledamo sadove zadnjih štiridesetih let, vidimo, da so nastale tudi zahtevne, zelo lepo ilustrirane knjige. Tretjina od blizu sto, od leta 1961 objavljenih knjig, je ilustriranih (takšno razmerje opazamo tudi v založniški dejavnosti transilvanskih, podkarpatskih, slovaških in vojvodinskih Madžarov).

Za šestdeseta leta je bila značilna črno-bela risba s tušem, po zastoju v sedemdesetih letih pa so začeli, tudi zaradi učinkovitejšega institucionalnega subvencioniranja, izdajati knjige z raznolikejšo tipografijo in slikovnim gradivom. Tako je malodane vsako leto nastala še kakšna posebno »lepa« knjiga. Za nevsakdanje ilustracije veljajo haiku-zenovske ilustracije Jánosa Topláka Czimmermanna v osemdesetih letih, ki so v popolni harmoniji z besedilom.

Prodorno spremembo so prinesla devetdeseta leta, ko so v madžarski založniški dejavnosti začeli sodelovati avtorji, založba, tehnični uredniki in tiskarji. Oblikovanje madžarskih knjig je prevzel grafični oblikovalec László Meszelics. Poleg broširanih knjig so se pojavile tudi knjige z zahtevnejšo izdelavo in trdimi platnicami. V Studiu Artis je Albert Halász opremil madžarske knjige s svojimi ilustracijami, István Hagymás pa s fotografijami. Od začetka devetdesetih let obstajajo možnosti za izobraževanje dijakov v likovnih šolah na Madžarskem. Med njimi se kaže kot nadarjen oblikovalec in ilustrator Péter Orbán.

10. Zaključek

Bi Madžari v Prekmurju brez knjig v svojem jeziku danes bili to, kar smo: madžarska narodnost? Bi torej sploh obstajali? Ali pa bi se z nami in našim jezikom morda ukvarjali samo še jezikoslovci? Knjige, ki so jih napisali Madžari v Prekmurju v štiridesetletnem obdobju (od leta 1961 do leta 2004 je bilo izdanih 81 madžarskih knjig), so skupaj z madžarskim jezikom odločilno oblikovale našo narodno zavest. Ni namreč mogoče zatrjevati, da smo prav s knjigami, v katerih smo ohranjali, razvijali in bogatili svoj jezik, v največji meri nadomeščali svojo številčno majhnost in gospodarsko šibkost. Predvsem s knjigami smo se tako vztrajno in trdovratno

postavljali po robu in preživali do danes. Knjige za prekmurske Madžare niso bile in še dandanes niso samo prenašalke in posredovalke kulturnih dobrin, umetniških sporočil in znanja, ampak nam pomenijo veliko več. V teh štirih desetletjih so bile v vseh pogledih deležne naše manjšinske usode. Odsevale so prevladujoče stanje duha in povezovala madžarsko narodnost na celotnem narodnostnem ozemlju z matični narodom, torej na znatno obsežnejšem ozemlju od današnjega. Ustanovitev Zavoda za kulturo madžarske narodnosti s sedežem v Lendavi (1994) je temeljnega pomena z vidika organiziranja kulturnega in znanstvenega življenja prekmurskih Madžarov, saj se je omenjena javna ustanova, ki se v glavnem financira iz slovenskega državnega proračuna, razvila v najpomembnejšo strokovno institucijo duhovnega življenja prekmurskih Madžarov. Sodelovanje z Madžarsko v prihodnje lahko poteka še bolj nemoteno, saj je združitev Evrope oziroma pripadnost Evropski uniji razkrila nove možnosti za sodelovanje in tudi financiranje knjig madžarske manjšine, in sicer iz skladov in preko natečajev. Izdajanje knjig pripadnikov madžarske narodnosti prispeva tudi k preživetju prekmurskih Madžarov, čeprav bo to zahtevalo od majhne skupnosti nadpovprečne napore tudi v prihodnje. Možnosti za obstoj madžarske narodne manjšine so v veliki meri povezane s kulturno dejavnostjo skupnosti, k temu pa sodita tudi knjižna kultura in založniška dejavnost. Življenje vsake skupnosti pa določa širši geografski prostor oziroma družbeno okolje, v katerem skupnost živi in deluje.

Citirani viri

- Alsó-Lendva nagyközség milleneumi emlékkönyve 1896*, (1996). Lendva: Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet.
- Ács, M. (2001, januar–marec). Kölcsönös garancia. *Pannon Tükör*, 6, (1), 915.
- Balazsek, D. (2003, fülszöveg). Zágorec-Csuka Judit: *Kiűzve az Édenből*, versek. Lendva: MNMI.
- Bárdi, N. (2003, 30. maj). *A határon túli magyar társadalmak és a magyarságpolitikák alakulása a kilencvenes években. A muravidéki magyarság népszámlálási adatok tükrében*. (Konferenčno gradivo). Lendva.
- Bence L. (1994). *Írott szóval a megmaradásért. A szlovéniai magyarság 1919–1989*. Győr, Hazánk Könyvkiadó.
- Bence, L. (2005). *Identitás és entitás. [Esszék, tanulmányok, kritikák]*. Zalaegerszeg: Zalai Írók Egyesülete, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet.
- Bence, L. (2002). Recenzió Zágorec-Csuka Judit: *Gábor Zoltán festőművész portréja*. Lendva: Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 127–128.
- Bence, L. (1992). Varga József: *Sorvadó népem, elbeszélések*. Lendva: Szlovéniai Magyar Írócsoport. [utószó, epilog].
- Bence, L. (1994). *Írott szóval a megmaradásért*. Szójegyzék és szótárak (str. 131–132). Győr: Hazánk Könyvkiadó.
- Bence, L. *A szlovéniai magyarság*. (1996). www.hhrf.org/prominoritate/1996/osz03.htm
- Bence, L. (2001). *Rá-olvasások. Válogatott és új versek*. (str. 6). Lendva: MNMI.
- Bence, L. (1988). *Muravidéki magyar irodalom 1945–1987: Prekmurska madžarska književnost*. Murska Sobota, Pokrajinska in študijska knjižnica.

- Bokor, J. (1999). Aki versben véli megtalálni önmagát. *Muratáj* '98/2, 134–140.
- Dr. Czine, M. (1991). A szlovéniai magyarság budapesti köszöntése. *Muratáj*, 28–29.
- Dr. Gadányi, K. (1972). Rozsmán Erzsébet: Vallomások, versek. (*fülszöveg*) (str. 15–16.). Murska Sobota: Pomurska založba.
- Göncz, L. (2001). *A muravidéki magyarság 1918–1941*. Lendva: Magyar Nemzeti-ségi Művelődési Intézet.
- Göncz, L. (1979). Összmagyar és kisebbségi nemzeti kulturális értékeinkről. *Muratáj*, (1), str. 44–45.
- Göncz, L. (1997). Zágorec-Csuka Judit: Viharverten, versek. *Utószó* (str. 71–73). Lendva: MNMI.
- Gutmann, M. (1995). Varga József: Hang-bona, gyermekversek. *Előszó*. Lendva: MNMI.
- Gyuraácz, F. (1989). Recenzió Bence Lajos: Létlelet c kötetéhez. [*fülszöveg*]. Lendva: Szlovéniai Magyar Írócsoport.
- Guttman, M. (1983). *Anyanyelvünkért*. Murska Sobota: Pomurska založba.
- Hagymás, I. (2002). Utazások Fellinivel. Filmelemzések. *Előszó*. (str. 2–3). Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület.
- Hradil, J. (1979). Az első könyvtől a Pomurska založba tizedik sorozatáig. *Naptár*. 1980. str. 92–97.
- Juhász, Gy. (1987). Szabó József: Nem is olyan régen történt. *Előszó*. Murska Sobota, Pomurska založba.
- Kalapis, R. (1996, február). Sójakok a varázsló barlangjából. *Horvátországi Magyar-ság, III.évf.* (2).
- Sz. Kanyó, L. (1975). Varga József: Pásztortüzek, versek-gyermekversek. (*fülszöveg*). Murska Sobota, Pomurska založba.
- Kocsis, Gy. (1975). Szűnyogh Sándor: Halicanumi üzenet, versek. (*fülszöveg*). Murska Sobota, Pomurska založba.
- Kocsis, Gy. (1974). Varga József: Naphívogató, gyermekversek. (*fülszöveg*). Murska Sobota, Pomurska založba.
- Juhász, Gy.(1987). Szabó József: Nem is olyan régen történt. *Előszó*. Murska Sobota, Pomurska založba.
- Kranjec, M. (1961). Vljaj Lajos. Versek. *Utószó*. (str. 7–12). Murska Sobota, Pomurska založba.
- Maurer, N. (2003). Judit Zagorec-Csuka. Slepici na zemljevidu. *Zbirka Judit Zágorec-Csuka*. (str. 90–93). Murska Sobota, Franc-Franc.
- O naprednem tisku, (1962). Murska Sobota: Pomurska založba.
- Péntek, I. (1985). Szűnyogh Sándor: Hóvagy. (*Recenzió*). Murska Sobota. Pomurska založba.
- Pap, G. (2003). Hagymás István: Casanova napja. Fellini Casanovájának asztrálmítoszi vonatkozásai. *Előszó*. (str. 3–5.). Pilisvörösvár. Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület..
- Pomogáts, B. (2003): A lendvai végvárban. *Nyelvünk és Kultúránk*. (6). str. 77–78.
- Rudaš, J.(2002): Irodalom és kulturális identitás a Muravidéken napjainkban. *Muratá.*, str. 57.
- Sebestyén, Gy. (2002): Légy az információs társadalom polgára! Budapest. ELTE Eötvös Kiadó. str. 366.

- Szarka, L. (2001): Göncz László: A muravidéki magyarság 1018–1941. *Előszó Göncz László monográfiájához*. (str. 7). Lendva: MNMI.
- Székely A. B. (1991): Az új magyar kisebbségpolitika, különös tekintettel a szlovéniai magyarságra. *Muratáj*. 29.
- Székely A. B. (1996): Magyar-szlovén kapcsolatok. *Társadalmi Szemle*, (5) 64–65.
- Szíjjártó I. (2002). Igék a megmaradásért. Jegyzetek a szlovéniai magyar irodalomról. *Tiszatáj*, (8.) 61–68.
- Szúnyogh S. (1972). Tavaszvárás antológia. Murska Sobota: Pomurska založba, str. 15–16.
- Tantalics, B. (1988). *Lendva kulturális emlékei a 16. század második felében*. Zalaegerszeg: Zala Megyei Levéltár.
- TANULMÁNYOK a szlovéniai magyarság köréből, (1994).. Budapest: Teleki László Alapítvány.
- Ternar, J. (1979): A kultúrhagyományokra alapozott fejlődés. *Naptár 1980*, 86–91.
- Dr. Varga J. (2003): Zágorec-Csuka Judit: Kiűzve az Édenből. *Utószó*. (str. 86–93) Lendva: MNMI.
- Varga, J. (1997): Bence Utrosa Gabriella: Ki lakik a sötétben? *Muratáj '96*.
- Varga, J. (1982). Gábor Zoltán: Postagalamb. *Fülszöveg*. Murska Sobota: Pomurska založba.
- Varga, J. (1968). Vljaj Lajos: Szelíd intés. *Utószó*. (52.p.), Murska Sobota: Pomurska založba.
- Vincetič, M. (2003). Judit Zagorec-Csuka: Slepici na zemljevidu. *Utószó*. (str. 90–93). Murska Sobota: Franc-Franc.
- Zágorec-Csuka J. (2003). A magyar könyvkiadás helyzete Szlovéniában. *Könyvtári Figyelő*, 49 (2), 382–389.
- Zágorec-Csuka J. (2003). *A szlovéniai magyar könyvillusztrátorok. Ilustratorji madžarskih knjižnih izdaj v Sloveniji*. Lendva: Galéria Múzeum.
- Zágorec-Csuka J. (2003). Az elsüllyedt jelek. A 20. századi magyar könyvillusztráció Magyarország határainkívül. *A szlovéniai magyar könyvillusztrátorok* (str. 57–68.) Budapest: Magyar Képzőművészek és Iparművészek Társasága.
- Zágorec-Csuka J. (2003): A magyar könyvkiadás Szlovéniában. *Muratáj '03*. (1.) 127–155.
- Zágorec-Csuka J. (2005). A muravidéki magyarság könyvkultúrájának szellemi történeti útja. *Pannon Tükör*. 10, (4) 44–45.
- Zágorec-Csuka J. (2007). *A szlovéniai magyar könyvkiadás-, sajtó és könyvtártörténet 1945 és 2004 között*. Lendva, MNMI, 2007.
- Zsiga, T. (1996). *Muravidéktől Trianonig*. Lendva: Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet.

Stopenjskost pri opismenjevanju učencev madžarske narodnosti v Dvojezični osnovni šoli I v Lendavi

1. Povzetek

Vzgojno-izobraževalni programi dvojezičnih osnovnih šol na narodnostno mešanem območju v Prekmurju se v nekaterih elementih razlikujejo od programov

enojezičnih šol na drugih območjih v Sloveniji. Ti izhajajo predvsem iz predmetnika, ki je za dvojezične osnovne šole dopolnjen z nekaterimi predmeti. To so slovenščina kot drugi jezik, madžarščina kot materinščina in madžarščina kot drugi jezik. V dvojezični osnovni šoli sta slovenščina in madžarščina učna predmeta. Vsi učenci se učijo oba jezika, vendar enega kot *materinščino* oziroma prvi jezik, drugega pa kot *jezik okolja* oziroma drugi jezik. Starši madžarske narodnosti imajo ob vpisu otrok v osnovno šolo možnost, da se odločijo za opismenjevanje otroka v maternem jeziku ali pa ga vpišejo v skupino, kjer se bo učil madžarščino kot jezik okolja na nižji zahtevnostni stopnji. Obstaja tudi možnost prehoda iz ene v drugo skupino, vendar le, če se tako odločijo starši in učitelji.

V šolskem letu 2006/2007 je bilo v Dvojezični osnovni šoli I v Lendavi 593 učencev, od tega 186 učencev madžarske narodnosti. Slaba tretjina učencev ali 31,37 % se opismenjuje v madžarskem jeziku, ostali pa se učijo madžarščino kot jezik okolja. Zahtevnostna raven pri opismenjevanju učencev madžarske narodnosti se postopoma uveljavlja od prvega do devetega razreda in se nadaljuje v Dvojezični srednji šoli v Lendavi. Osnovno vodilo mojega razmišljanja v tem članku izražajo naslednja vprašanja: Ali bi bili prekmurski Madžari brez svojih knjig, napisanih v madžarskem jeziku, to, kar so – madžarska narodnost? Ali bi bili brez stopenjskosti pri opismenjevanju to, kar so – inteligentni in zahtevni bralci? Bi torej sploh obstali? Ali pa bi se z nami in našim jezikom morda ukvarjali samo še jezikoslovci, z našimi knjigami pa literarni zgodovinarji? Gotovo bi brez branja ostali na ravni nerazvitih etničnih skupnosti. Ta članek dokazuje, da ni tako, da se to ni zgodilo.

Ključne besede: dvojezičnost (slovensko-madžarska), dvojezična osnovna šola, materinščina, jezik okolja, madžarska narodnost, dvojna identiteta, umetnostna in neumetnostna besedila, multikultura, globalizacija, asimilacija, domače branje, zahtevni bralci, nivojski pouk, diferenciacija, intertekstualnost, postmoderna retorika, katakretičnost

2. Prvo vzgojno-izobraževalno obdobje

V 1. vzgojno-izobraževalnem obdobju se učenci madžarske narodnosti opismenjujejo v maternem oz. prvem jeziku, učijo pa se tudi slovenščino, vendar kot drugi jezik oz. jezik okolja. Funkcionalni cilji pri postopnem usvajanju branja se nanašajo na neumetnostna in umetnostna besedila. Pri neumetnostnih besedilih je pomembno, da učenci glede na starostno stopnjo usvojijo *komunikacijo*, ki poteka v dialogih (fiktivni, vsakdanji, dramatizirani itd.). Jezikovne oz. dialoške vaje so ustne. Usvajanje branja za učence prvega triletja pomeni usvajanje *tehnike branja* in razvijanje *spretnosti*. Berejo glasno in tiho. Pri umetnostnih besedilih so funkcionalni cilji nekoliko drugačni.

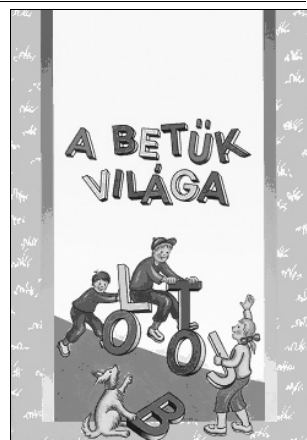
Učiteljice preberejo izbrano leposlovno delo, ki mu sledi t. i. literarno doživetje. Nato učenci samostojno preberejo besedilo in ga z učiteljičino pomočjo tudi analizirajo. Berejo pesmi in pravljice, delno dramska besedila, ki jih tudi zaigrajo. Izbrani madžarski avtorji v tem obdobju so Sándor Weöres, Zsigmond Móricz, Anna Fazekas, Lőrincz Szabó, Ferenc Móra, Géza Gárdonyi, Sándor Csoóri, Imre

Csanádi, Lajos Kassák, Marcell Benedek, Zoltán Zelk, Sándor Petőfi, Sándor Kányádi in Jenő Dsida. Od predstavnikov svetovne literature obravnavajo Jacoba in Wilhelma Grimma, Hansa Christiana Andersena, Milneja, Tolstoja, Collodija idr.

Sodobni bralni pouk v (slovensko-madžarski) dvojezični šoli bi moral biti oblikovan tako, da bi učenca postopno pripeljal do stopnje bralne pismenosti. Prvi korak na poti do bralno pismenega bralca pa predstavlja dobro usvojena ali avtomatizirana bralna tehnika in bogato besedišče učencev.¹ Kot kažejo številne študije, prav *avtomatizirana bralna tehnika* in ustrezno razvito *besedišče* najmočneje določata bralno razumevanje, vendar pa pri pouku ni dovolj časa za avtomatizacijo branja, ovira pa so tudi prezahtevni učni načrti v devetletni šoli. V programu devetletne osnovne šole ni v ospredju usvajanje učne snovi, ampak razvijanje *spretnosti*. Zaradi tega se opušča frontalni način učno-vzgojnega dela in se uvajajo fleksibilnejše metode (skupinsko in individualno delo itd.). Vse to je spodbudno, vendar avtomatizacija branja zahteva še več učenčevega truda in discipline. Madžarščina ima 39 fonemov in 40 črk, kar pomeni, da je madžarska abeceda črkovno obsežnejša od slovenske. To pa pri opismenjevanju zahteva od učencev več truda. Dvojezični pouk se odvija v posebnih okoliščinah, zaradi česar so njegova organizacija in metode dela drugačne. Učenci madžarske narodnosti se morajo namreč opismenjevati tudi v slovenščini, kar zanje predstavlja dodatno delo in obremenitev.

Pri opismenjevanju učencev madžarske narodnosti po mojem prepričanju ni pomembno samo, da realiziramo učni načrt, ampak tudi to, da upoštevamo *stališča* oz. *kognitivni razvoj učencev*, če to utrjuje njihovo ljubezen do materinščine oziroma prinaša *pozitivno jezikovno izkušnjo*. Naravnost učiteljev je osnovna sila, ki določa uspeh ali neuspeh učencev. Pomembno je tudi, kakšen je odnos staršev do narodne *identitete*, ko vpisujejo svoje otroke v osnovno šolo in se odločajo, ali se bo njihov otrok opismenjeval v materinščini ali v jeziku okolja. Cilji staršev morajo biti dolgoročni in v harmoniji z njihovimi prepričanji. Menim, da je vedenje pomembnejše od sposobnosti na splošno, vendar učenci prinašajo domov vse, kar usvojijo v šoli, in obratno: spoznanja in navade iz družine prinašajo v šolo. To je ciklični in dialektičen proces. Usvajanje branja je sicer mehaničen proces, ki pa ga morajo učitelji in tudi starši že v prvem triletju osnovne šole napolniti z vsebinami, ki so po njihovih prepričanjih vrednote in pomembne za otrokov osebnostni razvoj. Če ni trdnih vrednot, bodo učenci

A betűk világa / Svet črk,
učbenik za madžarščino
(Zavod za šolstvo RS, 1993)

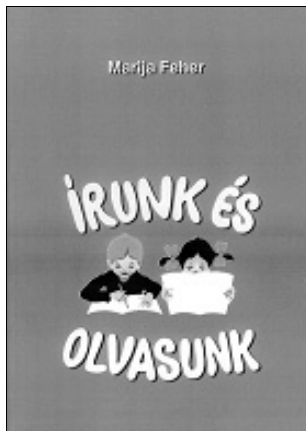
Kitekintő, učbenik za
madžarščino kot drugi jezik
(Zavod za šolstvo RS, 2003)

¹ Sonja Pečjak, Kako do boljšega branja, str. 5.

prepuščeni povprečnosti medijev, računalniškim igram itd. Tudi multikulturno okolje ne pomaga, če ni prave izbire (iz madžarske in slovenske književnosti) in če se šola ne zmore prilagajati spremembam v načinu življenja učencev (postmoderno konzumiranje v potrošniški družbi).

3. Drugo vzgojno-izobraževalno obdobje

V tem obdobju se učenci stopenjsko opismenjujejo glede na svoje *predznanje*, pridobljeno v prejšnjih letih. Pri obravnavi neumetnostnih besedilih se od njih pričakuje predvsem obvladanje komunikacije (frontalne in skupinske), delno tudi

Írunk és olvasunk, učbenik za madžarščino kot drugi jezik (Zavod za šolstvo RS, 2006)

branja. V šoli imajo govorne nastope, doma pa je bolj poudarjeno branje in pisanje nalog. Razmerje med umetnostnim in neumetnostnim besedilom je 50:50. Med šolskim letom morajo učenci za domače branje prebrati eno predpisano leposlovno delo v madžarskem jeziku in dve po prosti izbiri. Učenci madžarske narodnosti domače branje analizirajo skupaj z učitelji. Razčlenbo vodi učitelj(ica), učenci pa poročajo o svojih doživetjih ustno in tudi v pisni obliki. Analize literarnih del se nanašajo na literarne osebe in potek zgodbe. Poleg dramskih in proznih besedil si učenci še skupno ogledajo madžarske filme, nastale po literarnih predlogah. Po učnem načrtu morajo v tem obdobju predelati naslednje madžarske avtorje: Sándorja Petőfija, Attilo Józsefa, Jánosa Aranya, Lászla Nagya, Sándorja Weöresa, Gézo Gárdonyija, Ferenc Móra in Móra Jókaija. Med predstavniki svetovne književnosti so

izbrani naslednji avtorji: La Fontaine, Grimm, Erich Kästner, grške bajke v prevodu ipd. Lahko bi brali tudi prevedena dela slovenskih avtorjev kot predstavnikov književnosti večinskega naroda oziroma naroda, s katerim živijo v istem multikulturnem okolju.

Razumevanje besedila lahko pojmujeemo tudi kot *interakcijski proces* med bralcem in besedilom. V ta proces vstopa na eni strani bralec z vsemi svojimi značilnostmi, na drugi strani pa besedilo s svojimi karakteristikami (S. Pečjak, 1996). V drugem vzgojno-izobraževalnem obdobju so učenci, stari od 10 do 12 let, že sposobni prebrati daljša besedila. Izbrana besedila so jezikovno-slogovno enostavna in pomensko zgoščena. Toda če bralne tehnike niso pravilno usvojili, bodo težje razumeli besedilo. V tem obdobju so še težave z avtomatizacijo branja. Če pa mora biti učenec pri branju pozoren še na proces prepoznavanja, tj. dekodiranje besed in povedi, potem je jasno, da je toliko manj pozoren na pomen besedila. Eden najpomembnejših dejavnikov, ki določa bralno razumevanje, je bralčevo predznanje. Tisti učenci, ki imajo določeno predznanje, hitreje dekodirajo besede in povedi in porabijo manj truda, da prepoznajo pomen besedila. Glede na izbor avtorjev in del, ki jih učenci v tem obdobju spoznavajo in berejo, bi lahko rekli, da imajo že določeno predznanje o njih, saj so nekatere spoznali že v prejšnjem vzgojno-izobraževalnem obdobju.

4. Tretje vzgojno-izobraževalno obdobje

V tretjem vzgojno-izobraževalnem obdobju poteka v Dvojezični osnovni šoli I v Lendavi *nivojski pouk* pri madžarskem in slovenskem jeziku, kar omogoča večjo *diferenciacijo* pri razvijanju bralne pismenosti. Pri obravnavi neumetnostnih besedil berejo učenci po učnem načrtu njihovi starostni stopnji primerna poljudna publicistična besedila in jih tudi razčlenjujejo. Berejo glasno in tiho. Pri obravnavi umetnostnih besedil pa berejo leposlovna besedila iz literarnega berila ter vadijo razumevanje in analizo literarnih besedil naslednjih avtorjev: Jannusa Pannoniusa, Bálinta Balassija, Miklósa Zrínyija, Vitéza Mihályja Csokonajja, Mihályja Fazekasa, Jánosa Aranya, Sándorja Petőfija, Géze Gárdonyija, Istvána Fekete, Ferenc Móra, Ferenc Kölcseya, Mihály Vörösmartyja, Móra Jókaija, Kálmána Mikszátha, Endreja Adyja, Attila Józsefa, Miklósa Radnótiya, László Nagya, Zsigmonda Móricza, Lajosa Nagya, Árona Tamásija, Ferenc Sánta idr. Prekmurski madžarski literarni ustvarjalci, katerih dela berejo, so Sándor Szűnyogh, Lajos Bence, József Varga idr.

5. Bralna kultura učencev madžarske narodnosti

V Prekmurju živi 6.243 pripadnikov madžarske narodnosti (statistični podatki iz l. 2002), večinoma v 29 dvojezičnih naseljih ob madžarsko-slovenski meji in v mestu Lendava. Državna knjižnica Országos Széchenyi Könyvtár iz Budimpešte od osemdesetih let prejšnjega stoletja naprej raziskuje bralno pismenost Madžarov, ki živijo izven meja Madžarske. Vendar so zaradi majhnosti ali pomanjkanja strokovnjakov na narodnostno mešanem območju madžarsko narodnost v Prekmurju izpustili. Podatkov za primerjavo z ostalimi regijami, kjer živijo pripadniki madžarske narodnosti, torej nimamo. Tudi knjižnici, zadolženi za narodnostno mešano območje (Lendava, Murska Sobota), nimata teh podatkov oziroma zaradi varstva osebnih podatkov ni mogoče ugotoviti, koliko in katere madžarske knjige si izposojajo pripadniki madžarske narodnosti. Glede na omenjene razmere je težko izvesti kakršno koli raziskavo, s katero bi ugotavljali bralno kulturo in pismenost pripadnikov madžarske narodnosti, ker se knjižnice ne morejo vključiti v tovrstne raziskave. Kot knjižničarka na Dvojezični osnovni šoli I v Lendavi poznam bralne navade in možnosti učencev ter knjižno ponudbo. Kot dvojezična osnovna šola imamo 15.000 slovenskih in 7.000 madžarskih dokumentov. V zadnjih petih letih smo s pomočjo natečajev preko Madžarske narodne samoupravne skupnosti Lendava in fundacije Illyés Közalapítvány z Madžarske dobili blizu 4.000 evrov za nakup madžarskih knjig. Na ta način smo obstoječo madžarsko zbirko dopolnili s sodobno madžarsko otroško in mladinsko literaturo. Nove knjige so naše učence spodbudile k branju in odločili smo se za bralno značko (olvasási verseny) v madžarskem jeziku, ki smo jo organizirali vzporedno s slovensko. Na Madžarskem bralne značke namreč ni. Zavod za kulturo madžarske narodnosti Lendava vsako leto organizira deklamacijsko tekmovanje, na katerem učenci madžarske narodnosti tekmujejo v deklamiranju. Žirija nastope oceni in izbere deklamatorje, ki bodo nastopili na medšolskih tekmovanjih. Najboljši deklamatorji pa se pozneje udeležijo še podobnih tekmovanj na Madžarskem.

6. Medkulturnost kot stik med kulturami in jeziki

»Srečanja« slovenske in madžarske književnosti predpostavljajo tudi »srečanja« slovenskih in madžarskih bralcev. Pri tem iščemo kajpada skupne poteze tistih književnosti, literarnih pojavov, pisateljev in obdobj, v katerih političnem, družbenem, gospodarskem in kulturnem razvoju je dejansko mogoče odkriti neke skupne poteze. Največ možnosti za avtentično branje v enem in drugem jeziku ponuja ravno naše dvojezično šolstvo, kjer se učenci na zadovoljivi ravni naučijo oba jezika. Koncepta interkulturnosti torej ne jemljemo kot nečesa na novo izumljenega, ampak kot nekaj, kar deluje skozi *tradicijo* (M. Grosman, 2006). Ta trditev še bolj velja, ko v neposrednem stiku živita dva naroda, kot npr. na dvojezičnem območju v Prekmurju, kjer sobivajo Slovenci in Madžari. Od ustanovitve leta 1962 do izteka devetdesetih let je Pomurska založba izdala 81 madžarskih literarnih del v slovenščini, od tega najpogostejše klasike 20. stoletja. Največ madžarskih del je prevedel v slovenščino *Jože Hradil*. Nimam sicer točnih podatkov o tem, koliko slovenskih literarnih del je bilo v tem obdobju prevedenih v madžarski jezik, vendar pa jih je največ prevedla *Orsolya Gállos*.

Madžarsko-slovenski književni stiki so bili zmeraj na pomembnem mestu v madžarski komparativistiki. Literarni zgodovinarji in slavisti so v prejšnjem stoletju odkrili številne povezave, razvrstili stike in določili smeri nadaljnjih raziskav. Nikoli pa se niso lotili raziskovanja bralne pismenosti med pripadniki madžarske manjšine v Prekmurju in slovenske v Porabju. Verjetno so se bali »neprimernih« rezultatov. Vendar bi dobljeni podatki dali realnejšo podobo narodne identitete in medsebojnih stikov obeh narodov.

Moje vprašanje pa je: Kaj bo s silno pestrostjo kultur v vse bolj globaliziranim in povezanem svetu? Verjetno je z močno identiteto mogoče ublažiti negativne vplive globalizacije. Stopenjskost in sistematičnost pri opismenjevanju v materinščini lahko pripomoreta k ohranjanju in utrjevanju identitete. Čeprav danes razviti kulturni diskurz zavrača oznake kot »velike« in »male« kulture, pa vendar še ostajajo kvantitativna razmerja večine in manjšine v smislu naroda in narodnosti. Za globalizacijske izzive madžarska narodnost v Prekmurju še nima izdelane strategije. Brez natančnejših socioloških, političnih, kulturnih in jezikovnih raziskav je tudi ne more izdelati. Vsekakor pa bi morala ta strategija vsebovati tudi zavedanje o pomembnosti pisne in bralne kulture. Vprašanje je tudi, ali dvojezični pouk ponuja vse možnosti za branje in opismenjevanje ali pa bi bilo treba razmišljati tudi o tem, kaj beremo, po čigavem izboru, v kolikšnem obsegu in na kakšnem nivoju.

7. Identiteta kot pomembno življenjsko vodilo

Na dvojezičnem območju pripadajo učenci v istem času in življenjskem okolju dvema kulturama, dvema vrednostnima sistemoma. *Multikulturnost* jim je usojena že ob rojstvu. Vendar morajo poleg nje usvojiti še bodočo *evropsko identiteto*. Identiteto oblikujejo jezik, kultura, šolstvo, vzgoja, pripadnost etnični skupnosti ipd., vendar se ta lahko tudi spreminja in dobiva nove razsežnosti. Kako ohraniti v globaliziranim svetu in v okviru Evropske unije identiteto madžarske manjšine, ki

naj ne bi bila zaprta v svoje strukture, razumišljanje in življenjski prostor, hkrati pa naj se ne bi izgubila v tej veliki odprtosti postmoderne družbe in kozmopolitizma? Težko vprašanje. Naenkrat ni mogoče odgovoriti na vsa odprta vprašanja, kajti to zahteva različne raziskave, sociološke, lingvistične, kulturološke ipd. Ena izmed navedenih raziskav naj bi temeljila na stopenjskosti opismenjevanja, to pa zato, ker je bralna pismenost pomembna sooblikovalka narodnostne identitete in ker ima veliko povezovalno vlogo, zaradi katere je primerno sredstvo za *komunikacijo* med posameznikom in družbo.

8. Zaključek

Postmoderni čas je v razprave o svetovni književnosti in o t. i. nacionalnih književnostih vnesel nove pristope in vzpostavil nove miselne paradigme. Od modernizma dalje književnost izgublja sijaj »svetosti«, literatura in s tem tudi pismenost pa postajata vse bolj segment potrošniške družbe. Tudi madžarska narodnost v Prekmurju se mora prilagajati novim kulturnim razmeram, še posebej po vstopu Slovenije in Madžarske v Evropsko unijo, kar je bilo izrazito integrativno dejanje. Učenci madžarske narodnosti v Dvojezični osnovni šoli I v Lendavi imajo podobne težave kot njihovi slovenski vrstniki. Novi mediji (televizija, računalniki, medmrežje itd.) jim ponujajo nova doživetja, hkrati pa jih socialno in družbeno odtujujejo. Po učnem načrtu devetletne osnovne šole je pri jezikovnem pouku več časa namenjenega razvijanju komunikacijskih spretnosti, to pa na račun avtomatizacije branja, torej opismenjevalnih vaj v nižjih razredih. V programu osemletke je bilo več časa namenjenega avtomatizaciji branja. Menim, da je osnovni problem pomanjkanje časa za glasno in tudi za tiho branje, povrh vsega pa učenci prosti čas izrabljajo za manj obremenjujoče zadeve, npr. za športne ali računalniške igrice, za gledanje televizije, deskanje po medmrežju ipd. Ker sem dogajanje opazovala z zornega kota stopenjskosti pri opismenjevanju učencev v osnovni šoli, se še toliko bolj zaskrbljena sprašujem, kaj bo kasneje, ko bodo ti učenci vstopili v srednjo šolo in po njej »v življenje«.

Postmoderna hermenevtika predvideva aktiven dialog med bralcem in besedilom, ki temelji na temporalnosti (odvisnost od danega trenutka, časa) in retoričnosti teksta. Pomen postmoderne literature pa je vedno bolj katakretičen, torej intertekstualen, kar zahteva od bralcev večpomensko interpretacijo in razmišljanje. Sedanjost je vse to, kar imamo. Doseči cilj, torej dvigniti raven stopenjskosti pri opismenjevanju učencev madžarske narodnosti, pomeni ne obstati, se ne predati, niti takrat ne, ko se stvari zapletajo. Treba je tvegati, se odzvati na vprašanja in probleme, ki jih postavlja postmoderna informacijska družba!

Literatura:

Knjige:

GROSMAN, M. (2006): *Razsežnosti branja. Za boljšo bralno pismenost*. Ljubljana: Karantanija.

- GEREBEN, F. (1998): *Magyar olvasáskultúra határon innen és túl*. Budapest. Közép-Európa Intézet.
- HASONLÓSÁGOK és különbségek. *Tanulmányok a magyar-szlovén irodalmi kapcsolatok köréből. Ujemanja in razhajanja. Študije o slovensko-madžarskih literarnih stikih*. Budapest/Budimpešta: Kossics Alapítvány/Košičev sklad.
- SEBESTYÉN, Gy. (2002): *Légy az információs társadalom polgára!* Budapest. ELTE Eötvös Kiadó.
- PEČJAK, S. (2000): *Kako do boljšega branja*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- VICSEK, B. (1995): *Az irodalomtudomány „provokációja”*. Budapest: Eötvös Kiadó–Balassi Kiadó.
- ZÁGOREC-CSUKA, J. (2007): *A szlovéniai magyar könyvkiadás, sajtó és könyvtártörténet 1945-től 2004-ig*. Lendva: Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet.

Članki:

- ZÁGOREC-CSUKA, J. (2006): Mitől függ a muravidéki magyarok identitása? *Naptár*, 2007. 95–117.
- MAGYAR nyelv mint anyanyelv (kétnyelvű általános iskola). *Madžarski jezik kot materni jezik (dvojezična osnovna šola)* (1998). Kurikularna komisija za madžarski jezik. (dr. Bokor József, predsednik). *Zavod RS za šolstvo*.
- MAGYAR nyelv mint második nyelv (kétnyelvű általános iskola). *Madžarski jezik kot drugi jezik (dvojezična osnovna šola)* (1998). Kulikurarna komisija za madžarski jezik. (dr. Bokor József, predsednik). *Zavod RS za šolstvo*.

bizonyítja, hogy a szlovéniai magyar kisebbség, irodalom, oktatás és könyvkiadás sokrétű és komplex egész. Erre a sokszínűsége és összetettsége irányulnak Zágorec-Csuka elemzései, vizsgálatai.

A kötet második nagyobb tömbje irodalomtörténeti írásokat tartalmaz, mindenekelőtt a „magyarországi magyar” és a „határon túli magyar” narráció kapcsolatának kérdését tárgyalja.

Dr. Zágorec-Csuka Judit *A muravidéki magyar könyvek világa* című gyűjteményes kötete hiánypótló írás, eredményeket hozó munka, amely egy lépéssel előrébb visz a muravidéki könyvtár- és irodalomtörténet anyagának feldolgozásában.

Dr. Rudaš Jutka

HPV Hungary

Kovintrade Hungary Kft

Budavári Önkormányzat

mnmi

Magyar
Nemzetiségi
Művelődési
Intézet
Lendva

MMÖNK

Muravidéki Magyar
Önkormányati
Nemzeti Közösség

PMSNS

Pomurska madžarska
samoupravna
narodna skupnost

občina

LENDAVA

LENDVA község

k, u, l, t, u, r, a • • • •

republika slovenija
ministrstvo za kulturo
www.kultura.gov.si

ISBN 978-615-5026-03-4

9 786155 026034

POSTILLA,

az az

EVANGELIOMOK
NAC, MELLIEKET ES; TEN-
dő általà kereštyénec gyöleköze-
tibe főktao oluafnief hirdetni, **Prę-**
dicatio ferint valo Magyará-
zatia, az **Régies Mostani**
fét irásbéli **D**octorok-
nac irafokbo, irat
tatott

A Z

Kultsár György, Alfo' Lymáuai
Prędicator által. 1574
eštendőben.

